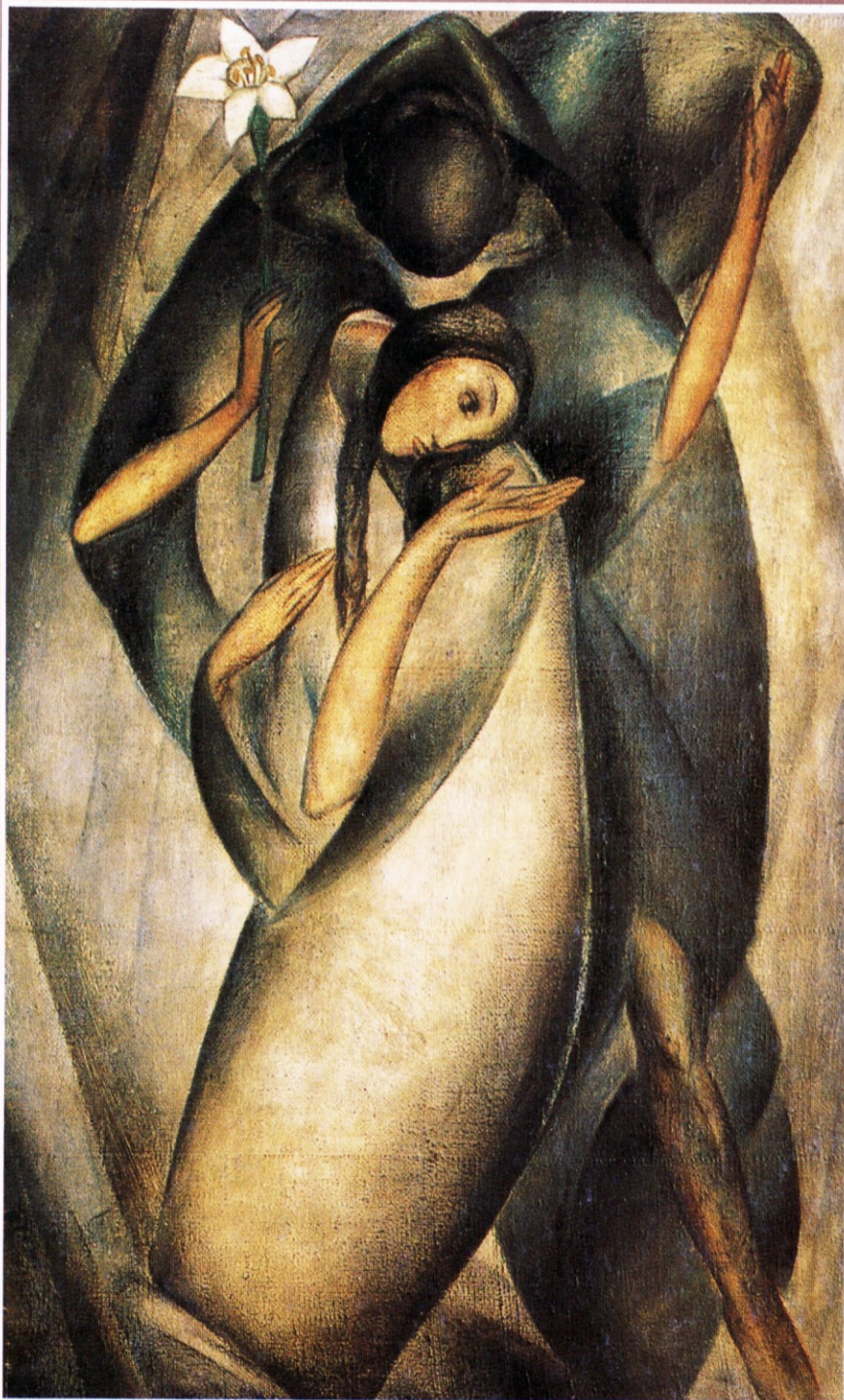

RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995

ISSN 0353-6750

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRASHANJA

VSEBINA

str.

RAST št. 5-6 (35-36)

UVODNIK

Srečanja, hotena, nekatera nujna

347

Jože ŠKUFGA

I LITERATURA

Poezija

Si slišal pesem

351

Ivan GREGORČIČ

Blagor pesmi

Blestivke

352

Kako

Tvoja njiva

Novi svet

352

France PAPEŽ

Na jugu

353

Sporočilo

Sonce iz Slovenije

354

Povojna leta

Nekaj rož

355

V pozni noči

355

Janez KOLENC

In je je ne

Pismo

356

V letu 1995

357

Južni sad

Nekje na severu

358

Jadranka MATIČ-
ZUPANČIČ

Vse je ritem prilagajanja

Amalgam

Priznanje

358

Magdalena SVETINA-
TERČON

Srečanje

Trgalci

Proza

Dež

360

Anton AVBELJ

Sedem ur po starem kraju

(Nadaljevanje in konec)

367

Vinko BELIČIČ

Veter prinaša tih napev...

377

Anica ZIDAR

Prevod

Prodajalna svetov

381

Robert SHECKLEY

Prevod: Žiga

LESKOVŠEK

II KULTURA

Notranja svetloba preteklosti

(Pogovor s književnikom Francetom

Papežem)

389

Jože PREŠEREN

Greenblatt in novi historizem

397

Tomaž KONCILIJA

Kultura žarnih grobišč in Dolenjska

404

Borut KRIŽ

III NAŠ GOST

Marija MAKAROVIČ: Rada imam ta

svet; naredila bi vse, da bi bil lepši

410

Marinka

DRAŽUMERIČ

DOM
RAS
82
D2007/1934

IV DRUŽBENA VPRAŠANJA

Kulturna dediščina kočevskih Nemcev, njena usoda in vzroki za njen propad	419	Mitja FERENC
Ob 50-letnici gimnazije v Črnomlju	430	Gabrijela VIDIC - MIHELČIČ

V RASTOČA KNJIGA

Lokalne pobude za kulturni dogodek na državni ravni	437	Ana BARBIČ
--	-----	------------

VI ODMEVI IN ODZIVI

Nov knežji grob	454	Borut KRIŽ
Srce, ki ni utihnilo	455	Jože ZUPAN
Suzanne Widmer - dobra duša	457	Jadranka MATIČ- ZUPANČIČ
Kako živeti skupaj	458	Jadranka MATIČ- ZUPANČIČ
Ekonomisti in njihova pot k odličnosti	462	Joža MIKLIČ
96. letnica obstoja Turističnega društva		
Novo mesto	464	Janja MACEDONI
Parki za življenje in Dolenjska	465	Ksenija KHALIL
Novosti Dolenjske založbe	469	Franci ŠALI

VII GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

	476	Karel BAČER
--	-----	-------------

VIII KRONIKA

	484	Peter ŠTEFANČIČ
--	-----	-----------------

SREČANJA, HOTENA, NEKATERA NUJNA

Tudi ta številka je po obsegu dvojna, čeprav ni tako zajetna, kot je bila njena predhodnica. Ni šlo drugače, ker je bila jesenska ponudba zanj velika, nad pričakovanji. Ni pa preveč modro, če ne gre kar se da hitro čim več zbranih stvari v natis in do bralcev. Kljub drugačnim željam uredništva bo nekaj zanimivih, kvalitetnih tekstov objavljenih šele v decembrski številki. Zunaj vseh prepričevanj pa ostaja resnica, da so za revijo avtorji, sodelavci najbolj dragoceni ljudje, srž za njeno življenje. Ob taki trditvi pa ne sme biti niti malo zasenčena vloga in pomen ustanovitelja in sponzorjev, soustanoviteljev je za sedaj manj, kot je bilo pričakovati, ne naročnikov in drugih bralcev in ne celotne uredniške ekipe, ki brez oddiha že šesto leto skrbi za njeno rojevanje. Prav vse vloge v tem celotnem scenariju so torej nujne in pomembne in sleherna se udejanja z naklonjeno voljno in pritrdilno zvestobo.

V začetku septembra so bili teksti za to številko odbrani. Ustrezno težo so dobili vsi njeni notranji razdelki. Zamisel o njeni slikovni popestritvi, z naslovnico vred, je utemeljil likovni urednik Lucijan Reščič.

Sto let je, odkar se je v Zagorici v Dobropolju rodil France Kralj, kipar, slikar in grafik, pomembni utemeljitelj slovenskega ekspresionizma ter pobudnik za postavitev Moderne galerije v Ljubljani in njen soustanovitelj. Na svoji bogati iskateljski in ustvarjalni poti se je motivno močno oplajal z viri in izzivi dolenskega podeželja. Stalna zbirka njegovih del je v Jakčevi galeriji v Kostanjevici, v prostorih nekdanjega cistercijskega samostana. Treba bo tja, k virom, treba bo obiskati Lada Smrekarja, ki ima, kar že dolgo ni neznano, največ zaslug, da sta v Kostanjevici, v soseščini rednih zbirk drugih avtorjev, dostojno, pregledno predstavljena z dokazi enkratne umetniške moči oba Zagoričana, brata France in Tone Kralj. V prihodnji številki Rasti bo objavljen še zapis o izjemni umetniški poti in potrditvi Franceta Kralja.

Tako sta se nekega poznega septemberskega popoldneva likovni in glavni urednik Rasti znašla v Kostanjevici, trdno prepričana, saj sta bila napovedana, da si bosta lahko za soliden pogovor o uresničitvi načrta, zaradi katerega sta se odpravila na pot, za uro ali dve "prilastila" Lada Smrekarja. Toda iskani in zaželeni mož je imel prav tedaj na delovnem obisku Staneta Jarma, kiparja iz Kočevja. V samostanski cerkvi sta urejala pregledno razstavo njegovih skulptur iz lesa, vidno zadovoljna, da se jima je delovni dan dobro iztek. Lado Smrekar je kljub odločbi o upokojitvi in nabranim letom nepopustljiv garač. Počitka ne pozna, razen ob dnevih, ko si v bolnišnici ali na kliniki ponovno utrjuje zdravje.

Revijina gosta sta se nenadoma znašla ob prijetnem omizju, ki je podajalo besedo pretežno Jarmu in Smrekarju, tudi portretima znancema iz Rasti. Slednji ne more ubežati temu, da je usodno zapisan čudežu, ki se je po njegovih vztrajnih naporih zgodil v Kostanjevici za Kostanjevico in Slovenijo. Plamenica, pred desetletji prižgana v teh slovenskih Benetkah, mora živeti dalje. S priznanji za doseženo in z odgovornim poslušom za prihodnost.

5. oktobra je bilo v Novem mestu na pobudo uredništva Rasti nevsakdanje kulturno srečanje. Izziv zanj je vzniknil iz Minevanja, romana Vladimira Kavčiča. Simpozija na to temo zla in njegovega minevanja so se med drugim udeležili avtor Minevanja, akademik dr. Taras Kermauner, akademik in univerzitetni profesor dr. Boris Paternu, univerzitetni profesor dr. Lev Kreft, profesorica Marija Pirjevec z univerze v Trstu, znani publicist in družbeni delavec, pravnik Bogdan Osolnik, zgodovinar dr. Stane Granda

in sociolog Franci Šali, vodja Dolenjske založbe, pri kateri je Minevanje tudi izšlo. Izredno bogata bera razmišljanj bo izšla v Rasti, najverjetneje v posebni številki. Ta strokovni posvet je bil nesporno utemeljen uvod v tako imenovane Zwittrove dneve, ki naj bi jih Novo mesto vsaj enkrat letno organiziralo za poglobljena razmišljanja o pomembnih ljudeh in aktualnih temah. Zanje so se ogreli vsi udeleženci tega posveta. Po naključju se je ta "mini akademija znanosti in umetnosti" v Novem mestu zbrala ob 75-letnici "novomeške pomladi".

Pokrovitelja snidenja sta bila ustanovitelj revije Rast in Krka, tovarna zdravil Novo mesto.

Vrsto dragocenih pobud za prihodnja srečanja se je v nadaljevanju pogovora porodilo na "jesensko čarobni Trški gori" (B. Paternu). Usmeritvene tone v tem delu premišljevanj pa je pozno v večer neugnano dajal vitalni mislec Taras Kermauner.

Tudi na tem mestu smo dolžni spomniti še na nekaj obletnic, predvsem na 75-letnico za koroške Slovence nesrečnega plebiscita, 200-letnico smrti Antona Tomaža Linharta, čigar Matiček je bil prvič uprizorjen leta 1848 v Novem mestu, 95-letnico rojstva pesnika, prozaista in prevajalca Mirana Jarca, 80-letnica rojstva slikarja Vladimirja Lamuta, 90-letnico smrti Janeza Trdine in ne nazadnje na 100-letnico izida drugega dela Slovensko-nemškega slovarja Maksa Pleteršnika. Letos sta 50-letnici svojega obstoja in pomembnega delovanja proslavili črnomaljska in brežiška gimnazija, prihodnje leto pa bo novomeška gimnazija zaokrožila 250-letnico dela in izjemnega izobraževalno-kulturnega pomena za dolenjsko deželo in Slovenijo. Pa ne gre za obujanje preteklosti z zakoličenimi obletnicami brez razlogov. V njih je več kot zgolj zgodovinski pomen ljudi in ustanov, v njih so dragocena pričevanja o potrjevanju narodove samobitnosti, njegovih trpkih izkušenj in uspešnih korakov, tudi na področjih književnosti in jezikoslovja.

Vsem, ki sodelujete v tej številki, se uredništvo lepo zahvaljuje, zlasti pa avtorjem oziroma soavtorjem, prvič sodelujočim v Rasti. Ti so: Žiga Leskovšek s prevodom in besedo o avtorju Prodajalne svetov, Tomaž Koncilijski z novimi metodološkimi pristopi za preučevanje književnosti, Marinka Dražumerič, nenovinka, s portretno predstavitevijo etnologije dr. Marije Makarovič, Mitja Ferenc s kulturno dediščino kočevskih Nemcev, Gabrijela Vidic - Mihelčič z zapisom ob 50-letnici gimnazije v Črnomlju, Ana Barbič z razmišljanji, kako pobude Pišečanov ob 100-letnici Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja udejaniti za razvoj kraja, Jože Prešeren pa s pogovorom "na daljavo" s književnikom Francetom Papežem iz Argentine. Ta zapis ni bil deležen nobenega resnejšega lektorskega posega, dasi je nastajal v težavnih okoliščinah, torej "na daljavo".

Kot vidite, spoštovani naročniki in cenjene naročnice, uredništvo Rasti še ni doživelo sprememb. Tudi svet revije še ni formiran. Festina lente? Morda.

Ministrstvo za kulturo je tudi letos moralno in finančno podprlo izdajanje Rasti. Dobro znamenje, celo zgledno, vredno posnemanja.

Jože Škufca

Tik pred natisom številke je uredništvo prejelo vest, da je v 92. letu starosti preminil nekdanji srednješolski profesor, zgodovinar in publicist, upokojeni ravnatelj Dolenjskega muzeja v Novem mestu, prof. Janko Jarc. Bil je med prvimi naročniki Rasti in njen zvesti sodelavec. Uredništvo se z globokim spoštovanjem in zahvalo klanja njegovemu plodnemu delu, njegovi pokončni hoji skozi življenje in izpričani ljubezni do Rasti.

RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

SPOLNA PESMI

I

Si sižal,
kako v glavi
šumi pezem,
kako prasketa
v krvi
kot fotosinteza
v solati,
kot brenanje iverj,
kot razcvetanje jader
v jedrih?

Si sižal,
kako viharj
zvetleča,
ko lakira mutacije?

Si sižal,
kako drhti zibala,
ko se strjuje
magneta?

Kot bukov list,
ke nam kapljejo
drogave
v lastovlepih srcl

BLAGOR PESMI

Blagor pesmi,
ki ji vsa vedra mrtoslavlja
ne zasluzijo
matičnega nedečja.

Blagor pesmi,
ki iz ne volil
kričavi glas odra
in ji rinačnja
in cvetanje aurt.

Blagor pesmi,
ki na črni oči
žickaja črtno
z mehaničnega štada
in jamačni pri
vro.

Da nam
sejuzbena desčica
dihav

in vso stvar
in vso stvar

LITERATURA

Ivan Gregorčič **SI SLIŠAL PESEM?**

*Si slišal,
kako v glavi
šumi pesem,
kako prasketa
v krvi
kot fotosinteza
v solati,
kot brstenje iker,
kot razcvetanje jader
v jedrih?*

*Si slišal,
kako vihari
svetloba,
ko lakira mutacije?*

*Si slišal,
kako drhti zibka,
ko se strjuje
magma?*

*Kot bukov list,
ko nanj kapljajo
daljave
z lastovičjih kril.*

BLAGOR PESMI

*Blagor pesmi,
ki ji vsevedni meroslovci
ne sesirijo
matičnega mlečka.*

*Blagor pesmi,
ki je ne votlí
kričavi glas odra
in ji množica
ne mendra aure.*

*Blagor pesmi,
ki na štiri oči
kleklja čipko
iz mavričnega fluida
na praznični prt
srca.*

*Da nanj
zaljubljena deklica
dihne
svojo zmeščano
skrivnost.*

BLESTIVKE

Ob literarnem večeru T. Šalamuna
v Knjižnici Mirana Jarca v Novem
mestu 23.2.1995.

*Ko je Tomaž Šalamun
môlil
svoje pesmi
(kot svetloba v katedrali),
je priplaval iz stopal
na sredo duše.*

*V enem samem dihu
po nasipu
školjčnih blestivk.*

*In plivkal
v sipki mivki ambre.*

*Potem je izključil baterije
in šel spat v naše sanje.
Na svoj kristalno namagneteni
svilnati sneg.*

KAKO

*Kako se otresti
svojega kroga,
svoje spirale,
svoje bube!*

*Kako izleteti
iz nje
kot metulj!*

*Kako strmoglaviti
v višine!*

TVOJA NJIVA

*Tvoja njiva
je precizno zakoličena
z nepremakljivimi kamni,
ki drobijo peščeni čas
v brezbrežno sipko puščavo.*

*Točno odmerjeno dežnih
kapelj
jo bo pojilo.
Točno odmerjeno sončnih
bodljajev
bo budilo semena
v krhko zelenje bilk.*

*Točno odmerjeno suhih
strniščnih kolobarjev
bo prazno gledalo v nebo
polno večnosti
brez dna.*

NOVI SVET

*Za ta svet sem se pripravljaj
že v mladosti, na očetovem domu,
na paši, v šoli,
v samoti slovenske vasi -
vedno sem se pripravljaj za to širino neba,
za travne ravni in puščave...
Tudi sem bil določen za svoje ljudi,
ki sem jih tukaj spoznal in takoj sprejel.*

*Ko me je odnesel vihar ni čas
in me pustil na robu Atlantika,
so mi spomini iz onega sveta služili najprej
kot vez in opora.
S seboj sem prinesel besede svojih ljudi
in nekaj pesmi iz dveh ali treh nepozabnih večerov;
tudi materino sliko, orumenelo,
ki pa sem jo izgubil v mnogih selitvah
in jo nosim zdaj samo še v srcu.*

*Na cesti se mi zablisne včasih podoba
poljske poti,
kjer je ostala prva ljubezen,
in globoko v zavesti mi leži nekaj
vaških dreves in ljudi...
Sicer pa sem ves tukaj.*

NA JUGU

*Tu so, moji emigranti
iz bogve katerih požganih vasi,
popotniki stoletja.
Do sem so prišli in tu ostali,
tudi svojim otrokom so rekli:
ostanite z nami!
Z leti so spoznali, da je tu zrak dober
- buen ayre -
da so trave užitne, les trpežen,
in da smo lahko... kot doma.*

*Tu čakajo zdaj,
zraščeni s svojimi domovi
v pampskem pesku - tu delajo, skrbé
in ustvarjajo,
in kadar kdo od njih odide,
me stisne v grlu,
svetla tema juga mi zasenči oči;
nebo se stemni in dež udarja na okno -
silno začetim,
da sem na koncu sveta.*

SPOROČILO

Predragi!

*Še vedno sem v svojem domu,
na robu velikega morja,
v malem raju,
sredi smeha svojih -
potopljen v zdomski Atlantidi.*

*Tudi še vedno kaj pišem
in srečen sem, da gojim pampske rože
in oblikujem atlantski pesek
s podobno ljubeznijo,
kot oblikujem slovensko besedo,
ki jo je zaneslo za konec sveta,
kamor se podaja samo sonce.*

SONCE IZ SLOVENIJE

*V ta svet slovenskega zamorja prihaja sonce
naravnost iz domovinske Slovenije.
Zato sem vse uredil tako, da grem
na neko vzpetino,
kjer je med kamenjem suha trava,
sem in tja kakšna uročena roža,
in kjer se dvigajo skorjasti borovci
prav v globino nebá.
Tam lahko vidim,
kako se nenadoma dvigne sonce
iz oceanskih vodá
in postaja svetloba bolj in bolj živo božanska;
tja grem nemalokrat,
kajti mnoge stvari
iz domovine
zvem po soncu -
tam sedem v trave in pesek
in sprejemam zamaknjen
naliv in sporočilo svetlobe.*

POVOJNA LETA

*Kako so minila poveljna leta!
Bila so kot knjiga,
v kateri manjkajo mnoge strani,
cela poglavja;
iztrgani so najlepši članki,
sveži opisi ljubezni,
imena prijateljev
in znancev.
Manjkajo slike
moje domovine.
Med tujo prozo
se zdaj ustavlja oko
le na slovenskem tekstu
in na straneh,
kjer je ohranjena poezija.*

NEKAJ ROŽ

*Tukaj ti pošiljam nekaj rož
 iz zdomskega sveta,
 napol suhih, a živobarvnih.
 Vsadil sem jih v puščavsko zemljo
 pred mnogimi leti -
 semena sem nosil s seboj še od doma.
 Najprej je bilo hudó,
 presaditev jih je skoraj uničila:
 sonca in dežja ni manjkalo - a samota...
 Vendar so semena počasi oživila in se privadila
 in dolgo zatem so se prikazali cvetovi:
 lepi, čudežno drugačni - atlantsko slovenski...
 Kaj podobnega nisem videl nikjer.*

Janez Kolenc V POZNI NOČI

*Čukova pesem
 zateglo poje.
 Nekje podobe,
 ki jih je ustvaril vid
 davno nekoč.
 In v njem gozd,
 kot privid
 v odsevu lune
 senci srn,
 zazrti v svetlo temo.*

*Vse je,
 kot da je nekdaj
 nekaj bilo,
 in ni prešlo,
 pa vendar
 nikoli ni bilo
 in nikdar ne bo.
 In srni in jaz
 in čukova pesem
 in svetla noč
 in v dalji vrisk vlaka,
 ki vozi v globino teme
 in dneva
 nekam v neznano...
 proč... proč...*

IN JE JE NE

*In je je Ne
 in ne je Je.
 In čas drsi
 in časa ni.
 Za valom val
 čez jez drsi
 in mlinsko se kolo
 vrti, vrti.
 Iz jutra v noč,
 iz noči v dan
 in jaz sem mlinar,
 ki stresa žito,
 in žito sem,
 ki se drobi.
 In le zavest
 drhti in čaka
 in v meni pravi,
 da sem, da bom.
 Nekje pa poje
 v razevelo jutro,
 ki je obris zvonika,
 bil-bom bil-bom.*

PISMO

*V polmračno jutro dež zvoni...
in je sedaj.
In ura zre me in kazalca
čas v dalje vlečeta.
Saj v krogu vse se le vrti
in rojstvo-smrt
bogve komu in kje
kazalca zdaj prekrivata.*

*Kot v prazno misli snujem.
Zdaj žena lika, hči pospravlja,
jaz mislim. In od nekod
kot kaplje v že zmehčana tla
ljublanske ulice, Miklošičeva
in ječe v njej... In zlakoten
in pošvedran in sem in tja
prestavlja čas.
Molče me ura zre, kazalca pa
vrtita me.*

*Nekoč baje sem bil... Je res bilo?
Mar ura pravljice le snuje
za starca, naj kot vnuk ji prisluškuje?
Prinese poštar pismo in podpišem:
Za poravnavo gre krivic,
iz njega govori. Kje in kako
dokaze naj poiščem,
da z nekaj markami
spomine mi odkupijo.*

*Spomin pričaral mi nekoč je v zdaj,
a zdaj v nekoč se sproti mi spreminja,
kazalca čas pa v krogu vlečeta.
In več ne vem, kaj se v preteklost,
morda v prihodnost,
morda v drseči zdaj
kot starec, kot otrok, morda mladenič
spominom kruto-norim, vendar lepim zdaj
kot pravim pravljicam smehljam.*

Tone Kralj: ŽANJICE, polihromi-
ran les, 1936

V LETU 1995

(Odmev na italijansko-slovenske razmere)

*Od kraške gmajne mi vrši,
poznam ta glas, to bor ječi.
Tako se Pesnik razodeva,
umira, ne umre, prepeva.*

*Morda obupu je zapel,
ker brinovko je strel zadel,
iz sna se moral je zbuditi,
ko videl lovca je slediti.*

*Morda pa se po gmajni klati
in hoče šipka si nabrati,
strdelih rož, iz skal je plod,
kjer našel je poslednji kot.*

*Morda mu slavček nad gomilo
zapel je, da ga je zbudilo,
da mati, bratje in sestré
so bolni in ga spet že.*

*V drveči novi čas strmi,
kupe je prazen, ledeni,
vsak dan je kakor novo leto
in vsako z grozo izživeto.*

*Je zvedel: Oreh Torkar je
posekal iz obupa že
in zdaj pred štorom posedeva
in gnitje mu kot up prepeva.*

*In v cirkus Kludsky je zašel,
da integral bi spet zapel.
V njem rjovejo, ker klovn - čas
razkril si pravi je obraz...*

Jadranka

Matić - Zupančič

JUŽNI SAD

*A je še ta dan
zajet v mrežo
ogromnega meglenega morja
v podnožju Gorjancev Maconda
gledam iz vizure Karlovcev Kamenja Trške gore
gledam iz vizure
svetlečega se hriba
sedeč pred zidanico ob vinu
kakor v drugi deželi
obrobjeni z odmaknjeno smrtnostjo tenčic*

NEKJE NA SEVERU

*Nekje na severu Skandinavije
zrak mrzlo žari
klic losa je pojoča pesem
vabečega samca
klic losa je sunkovita
melodija benečanskega
pljuskanja morja
množice so izmišljene
kakor so izmišljeni
samotni pohodi
v vročem osrčju gline
delamo enake zareze
simbolnega diha in
ledene pristnosti
da skozi posodo
pronica
nabrekla ranljivost
vsevidnih kapilar*

VSE JE RITEM PRILAGAJANJA

*Vse je ritem prilagajanja
rože
kako se ponuja kako odteguje kako
se razžari
v tisočernih vonjavah
v skopih ekstraktih
cenjenih kot plemenita
žlahtnost
neponovljivi duh
mošusa ambre
težkih metalov
vseobsežnih kot
plastika
jasna neuničljiva smrt
sintetičnih sestavin
treba je misliti o otroku
pravijo ko je že končano
pravi tudi Ifigenija Z. v Londonu
so teme ki lahko živijo
samo v tujstvu
tam tako ne bolijo
ostanejo zgnetene v
glini čeprav bolj jasno
definirane
kot kakšna ženska cvetlica
nemo trajanje*

AMALGAM

*V temi so pregrade
tajnega nahajališča
nakita
raznih bleščic
na ta jezik bi lahko
porezali roko
v negativu bi vse
podoživeli na
sprevrnjen način
prevaranega igralca
bi postavili v slep
prostor
in ga zavrteli
v središču monsuna
bi se magnetna polja
premikala s
počasnostjo
indijanskega giba*

**Magdalena
Svetina Terčon**

PRIZNANJE

*Vstopila sta skozi debelo steno
v sobo, kjer smo sedeli, in ju
nismo prepoznali.
Potem sta vsak večer drsala korake,
da se je stopnišče prašilo.
Nismo razumeli.
Odeta v sivo in skoraj prozorna
sta se mi razodela v rojevajočem se
mraku.
Rekla sem, da bom ugodila, kot se
lahko reče duhovom.
Naslednji dan smo razgrnili steno v mir.*

SREČANJE

*Mislila sem, da je bil danes
čisto navaden dan.
Prišla sem prepozno;
po tvoji poti je že
pred menoj pobiral okrogle duše.
Vzela sem trikotnik.
Enakostranično sem ga razokvirila.
Iz stranice je izstopila,
v omami zvezd, draga.
Pojdiva do izgubljenosti,
moja mila,
me je prijela za roko in
me utopila na zlatem rezu neba.*

TRGALCI

*Ko bi bil moj moški,
te ne bi nikoli
spustila v pesem,
kajti v njej bi te
razgrnila trgalcem.
Neko jutro bi ostala
na pragu goba,
ko bi tkalec rekel:
Kdo ve, kakšne vzorce
počenja z njim.*

France Kralj: VAS V SNEGU, lino-
rez, 1955 (last Galerije Božidar Ja-
kac)

LITERATURA
Rast 5 - 6 / 1995

(odlomek iz romana Dež, 3. dela
Tetralogije ognjenih polj)

Ravno smo se odpravljali v gostilno, ko je k nam prišla Tamala. "Prejšnji teden sem imela rojstni dan," se je hihitala in žepe je imela polne denarja, "gremo skupaj kaj popit," in pred vhodom jo je čakala prijateljica. S podzemno smo se odpeljali v center, v letu dni, preživetih v mestu, sem bil tam le štirikrat, toliko, da sem si ogledal dve palači in cerkev, ki so jo tiskali na vse razglednice in otroci so tekali za nami ter jih prodajali po deset v paketu, da se je Tamala razjezila: "Preklete, sem mar videti kot zagamana turistka?" Nisem vedel, da se tudi med z bleščečimi lučmi obsijanimi zgodovinskimi zidovi skrivajo poceni luknje in ne le restavracije ter hoteli, na katerih vratih se vrstijo zvezdice in nalepke kreditnih kartic. Po ozkih kamnitih stopnicah smo se spustili v klet med temelje trdnjavskih zidov, kjer smo posedli za zamaščene lesene mize, in neprijazna natararica nam je prinesla pivo. Počutili smo se domače. Tamalina prijateljica je pogledovala naokoli s široko razprtimi očmi in ves čas je poskakovala na stolu, da sem jo hotel vprašati, kaj sta danes jemali, pa nisem kvaril vzdušja, ko sta se tudi Tomy in Tanja rešila neke vedno oklepajoče zapetosti, in pivo nas je sprostilo. Besede so se mi vsedale v misli in glasna glasba me je vrgla v določen občutek, da bi samo sedel in mižal in hkrati drvel med ulicami, polnimi lučmi. Začelo se mi je vrteti. Prijateljica je omenjala zabave v starih skladiščih, iz katerih so vrgli klošarje. "Preveč mafije je tam," je rekel Tomy in mislil nekaj drugega kot ona, jaz pa, da mi je čisto vseeno.

"Zakaj se ne zaposliš?" me je nenadoma napadla Tamala, da sem bil tiho in razmišljal, kam meri. "Zakaj si ne najdeš službe, ko se zapravljaš vsako noč, saj ne, da bi drugače kaj postalo iz tebe, toda ti si zanič prepropadajec in ni v tvoji naravi, da bi tekal za ljudmi in jim vsiljeval nekaj, kar sicer hočejo. Obrzdati bi se moral. In vidva tudi!"

"Ni službe," sem nejevoljno nagnil kozarec.

"Bedarija," je odvrnila. "Samo če bi jo iskal, ne pa se omamljal v Lowtown pubu in užival v tem, kako ubogi si," me je razdražila preko roba, od kod si ona jemlje pravico do npravstvenih nauk, da sem moral usekati nazaj.

"Sam sebi sem dovolj všeč, ti pa dobro veš, kaj sem bil in zakaj sem odšel, zato ne govoi o samopomilovanju, ne o mojem ne o tvojem! Kajti, če je moj položaj beden, potem tudi pri tebi ni vse rožnato. Je mar trafika, v kateri delaš, in prijatelji z denarjem pa zadevanje res nekaj tako presenetljivega, da si lahko zadovoljna?" sem bil že jezen in alkohol je podžigal moje besede. Nisem se več mogel ustaviti.

"Ampak jaz ne razmišljam o tem! Jaz ne berem knjig, polnih odgovorov, ne načrtujem bega in ne živim v svetu, ki ni čisto moj. Ti si pa brezdomec, Twoline!"

"Pri D&P iščejo delavce," se je oglasila Tamalina prijateljica, ki je do tedaj poslušala prepir. Utihnili smo in se spogledali, da, prav obrnili so se vsi k meni, kakor da ne vedo, kako se je moje zaposlovanje izgubilo nekje med dežjem in stalnimi zavrnitvami. Zdaj ni bilo več poti nazaj, vsaj poskusiti sem moral dobiti službo, sicer bi postavil na glavo svoja načela. Tomy ter Tanja sta mirno molčala do naslednjega jutra, ko sem zgodaj vstal po borih treh urah spanja, da bi ujel tramvaj. Gledala sta, kakor da niso minili že meseci, odkar sem obljubljal to, kar bom zdaj storil. Bil sem precej

brezčuten, ko sem se vozil po razmajanih tirih in opazoval napol dremajoče ženske pa moške, ki so stali v skupinah in pljuvali od tobaka rjave pljunke na tla, medtem ko so mi dežne kaplje padale na čepico in vetrovko in za vrat in se je zelen napis D&P svetil nad vhodom v tovarno. Pod nadstreškom ob rdečem opečnatem zidu, že črnem od saj in izpušnih plinov mimo vozečih tovornjakov, se je v vrsti stiskalo kakšnih petnajst delavcev, jaz pa sem z one strani slišal hrumenje cevi in pretakanje vode in niti tega nisem vedel, kaj proizvajajo. Nismo se pogovarjali, kakor da bi nas bilo sram, ker prosimo za službo. Paziti se moram, sem si rekel, saj sem pred dvema letoma napravil smrtonosni rez in se rešil pisarne, pri tem pa pretresel organizacijo, da jih še vedno zvija po želodcih, kadar se omeni moje ime. Zdaj pa stopam v novo obveznost, tokrat eno stopničko nižje, in nobene povezave ni več s temo, ki bi dajala pridih prepovedane mamljivosti, zaradi katere bi moje delo postalo posebnost, dejanja pa zanimiva, da, paziti se moram, da ne bom padel skupaj s petnajstimi delavci med kolesje strojev in bomo zjutraj zaspani na avtobusih skupaj gledali ženske, pljuvali in govorili stvari, ki me sedaj še ne zanimajo. Dejansko sem brezdomec, pa čeprav imam streho nad glavo in kavč, na katerega lahko utrujen ležem, in prav je imela Tamala, ko se je včeraj norčevala, saj sam ne vem več, kaj hočem, niti kdo sem, in zato mi je bilo tisto stanje v vrsti nadvse odbijajoče, ker sem moral prvič po dolgem času ponovno sprejemati odločitve, iti na delo v tovarno ali ne, odločitve, katerih sem se v dneh starogrškega dežja že odvadil. Brezčutnost? Medtem ko sem se trudil prižgati vlažno cigareto, sem nehote pomislil na mojo družino, na starajočega se očeta, ki v večernih urah zaspi pred televizorjem, in mater, ki je od nekdanj polagala upe vame in si ne more niti zamisliti, kje sem pristal, ko jim pišem tako poredko, hkrati pa nikoli ne povem, kaj počnem ali kam se zgubljam. Vrsta se je počasi premikala, bil sem zadnji in čudil sem se, kako da je tako malo ljudi, ko vendar nezaposlenost pritiska na mesto. Pozdravil sem vratarja, pa je nepremično strmel v male črnobeke ekrane, na katerih sta migotala vhod in dvorišče. Kamer nisem videl.

V sprejemni pisarni je bilo zadušljivo, pa ne zaradi vročine razgretih radiatorjev ali slabega zraka, saj so klimatske naprave ves čas tiho brnele, le vonj vseh ljudi pred menoj mi je silil v nosnice, da sem se počutil slabo, ko sem sedel na oguljen stol nasproti uradnika z belo srajco in kravato. Poznam te, sem si mislil, saj je vseeno, v kateri deželi ali podjetju, vsi ste si enaki, jaz pa vem, kako mislite, se premikate, poznam vaše želje in strahove, ker sem bil eden od vas! Uradnik me je vprašal po izobrazbi in povedal sem za dokončano gimnazijo.

“Spričevalo?”

“Ga nimam s seboj,” sem rekel.

“Delovne izkušnje?”

“Pol leta sem v špedicijskem oddelku podjetja urejal fakture.”

Predme je porinil prazen obrazec in kemični svinčnik, se naslonil nazaj ter zaprl oči. Prav počasi sem začel vpisovati podatke, ime, priimek pa vse ostalo, medtem ko je oni počival in so mu obrazne mišice trzale v nekih notranjih dvomih.

Z delom sem začel še istega večera. Javil sem se pri mojstru v tovarniški hali N7 in se odločil za nočno izmeno, da me je začudeno pogledal, pa sem se mu zlagal, kako potrebujem denar in da mi tistih petdeset odstotkov dodatka ogromno pomeni. Dobil sem bel kombinezon in čevlje s kovinsko kapo. Nisem si še točno pred-

stavljaj, niti kaj bom delal niti kako se bo odslej dalje odvijalo moje življenje v tem mestu. Bil sem poskusni zajček za prestop iz prodajanja in preprodajanja v delo in čistost, pri tem pa nas ni toliko zanimalo plačilo, ampak spremembe, kaj se zgodi s človekom med štirimi ogromnimi rumenimi stenami in stroji ter delavci, iz katerih smo se norčevali vsaj toliko, kot smo prezirali malomeščane.

“Je delo zanimivo?” me je Tanja vprašala popoldne, ko smo se prebudili in zbrali okoli mize, skuhalo je zelenjavno juho in popekla hrenovke, Tomy pa je s podočnjaki in bolnim obrazom segal po kozarcu vode.

“Še kar,” sem odvrnil in zagrizel.

“Bosta vidva tudi?” je vprašal Tomy, ko je razvijal papirček. Rekla sva, da pozneje.

Stal sem na koncu tekočega traku, po katerem so drsele tabetke, stroj jih je zapakiral, zložil, zlepil škatlo, ki sem jo pobral in položil na lesen podstavek. Pod seboj sem imel štiri delovna mesta in delavke v belih haljah so se norčevale. Hitreje, hitreje, so vzklikale, ko sem stopal od enega k drugemu, pobiral tiste kartone in se samo režal opolzskim šalam. Deset vrst škatel sem moral zložiti na vsako paleto, nato poklicati voznika iz skladišča, da se je pripeljal z oranžnim viličarjem, nabodel podstavek in ga, izogibajoč se oviram, v vijugah odpeljal. Včasih se je ustavil za minuto, dve in se zabaval z ženskami, medtem ko je vozilo rohnelo in mi je vonj po bencinu udarjal v glavo.

“Pa boš dobro zaslužil?” jo je zanimalo. Likala je svojo rdečo obleko, Tomy pa ji je zvečer obljubil moške.

“Toliko kot navadni delavci.”

Nisem ji še mogel reči, da je v nekaj dneh prodaje po ulicah okoli Lowtown puba več denarja kakor v enem mesecu zlaganja škatel, polnih zdravil za srce, trebuh in živce, na lesene palete. Naučil sem se pa razlikovati med ženskami, ki so se mi približale v času odmora z vrečko bombonov v roki ter vprašanji o šoli, o starših, prijateljih, življenju in katerim sem lagal, da so se mi lahko smejale, ter onimi drugimi, ki jih samo še samovšečno sovraštvo in malenkostna privoščljivost držita pokonci. Kje je meja, sem se moral vprašati v trenutkih zblíževanja, ko sem že jaz povratno prejemal njihove zgodbe o otrocih, ki jih mami ulica, matere pa je strah in ne vedo, kakšno nepopravljivo škodo povzročajo s svojo požrtvovalno ljubeznijo, pa nisem nič spraševal. Ni naša krivda, če ste pogrešile pri vzgoji od samega začetka do konca, če sedaj ne vedo, kaj bi sami s seboj v večernih urah v parkih in klubih, kakor ni vaša, ker jaz begam med svetovi, pa se ne znam odločiti za nobenega. Vsako sled usmiljenja sem zabrisal. Krohotale so se v jedilnici ob zaključni skodelici čaja, ne vedoč, da so ljudje v sosednji stavbi izmerili potrebne gibe za opravilo dela, določili najkrajšo pot roke, nagib tlesa in kakor po enačbi izračunali potreben čas, ne, one so se kljub pretvorbi v stroje še kar hihitale moškim šalam in me ščipale v zadnjico.

“Bi se tam našlo delo tudi zame?” je previdno vprašala tisto, na kar smo vsi čakali zadnje tri tedne, da sem zdaj jaz v neki privzdignjeni vlogi pogledal njo in omamljenega Tomyja ter odkimal.

Včasih se je pospešeno delalo na vseh štirih strojih, paketi so se nabirali na koncu, da sam nisem zmogel in mojster je poklical na pomoč Tilna. Fantu je bilo sedemnajst let, pa se je dobro znašel pod umetnim dnevom neonskih luči in verjetno ni pomišljal, da ni nič v stavbi prepuščeno naključju, niti barva sten niti razporeditev

strojev ali prehodov. Razposajen se je pogovarjal z ženskami, jemal njihova drobna darila, jim hodil po kavo in sendviče, da dolgo nisem mogel spregledati namena njegove igre. Preko njega sem spoznaval ostale delavce, ki so se v odmorih zbirali pri avtomatih za pijače, metali kovance v režo in srkali vročo kavo ali čaj. V glavnem so bili mehaniki, ki so popravljali stalno pokvarjajoče se stroje, se pogovarjali o problemih pri delu, o tečnih mojstrih in napakah mehanskih delavcev, poslušal sem vse njihove besede, ne vedoč točno, kam naj se dam, saj me niso pritegnile govorice o potrebnih tovarniških delavkah niti o popiti pijači zadnji petek zvečer.

“In ti se družiš z njimi?” sem bil nejeveren.

Tilen pa se mi je hvalil med čakanjem na viličarja z rojstnim dnevom prijatelja, ko so se v pivnici stopili s šoferji in so bili mehaniki naslednjega dne tako utrujeni, da so štiri ure spravljali skupaj pokvarjeno rezilo za folijo pri tekočem traku, mojster pa je kričal nanje, kakšne nesposobne šleve so.

Nobene igre ni igral, nobenih prikritih namenov ni skrival v svojem obnašanju. To je bil on. In zato so ga imeli radi. Spoznanje me je presenetilo sredi večerje, zamomljal sem: “Ampak oni so na nek svoj način zadovoljni, mogoče celo ponosni, ker so pripadniki delavskega razreda in ne ogljufajo nikogar, mogoče bi radi višje plače pa nov radijski sprejemnik, da bi njihove žene poslušale svoje najljubše popevke. Tilen je eden od njih, saj nikoli v življenju ni videl še nobene druge možnosti. In tudi on je zadovoljen in kar reži se ob ponedeljskih zvečer, ko pripoveduje, kakšnega hudiča so zganjali v pivnici ali pa pri kakšnem prijatelju.”

“Pa pojdi z njimi,” je rekla Tanja.

Še preden sem ji odvrnil, da me ne mika, se je z jeznim glasom vmešal Tomy, ki se je bril pred ogledalom in je le mimogrede sledil najinemu pogovoru. “Kaj noriš, ženska?” jo je zavrnil in si osvežil kožo s Verachtungom. “Naj mar gre s skupino neotesanih delavcev na njihovo zabavo, ko niti tega ne bo vedel, kaj se pogovarjati, in se bo zapijal v pivo, dokler ga ne bo nekdo sredi večera zaradi pripisane prevzetnosti mahnil po zobeh?!”

“Skrajni čas, da se prenehamo nositi tako visoko,” je vztrajala.

“Oni ga ne bodo vzeli medse, Tanja. In naju tudi ne. Smo že predaleč.”

Tilen je bil kar užaljen, ko sem rekel, da me ne vleče na njihove zabave, ker imam svoje prijatelje in želim po svoje preživeti konec tedna. In prenehal me je spraševati po šoli ali starših, ampak se je v tistem petminutnem odmoru, ko se je po zvočnikih razlegal moški z navodili za telovadbo, delavke pa so premikale svoje obilne boke v taktu glasbe, želel z mojimi stavki potapljati v noči med mestnimi ulicami okoli pristanišča in tržnic vrvež ter razposajenost ljudi, njihovo pokvarjenost in razuzdanost, ki ji nihče ni videl meja. Hotel je poslušati o zakajenih beznicah in klošarjih, stoječih okoli zakurjenih gajbic, da se pogrejejo pred naslednjim naliveom. Dlje ko sva se pogovarjala, globlje je hotel in pravil sem mu o lovačah, ki se prodajajo na vogalih, pa njihovih zvodnikih z noži na vzmet v žepih in osladnim nasmehom, ki nikoli ne pozabijo izterjati denarja, kakor ne Temačni ter cela množica drugih preprodajalcev, ki večer za večerom skupaj z vsemi krčmarji, gostilničarji in črni-mi prodajalci alkohola skrbijo, da nihče ne ostane trezen v mestu Stargroz in se potem beda in norost nadaljujeta skozi brleče svetilke, mimo prekinjenih črt drveče avtomobilske žaromete, razmazan ženski puder in neprestano roseč, ubijajoč siv dež.

“Pri nas je drugače,” je rekel na koncu, kakor da sem mu padel v past, ker sem se izdal, pa sem vedel, kakšna nepotešena radovednost je v njem, “Ni tako izprijeno.”

“Bi kupil?” sem ga vprašal, da se je kar stresel, sedeč na kartonasti škatli, kakor da ne more verjeti, kaj sem mu ponudil, in skočil je na noge ter zbežan odhitel proč; videl sem ga, kako je preplašen izginil za plastičnimi vrati v skladišče. Vedel sem, da hoče poskusiti tisto prepovedano, pred čemer so ga njegovi vedno svarili, se postaviti pred vrstniki v pozabljeni predmestni pivnici, kjer preživlja zadnje leto brez sprememb vsak konec tedna. In mogoče se je vprašal, ko je videl odhajati ljudi z avtobusi proti mestu: je to vse? Ta vrček piva in pretep malo po polnoči, dekle iz predilnice, ki mi je všeč, pa nikomur ne da? Se tu norost resnično konča? Jaz pa sem mu zagotovil, da ne, da je cela množica ljudi, ki je podivjana stopila dalje, in se ne more več izviti mamljivemu kriminalu, kjer vsi skupaj s svojimi tako v nebo vpijočimi dejanji oblikujejo mesto, Stargroz pa njih in večina niti več ne ve, je hotela to, ali pa naj jim bo žal.

Z jeklenim kavljem sem pograbil naslednji lesen podstavek in ga privlekel do stroja, tekoči trak je zabrnel in tisoče rumenih tablet se je usulo na folijo, jaz pa sem čakal na kartonaste škatle. Oči so me ščemele od nenaravne svetlobe in pogledoval sem na kazalce velike stenske ure, kdaj bom lahko odšel domov. Želel sem si ozkega kavča in dekle in Tanjinega sadnega čaja, ki me bo pogrel pred spanjem. Nisem opazil Tilna, ki se je s prihuljenim korakom vrnil po hodniku, kakor da že vsi poznajo njegove nakane, obraz je imel resen in srepo je strmel predse. Prišel je do mene ter s ponarejeno brezbriznostjo rekel: “Kupim. Kaj pa imaš?” Gledal sem ga nejeverno in se vprašal, mar sploh smem.

Toda to je bil edini izhod.

Zjutraj ob šestih, ko se nebo na vzhodu obarva sivo, me je počakal pred garderobo, odklenil sem svojo omarico in segel v skriti žep pelerine, kjer sem imel v vrečki spravljen rjavi košček za v Lowtown pub. “Vzemi,” sem mu ponudil tisto, kar sem name-raval pokaditi s Tamalo ali Tomyem ali komerkoli. “Nič mi nisi dolžan,” da je presenečeno razširil oči in stopil korak nazaj. Za trenutek sem pomislil, da me bo udaril, potem pa se je obrnil ter z odsekanimi premiki odhitel proč, kako da ga je sram zločina, jaz pa sem edina priča med tistimi belimi keramičnimi ploščicami in najraje bi me za vedno zbrisal. V stanovanju sem bil tiho, sploh se je ozračje ohlajalo iz dneva v dan. Na tleh v kotu je ležal raztrgan ovitek kondoma, da sem ga pobral in vrgel v koš. Oba sta že spala.

Naslednjič se Tilen ni več prostodušno režal z zgodbami in dogodki, kateri so se zvrtnili okoli njega v soboto zvečer, s slabo vestjo pa hkrati zanimanjem sem ga opazoval, ko si je sebično nadeval masko nočne skrivnosti, in kakor da je odpihnil otroško razigranost, je vlek el cigareto, glasno srkal kavo iz plastičnega lončka ter z enozložnicami odgovarjal na vprašanja mehanikov.

“Zadnjič te pa ni bilo v pivnici, Tilen?” je rekel eden od njih, moški z rdečo brado in s črnim strojnim oljem, zajedenim za nohte.

“Ne,” je odgovoril fant.

“Si bil pri dekletu?” so se zarežali.

“Mogoče.”

In je odšel nazaj do tistih prekletih brnečih tekočih trakov, jaz pa sem si lahko samo predstavljal, kaj se dogaja v njihovem predmestju, kamor ne vodi niti tramvaj, le avtobus z neko neza-

pomnljivo številko, kakšna vstopnica je bila tista ploščica, ki sem mu jo na skrivaj izročil po opravljenem delu med pločevinastimi omaricami, ko ni mogel vedeti niti, kako se uporablja, pa so ga zdaj vseeno gledali ljudje iz mladinskega zbirališča, parka, zadnjega dela pivnice ali kateregakoli drugega podobnega kraja z drugačnimi očmi, on pa se je pretvarjal, da ima neke izkušnje, o katerih je samo slišal in bi se jim moral izogibati. Val začudenja je obšel delavce, nekakšna zadrega je legla mednje. "Pa ne, da si ga kakšna ovija okoli prsta," je zamomljal nekdo in pili so dalje iz kozarčkov, jaz pa sem šel do svojega stroja, kjer me je že čakal.

"Je bilo v redu? Ste se režali?" sem ga vprašal, medtem ko sem si natikal delavske rokavice.

Prikimal je in strmel v uro. Sedel je na podstavkih in prazno bingljal z nogami.

"Na meni ne preizkušaj svojih svetoboljskih trikov," sem ga bil že sit. "Če hočeš še, povej in jutri ti prinesem nov zavojček blaga. Ne vem, kako dolgo bom ostal še tukaj, prišel je čas za odhod. Stvari so šle svojo pot, približno tako, kot smo si predstavljali, pa vendar drugače. Pazi se, da te ne dobijo."

"Ne bodo," je rekel. "Sem pre pameten za kaj takega. Boš prinesel v garderobo?"

"Bom," sem odvrnil, "Pa ne pozabi na denar."

"Mislil sem, da sva prijatelja. Zadnjič si mi podaril," je bil začuden.

"Vse ima svojo ceno."

Sedemnajstletnik, ki drobi rjave koščke med tobak, ne more ostali neopažen, usta ima prevelika in želja po bahanju z novimi izkušnjami je premočna. Zato nisem bil preveč presenečen, ko so me naslednjega ponedeljka v odmoru obstopili mehaniki, njegovi prijatelji, Tilna pa sem videl ponižanega, kako se kakor pes s sklonjeno glavo tihotapi vzdolž proizvodnih linij in si mi ne upa pogledati v oči. Ustrašil sem se teh krepostnih norcev s stisnjenimi pestmi. Rekli so mi, da jim nisem bil všeč vse od prvega dne pred tedni, ko sem moker in zanikrn prišel mednje.

"Vedel sem, da si pridanič, ne pa tudi takšen podlež, za kakršnega si se izkazal. Škoda, ki si jo naredil, je nepopravljiva in verjetno se ne boš nikoli vprašal, kdo bo tolažil vse, ki si jih prizadel v nočeh tega vikenda, kdo bo spral sramoto, ki so jo s seboj prinesli policaji. K nam si zanesel pristaniško kugo, kateri se izogibamo. Sprva smo te hoteli pretepsti, da se ne bi nikoli več prikazal v teh krajih, vendar nihče ne ve, na koga se boš spravil jutri. Pridi, zdaj bomo mi poklicali policijo! Žal nam je za Tilna, toda mogoče ga bo ta izkušnja spametovala, da ne bo več rinil v nesrečo," je govoril rdečebradec in sprevidel, da so res nori. S policijo nisem računal.

"Dobro," sem rekel, "Vsakdo naj prejme svoj delež in mene ni strah. Nikogar nisem silil, nikogar vlačil tja, kjer ni njegovo mesto. Tilen je dovolj star, da ve, kaj dela. Vi pa tudi. Samo scati moram, prav?" in sem brez čakanja na njihov odgovor zakorakal proti stranišču, kjer je bilo nezaklenjeno okno in žleb, oni pa so mi sledili v razdalji dveh korakov, medtem ko so že poklicali mojstra in mu skozi resne moške besede povedali, kaj se dogaja, delavke v belih oblekah in papirnatih čepicah pa so stale ob svojih strojih in me gledale skozi steklene predelne stene. Premikal sem se mimo zunanjega razburjenja in ravno ta moja odmaknjenost, kakor da se ne zavedam dogajanja, me je reševala, da niso planili po meni. Ustavil sem se v predprostoru, odprl pipo ter si zmočil

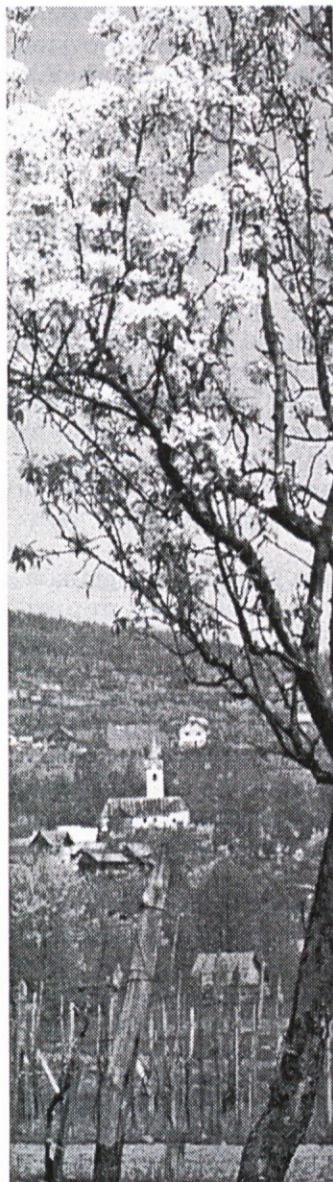
lica. V ogledalu sem videl neobrit obraz in s prsti sem si šel skozi lase. Pod očmi sem imel dva modra polmeseca podočnjakov. Delo in razglabljanje me utrujata, sem se zarežal, oni pa so opazovali skozi priprta vrata. Kaj dela, so šumeli glasovi v ozadju in iz tovarniške hale N7 se je razlegal prepir. Z roko sem segel k razporku ter stopil do pisoarjev, kjer sem izginil iz njihovega zornega kota, se zavihtel na radiator pa skozi okno ven, na dež, ki me je udarjal po kombinezonu in okornih delavskih čevljih, zaradi katerih sem se s težavo spuščal po zidu, oprijemajoč se spolzkih jeklenih zatičev. S strehe mi je kapljalo naravnost za vrat, da sem čutil hladne, po hrbtu polzeče kaplje. Z mirnim korakom sem jo ubral preko asfaltne ploščadi, kjer so se zvijali povoženi deževniki, naravnost skozi luže sem zakorakal, da mi je zamočilo čevlje, in že sem slišal klice iz stavbe, in če bi se obrnil, bi videl njihove razjarjene obraze na oknu, pa se nisem, kakor da vse tisto kričanje, na katerega je postal pozoren tudi že vratar v svoji uti, ne velja meni. Prišel sem do kontejnerjev, zloženih ob opečnatem zidu, se povzpел nanje, oni pa so že tekli preko dvorišča za menoj, vendar nisem pospešil mojih počasnih gibov, ker sem z mirnostjo preprečeval paniko, ob kateri bi drugače ponorel. Skočil sem na pločnik in v kolenu me je zbolelo, vratar je stegoval glavo, ko sem jo ubral do prvih stavb na drugi strani ceste. Šele v varstvu teme sem se pogнал v tek.

Tomy je postaval v pojemajoči gneči na ulici, pogovarjal se je s Tomažem in še nekim neznancem ter iskal odjemalce. Krog se je razklenil in stopil sem mednje. V premočenem kombinezonu me je zeblo.

“Ne vem, kaj naj naredim z njo,” se je jezil Tomaž, “Hodi za menoj in me izsiljuje. Misli, da sem dobri stric, ki deli darila? Na samem sem ji pripeljal dve zaušnici, da ji je počila ustnica in mi je kri zamazala rokav srajce. Pridi, kadar imaš denar, drugače se me izogibaj. Ona pa me je zasledovala po ulici in kričala za menoj psovke ter laži, da so se ljudje ozirali.” Tomy ga je potrepljal po rami in rekel, jo bo že minilo, meni pa, naj stopim za njim. Pomirjujoče nastopaštvo se je naselilo v njegov glas, da je varno obvladoval mene in Tanjo, ki je stala pred vhodom, zapostavljena od tlaka odbijajočim se kapljicam, ki so ji močile vzorčaste najlonke.

Stanovanje je bilo prazno, zaklenili smo vrata in posedli za mizo. Tomy je pogladil Tanjo po boku, medtem ko je pripravljala hrano. Roka se ji je tresla, da je moral on narezati kruh. Nismo bili lačni. Tomy je odprl svojo vrečko in pričel zvijati, medtem ko sem se preoblekel ter položil bel kombinezon na vrv za sušenje perila, čevlje pa na omaro.

Nadaljevanje iz prejšnje številke in konec

Naklo z Rodinami

VIII

Iz zvonika svetega Jakoba malo pred njimi je zadonelo poldan. Žunič je obstal in poslušal. Zvon je bil isti, visok, vesel glas - a kje je bilo ono poletno žegnanjsko ljudstvo? Pa od zrelosti upognjene bele slive? Še mesec dni je manjkal do njih.

Cerkev je trojica našla v vsesplošnem popravilu. Delavci so nanovo obzidavali pokopališče okoli nje, ki je bilo tega najbolj potrebno. Ograditi si delovišče, potem pa pljuniti v roke!

Žunič, vaje vse skrbneje urejenih in vzdrževanih božjih njiv, je stopal med grobovi, ki so govorili o svoji pozabljenosti in zapuščenosti. Prebiral je imena rajnikov. Pred kočevarskimi se ni čudil, da že zdavnaj polegla gomile zarašča trava. Ostali so sami, ko se je vse tisto ljudstvo neko zimo ko omamljeno vzdignilo s svojih odročnih, težavnih, nehvaležnih tal, kjer je živelo šeststo let.

Iskal je - in našel. Život mu je prešinel hlad. Na kamnitem, od starosti osivem spomeniku je bilo vklesano MATIJA JERMAN. Da, minilo je trideset let in več, Bine... a ne bojo ga prekopali. Za sedanje Nakelčane in Roščevljane je na tem pokopališču več ko zadosti prostora, pa še za koga iz Velikih Rodin.

Tukaj počiva tudi Pajerjev Tič z Rožič vrha. V najlepših fantovskih letih mu je ob razdiranju apnenice prišlo v oči živo apno in mu domala vzelo vid. Usoda mu je življenje omejila na najbližje kraje in ljudi. "Tič, pojdeš z mano med Kočevanje - v Lahino, Topličice, Sredgoro?" Bil je zgodnji oktober, bližale so se občinske volitve 1936. Tič je bolje nego Žunič poznal tiste samotne vasice, tako vabljive sredi zrelih jesenskih gozdov. Šla sta od hiše do hiše, Tič je govoril po kočevarsko, Žunič pa delil propagandne letake. "Es ist dein Recht und deine Pflicht..." Potem sta sedela v soncu na podrtem bukovem deblu, tolkla orehe, prigrizovala jabolka in srkala žganje. Na lepem je Tič začel brskati po žepih. "O da bi te vrag, niti ščepca tobaka nimam!" Žunič - sam nekadilec - mu je podal zavojček cigaret in vžigalice. "Prižgi si, Tič!" Prižgal si je in potegnil dim. "Ti, to pa bogme ni drava." Žunič se je zasmejäl. "Zeta je, z rdečim napisom, za polpraznik."

Toda na dan volitev so se Kočevarji izrekli čisto drugače, nego so jim obljubili. Bolj in bolj jih je od severa polnil nov duh, mamljiv nemir. Gromovnikova velika volja jih bo čez nekaj let premestila na tuje izpraznjene kmetije, od ondod pa jih bo zgodovina ob svoji uri razpršila po svetu.

Zadnja leta so vitke spomenike začele spodrivati široke črne marmorne plošče z zlatimi napisi. Pred eno je bila gomila komaj malo porasla. Žunič je prebral napis in srce se mu je skrčilo. "Tudi ti, Albert Šus!" je dahnil v tiste pozlačene črke. "Tvoji so ono usodno, hudo zimo 1941 odšli, ti pa si ostal s svojo Rezo, Slovenko, in novemu času na ljubo, mogoče pa tudi na zapoved, opustil svoj pravi priimek Schuss. Kako sem te želel najti še živega, Albert svetlooki! A tudi ti me nisi počakal. Koliko bi si imela midva povedati, česa vsega se spominjati! In bi se smejala, ko bi prišel na vrsto prvi učbenik srbskega jezika: s sliko izpod oficirske kape gledajočega oočaljenega regenta Aleksandra, nad katero smo se naskrivaj znašali s čečkarijami eden bolj drug manj... v oni beli

živžavi šoli tam doli, kjer je zdaj vse tiho, zanemarjeno, izumrlo.”

Nadaljevali so pot po stezi. Žunič je iskal po spominu, ali je po nji že kdaj hodil. Morebiti ga je zaneslo tako daleč kakšno jesen, ko je stikal za oskorši ali ranim kostanjem. Njivice na levi in desni so v opoldanski bleščavi kazale zorečo pšenico pa bohoten krompir in med njim višnjevo cvetoči nakoljenec. Vmes pa in više dalje visoka nepokošena trava med mladim gabrjem in kostanjevjem. Steza je bila zmeraj bolj zarasla, vanjo so z duhom po kačah silile razgrete pečine in robida.

“Grem jaz naprej, ki imam debele čevlje,” se je ozrl na sprem-ljevalki. “Da se ne bi kateri okoli nog oplelo kaj živega,” se je zasmeljal.

Steza se je vila med senčnatim grmjem in košatimi drevesi, po ravnem, navkreber, po soncu, prišla do pašnika, kjer so k ograji pritekale ovce, do opekaste hiše in njenih kokoši. Vse je bilo še nekam razrvano in golo okoli nje. Žunič je obstal v čisto novem kraju. “Od kdaj pa je tukaj cesta?” Razgledoval se je, da bi se česa spomnil. Ne tako visoko pred njim, med zadnjimi trtji in zidanica-mi, je stala ponižna cerkvica. “O, Maria Hilf!” je srečen vzkliknil. In že se je videl pri nji - že je čul okoli nje živžav dveh govoric: slovenske in kočevarske. Na drugo nedeljo v septembru, na žeg-nanjsko, se je tam točilo prvo vino, temnordeča gosta in sladka portugalka - iz prvega potrganega grozdja, zato so ji rekli kar “potr-galka”.

Izza hiše je med kokošmi prišla neznana ženska in jih gledala. “Dober dan. Kaj ni tukaj nekje, menda malo naprej, Tašlerjevo?”

“Ja, tam gori je, kar po cesti pojdite.”

A Žunič se je rajši pognal po stezi, ki se je v tisto smer še komaj poznala. Ko so se vzpeli čez zadnjo strmino, so se znašli na ravnici z raztresenii grmi in skalami. Iz drevja jih je pozdravljala hiška z rdečo streho, onkraj nje pa se je že začel veliki, nedotaknjeni, brezkončni gorski gozd. Od hiške je s koso na rami nekam odhajal droben moški - pač z namero, da pokosi kako plahto bujne kla-snate trave, ki se je kar ponujala.

Žunič je prispel na najdaljnjo postojanko dneva. Ustavil se je, zbral vso sapo in glasno zaklical, kot bi onega obujal od mrtvih: “Tone!”

Pozvani je ko otrpnil. Počasi se je okrenil, si zaslonil oči, potem pa odložil koso. “Bine, kaj si res ti?!” je spravlil iz sebe in se mu bližal z očmi uprtimi vanj, kot da ne bi mogel verjeti.

Črnomelj

IX

Belolasa bratranca istih let sta si stiskala roko in se samo gledala - vsak s svojim drobnim srečnim smehljajem. Tako se gledata brodolomca, ki jima je razviharjeno morje prizaneslo in ju odvrгло na mirni, sončni, suhi breg, a vsakega na drugi obali, in sta vsak zase prepotovala pol stoletja - do te ure, do tega srečanja.

"Ja da si nas pa ti prišel pogledat, Bine! Hvala ti! - Lojzka!" je zaklical proti hiši. "Glej, kdo je prišel!"

Na pragu se je pokazala zajetna ženska - in že je sklenila roke in prihitela k njima z vso svetlobo na obrazu.

"Bi-ne! Kako sem čakala, da te še kdaj vidim!"

Trojici je po navkrebrni hoji nadvse prijalo uvesti se v hlad hiše in dihati mirni zrak domačnosti.

"Kako lepo je tule pri tebi, Tone! Sonce, zelenje, tišina... ta čisti duh zemlje!" je blagrujoče vzkliknil Žunič. "In malo proč, za zadnjimi trtji, en sam gozd brez konca... maline, gobe, srne, polhi...!"

"Ja, kje pa o Petrovem ni lepo, te vprašam, Bine?" se je zasmejala Lojzka in ga gledala, da bi si priklicala pred oči njegovo fantovsko podobo. "Kadar pa zapade debel sneg, je vse sorte."

"Zdaj pravzaprav ni več tako hudo," jo je omilil Tone. "Vidiš: imamo elektriko, telefon, televizijo. V skrajni sili bi še kak avto zmoget do nas."

"Tudi svoj vodovod imamo, Bine," je veselo in s ponosom povedala Lojzka, "pridi ga pogledat!" V kuhinji je dvakrat ali trikrat pritisnila na ročaj črpalke in šumno je pritekla voda. "Napeljali smo si kapnico - nikdar nam je še ni zmanjkalo." Nato je vzela mlinček, vsula vanj pražene kave, jo semlela in pristavila vodo.

Bratranca sta se gledala in s smehljajem stisnjenih ustn ugotavljala, kako se je kateri postal.

"Se še spomniš, Bine, da sva se petinštiridesetega srečala v Beljaku?"

"V Beljaku?" ga je svetlo pogledal Žunič. "Ti, to sem pa čisto pozabil. A ni čudno? Ali pa sem jaz tak, da si zapomnim samo lepe, vesele stvari."

"Bilo je zgodaj maja, Beljak je bil poln ruševin. Jaz sem se vračal iz Dachaua, ti pa si se umikal v Italijo."

Žunič je premagal osuplost nad bratrančevim spominom. "Oh, kaj vse se je zgostilo tisti čas! Nasilje, laži, poboji, zmaga enih, beg drugih. Od takrat bo kmalu pol stoletja. In midva sva danes po božji volji tukaj, Tone, s svojimi visokimi leti. Kot da onega hudega ne bi bilo nikdar."

Lojzka je prinesla kavo in sladkor, nakar je obstala sredi sobe in se srčno odprta z očmi sprehajala od enega do drugega.

"Lojzka, tvoji so se ono zimo, zgodnjo, trdo in dolgo, vsi odpravili, kot mi je znano... in odnesli s sabo priimek Matzele," je vzdihnil Žunič. 'Macle v Rodnah seče mēso': in smo šli, kdor je imel denar, za nedeljo kupit funt govedine. Tvoja kri... starši, sestra in obadva brata... to se je vse zgubilo v svetu. Ne pravi mi, Lojzka! Prihajajo, znam... bolj mladi ko stari... iz novih domovin. Saj je povsod tako. Iz svojih tujih mest prihajajo za nekaj ur, za kak dan v to samoto, v ta čisti, zeleni, tihi zrak, da se nadihajo in naspijo."

"Le-tu je samo za stare ljudi, Bine. Za odslužene." Tone je velike plavkaste oči upiral vanj. "Za take, ki so opravili svoje delo. Za opešane, da niso na ramah dece. Le-tu sva z Lojzko začela. Tašlerjevo je bilo ondaj - petinpetdeset let bo tega - skoraj na koncu sveta, pustota, se spominjaš? Zdaj se pa živi... dokler sva dva."

Od zunaj je sijala noter zdrava junijska svetloba, ki ne prenese

nikake sence, nikake skrbi, nikake mračne misli. To je čas nezadržne rasti. Vse velike in usodne nevihte imajo šele priti. Kako dobro je, da jim nihče živih ne zna ne ure ne dneva niti posledic.

X

Čas je trojico pognal dalje: zdaj poševno navkreber, po svetu, ki je bil tudi Žuniču dokraja nov. Med trtji in novimi zidanicami je peljal kolovoz na širšo, proti Planini Mirnogorski vzpeto cesto, trdo zbito po sledi stare, utrjeno za avte, ki ji nalivi ne morejo do živega.

Žunič se je ustavil na ravnici in čakal onidve. Še kar naprej sta hodili zlagoma, kot pač hodijo prijatelji na sprehodu, ki se dolgo niso videli in si morajo za dolgo marsikaj povedati. Zanj pa ta dan ni bil sprehod: bil je pobeg duše iz oklepov vsakdanjega življenja v osrčje davno minule mladosti.

“Ne pojdemo više, na vrhu smo, od tukaj se bomo spuščali,” ju je potolažil od daleč. Da, zdaj je bil dovolj visoko: stal je vzporedno z mogočnimi drevesi na bližnjem grebenu, ki so med vrhovi in skoz krošnje prepuščala svetlobo neznanega onkrajšnjega sveta, kamor ga ni vleklo. Višji ne morem biti, enak sem pa lahko, je srečen občutil. Tukaj večno piha čisti veter... v takšni višavi spomini sploh ne nastajajo.

Nekje ob poti bi morala biti Kocjanovo zidanica, pa Butalova, pa Suhorepčeva - kolikokrat so ga, študenta, povabili vanje! Žunič jih je pomnil skromne, majhne, s slamo pokrite, poletne hladne, s prevezi uvelega žoltkastega grozdja tja do Silvestrovega. Zdaj pa so se tam razkazovale bele in rdeče, s sinjimi žlebi, s košatimi trtami, speljanimi po cementnih brajdnikih. Tu pa tam avto. Samozavestni uspeli meščani so uživali sadove svoje podjetnosti. “Koliko sonca je tu gori za trto, kak razgled po nižavi! Do Kolpe in še čez v Hrvatijo.”

Ob koncu ravnice se cesta prevesi strmo nizdol. Tam je “Čičihipel”. Kadar je bil dober saninec, so se ob nedeljah sankali prav od Čičipihla - in je šlo po strmeh, po ravnem, po položnem, po zaledenelih ovinkih. Eno uro so sani vlekli gor, a do vaškega studenca pod viaduktom je bilo zadosti pet minut.

Čičihipel: od kod to čudno ime? Žunič se je uveril, da so ga iznašli Kočevarji. Ko so se iz svojih visokih gozdov sčasoma pritipali na sonce in na razgled, so zadeli na Slovence, na “Čiče”. In “pihel” ne more biti drugega ko iz alpske pradomovine prinesena beseda Buehel: grič, kolk. Torej: Slovenski hrib.

Žunič ni pričakoval, da bo na tistem prelomnem, vetrovnem, najdaljšemu dnevu odprtem ovinku našel vse drugačno, nego mu je živelo v spominu. A glej, koliko čilega drevja, kakšne dolge, ravne, bohotne vrste trt! Videl je žensko, ki je sklonjena trgala travo in obirala mladje.

“Dober dan,” ji je zaklical. “Ne zamerite: kaj ni tukaj prej živel neki Pezdirc, ki je pokrival slamnate strehe? Ni bil tu njegov dom?”

Ženska ga je vzravnana gledala, potem pa očitno vprašala nekoga nevidnega v zelenju - in je odgovorila: “Ja, ja, je živel.” In ni odmaknila oči od trojice. Minila ga je želja, da bi še kaj spraševal.

Pokrivača Pezdirc in njegovo debelušno ženico pa rajdo njunih otrok - in njih revščino pa tudi vernost - je Žunič dobro pomnil. Če se je kdo pošalil, ali je res, da se je pri njih že spet “peč podrla”, se je suhljati Pezdirc pol veselo pol vdano opravičeval: “J-j-jest se Micke v-v-več dotaknem, p-p-pa je vele dejte.”

Tudi tu je torej veliki odpihovalec čas opravil svoje.

Globoko pod njimi je izpod hriba neslišno prihitel zgodnje-popoltdanski ljubljčan, ki ju je z ženo pripeljal prejšnji dan. V ovinku je zdrsnil po viaduktu čez Dol in izginil v steljniku. V Petrovljah bo nekaj ljudi izstopilo in kak človek vstopil še za zadnji dve postaji pred mejo ob Kolpi.

Cesta, ki so jo nekdaj nizzdol do živega drgnili z drvni naloženi kočevski vozovi, a gor koši gnoja za trtja dolinskih kmetov, da je škrtalo pod kolesi - pa hkrati od nalivov in zmrzlin preskušena - je bila zdaj le za čvrste noge in pazljive korake. Žunič pa ko da bi bil njen vsakdanji popotnik: lahko je med hojo gledal kamorkoli in od koderkoli pričakoval spomin iz kateregakoli letnega časa ali vremena. Nič ni govoril z onima za sabo: lahko bi preslišal kak glas iz minulosti. A bila je samo tišina. "Kaj, če mi je tako opešal sluh, da čujem le še svoje korake po kamenju?"

Nenadno je obstal in se ogledal okoli sebe. Da, ta kos ceste so po vojni speljali više, očetova zidanica se je znašla pod njo, da jo skoraj že dosegajo sence drevja, ki je preraslo staro cesto. Bilo je vse tako čudno. Zidanica last mladih sorodnikov, gosposko prenovljena, trtje skrbno obdelano, prosta površina posajena in posejana za mestno gospodinjstvo. Pogled mu je splaval po vzpeti košenici vzdolž sosednega trtja - in spomin ga je prenesel v mlačni oktobrski popoldan 1941. leta. Sijalo je sonce, profesor Lambert Ehrlich je sproščen ležal na hrbtu, črn, s črnim klobukom na obrazu in belih lasih. Odpočival si je po obisku pri Žuničevih, ki ju je mesec prej poročil. Takrat sta ga povabila, naj ju obiše v njuni deželici, kjer še ni bil. Prišel je, in nekaj ur so bili vsi srečni. Na razgledni travnati vzpetini med obranimi trtji ga je grelo sonce njegove zadnje jeseni. Ko se je vračal na vlak, je s steze videl tri sosedove otroke, ki so nabirali kostanj. In že je pomislil na potrebe svoje Vincencijeve konference. Kar takoj se je domenil z njimi, da mu ga pošljejo tri mernike v Ljubljano, in jim ga, presrečnim, vnaprej plačal.

Zmeraj bolj se viša in odmika gorski gozd za Žuničem, ki stopa nizzdol po zdrsanem pobočju, po nanovo speljanih ovinkih, po sencah novega drevja, mimo kake rdeče, nedodelane stavbe: bodoče zidanice ali vikenda? Nikjer živega človeka, vse naokoli samo raste in diha v junijski gorkoti.

"Kaj je z mano? Kje sem? Kaj delam tu? Kaj iščem?"

Brezov gaj

XI

Končno se je cesta unesla in stekla po ravnem, kjer jo je zasenčilo drevje. Zagledali so novo hišo, še neometano, a čvrsto - in duh po gnoju jim je povedal, da so prišli do kmetije. Tudi pes se je oglasil, srdito je lajal in jim ni pustil blizu. Izza vogla se je prikazala priletna ženska in mu velela molčati.

“Dober dan. Saj smo prav prišli h Gršičevim?” je vprašal Žunič. Smehljal se je. Kot da ne bi znal, kje je!

“Ste, ste,” je rekla in gledala zdaj enega, zdaj drugega. K nji sta se stiskala deklička in fantiček.

“Jaz sem Albin Žunič od tam doli, Tomkov... z ženo in nečakinjo. Ste morebiti vi Apova vdova? Stanetova mama?”

“Sem, sem. Pridite noter, pridite!” Bilo jo je samo veselo razburjenje. “Zalika, steci po ateta in mamo, na Obrovu sta!”

A nič se jim ni mudilo noter.

“To je torej Gršičeva nova hiša! Prej kamen, les in slama, zdaj cement, opeka in pločevina.” Žunič jo je z užitkom gledal, kot bi bila njegova. Kar močnejši se je čutil. “Lani na Jernejevo mi je Stane pravil o nji - o novi hiši na mestu stare. Živo še vidim staro: stala je pokonci bolj po milosti božji. Zdaj pa glej te stene! Nobene-ga vetra se vam ni treba več bati, in tudi ognja ne. To je velika reč. Jaz bi še na strelovod pomislil!” se je navduševal. “Prav je, da ste obdržali vnanje stopnice in gank. Pa da je štala pod hišo ko prej.”

“Treba je bilo shajati z malim in kar najmanj spreminjati. Mi smo kmetiški, vse mora biti bolj skupaj, pri roki.”

“Skedenj pa je še tam in tak, kot je bil, ko smo se po njem skrivali.” Gledal je čez vrt. “Samo opeka mu je potemnela na strehi.” Iskal je iz spomina znana drevesa, a je videl čisto druga in druge, in rahlo viseči svet se je kazal v drugačni svetlobi.

Komaj so se dobro usedli in je bilo na mizi žganje, že je vrata zapolnila senca. Tam je stal gospodar Stane in za njim žena.

“Seno sušimo,” se je zvezano smejal, da bi se opravičil za kmečki izgled, ko je trojici stiskal roke. “Pa ste nas le prišli pogledat, kot ste obljubili!”

“Seno sušite, na svojem,” ga je poblagroval Žunič. “Kako lepo se mi to čuje, Stane! Srečni vi - zdaj ko imate ob živadi pa preskušeni zemlji še novo hišo. Pa dva otročka! Ti si Zalika, ne? Ti pa si Binek.” In ju je stisnil k sebi. “Tako ni vama nikdar dolgčas.”

Bila sta prva otroka, ki ju je ta dan videl na svoji poti po Starem kraju.

“Na samem smo,” je potožila žena. “Daleč naokoli ni nobene dece. Zalika pojde jeseni v šolo, pa ne znamo, kako bo. Petrovlje so uro proč. Ali bo ponjo pozimi po tej naši cesti prihajal šolski avtobus?”

“Ti, Stane, si hodil še na Talčji Vrh, ne?”

“Ja, bil sem pa med zadnjimi. Šola se potem naenkrat ni več splačala. Zmanjkalo je otrok. Vanjo se je naselila vojska in se ogradila, da se še približati nihče ni smel.”

“Smo šli mimo in smo videli,” je rekel Žunič. “No, Armadi je pošla sapa, in zdaj je tam pušča.”

Nič nisem prinesel otrokoma! Kako sem mogel tako čisto pozabiti! si je očitil, sam nase jezen, in v zadregi počasi srkljal žganje. Dobro, da je vsaj žena vzela iz torbice vrečko kave, ko že njemu ni prišla pravi čas na misel čokolada. Tedaj se je spomnil in je storil nekaj, kar mu je edino preostalo. Naskrivaj je potegnil iz žepa listnico in iz nje sivo-zelen bankovec. Pod dlanjo ga je podrsal proti stari mami in potihom rekel: “Kupite malima kaj za veselje!”

Ko se je tako oddahnil, je pogledal na zapestje. Dve je že ura! Zakaj čas kakšen dan kar ponori?

Vsem je bilo žal, da se tako brž razhajajo. Z ganka so imeli pred sabo vrt, ki se je spuščal do prvih njiv, in globoko onkraj njih se je širil ravni svet polj in steljnikov.

“Držite se zemlje, Gršičevi! Zvestemu človeku zvesto daje kruh. Tovarna lahko propade, a zemlja se ne izneveri. Zemlja živi in diha podnevi in ponoči. Nikdar pozeba, toča, suša ne pobere vsega,” je govoril Žunič, omamljen od tolikega zraka. “Pred poplavo pa ste tu gori sploh varni. Lepo in prostorno hišo ste si postavili, prijetno mora biti živeti v nji. Po mestih pa se kje toliko ljudi gnete pod eno streho.”

Mladi gospodar ni rekel nič. Znal je, kako težko je kmetovati v samini, kjer si ni moč pomagati s sosedi, kadar je stiska. Koliko časa in truda bi mu na primer prihranila motorka! Samo dobro nastaviš - in že je odžagano. Pa tudi kosilnica bi mu nemalo veljala. In kake težave so z vodo, kadar pride sušno leto. Živina je toliko popije. In kaj prodati od pridelkov, da prideš do denarja za neizogibne reči?

“Veliki svet se lomi v napuhu, lakomnosti, nevoščljivosti in sovraštvu,” je razmišljal Žunič. “Tu gori pa tak božji mir. Kako bi se prilegel meni - po vsem, kar sem skusil!” In je z užitkom zamižal.

Stane se je smehljaj. “Kadar pride blatno jesensko vreme s kratkimi dnevi pa zimska puščoba z mrazom in s snegom, je pot v Petrovlje po opravih dolga in težavna. In tudi iz Petrovelj do nas.”

“To pa še predobro znam, Stane. Zato ga zlepa ne bo več nazaj, kdor si je z dežele našel delo v večjem kraju.”

“Pri nas so slabe ceste, vodovod je reven, revna pa draga je elektrika,” je potožil Stane. “Vse mlado je odšlo drugam, za boljšim življenjem. Samo za praznike pridejo še pogledat in se pokazat.”

Žunič je sočutno vzdihnil. “Seveda, kdor uspe v večjem kraju, se rad pride pohvalit. Odvadil se je blata in teme, in kar potrebuje, ima vse blizu. Tak pomehkužen človek ni več za na kmete. Moralo bi ga zadeti kaj jako hudega, da bi se vrnil - če bi se kajpak imel kam.”

“Tovarna zahteva od človeka odmerjene ure in mu ob plači daje še počitnice,” je pripomnil Stane, “zemlja pa te drži brez oddiha. Živad ti ne pusti niti za en dan zdoma.”

Žunič je prikimal. “Znam to, zmeraj mora biti kak odrasli pri hiši. - In vendar si sam svoj gospodar. Nikdar ti ni treba živčno pogledovati na uro. Skoraj bi lahko rekel: tvoja ura je sonce. Nikomur se ti ni treba uklanjati.”

Ženske so ostale malo proč v svojem pomenku, otroka sta poslušala zdaj nje zdaj gledala zgovornega tujega človeka.

“In najbolj tekne kruh,” je nadaljeval Žunič, “ki si ga s svojimi lastnimi rokami pridelal na svoji zemlji, vsako spomlad pognojeni in preorani. In katero vino ti slaje teče po grlu ko tisto, ki si se ti potil zanj? Ni to veliki blagoslov žuljev? Ni to velika skrivnost narave?” Zadnje besede so ga samega vznesle, izrekel jih je bolj sebi ko drugim... in poslušal njih odmev.

Morali so - “za zimske čaje” - vzeti s sabo steklenico žolto nadahnjene slivovke, ki jo je skuhal še rajni Apa.

XII

Kolovoz se je blago spuščal med zelenjem. “Počasi gremo h

koncu, potrпита še malo," je rekel onima. A nista kazali nobene utrujenosti.

Pri Goreclju je neznana mladenka pritekla iz hiše z veliko belo skledo. Tik preden je prečkala pot, je zavrisnila - očitno je kaj pozabila - in stekla nazaj. Na oni strani so v senci pod črešnjo okoli pogrnjene mize sedeli ljudje, pač od drugod došli veseli praznovanci sobote. Zagledali so trojico in trojica nje. "Bog vam požegnaj!" jim je Žunič od daleč po domače zaklical. Ni več slišal, kaj so mu odgovorili - misel ga je potegnila drugam.

"Pojdita počasi sami dalje!" Pognal se je s pota na desno v visoko travo, med grmje, in skakal s skale na skalo, kot bi mu bila v noge nenadno šinila mladostna objestnost. Vse okoli njega je bilo divjina, nepokošeno, nepopaseno, neposekano. Premagal je strah pred modrasi in prišel do razglednega roba, kjer se je ustavil. Zdaj se je srečal s svojo domačijo od gornje strani: od nasprotne ko pred nekaj urami. Pod sabo je videl kos motno rdeče skednjeve strehe, ki se še ni dal prerasti drevju. Nekoč je pod tisto streho, študent, poleti spal na senu in poslušal, kako nanjo padajo zrele hruške belice. Ta spomin mu je bil dovolj. Z zagnanimi odrivi od skal, komaj verjetnimi za njegove bele lase, je ko jelen preskakal pregreto rast pod sabo, in ko se je vrnil na cesto in dohitel onidve, je dolgo molčal.

Pot nizzdol jih je pripeljal do vznožja klanca, ki se je vzpenjal nad Otovcem. Nekdaj je ta klanec Kočevarjem in njih vpregi ob vračanju iz Petrovelj povzročal prvo potenje. Pa tudi kmetje ob vožnji gnoja v trtja so se ga bali. Tam so se začeli oglašati priganjaški klici voznikov, kletve in prvi zamahi s korobačem po volih ali konjih. Zvoziti za vsako ceno! Ob najostrejšem in najtežjem ovinku je takrat stal velik križ s tolažilnim napisom pod Jezusovimi nogami: "O vi vsi, ki greste mimo po tej poti, pogledjte in pomislite, če je katera bolečina večja ko bolečina Moja!" Zdaj tistega križa vrh vasi ni bilo več. Neko davno noč ga je izruval vihar - in kmet, na čigar vrt je omahnil, ga je sežagal za drva.

Žunič se je ustavil. Iz svojih vaških let ni bil vajen tolikšne svetlobe na tistem razglednem kraju. "Kako pusto in prazno je tu gori brez križa, in vendar se kar po treh potih in dveh stezah pride sem! Zato se je tudi reklo Pri križu."

Malo nižje je trojica prišla do železniške proge. Takoj ob dograditvi v zadnjih mirnih letih cesarstva so pot zavarovali z belordečimi zapornicami, ki so se z zvončkljanjem spustile pred vsakim vlakom. Nič ni ostalo od vsega. Kako morejo vlaki tako brezskrbno voziti skozi naselje? se je čudil Žunič. Potem pa je razumel: saj ni nikjer človeka, ni otrok, ni živine, ne sliši se ne lajež ne kikirikanje. Kot bi bila vas izumrla. Kaj je moralo iti čeznjo, da je ko prepihana?

Na pokopališče je od nekdanjih zapornic peljala travnata steza - malo dol, pa na levo, na desno, tukaj drevo, tam grm. Žunič se je oziral na vse strani. Šuštarjev skedenj, kjer je nekoč ob mlatvi z drugimi fantiči gazil slamo in zgubil mošnjiček z novimi kovanci letnice 1925 - kot da bi ga bil odpihnil veter. In na njegovo mesto se je vrnila zelena ravnica. Pa drugi skednji: Lamutov, Petrov, Hrvatov, Tomkov, Volkov, Klobčarjev? Vse jih je poznal od gaženja slame v vročini, prahu in potenju, medtem ko je pod drevjem peketal motor, dišeč po bencinu - kar je takrat pomenilo, da veliki svet misli na Otovec - in s širokim jermenom gnal žolto-rdečo mlatilnico pod dero sredi mlatcev, ki so zadihano opravljali vsak svoje delo. Za likof je bila vselej gostija... in fantiči so imeli

svojo veselo mizo. V kotu pri peči pa je sedel ravno prav slaboumni Jelenov ali Semiški Jože. On je pogazil za tri, a pojedel za dva. In ko se je obed prevesil h koncu, je po hiši zadonela njegova peta maša, da niso samo liberalci pokali od smeha... A v skednju je pravkar namlačeni kup pšenice čakal, da ga naslednje dni zvežajo - ob dobri letini zadosti velik, da bo družina imela kruha do nove žetve.

Žunič je nove vtise primerjal s spominskimi in se trudil najti kako povezavo. Našel jo je v nenavadni obliki. Obstal je in počakal, da ga doideta onidve in da še sami vidita. Nekaj metrov od steze, za grmom na kraju njive je ležala sredi kupa rjavkastega perja velika tolsta kokoš z razkljuvanim drobovjem, po katerem so se pasle zelene muhe in lazile mravlje. Revica se je dala pač kobiličkam speljati predaleč od domačega vrta.

“Čisto vse pa le ni drugače, kot je bilo nekoč,” se je smehljaj in skorajda oddihoval. Ko sta pomilovali kokoš, je rekel: “Takšen prizor mi je domač iz otroštva. In dokaz imam,” je dodal, “da civilizacija vsaj v tej deželici še ni dokraja iztrebila kraguljev.”

Vendar je pripomnil: “Čudno, da ni nihče pogrešil take kokoši — nihče je ni iskal.”

Dober streljaj od njih je na malo višjem svetu samevala podružnica svetega Jerneja z obzidanim pokopališčem. Po grobovih med križi in spomeniki je trojica našla zelenino trav in samorasle raznobarvne cvetice - tu manj, tam več. S pobočja so gledala trtja z veselimi zidanicami in se kazala preko njiv daleč v ravnino. Občutek brezčasnosti bi bil še večji, pa je nedaleč stran kmet z obračalnikom počasti grabil seno v podolgovat kup, da ga še pred nočjo spravi pod streho.

Tukaj so se v desetletjih, ko sem bil proč, eden za drugim zbrali kmečki ljudje mojega otroštva, sami znanci in znanke, je čustvoval Žunič. Kakor temni potočki so jih pogrebni sprevodi od blizu in daleč nanosili sem. Živi svojci in sosedje so odhod vsakega sproti preboleli in si obrisali solze, name pa se žalost po vseh teh rajnih ulega hkrati. Z njimi sem dihal isti zrak istega časa. Tu so zdaj pokopane njih bolečine, grehi, znoj in sovraštvo - pa smehi, vriski, upi, kletve in molitve - pa načrti, skrbi in stiske pa žalji in upchanost. Tu zdaj ležijo kosti ob kosteh. Kakšna tihota in negibnost! Kakšna enakost pod zemljo! Zakaj je bila moja podeželska mladost tako lepa in srečna, da mi je to uro tako bridko? - “Nismo več gospodarji svoje minulosti, pač pa ona kot spomin gospoduje nad nami,” je rekel naglas.

Žena in Lenka sta bili med tistimi rajniki malo ali nič doma in sta se samo tiše pogovarjali. Žunič je obstal pred čisto zapuščenim grobom. S posivelega kamna sta ga gledala nekam znana obraza. “Ali sta reees?” Šel je s prstom po žlebičih zbledelih črk in je našel: Jakob Zupančič. “Ujec moje mame,” je zaklical onima, “in ob njem ujna. Moj birmanski boter.” V hipu se je spomnil: “Čez šest dni bo natanko sedemdeset let od nedelje 3. julija 1922. A kot bi bilo včeraj: dobil sem orglice in Pečjakov molitvenik Večno življenje z rdečo obrezo. Še zdaj vem, kako je dišal.”

Nazadnje, najdalje in najtiše je postal pri materinem grobu. Vnovič mu je spomin preblisnil njeno težko življenje, polno dela, odrekanj in ponižanj. In odkar je živela v samini, en sam strah: pred ognjem, pred nočnimi nevihtami, pred silovitim pomladnim jugom, ko je vse ječalo in soplo v strehi in jo trgalo, pa pred kačami in tatovi. A na dnu otepanje z revščino. Vendar ni klecnila, ker je verovala, da jo od zgoraj vidi “lepa, lepa roža” Marija.

Ko se je z očmi poslovil še od drugih grobov, ki so s križi in spomeniki pričali o svojih pokojnikih, mu je bilo, kot da iz silne daljave čuje poslednji pisk vlaka, ki za vselej izginja v svetlobi.

XIII

Usedli so se na grivo pod vasjo. Že od Žuničevega pomnjenja je na tistem mestu stal križ, pa gotovo še od davno prej. In prevratni čas se ga ni dotaknil. Tam mimo križa je občinska cesta povezovala Otovec s svetom, preden je bila zgrajena železnica. Po nji si prišel na bližnjo deželno, "novo" cesto, ki je iz Petrovelj peljala na sever, proti daljnemu osredju cesarstva.

Šlo je na tretjo popoldansko uro. Po dolgi in nelahki hoji so se trojci zdaj oglasile noge.

"Danes smo se pa nahodili za lep čas, kaj? In tudi nadihali smo se. Odlično sta se držali!" Žunič ju je pohvalno gledal.

"Dosti smo videli, stric, res," je zažgoleda Lenka, "vendar - - nista vidva nič lačna? Skočim telefonirat, kje smo."

Žunič je začutil ne le, da je končana pot tega dneva, ampak da tudi nikoli več ne pojde po nji. S srca mu je ko po zdravilni kopeli odpadla skorja polstoletnega domotožja. "Vse, kar se je zgodilo, je uklesano v marmor časa. Nič se ne da zbrisati, nič predrugačiti."

Hodili so sedem ur, a niso srečali niti enega človeka, ki bi šel v nasprotno smer! Kaj ni tudi to potrditev, da teče čas samo naprej?

Da, Bine, po čem naj se ti toži, če ni več tvojih ljudi, tvojih prič? Glej tamle viadukt: na desetih somerno visokih kamnitih stebrih povezuje obe rebri Dola. Osrednji del je bil pred vojno železen - in v tistih traverzih spojih so nad njivami prosa, ječmena in drugih žit imeli vrabci svoj varni paradiž. Ali pa se niso fantje neke nedelje drznili od zgoraj - med enim in drugim vlakom - v tisto prepleteno železje. In nobenemu se ni zvrtilo v glavi. Pometali so iz njega vsa gnezda, potem pa jih zdolaj zmagoslavno pograbili na kup in zažgali - gluhi za razburjeni vrabčji vrvišč visoko gori. Kdo vse je še videl tisti veselo plapolajoči, a kratkotrajni plamen, Bine, da ti bo potrdil? A če ni nikogar, čemu obujati spomin? Komu govoriti o duši nekega kraja, če je pa ni več? Umrla je hkrati s svojim rodom. Zbledele so žive barve mladosti, potihnili so glasovi, razkadile se vonjave. Našel si obran vrt, prazne njive, oplenje-

Sv. Marjeta - Naklo, freska

Vse fotografije: Mirko Kambič

na trtja, pokošene rebri. Ko se jedrce izsuši, ostane gluha lupina.

Lenka se je vrnila iz vasi in naredila še nekaj fotografij ob rožah pod križem. In v nekem trenutku je med njivami tiho privozil avto, kot je bilo domenjeno zjutraj, ko so odšli na pot. V Petrovljah jih je sredi ljubeče družbe čakala pogrnjena miza, potem pa še en dolg in glasen večer.

Toda Žunič bo že koprnel po naslednjem jutru, ko bo za njim še druga in zadnja noč v nesvoji postelji in nedomačem zraku. Slovo mu bo ko vzlet ptice, ki si je osmukala mrtvo perje. Ves Stari kraj bo vnovič ena sama topla, iz sebe živeča junijska zelenina. Petrovlje bojo obhajale svoj veliki sredopoletni praznik. Na postajo bo od bližnje meje, od Kolpe, slovesno in mehko pripeljal vlak, se ustavil in ga vzel vase, nakar bo v komaj slišnem ritmu ko po žametu pustil na levi potoniti Poljansko goro, najprej strmo padajoče pobočje Debelega vrha, obvozil vzhodu nastavljene brežine, se med trtji in zidanicami s piskom poslovil od Starega kraja in smuknil v predor.

Streznjen se bo Žunič vračal v svoj resnični, polnokrvni svet sredi drugačnega obzorja. Tam ga spet čakajo hišni zvonec, ključi, aktovka, pošta, časopisi, telefon, radio, televizor, pogledovanje na uro, običajne poti, belo-modri tramvaj z zatišnimi ovinki nad zalivom, dopoldnevi v knjižnici, znani obrazi, ista ali podobna vsakodnevna opravila, prijetna ali sitna. A tudi nepopisni večerni oblaki nad daljno nizko Benečijo, da bo kdaj z balkona skočil po daljnogled in se jih dal napiti srcu; pa sedenje na divanu, ko se izteka posebno dolg in dušljiv poletni dan, in gledanje skozi okno v noč... v bliske, ki iznad morja prinašajo odrešilno nevihto.

In vendar bo vsaka noč v svojih nemih urah utopila hrup, nemir, težo in naglico minulega dneva. Zbujal se bo iz sanj, celo barvne bojo kdaj, in miže v temi jih bo hotel zadržati. Ne bo se upal ganiti, samo da bi trenutek še trajale: da bi se videl, kako hodi po znanih stezah med omejki in trtji, stopa po čistih, mlačnih, žuborečih lokah pod Dolenjo Pako - - po nepozabnih krajih otroštva, ki jih nekam precejena svetloba privzdiguje v predverje nebes.

Ne bo pa več sanjal, da se vrača, veliki krivec, v Stari kraj v pomoč materi neboljjeni, ki čaka... čaka... čaka nanj. Odkar je prvič videl njen grob, spomenik in napis na njem, pa rože in sveče, a kasneje še kdaj stal ob njem otrpel od nemoči spričo begotnosti časa, se mu je nekaj ko pečat uleglo na srce in mu izžgalo veliko bolečino.

Kar je bilo, je bilo... zdaj se bližamo večnosti, kjer se bo sklenil krog.

... Na griče lega mir. Slonim ob oknu. Poslušam tih napev vetra. Prislunhem s srcem. Zahrepenim po nečem izgubljenem. V meni se zablešči misel. Zamigota. To je misel na vse tiste obraze iz moje doline: začudene, živahne, vesele, pa tudi potrte, zagrenjene, obupane, polne bolečine, upanja, hrepenenja. Dajali so ji čudovito podobo, pa ne samo dolini, ampak tistemu času in mojemu otroštvu. V njej je bilo včasih veliko zamočvirjenega sveta, z mlakami, z neutrudnim žabjim regljanjem. Ni nas motilo, bolj bi nas verjetno motila tišina, če bi prenehale.

Poslušam napev vetra, vsega pretkanega z vonjem po lipovem cvetju. Oblije me nekaj toplega. Tiho se odpre kamrica, kjer so spravljene paberkice tistih dni, utrinki otroštva. V vetrovem napevu je gibanje, je življenje, so podobe ljudi, ki so mi prirasli k srcu. Veter zna pripovedovati. Odstre tisti čas... Bil je kot pravljica, ki je prerasla v resnično podobo sveta.

NORIČICA

Prislunhem. Vetrič je tih, komaj vzgiba veje. Zazdi se mi, da v njem vzdrti smeh, poln pričakovanja, radosti. In že je pred menoj Irma, vsa vitka in mikavna. Narava pri njej ni skoparila z lepoto, imela jo je v izobilju, ni pa ji dala zdrave pameti. Odtod vzdevek Noričica. Z materjo je živela v hiški na koncu doline. Delala je po njivah. Bil je to čas po vojni, ko so še bili tabrhi. Kljub zmedenosti je imela v sebi globoko nagnenje, nagnenje do otrok. Igrala se je z njimi, jih vodila po vasi, še peti je poskušala s temnim, globokim glasom.

Nenadoma pa... V njenem životu se je nekaj spreminjalo, začela se je napenjati. Po vasi vik in krik. Noseča je. Tisoč vprašanj. Tisoč ugibanj. Kdo je oče? Bilo je več sledi. Vodile so k ljudem z imenom, s položajem. Šušljalo se je, pa še to je zamrlo. Irma ni črhnila besede. Kot bi se nečesa bala, kot bi jo bilo strah. Niti materi se ni odkrila.

“Otroka bom dobila. Čisto moj bo. Pa bogata bom.” S temi besedami je vsem razkrivala svoje veselje; bila je kot velik otrok, ki pričakuje najlepšo igračo.

“Kdo ti ga je dal?” so vrtali.

“Kaj te briga!” Tako jim je zaprla usta.

Kar plesala je med njivami, po vasi. Vsem je govorila: “Otrok bo moj. Čisto moj. Filip bo!” Kar žarelo je iz nje. Rodila je dečka. Takoj po rojstvu so ga ji vzeli in oddali v rejo. S tem trenutkom je njena lepota začela temneti. Ugašati. Begala je po vasi, ga klicala, iskala, obrnila je vsak grmiček. S široko razprtimi očmi, z obupom, vsa zasopla je izrivala iz sebe: “Lisica ga je vzela.”

Iskala ga je po hostah, vse dlani je imela razprskane. Klicala ga je, da so ji otrdele ustnice, glas je bil vse bolj hreščec. Obraz ji je zameglila huda bolečina. V očeh se ji je stopnjeval obup.

“Več ima v srcu kot marsikatera mati. Narava pa res ne dela prav. Pa kaj! V tisti revščini ne morejo živeti. Mati jih ima blizu sedemdesetih, Irma pa... Kaj bo, uboga Noričica!” V njej je vse še bolj potemnelo.

Poslušam napev, ki mi ga prinaša veter. Narašča. Krepi se. Iz njega bruhne nekaj s krikom, s temnim glasom. Kot obup. Kot leden piš. Irmin glas? Veter ga je ujel, sprejel. Zatavala je v

močvirje, ko je iskala otroka; pogoltnilo jo je.

KOKOŠKA

Veter se umirja, prinaša vonj po travi, po koreninah, po vlažni zemlji, napev bogati cvrkutanje ptic. Še nekaj je v njem, kot bi šepetala vsa dolina. Široko se mi razgrne spomin na teto Johano. Bila je tako drobna ženička, da smo ji otroci naskrivaj rekli kar Kokoška. Vse življenje se je menda ukvarjala le z otročaji. Devet jih je povila. Mož je bil gozdar; veliko je bil zdoma. Pa pil ga je rad. Spravil je po grlu vse, kar je teklo. Večkrat je pogoltnil še žegnano vodo v prepričanju, da je kačja slina.

Kadar so Johano vprašali, kako spravi v bajtico ves drobižek, je hitro imela odgovor pri roki.

"Razširijo jo, raztegnejo, pa gre," se je nasmehnila; danes se mi zdi, da je bilo v njenem smehu veliko grenkobe. Bila je zmožna silnega veselja, dovzetna pa tudi za veliko žalost. Ko je njena koza povrgla tri kozličke, je prepevala tako veselo, kot bi ji podarili pol sveta. Kmalu po drugi vojni se je Johana zaprla vase, kot bi skrivala in tajila bolečine. Nekaj ji je stiskalo grlo. Govorila je suho, naveličano. Oči je imela vročične, roke so se ji tresle. Zakaj je usihala njena življenjska sila? Leta in leta je kar kipela iz nje. Čez čas je sunkovito zmetala iz sebe:

"Grize me, neznansko grize. Vse sem dala za otroke. In kako mi vračajo? Pomislite! Naš Jožko, moj najstarejši, se noče vrniti iz Nemčije. Dela na veliki kmetiji. Menda si je našel drugo. Doma ima pa tri otroke in ženo. Bog mi je priča, da je ni vreden. Vsa vojna leta, ko ni vedela, kaj je z njim, ni vrgla oči za drugim. Takole ji vrača. Pa sem mu napisala čisto kratko pismo. Besede so privrele iz srca.

Ljubi Jožko!

Piši ti tvoja mati. Rečem ti, vrni se, da te ne bo kdaj pekla vest. Bolečina me je ob spoznanju, da hočeš ostati tam, hudo prešunila. Grize me, neznansko grize. Kaj se boš klatil po tujini? Čez leta boš tak kot star, zavržen škrapet. Menda že nisi putil tam svojega semena. Bog nas varuj!

Prosim te v imenu tvojih otrok, vrni se! Da bodo imeli očeta. Si se res tako spremenil? Drugače sem te učila. Nekaj se mi je zarilo v možgane. Razneslo mi jih bo. Povem ti še to. Strahopetec si in neodgovoren. Boš lahko pretrgal vse vezi? Vprašaj srce! Pa pamet tudi.

Zbogom."

Prisluhnem; veter se okrepi. V njem ni več norčavosti, tožba je in bolečina. Tožba stare Johane. Sin se je vrnil. Najbrž bi bilo bolje, da se ne bi. V družino ni prinesel sožitja, ampak pekel. Johana je vso krivdo vzela nase. Pod večer, ko se je svet umirjal, je bila njena tožba najmočnejša. Kmalu jo je pobralo. Veter je posrkal vase njen obup, žalostno je zavijal. Tudi sedaj joče in šepetne; razgrinja Johanin obup in njeno razočaranje.

FELIKS

V vetru spet nekaj drhti. Prisluhnem. Kaj slišim? To je tožba o izgubljenem življenju. V njej je krik, je spomin na mačeho Lojzko in na njenega Feliksa. Še zdaj slišim njen glas. Hladen, z rezkim prizvokom. Poročila je vdovca, imel je pet otrok. Bila jim je mačeha, taka kot v pesmi o siroti Jerici. Rezala jim je tanke, pre-tanke rezine kruha. V mraz jih je nagnala v poletnih cunjicah. Vsa

skrb je veljala njenemu Feliksu, ki ga je povila v zakonu. Ta je bil za nas uganka. Čisto od malih nog je bil močan, zatrčkan, z veliko glavo; v nogah pa ni bil nikoli trden. Da je z glavo nekaj narobe, se je šušljalo. Zmerom je iskal prepir. Vsem je hotel vsiljevati svoje misli, svojo voljo, kot bi bil nekaj posebnega. S seboj je vlačil gorjačo; če ni bilo vse po njegovem, je kar zamahnil. Pa še mami nas je zatožil. Počakala nas je na kakšnem skrivnem mestu; padalo je in treskalo. Še sedaj se spominjam njenih oči, v njih je bilo le sovraštvo.

Ves pravljični svet, v katerega smo bili zagledani vaški otročaji, je bil zanj nesmisel. Norčeval se je iz vsega. Poskušali smo se mu približati; doma so rekli, da ga moramo sprejeti v igro. Zavrnil nas je. Pa tudi on ni našel poti k našemu notranjemu doživljanju. Nikoli nismo vedeli, kaj bo napravil v naslednjem hipu. Vedno je bil lepo oblečen, z uhančkom v ušesih.

Otroci smo bili zelo povezani z naravo. Feliks pa ne. To nas je jezilo in motilo. Razkopal je vsa mravljišča. Kar na jok nam je šlo. Potlej pa je s posebnim veseljem opazoval, kako mravlje begajo v svoji veliki stiski. Tudi gnezda ni trpel. Ne, nismo ga imeli radi, čeprav je bil naš vrstnik. Njegove besede so bile robate, odrezave. Odgovori osorni. S prostašimi besedami je mahedral za deklicami. Nekaj mračnega je bilo v njem. Imel pa je skoraj vse, kar je bilo nam skoraj nedosegljivo: sladkarije, pomaranče, čokolado, lepe barvice... Nikoli pa ni ničesar delil z nami.

Danes vem, Feliks je umiral dolgo in počasi.

Spomin se ustavi na vaški gmajni. Feliks sedi na veliki skali. Ihti. Stresa se. Potlej izdavi: "Umrli bom." Vzelo nam je sapo in besede. Smrt je bila v tistih dneh od nas tako neskončno daleč. Zvedavi, a prestrašeni smo viseli na njem.

"No ja! Spet hočeš nekaj po svoje! Pa daj!" mu je zabrusil Tonček; vedno je bil najzgovornejši. Pritegnila nas je igra. Feliksu je kmalu zapel navček. Ob njegovi smrti nas je obšlo tako vznemirjenje, da si nismo upali pogledati drug drugega. Težila nas je misel, da smo krivi za njegovo smrt. S prvim mrakom smo že bili v hiši.

Veter je posrkal vase žalovanje in tožbe Feliksove mame. Oči se ji niso več posušile, smeh ji ni obstal na ustih, prijazna beseda tudi ne. Do pastorkov je bila še bolj mačehovska. Klicala je Feliksa, klicala s prošnjo, z obupom. Vse to se stresa v vetru, ko se z mrakom zavleče v krošnjo vaše lipe.

MOJ FANTIČ

Vetrov napev je zdaj razposajen, že čez hip pa poln nežnega šepetanja, vanj je ujet škrjančkov spev. Še več. Vihravost. Razposajenost. Odstre mi čas in primakne teto Magdo. Živela je v dolini z možem in tremi sinovi. Navezana na zemljo, na družino je kar prekipevala v obilju življenjskih moči. Povojni čas je vse to po svoje razdrobil. Zamajal. Očetu je zemlja zasmrdela. Potegnilo ga je v mesto; tudi sinovi so odcepali za njim. Ostala je sama z delom, s kmetijo, s hrepenenjem.

V meni še živi njen glas, kar tresel se je v veselju.

"Poglejte fantiča! Pa sem ga dobila. Pomagal mi bo na kmetiji, preganjal mi bo dolgčas."

Šla je po vasi, za roko je vodila fantiča. Komaj mu je poganjal prvi puh. V njegove temne skodrane lase ja zašel veter. Skuštral ga je, da so mu lasje frleli v zrak. Nam pa se je zdelo, da ga je strah.

“Kje si ga staknila?” so vrtali vanjo.

“Oblast mi ga je dala. Nobenega svojca nima na tem ljubem svetu. Vojna mu je vse požrla. Bolj slabo klati po naše, pa se bo že navadil,” je odgovarjala vsa razgreta. Iz njega je vela plahost, čeprav se je silil v smeh. Z desnico ga je krepko držala, z levico pa božala.

Spet govorice, šepetanja, natolcevanja: “Tako nekaj lepega, nepokvarjenega je na njem. Mu bo že dala vetra piti. Petdeset jih ima. V njej je še vroča kri. Ubogi sirotek!”

Magdo je od sreče in veselja kar nosilo, kot bi ji poklonili najmanj pol sveta.

“Ukoreninil se bo v to dolino, v naš čas. Vse bo še prav,” je nemirno stresala iz sebe, “le brez pregrešnih misli,” je zavračala vse tiste, ki so ji grozili s peklom.

Zaganjala se je v delo. In on z njo. Zaganjala kot črna živina.

“Kako se obnese?” so vrtale vanjo ženske iz vasi.

“No ja! Pobec je še. Nekaj med milino in divjaštvom. Za delo pa je kar pripraven.”

“Za vsako delo?” so se hihitale.

“Za vsako!” je odločno pribila.

Noč ju je po svoje vznemirjala. Takrat sta se oglasila. On s svojim mehkim, polnim glasom. Ona s svojim visokim in čistim. Kako lepo sta se ujela! Njuna pesem se je čudovito razlivala po dolini, vsa prežeta s hrepenenjem. Vsi so ji prisluhnili; dotaknila se jih je prav zaradi svoje čudovite preprostosti. Zdrsela je preko gričev, veter jo je posrkal vase.

Njuna pesem je kmalu zamrla. Zamrla za vse čase.

Fant je izginil. Vzela ga je noč. Magda ni več prepevala. Veter je ujel le njene vzdihе, prošnje, naj se vrne... O vsem tem šepeče veter. Šepeče v neskončnost.

PRISLUHNEM

Veter prinaša vonj po preteklosti, po minulem življenju v naši dolini; razkrije obraze, da zažive pred menoj v nekakšni preprosti svečanosti. Razgrinja in tke zgodbe iz doline. Le poj vetrič! Poj! Da ne bi nikoli zamrl ta napev. V njem živi dolina, v njem drhtijo spomini z vsem svojim bogastvom. Vanj pa rine tudi današnji čas z razprtijami, z zdrahami, z zmerjanjem, s poklepom po oblasti...

Veter, boš tudi to obdržal v sebi?

Vse je tako brez duše, brez srca...

Robert Sheckley je ameriški pisatelj znanstvenofantastične proze, ki se je rodil v New Yorku leta 1928, kjer se je tudi šolal. Dve leti je prebil na bojišču v Koreji, leta 1951 je diplomiral na univerzi in se nato zapisal pisateljskemu poklicu.

Robert Sheckley pisateljuje že skoraj štiri desetletja. Napisal je trinajst znanstvenofantastičnih romanov, sedem kriminalnih romanov in kar dvanajst zbirk kratke znanstvenofantastične proze. Na splošno prevladuje mnenje, da je Sheckley svoja najboljša dela napisal v zgodnjih, najplodnejših letih, ko je skoraj izključno objavljial krajše prozne tekste. Njegovo ime je bilo vedno povezano s humorističnim načinom pisanja, posebno s satiro. Sheckleyev literarni opus razkriva pravi spekter humoristične proze, ki obsega tako besedne igre, situacijsko komiko, črni humor, parodijo, satiro, burko ipd. Na splošno lahko tudi rečemo, da so njegovi zgodnji teksti lahkotnejši, bolj neposredni in duhoviti, medtem ko se novejša dela nagibajo k absurdnosti in jih preveva črni humor. Robert Sheckley je izjemno duhovit pisatelj, ki s svojo cinično pronicljivostjo do skrajnosti buri domišljijo in je verjetno najbolj dosleden in jedek satirik v znanstvenofantastičnem žanru.

Dejstvo, da Robert Sheckley kljub svoji izjemni priljubljenosti ni nikoli prejel kakšne večje nagrade, je bila in bo verjetno tudi ostala ena največjih ugank tega žanra. Med njegovimi romani, ki pa ne dosegajo kvalitete njegovih krajših tekstov, je najbolj znan roman Deseta žrtev, po katerem so posneli tudi film.

Nedvomno je ena najkvalitetnejših zgodb prav Prodajalna svetov (1959), ki jo objavljamo tokrat in v kateri je pisatelj do skrajnosti ekstrapoliral življenjske vrednote in navidezne banalnosti našega vsakdana.

Prevod in beseda o avtorju: Žiga Leskovšek

Gospod Wayne je prišel do konca sivkastega prodnega nasipa, ki mu je segal do ramen, in znašel se je pred Prodajalno svetov. Bila je povsem takšna, kot so jo opisali prijatelji. Majhna koliba, zgrajena iz lesnih ostankov, avtomobilskih delov, zaplat pocinkane pločevine in nekaj vrst razpadajoče opeke, vse skupaj pa je bilo premazano z obledelo modro barvo.

Gospod Wayne se je ozrl nazaj, po dolgi peščeni poti, da bi se prepričal, če mu kdo ne sledi, in še močneje stlačil zavitek pod pazduho. Ob tem, koliko si je drznil, je kar nekoliko zadrhtel, odprl je vrata prodajalne in se zmuznil noter.

“Dobro jutro!” ga je nagovoril lastnik.

Tudi možakar je bil prav tak, kot so ga opisali. Bil je starejši letnik, visok, prebrisanega videza, ozkih oči in povešenih ust. Pisal se je Tompkins. Sedel je v starinskem gugalniku, na naslonjalu pa je ždel modrozeleni papagaj. V prodajalni sta bila še stol in mizica, na kateri je ležala zarjavela injekcijska igla.

“Prijatelji so mi povedali za vašo prodajalno,” je začel gospod Wayne.

“Potem tudi veste, koliko računam. Imate dovolj s seboj?” je odvrnil Tompkins.

“Da,” je rekel gospod Wayne in mu pomolil zavitek. “Najprej pa bi rad vprašal...”

“Vsi bi kar naprej spraševali. No, pa vprašajte,” je odvrnil gos-

pod Tompkins.

“Rad bi vedel, kaj se bo zares zgodilo.”

Tompkins je vzdihnil. “Kaj se bo zgodilo? Najprej mi boste plačali. Dal vam bom injekcijo in izgubili boste zavest. In potem bom s pomočjo določenih pripomočkov, ki jih imam tukaj v prodajalni, osvobodil vaš um.”

Medtem ko je Tompkins govoril, se je smehljal in videti je bilo, kot da se smehlja tudi njegov tihi papagaj.

“In kaj bo potem?”

“Vaš um se bo ločil od telesa in lahko boste izbrali enega od brezštevilnih, alternativnih svetov, ki se od Zemlje, prav vsak trenutek njenega obstoja, razširjajo po vsem univerzumu.”

Tompkins se je zarežal, vstal iz gugalnika in z neprikritim navdušenjem nadaljeval.

“Da, prijatelj moj. Čeprav se tega verjetno niti ne zavedate, so se od naše uboge Zemlje, vse od takrat, ko se je spočela v sončevih ognjenih nedrih, širili alternativni, paralelni svetovi. Neskončno število svetov, ki so se porajali iz pomembnih in nepomembnih dogodkov. Tako Aleksander Veliki kot najdrobnejša ameba sta ustvarjala nove svetove. Prav tako kot kamen, ki ga vržeš v ribnik in z drobnimi valovi vzburka gladino, pa naj je majhen ali velik. Saj tudi vsak predmet meče svojo senco! Tako je to, prijatelj moj. Zemlja je štiridimenzionalna in zato meče sence v tretjo dimenzijo. Popolnoma stvarne, trdne odseve, in to prav vsak trenutek svojega obstoja. Milijoni in milijarde Zemelj. Neskončno število svetov. In ko vam bom osvobodil um, boste lahko izbrali kateregakoli od teh planetov in nekaj časa tudi živeli na njem.”

Gospod Wayne se je nelagodno zavedal, da se Tompkins obnaša kot kak cirkusant in da obljublja čudeže, ki jih ni. Toda, saj so se mu tudi v življenju pripetile stvari, ki jih človek ne bi nikoli verjel.

Nikoli! In nemara so mogoči tudi takšni čudeži, o katerih govorijo Tompkins, se je opomnil gospod Wayne.

“Nekateri prijatelji so mi dejali, da...” je začel gospod Wayne.

“...da je to navadna potegavščina,” mu je pomagal Tompkins.

“No, nekateri so res namigovali na to, vendar skušam biti sprejemljiv za novotarije. Prav tako pa so rekli...” je previdno začel gospod Wayne.

“Vem, kaj so še rekli ti vaši prijatelji, saj kaže, da vedno pomislijo prav na najslabše. Govorili so vam o uresničenju skrivnih želja, mar ne? Saj ste hoteli, da vam povem kaj o tem, mar ne?”

“Seveda. Povedali so mi, da bo vse, kar si bom zaželel... karkoli bom hotel...” je začel gospod Tompkins.

“Natanko tako. Saj drugače tudi ne more biti. Na voljo boste imeli neskončno število svetov in pri izbiri vas bodo vodile vaše skrivne želje. Odločilna pa bo seveda vaša srčna želja. Če ste kdaj skrivoma razmišljali, da bi koga umorili...”

“Kje pa! Kaj takega pa res ne!” je vzkliknil gospod Wayne.

“...v takem primeru se boste znašli v svetu, kjer boste lahko morili in bo kri tekla v potokih. Kjer boste prekosili samega markiza de Sada, Cezarja ali kogarkoli že, po katerem se zgledujete. Kaj pa, če si želite oblast? V tem primeru boste poiskali svet, kjer boste bog. In to dobesedno. Pravo, resnično božanstvo. Bodisi krvoločni bog, ki se bo opajal s krvjo žrtev, ali pa boste morda postali modri Buda.”

“Silno dvomim, da bi bil jaz lahko...”

“Oh, še vse kaj drugega si lahko zaželite,” je nadaljeval Tompkins. “Prav vse, kar vam lahko nudijo nebesa in pekel. Razuzdano

spolno življenje, požrešnost, pijančevanje, ljubezen, slavo. Karkoli si boste zaželeli..."

"Saj to je neverjetno!" je dahnil gospod Wayne.

"Tako je," se je strinjal Tompkins. "Seveda pa še zdaleč nisem naštel vseh možnosti. Vseh kombinacij in permutacij vaših želja. Kdo ve, morda pa si želite le preprosto, mirno in idilično življenje med nezahtevnimi domačini na enem od otokov južnih morij."

"To mi je že bolj podobno," je odvrnil gospod Wayne in se plaho nasmehnil.

"Toda, kdo neki bi to vedel?" je nadaljeval Tompkins. "Čisto mogoče je, da se sploh ne zavedate, kaj si v resnici želite. Kaj pa, če hočete umreti?"

"Ali se to pogosto dogaja?" je zaskrbljeno vprašal gospod Wayne.

"Včasih."

"Ne želim umreti."

"Pravzaprav se kaj takega zgodi silno redko," je nato dejal Tompkins, medtem ko si je ogledoval zavitek, ki ga je držal gospod Wayne.

"Če tako pravite... Kako pa naj vem, da bo doživetje resnično? Zelo veliko računate in to mi bo pobralo vse, kar imam. Kolikor vem, mi boste dali le nekakšno mamilo, jaz bom pa samo sanjal. Vse kar imam, bom dal za... injekcijo heroina in veliko leporočja."

Tompkins se je pomirjujoče nasmehnil. "Doživetje bo stvarno in ga ne boste v ničemer pripisovali mamilom. Prav tako ne boste imeli občutka, da sanjate."

"Če je vse to res, zakaj potem ne morem ostati v svetu svojih želja? Za vedno," je nekoliko skrušeno dodal gospod Wayne.

"Prav to skušam tudi doseči. Zato tako veliko računam. Da lahko nabavljam materiale za svoje poskuse. Poskušam najti pot, da bi bilo možno v svetu želja tudi ostati. Do sedaj mi še ni uspelo pretrgati popkovine, ki človeka priklepa na matični planet. Saj celo največjim mistikom ni uspelo pretrgati popkovine. Razen s smrtjo. Vendar še vedno upam."

"Če bi vam uspelo, bi bilo to nekaj veličastnega," je vljudno menil gospod Wayne.

"Da, prav gotovo!" Tompkins je kar prekipeval od silnega navdušenja. "Takrat bom lahko preuredil tole zanemarjeno kolibo za beg iz tega sveta. Vse bo zastoj. Za vsakogar! Takrat bo lahko vsakdo odšel v svet svojih želja. V svet, ki bo kot ustvarjen zanj, in prepustil ta prekleti kraj podganam in črvom..."

Tompkins je zastal sredi stavka in hladno nadaljeval. "Bojim se, da preveč poudarjam svoje pomisleke. Zaenkrat še ne morem ponuditi dokončnega bega z Zemlje. Vsaj takega ne, pri katerem vas ne bi doletela smrt. In mogoče kaj drugega tudi nikdar ne bom mogel. Sedaj vam lahko ponudim samo oddih, spremembo in okus po tujem svetu. Pogled v svoje srce in izkušnjo skritih želja. Veste, koliko računam. Če z doživetjem ne boste zadovoljni, vam bom vse povrnil."

"To je res lepo od vas," je resnobno in tiho dejal gospod Wayne. "Vendar me zanima še nekaj, kar so mi povedali prijatelji. Ali bom res izgubil deset let svojega življenja?"

"Pri tem ne morem prav nič pomagati. Pa tudi izgubljenih let ne morem povrniti... Med postopkom je živčni sistem podvržen strahovitim naporom in skladno s tem se skrajša tudi življenjska doba. To je tudi eden od razlogov, zakaj je naša, samozvana vlada, prepovedala tovrstne postopke."

"Vendar pa pri uveljavljanju prepovedi niso kaj preveč dosled-

ni, mar ne?" je menil gospod Wayne.

"Ne. Vlada je uradno prepovedala postopek kot škodljivo prevaro. Vendar so tudi uradniki ljudje. Tudi oni bi radi zapustili Zemljo. Tako kot vsi drugi."

"Cena," je začel gospod Wayne, se namuznil in trdno stisnil zavitek. "Pa še deset let mojega življenja. Za izpolnitev mojih skrivnih želja... To moram še malo premisliti."

"Kar premislite," je neprizadeto odvrnil Tompkins.

Gospod Wayne je o tem razmišljal vso pot do doma. Ko se je z vlakom ustavil v Port Washingtonu, na Long Islandu, je še vedno razmišljal. In tudi potem, ko se je z avtom peljal s postaje domov, so mu po glavi še vedno rojile misli o Tompkinsovem premetenem, starikavem obrazu, paralelnih svetovih in izpolnitvi srčnih želja.

Toda ko je vstopil v hišo, je pregnal takšne misli. Janet, njegova žena, je hotela, da bi oštel služkinjo, ki se ga je zopet nacedila. Njegov sin Tommy je hotel, da bi mu pomagal dokončati jadrnico, ki jo je nameravl sploviti naslednji dan. In njegova hčerka mu je hotela povedati, kaj vse je doživela v vrtcu.

Gospod Wayne se je prijazno, vendar odločno pogovoril s služkinjo. Pomagal je Tommyju prebarvati dno jadrnice s tankim zaščitnim premazom in poslušal je Peggy, ki mu je pripovedovala o svojih pustolovščinah na peskovniku.

Kasneje, ko sta šla otroka že spat in sta bila z ženo v dnevni sobi, ga je Janet vprašala, če je kaj narobe.

"Narobe?"

"Zdi se mi, da si zaskrbljen. Ali si imel morda v službi slab dan?" ga je vprašala.

"Oh, ne. Bil je čisto navaden dan..."

Gospod Wayne prav gotovo ni nameraval nikomur povedati, tudi svoji ženi ne, da je vzel prost dan in obiskal Tompkinsovo razpadajočo Prodajalno svetov. Prav tako ni nameraval govoriti o pravici, ki bi jo moral imeti sleherni človek enkrat v življenju. To je, da bi uresničil svoje najbolj skrite želje. Janet je bila vse preveč preprosta, da bi lahko razumela kaj takega.

Naslednji dan je bila v službi cela norišnica. Na Wall Streetu je zaradi dogodkov na Srednjem vzhodu in v Aziji zavladala prava panika in skladno s tem so podivjali tudi vrednostni papirji. Gospod Wayne se je zagrizel v delo. Trudil se je, da ne bi mislil na izpolnitev svojih srčnih želja. Za ceno vsega, kar je imel, pa še za deset let svojega življenja povrh. To je bilo naravnost noro! Stari Tompkins prav gotovo ni bil pri zdravi pameti.

Vsak konec tedna je gospod Wayne hodil jadrat s Tommyjem. Stara jadrnica je delovala brezhibno in ni skoraj čisto nič puščala. Tommy je hotel nov kombinezon in tekmovalna jadra, vendar gospod Wayne ni popustil. Stara jadra so bila še dovolj dobra.

Včasih, v nočni tišini, ko se je shladilo in ko sta otroka že spala, sta šla jadrat skupaj z ženo. Z jadrnico sta plula mimo utripajočih plovcev in počasi drsela proti zabuhli, rumenkasti luni.

"Vem, da te nekaj teži," mu je takrat rekla Janet.

"Ljubica, pusti me, prosim!"

"Ali mi mogoče kaj prikrivaš?"

"Nič."

"Čisto zares? Ali je to čisto, čisto zares?"

"Čisto, čisto zares."

“Potem me pa objemi. Tako, da...”

In nato je jadrnica nekaj časa kar sama plula naprej.

Želje. In uresničitev želja... Prišla je jesen in jadrnico je bilo treba potegniti na suho. Tudi borza se je nekoliko ustalila, Peggy pa je staknila ošpice. Tomy je hotel izvedeti, kakšna je razlika med navadnimi, atomskimi, vodikovimi, nevtronskimi in skratka vsemi bombami, o katerih so pisali časniki. Gospod Wayne je vse to razložil po svojih najboljših močeh. In takrat jih je nekega dne nepričakovano zapustila služkinja...

Skrivne želje so lahko prav čudna reč. Kaj pa je, če je res hotel koga umoriti? Ali pa živeti na enem od otokov južnih morij? Vendar se je gospod Wayne zavedal tudi svojih odgovornosti. Imel je dva odraščajoča otroka in boljšo ženo, kot jo je zaslužil.

Morda okrog božiča...

Nekoč pozimi je izbruhnil požar v sobi za goste, ki je sicer niso uporabljali. Vzrok je bila napaka na električni napeljavi. Gasilci so ogenj brez kakšne večje škode hitro pogasili in tudi nikomur se ni nič zgodilo. Vendar pa je požar kar za nekaj časa pregnal sleherno misel na Tompkinsovo Prodajalno svetov iz njegove glave. Gospod Wayne je moral najprej popraviti spalnico, saj je bil še kako ponosen na svojo prikupno, starinsko hišico.

Zaradi mednarodnih razmer so bili posli še vedno silno negotovi in tvegani. Kriza v Rusiji, na Bližnjem vzhodu, na Kitajskem in še kje... Povrh vsega pa še medcelinski izstrelki, atomske bombe, vesoljska plovila... Gospod Wayne je vse dneve preživel v službi. In včasih je ostal tam tudi zvečer. Tommy je staknil mumps. Treba je bilo ponovno prekriti del strehe. In že je prišla pomlad in zopet je napočil čas za splavitev jadrnice.

Leto je bilo mimo in gospod Wayne je imel bolj malo časa za razmišljanje o skrivnih željah. Morda naslednje leto. Medtem pa...

“No? Se dobro počutite?” je vprašal Tompkins.

“Da, zelo v redu,” je odvrnil gospod Wayne, vstal in se podrgnil po čelu.

“Ali hočete, da vam povrnem stroške?” je vprašal Tompkins.

“Ne. Doživetje je bilo popolnoma zadovoljivo.”

“Saj tudi vedno je. In kaj ste doživeli?” je vprašal Tompkins in pomenljivo pomežiknil papagaju.

“Bil sem v bližnji preteklosti,” je povedal gospod Wayne.

“Pogosto je tako. Ali ste odkrili svojo skrivno željo? Ste ubijali? Ali ste bili morda na kakem otoku v južnih morjih?”

“O tem raje ne bi govoril,” je prijazno, vendar odločno odvrnil gospod Wayne.

“Skoraj nihče mi noče ničesar povedati. Naj me vrag, če vem zakaj,” je bil nejevoljen Tompkins.

“Zato... No, mislim, da je srčna želja vsakega človeka nekaj svetega. Pa nikaner ne zamerite... Ali mislite, da se vam bo kdaj posrečilo, da bo mogoče ostati v paralelnem svetu za vedno? Svetu srčnih želja, namreč.”

Starec je skomignil z rameni. “Poskušam pač. Če mi bo uspelo, boste že izvedeli. To bodo izvedeli prav vsi.”

“Da, najbrž je res tako.” Gospod Wayne je odvil zavitek in zložil vsebino na mizo. V zavitku je bil par vojaških škornjev, nož, dva

svitka bakrene žice in tri majhne konzerve s soljeno govedino.

Tompkinsu so se za trenutek kar zasvetile oči. "Hvala. Tole bo kar zadoščalo," je rekel.

"Na svidenje. In hvala vam," je dejal gospod Wayne.

Gospod Wayne je odšel iz prodajalne in pohitel po peščeni poti ob prodnatem nasipu. Daleč naokrog, do kamor je segalo oko, so se razprostirale širjave, prekrite z rjavim, sivim in črnim kršjem. Vsa ta prostranstva, ki so na vseh straneh segala prav do obzorja, so bila pravzaprav zadnje ostaline razdejanih mest, raztreščeni ostanki gozdov in sipek, belkast pepel, ki je bil vse, kar je še ostalo od človeškega mesta in kosti.

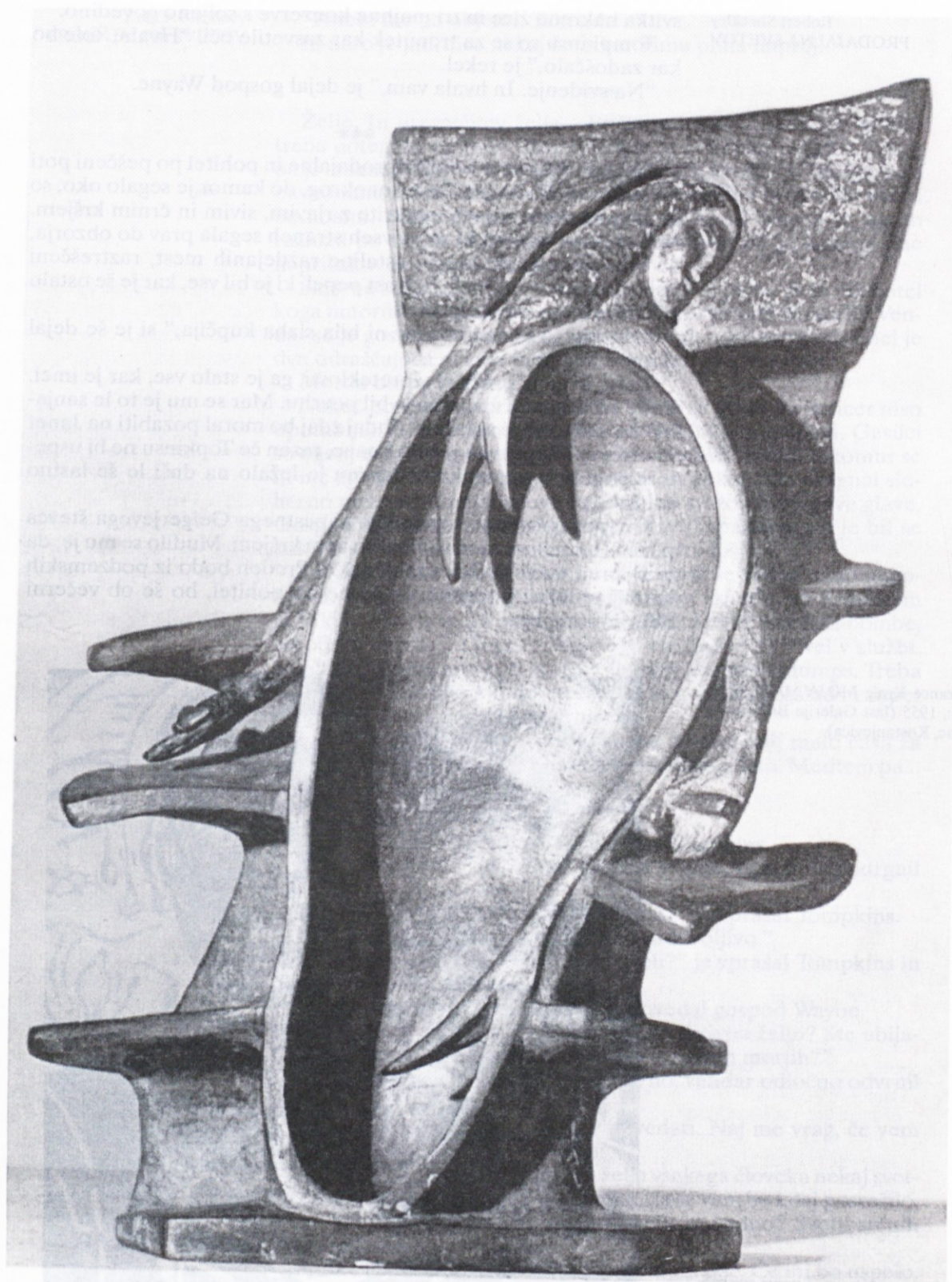
"No, saj to konec koncev ni bila slaba kupčija," si je še dejal gospod Wayne.

Leto, ki ga je preživel v preteklosti, ga je stalo vse, kar je imel. Pa še ob deset let življenja je bil povrhu. Mar se mu je to le sanjalo? Še vedno se je splačalo. Todaj zdaj bo moral pozabiti na Janet in otroke. Vsega tega je bilo konec, razen če Tompkinsu ne bi uspelo izpopolniti postopka. Zdaj mu je ležalo na duši le še lastno preživetje.

Gospod Wayne je s pomočjo zapestnega Geigerjevega števca poiskal varno pot med radioaktivnem kršjem. Mudilo se mu je, da bi še pred nočjo prišel v zaklonišče. Preden bodo iz podzemskih lukenj prilezne podgane. In če ne bo pohitel, bo še ob večerni obrok krompirja.

France Kralj: MOJA MATI, linorez, 1955 (last Galerije Božidar Jakac, Kostanjevica)

France Kralj: UMETNIK, bron 1919

II

KULTURA

KULTURO IN

VPRAŠANJA

Jože Prešeren

NOTRANJA SVETLOBA PRETEKLOSTI

Pogovor "na daljavo" s književnikom Francetom Papežem iz Argentine

Kljub temu da je nekoliko nenavadno, če se pogovarjaš z nekom na daljavo, in to ne prek telefona, temveč kar "staromodno" po pismih, sem že pred leti začutil neobičajno toplino in odkristost, ki seva iz njegovih pisem, še bolj pa iz vsega, kar je doslej napisal. Njegove pesmi so tako preproste in hkrati globoke, da jih bereš kot svojo skrito misel. Pesnik ti postane domač kot najbližji sosed, kot najboljši prijatelj. Naenkrat pozabiš, da je pri njem na vrtu najbolj soparno poletje, ko pri tebi doma zmrzuje. Pozabiš, da te od njega ločuje ves Atlantski ocean. Potem razdalje preprosto odmisliš. Njegova in tvoja beseda sta nenadoma na bregu istega oceana.

Zdi se, kot da desetletja, preživeta daleč od domovine, niso pustila sledi. Beseda je jasna, čista, klena, misel lepo oblikovana, kot da bi bil profesor materinščine na ugledni domači šoli. In ko veš, da v resnici ni tako, začneš ceniti tako njegov izjemni talent kakor tudi občutek za vse, kar je narodnega, slovenskega, prvinško literarnega.

Še do pred nekaj leti nisem vedel ničesar o njem. Pogosto se vprašam, čemu je bila namenjena popolna blokada emigrantske, zdomske ustvarjalnosti. Ali jo je sploh kdo ukazal? Ali ni bila to zgolj naša lastna, notranja samocenzura? Kakorkoli je že bilo, bilo je narobe. Tega se moramo zavedati čedalje bolj.

Pogovarjamo se s Francetom Papežem, Belokranjcem in Dolencem, z enim najvidnejših literarnih ustvarjalcev povojne emigracije. Poglejmo, kaj je o njem zapisanega v 8. zvezku Enciklopedije Slovenije:

"Papež, France (Kot pri Semiču, 20.3.1924), pesnik, pisatelj, urednik in prevajalec. Med 2. sv. v. je bil krajši čas v partizanih, nato v domobranskih enotah: 1945 se je umaknil na Koroško, nato je bil v it. begunskih taboriščih (Servigliano, Senigallia), kjer je končal gimnazijo. L. 1948 je odšel v Argentino in do 1984 delal v knjigovodstvu ene od tekstilnih tovarn v Buenos Airesu. Na Katoliški univerzi je poslušal predavanja iz filozofije. Kot ustanovni član je od 1954 delal pri Slovenski kulturni akciji in tu končal tudi slikarsko šolo: od 1970 je bil glavni urednik *Meddobja*. Objavljal je tudi v revijah *Znamenje* in *Celovški zvon*. Prva zbirka *Osnovno govorjenje* (Buenos Aires 1957) vsebuje pesmi o zdomstvu in brezizhodnosti v tujem svetu. Značilne teme so vojna, domotožje in tolažba religiozne misli. Zbirka *Dva svetova* (Buenos Aires 1985) kaže tridesetletni pesnikov razvoj, navezanost na domovinsko tematiko, pa tudi spoznanje o bogastvu soočanja dveh svetov. Spominško-izpovedni roman *Zapisi iz zdomstva* (Buenos Aires 1977, Lj. 1992) je pripoved o iskanju slov. zdomcev v Argentini ter o njihovem kulturnem in duhovnem razvoju. Napisal je tudi poetično dramo *Gozd* (Buenos

France Papež (Foto: Oskar Molek)

Aires 1969). Uredil je zbrano delo F. Balantiča (Buenos Aires 1976) in *Antologijo slovenskega zdomskega pesništva* (Buenos Aires 1980, s T. Debeljakom). Prevaljal je iz fr., angl. in nem. S svojim pesniškim in uredniškim delom spada med osrednje književne ustvarjalce slov. izseljenstva v Argentini.

H.G.

- *Kot vem, se nikoli potem, ko ste odšli iz domovine, niste vrnili. Niti na obisk ne. So bili za to kaki posebni razlogi?*

“Iz domovine je odhod vedno težak. Tisti odhod pa mi je pomenil nekaj tako dokončnega - tako sem slutil, da sem se ves posvetil novemu življenju. Pravzaprav sem tu šele začel živeti in kak obisk domov dolga desetletja ni bil možen, potem pa je bilo že prepozno. Zato sem se naučil mirno živeti, celo v tej oddaljenosti, a v resnici je to (velika) tragedija.”

- *Kako ste sledili dogodkom v domovini, zlasti v prvem povojnem času?*

“Ena domovina je bila v meni samem, v zavesti, v spominski zakladnici, v jeziku, tradiciji; notranja svetloba preteklosti. Druga je ostala za obzorjem... V resnici so bili begunci kot skupnost dobro informirani; povsod so izdajali razmnožene ali tiskane časopise s poročevalskim in kulturnim delom. Tako sem vedel vse in sledil iz dneva v dan dogodkom. Večino tega materiala hranim na podstrešju.”

- *Ste imeli stike vsaj s sorodniki, morda starši?*

“Najvažnejše je bilo, je in bo - biti pri svojih ljudeh. S tem je tujina v mnogočem premagana, ublažena; in za tem sem vedno težil. V najhujši tujini sem bil pravzaprav v zadnjem letu in pol vojne. Takrat so bile pretrgane vse vezi in smo samo čakali, ločeni in pogreznjeni v molk in temo. Prve, iščoče besede domačih so me našle v begunstvu, v Italiji. Tja so potem redno prihajala pisma iz domovine: starši, sorodniki, prijatelji. Tam smo navezali nove stike, nova prijateljstva in našli nove sošolce.”

- *Kako ste ohranjali duhovni stik z domovino?*

“Duhovni stik z domovino sem ohranil v polni meri - na začetku v slovenski gimnaziji v taboriščih, kjer je bilo že od prvih dni močno zavzemanje za ohranitev kulturne kontinuitete. Za oživitev slovenske besede sem si nabavil knjige, oba pravopisa in slovarje; pozneje sem dobival revije *Novi svet*, *Sodobnost*, *Prostor* in *čas*, *Jezik* in *slovstvo*, *Naše razglede* (agencija Rajer). Osrednja knjižnica v Buenos Airesu, v Slovenski hiši, je tudi bogata - ljudje so prinesli s seboj mnogo knjig. Duhovni stik z domovino smo ohranjali tudi z nešteti prireditvami; Slovensko gledališče, na primer, je nudilo kvalitetne predstave. Omenim naj samo nekatere: *Ta veseli dan* (Linhart), *Triglavska roža* (Kunčič), *Razvalina življenja* (Finžgar), *Kralj na Betajnovi* (Cankar), *Sen kresne noči* (Shakespeare), *Lepa Vida* (Cankar), *Romeo in Julija*, *Hamlet* (Shakespeare), *Antigona* (Sofokles), *Naša kri*, *Divji lovec* (Finžgar). Razen tega so bili zelo dejavni lokalni odri. Za Gledališki odsek Slovenske kulturne akcije bi tudi lahko navedel važne predstave slovenskih in svetovnih del; omenim naj samo *Umor v kate-*

Pri birmi. (Foto atelje J. Pavlovič, Brezovica)

drali (Eliot, v mojem prevodu - Meddobje, 1969). Poglavje Slovenske kulturne akcije, katere ustanovni član sem, pa je sploh eno od velikih dosežkov slovenskega zdomstva za duhovni stik z domovino in slovenstvom.”

- *Če se vrneva na začetek, na čas druge svetovne vojne, ko ste bili še gimnazijec (kje?), kako ste doživljali ta čas, vojno?*

“Črnomelj je bil moje mesto; doživel sem ga v njegovem mirnem in usodnem času. Še danes nosim v sebi njegovo svetlobo, ljudi in zgodovino. Obiskoval sem meščansko šolo, ki je bila ustanovljena v Črnomlju tik pred vojno - razmere niso dopuščale, da bi šel v Ljubljano ali kam drugam. Od profesorjev so morda znani Karel Štrbenk, Viljem Kunst, Jože Kos. Omenim naj, da sem od začetka vojne do italijanskega razpada delal v pisarni na Cestnem odboru v Črnomlju. Tam je bil nadzornik znani Branko Pantič.

V povojnih taboriščih sem potem nadaljeval gimnazijo in se intenzivno posvetil študiju (čeprav je bila hrana zelo slaba); dohiteti sem moral nekaj predmetov, ki jih v Črnomlju nismo imeli. Italijanska okupacija v Črnomlju je bila prve dni kolikor toliko zmerna, kmalu pa se je vse zaostri. V okoliških gorah in naseljih - Stražnji Vrh, Maverlen - so se zbirali partizani in napadali okupatorjeve postojanke. Ta se je umaknil po 8. septembru 1943 in partizani so takoj zasedli izpraznjene kraje. Po nekaj dneh sem se znašel v množici mobilizirancev; sprejemal sem dejstva, čeprav sem jih tudi presojal v skladu s pogledi, ki sem jih dobil v svojem okolju.”

- *Kdo je vplival na vaše odločitve? Najprej pri partizanih, potem pri domobrancih? Kaj se vam je zamerilo pri partizanih? Kakšen je bil vaš odnos do OF? Kaj vas je pritegnilo k domobrancem?*

“Moje mnenje se je že pred vojno nagnilo na Zahod. Do italijanskega razpada, septembra 1943, se nisem pridružil nobeni skupini. Potem smo bili skoraj vsi mobilizirani k partizanom in tudi jaz nisem imel nič proti. Čez nekaj časa sem prišel v radiotelegrafsko šolo v Srednji vasi pri Črmošnjicah. V začetku novembra 1943 me je poveljnik šole - moj stric - poslal po neke stvari v Črnomelj in ker so prav tiste dni v nemški ofenzivi zasedli mesto tudi prvi domobranci, nisem mogel več nazaj. Ko so se čez nekaj dni domobranci umaknili iz Črnomlja, sem se jim pridružil - oče me je zbudil ponoči - in tako sem prišel v Ljubljano, od koder se nisem več premaknil do maja 1945. Vse moje odločitve je vodila nujnost dogodkov, ki se jim nisem mogel ustavljati.”

- *Ste se takrat že zavedali vsega dogajanja? Ste vedeli za politične sile, ki so vodile tako eno kot drugo stran, zapleteno v državljansko vojno?*

“Videl sem, da se je razvnela državljanska vojna, in spoznal, da smo bili v revoluciji. Popolnoma sem se tudi zavedal, kaj to pomeni in kaj se lahko zgodi.”

- *Kako ste doživljali umik prek meje na Koroško in potem v Italijo? Kako je dozorevala vaša odločitev, da se skupaj z večjim delom skupine preselite v Argentino?*

“V Vetrinju sem šel delat k nekemu kmetu (Slovencu) na Otok ob Vrbskem jezeru, od tam pa sem po nekaj mesecih prešel v Ita-

lijo, izdajal sem se za Primorca, vojaka, ki se vrača domov. Pridružil sem se skupini beguncev, ki je bila v taboriščih v Monigu, nato v Serviglianu in pozneje v Senigalliji. S to skupino političnih izseljencev sem šel tudi v Argentino, kajti takrat je bila zame to edina možnost. Vožnjo sem plačal sam oziroma stric Jože Judnič, župnik v San Diegu. V taborišče so mi pošiljali pomoč Peršetovi iz Puebla in teta Veronika iz San Francisca. Vendar - bila so leta negotovosti in preizkušenj."

- Ste si takrat predstavljali, da bo Argentina vaša nova domovina za ves preostanek življenja?

"Takrat ni bil čas za domotožje - zadovoljen sem bil, da se je končalo kampovsko čakanje in pomanjkanje. Ljudje v novem svetu so bili v glavnem prijazni. Jezik sem takoj razumel, posebno še, ker sem se med vojno učil italijansko. A čeprav sem bil brez revolucijskih travm, sem se vendar normaliziral šele po kakih desetih letih. Nenehno sem si dopisoval z domačimi, največ pa je pomagalo, ko sem si leta 1955 ustvaril dom in družino; žena je iz Mačkovca pri Dvoru, otroci so že odrasli - Gregor in Franci sta poročena; Andreja je zaenkrat še doma. Za redno in mirno življenje je bilo odločilno pisarniško delo v velikem podjetju, ki pa je danes razpadlo zaradi nesposobnosti novih, tukajšnjih gospodarjev, a jaz sem že deset let upokojen. V novo okolje sem se torej vživel kmalu, a podobe tujca ne morem skriti."

-Bili ste med ustanovitelji Slovenske kulturne akcije, kot ste že omenili, saj ste se ukvarjali s pisanjem, hkrati pa ste obiskovali tudi slikarsko šolo, ki je delovala v njenem okviru. Kaj vam pomeni ta organizacija? Kako je delovala oz. še deluje?

"S pisanjem sem se poskušal že v taborišču, leta 1945. Neko notranjo, skoraj bi dejal, prirojeno ljubezen do slovenske literature pa sem začutil že zgodaj, kot pastir na belokranjskih travnikih in steljnikih. - Kulturna akcija, ki je bila ustanovljena februarja 1954 v Buenos Airesu, je meni kakor tudi drugim v tistem brezizglednem času pomenila rešilno desko slovenstva v tujem morju. Ta organizacija, ki naj spodbuja delo slovenskih kulturnikov in ustvarjalcev v svetu, se je začela, ko se je skupina kulturnih delavcev v Buenos Airesu in drugje v svetu odločila povezati se v društvo, v obsegu katerega bi mogli nadaljevati tradicijo katoliške kulturne smeri v nekem višjem, estetsko zahtevnem in modernem konceptu. V simbolično literarnem jeziku bi dejal, da so nas na poti skozi zunanji svet obiskali angeli delilci lepote in misli, besede in podobe. In naš svet je postal smiseln in pomemben. Prinesli so ustvarjalni zanos, delali čudeže v božanskem navdihu slovenskega duha v tujini. Potem se je zgodilo, da so v teku časa in zorenja drug za drugim odšli, se oddaljili ali umaknili. Dejstvo je, da sem bil takrat eden od najmlajših, in danes sem eden od zadnjih tiste čudežne skupine. Sicer pa Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu še živi in deluje, a kdo ve - morda se bo kdaj vrnila kot vseslovenska kulturna akcija v Ljubljano..."

- Je bila Slovenska kulturna akcija tudi del t.i. politične strukture politične emigracije? Kako je politika vplivala na vaše delovanje?

"Naj poudarim, da Slovenska kulturna akcija - kljub morebitnemu nasprotnemu mnenju - ni bila politično pogojena in vsa leta svojega obstoja ni razvijala nikake ostre politične dejavnosti.

V smislu pravil je bilo poudarjeno, da nima političnega in še manj strankarskega značaja; njen idejni temelj je naravni etični zakon, izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru. Na kulturnem področju priznava možnost in upravičenost zdravega in plodnega pluralizma. Omenim naj, da je organizacija prišla v krizo prelomnega značaja leta 1969, ko so izstopili nekateri vodilni člani, med njimi tudi predsednik Ruda Jurčec; ti so hoteli preusmeriti Akcijo v politično dejavno (izrecno protikomunistično) organizacijo.”

- Kakšen je bil vaš odnos do predvojne, primorske emigracije? Ste osebno imeli kake stike z njimi? Je bilo čutiti slovenski "skupni imenovalec"?

“Povojna politična emigracija je imela bolj malo stikov s predvojnimi primorskimi naseljenci. Ti so bili predvsem osebnega značaja, z leti pa so se uredili na verskem področju. Vzrok je bil v glavnem nezaupanje in politična neskladnost: oni so bili bolj jugoslovansko usmerjeni, mi bolj slovensko. Sodelovali pa smo na kulturnem področju vsaj z glavnimi predstavniki predvojne emigracije, kot na primer z arhitektom in slikarjem Viktorjem Sulčičem. Meni je on podaril svoje knjige s posebnim posvetilom kot 'prijatelju'.”

- Lahko bi rekli, da ste vsestranski kulturni delavec, saj pišete pesmi, prozo, drame, eseje, ob tem pa tudi slikate. Kje ste si iskali vzore? V slovenski ali v argentinski kulturi?

“Kot kulturni delavec se trudim, da naredim, kar je v mojih močeh; slikarstvo mi je bilo predvsem hobi, čeprav sem obiskoval slikarsko šolo Kulturne akcije. - Kar se tiče vzorov in pobud, bi navedel od modernih slovenskih najprej Kocbeka, od tujih pa angleškega Eliota, ki sem ga mnogo prevajal, in čilenskega Nerudo, od katerega sem tudi prevedel njegovo “indijansko” pesnitev Macchu Pichu. Lepo poročilo je objavil leta 1978 France Rode (Božja beseda, Toronto): “Ko bereš Papeža, ne moreš kaj, da ne bi pomislil na klasike. Človeka spominja na stare Grke, pa tudi na nekatere moderne, predvsem na Eliota, včasih na Claudela (ta je preveč gostobeseden) in na velikega pesnika Nietzscheja.”

-Priznati moram, da sem vašo knjigo Zapisi iz zdomstva prebral na dušek že med bivanjem v Argentini leta 1988, rad pa jo še danes vzamem v roke in si preberem kako poglavje. Medtem je knjiga izšla v ponatisu tudi v Ljubljani. Sami jo označujete kot “kroniko”, sprejemamo pa jo tudi kot izjemen dokument nekega časa in neke generacije. Slišal sem, da jo z zanimanjem prebirajo tudi partizanski zgodovinarji. Kako bi vi sami označili to knjigo? Kako je nastajala? Zakaj ji pravite tudi roman?

“Že od leta 1969 sem pisal za Glas Slovenske kulturne akcije priložnostne sestavke o stvareh Akcije ter o nekaterih drugih dogodkih v zdomstvu. Ti zapisi, od katerih so bili nekateri kar kratki eseji, so prišli v knjigo in bili prilagojeni osnovni temi: zdomstvo in Kulturna akcija. Mnogo je bilo črtanega, mnogo je bilo treba prilagoditi in dopolniti; je celo nekaj strani, ki so bile napisane za drugo izdajo v Ljubljani pri založbi Nova revija. Kronika Slovenske kulturne akcije je ena od osrednjih tem. Zapisi so dokument pozitivnega kulturnega življenja v zdomstvu, pogled na smiselnost usode našega človeka v politični emigraciji. Snov zapisov je postavljena v prostorsko in časovno mnogorazsežni svet. Od slovenskih

svetov mi je drag predvsem domač, roški, z rojstnim krajem na južnem obronku Roga. Od tod grem proti Metliki in naprej na Hrvaško. Po drugi strani pa se obrnem proti Turjaku in Vetrinju. To je - bi rekel - zgornji svet. Spodnji svet zdomstva pa je postavljen v ameriški prostor, v arhaični indijanski svet, v mesto in predmestje Buenos Airesa. Tu so skupni domovi in zdomska družba, skupina slovenskih ustvarjalcev, kjer najdem smisel v kulturno ustvarjalnem delu. Tine Debeljak je nekoč izjavil, da so Zapisi nekakšen roman o duhovni vsebini izseljenskega ustvarjanja v okolju Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu."

- *V tej knjigi ste na začetku enega od poglavij zapisali: "Sem na poti - bi dejal z Levstikom - od Litije do... konca sveta." Ali ni to znak neke zagrenjenosti? Kaj vam pomeni zdomstvo, srečo ali nesrečo?*

"Mnogi zapisi so izraz takratnega brezizglednega položaja; ne bi rekel zagrenjenosti - mislim, da sem, če lahko tako rečem, nekak svetel značaj. Tako sem tudi usodo zdomca sprejel že zelo zgodaj in mi je ob pozitivnem delu postalo življenje, če ne ravno srečno, pa znosno in mirno. Omenjeni stavek je bil porojen kot refleks iz ljubezni do Levstika."

- *Veliko ste pisali tudi o Srebrni reki - široki reki, ki se zliva v Atlantik, prek njega pa pomeni tudi vez s slovenskim svetom...*

"Svet ob reki Paraná, ki se tik pred izlivom v Atlantik spremeni v Srebrno reko, je moj najbližji ambient. V njem iščem asociacije z daljnim domovinskim svetom. Ob teh vodah in bregovih sem preživel pravzaprav svojo mladost. Vedno sem bil navezan na poletja ob vodi - najprej v Črnomlju, spodaj ob Lahinji, nato v Italiji in potem tukaj ob veliki reki in širni plaži, kamor so se pred leti (danes so skoraj ves prostor zavzeli klubi) zgrinjale množice iz vseh buenosaireških predmestij."

- *Zdi se mi, da sem v Meddobju, literarni reviji, ki jo tudi urejate, pred nekaj leti zasledil vaš esej o "Popotovanju od Litije do Čateža". Zdelo se mi je, kot da ponovno doživljate pot, po kateri ste pravkar hodili. Ali je to simbol, znamenje, vaše trajne povezanosti s tem prostorom?*

"Že od prvih let sem čutil neko povezanost in ljubezen do dolenjskega in predvsem dolenjskega literarnega sveta. Iz tega trajnega vračanja v tisti svet mi je uspelo poustvariti doživetje ob stoletnici Levstikove smrti. Tudi Jurčičev svet sem "obiskal" pred kratkim. V Zapisih iz zdomstva (str. 138) sem zabeležil "obisk" v Travniku, zapuščeni vasi v najbolj samotnem predelu Dolenjske (Atlas Slovenije, 188 A3). V Meddobju 1989 je tudi črtica, v kateri govori Kette: "Tja, v novomeško kandijsko predmestje, sem prišel na jesen leta 1896, po težkih ljubljanskih letih dvomov in omagovanja. Ljubljana me je malodane uničila. V lepem dolenjskem podeželju, v idiličnem stanovanju, obenem pa sredi malomeščanskega življa, se je začela zame nova doba, začutil sem novo vero vase. Romantični novomeški večeri..."

- *Zadnje čase čutijo slovenski pisatelji čedalje večjo potrebo po prodoru slovenske literature v svet. Zdi se, da vedno več slovenskih del izhaja v angleščini, nemščini, v prevodih torej v sodelovanju s tujimi založbami. Kar nekaj ljudi je, ki dosegaajo na tem področju*

vidne uspehe, npr. Drago Jančar, Aleš Debeljak, Tomaž Šalamun, Evald Flisar pa še kdo. Tudi nekaj slovenskih klasikov je svet odkril šele v zadnjem času, npr. Bartolov Alamut. Ali menite, da bi bili v prihodnje lahko tudi argentinski slovenski ustvarjalci most do špansko beročega bralstva, posredniki slovenske kulture?

“Vojna nas je pognala v svet in s seboj smo vzeli vero in slovensko besedo. V glavnem je bilo to oboje samo za “domačo uporabo”. Nismo se mogli razdajati svetu - za to nismo šli ven, nismo bili poklicani in čas ni bil primeren. Zaklade slovenske besede smo morali hraniti za naše otroke, da bi oni čim dalj živeli od njih in da bi se mi in oni ohranjali v slovenstvu. Da bi podajali španskemu ali angleškemu svetu naše pisatelje, ne obvladamo dovolj tuje besede. Vedeti je treba, da smo bili rojeni v Sloveniji in zrasli ob gojitvi domače besede, zato nam tuja ne teče dovolj spretno. Za prevod iz slovenščine, na primer v španščino, je treba obvladati predvsem to drugo. Iz tujega jezika v domači prevajamo dobro, iz slovenskega v tuji pa samo za silo, za vsakdanjo uporabo, nikakor pa ne za umetnost. So izjeme, a redke - Rado Lenček piše v angleškem jeziku, Detela v nemškem; v Argentini je nekaj mlajših, ki pišejo le v španščini, a ne poznajo dovolj slovenščine. Pa še to: španski svet je svet zase. Kaj bi mu mi lahko nudili, da bi ga zanimalo? Cankarja, Kocbeka? Pred mnogimi leti je v Španiji prevedla Marisol de Castro nekaj Balantičevih pesmi, vendar ni vzbudila večjega zanimanja - razen pri Kulturni akciji. V Meddobju je objavljen lep prevod Prešernove Zdravljice, ki je bil prebran tudi na dnevih slovenske kulture, pa ni bilo odmeva.”

- Zavedamo se, da je v zdomstvu nastalo kar precej del, ki zaslužijo vidno mesto tudi v splošni slovenski kulturni zakladnici. Kako bi vi ocenili to delo? Koga bi še posebej poudarili?

“V desetletjih po vojni moremo življenjsko moč političnega izseljenstva gledati v luči kulturne zmogljivosti posameznih osebnosti, ki bi jih opredelil morda v tri generacijsko različne skupine in jim dodal četrto, ki zajema vse mlajše ustvarjalce. V prvo skupino, ki je stopila v zdomstvo v letih svoje plodne zrelosti, gredo štirje sodobniki ekspresionizma: mladinski pesnik in pisatelj Mirko Kunčič; literarni zgodovinar, pesnik epske razsežnosti in prevajalec dr. Tine Debeljak; pesnik Vinko Žitnik in pesnik Štefan Tonkli. Sem prištevamo lahko še literate-publiciste: Ruda Jurčeca, Marijana Marolta, dramatika Joža Vombergarja in filozofa-pedagoga Vinka Brumna. Drugo, deset let mlajšo generacijsko skupino, predstavljajo avtorji, povečini nekdani dominsvetovci: Jože Krivec, Stanko Kociper, Zorko Simčič, Vinko Beličič, Karel Maušer, Franc Sodja; na polju znanstvene in filozofske publicistike: Milan Komar, Ljubo Sirc, Jože Velikonja, Alojzij Geržinič; pomemben kulturni delavec je bil tudi Ladislav Lenček. Tretjo generacijo povojnih zdomskih književnikov in kulturnih delavcev imenujem “taboriščnike”. Ti so začeli objavljati svoja prva dela v povojnih begunskih taboriščih v razmnoženih časopisih, revijah in zbirkah. Taboriščniki, katerih pogled je morda najbolj samostojen med zdomskimi ustvarjalci, iščejo nov izraz in nove smeri v duhovnost; njihove poti peljejo stran od romantike in domotožja. Najvidnejši iz te skupine so: Erik Kovačič, Mirko Šušteršič-Valliant, Marjan Jakopič, Milena Šoukal, Božidar Kramolc, Frank Bükvič, Vladimir Kos, France Papež, Branko Rozman, Marko Kremžar, Nikolaj Jeločnik, Vojko Arko, Tone Brulc, Ivan Korošec,

France Papež v Argentini. (Foto: Oskar Molek)

Jože Lovrenčič ml., Vinko Rode, Tine Debeljak, Rezi Marinšek, Adolf Škerjanec, Albin Magister, Branko Rebozov in Majda Volovšek. Med mlajšimi pa so: Lev Detela, Milena Merlak-Detela, Andrej Rot, Pavel Fajdiga, Tone Rode, Pavle Štrukelj (piše v španščini)."

- *Ali ni bil tudi tragično preminuli France Balantič, čigar pesmi v domovini nismo mogli prebirati, nekakšen simbolni član vaše skupnosti? Kakšen je bil vaš odnos do njega?*

"Že od temnih jesenskih dni v Ljubljani 1944 sem se zanimal za Balantiča. Njegove pesmi so me globoko prevzele. Drobnoknjižico *V ognju groze* (1944) nosim še vedno s seboj. Pri Kulturni akciji je bila njegova poezija ponatisnjena dvakrat: prvič leta 1956 (T. Debeljak), drugič leta 1976 (F. Papež). France Pibernik je v kritični izdaji, ki je izšla leta 1991 pri Državni založbi Slovenije, o tej drugi buenosaireski izdaji takole zapisal v spremni besedi: "Natis Zbranega dela Franceta Balantiča je prelomnega značaja v zgodovini Balantičevih tiskov. Umik Tineta Debeljaka, ki je omogočil nastop mladega pesnika in esejista Franceta Papeža, človeka mlajše emigracijske generacije, pomeni tudi bistveni prelom v odnosu naše emigracije do Balantiča, kajti v tej izdaji so prvič brisani ideološki predznaki. Urednik France Papež je v svojem uvodu skušal Balantiča predstaviti kot pomembno slovensko pesniško osebnost... Čeprav je bil pri urejanju zelo odvisen od Debeljakovih izdaj, je postavil povsem samostojen koncept. Med največje Papeževe prispevke v tej knjigi štejemo bogato bibliografijo o Balantiču, kajti to je prva sistematična bibliografija o Balantiču in njegovem delu, njena izjemnost pa je, da kot prva upošteva celotno gradivo, torej vse, kar je izšlo v zdomstvu in matični domovini."

- *Ste tudi eden izmed redkih književnikov v emigraciji, ki je član Društva slovenskih pisateljev. Kaj vam to pomeni? Imate z društvom redne stike?*

"V Društvo slovenskih pisateljev sem bil sprejet kot prvi iz Argentine leta 1988 na pobudo tedanjega predsednika Rudija Šeliga. Z menoj so bili takrat sprejeti še: Bert Pribac, Vladimir Kos, Lev Detela in Milena Merlak-Detela, Erik Prunč, Vinko Beličič, Zora Tavčar-Rebula, Ljubka Šorli in še nekaj drugih. Članstvo v Društvu pomeni za zunanje in vse člane predvsem neko čast, priznanje in sprejetje v skupno družino literatov. Društvo pošilja redno vabila na sestanke, prireditve in volitve odbora."

- *Kdaj se vidimo in spijemo kak kozarec belokranjskega vina v kaki semiški zidanici?*

"Kadar se bom spet "vrnil", Vas bom povabil v Kot. Tam bova sedla h kozarcu črnine v znani Bukovčevi gostilni nad železniško postajo - tja sem hodil v trgovino še kot otrok z druge strani Kota. Od tam je lep razgled po vsej Beli krajini do Kolpe. Pogovor nama bo stekel z lahkoto in beseda se bo razvezala bolj po domače."

GREENBLATT IN NOVI HISTORIZEM

Nov metodološki pristop k preučevanju književnosti

Stephen J. Greenblatt, enainpetdesetletni profesor na Berkeleyju, se ukvarja predvsem s preučevanjem angleške renesanse. Deluje tudi kot sourednik revije Representations, ki jo izdaja kalifornijska univerza, in je eden izmed glavnih predstavnikov kritične šole, znane pod imenom novi historizem, pojma, ki ga je Greenblatt predstavil v posebni izdaji Genrea leta 1982.

Novi historizem je pojem, ki se je uveljavil v osemdesetih letih kot oznaka za nov pristop k preučevanju književnosti, ki se razlikuje od starejšega "historizma" po tem, da o zgodovini ne razmišlja kot o ozadju literature ali kot o neki trdni podlagi za umestitev literature v čas in prostor, ampak razume tako zgodovino kot literaturo na podoben način; obe sta mu nekaj besedilnega, zgrajeni iz posameznih tekstov, ta posamezna besedila pa so območja ali polja, na katerih prihaja do najrazličnejših nasprotij, sporov, izključujočih in menjajočih se interesov, do srečevanja starega in novega, uveljavljenega in revolucionarnega, skratka - literatura in zgodovina dajeta prostor gibalom javnega ali zasebnega družbenega življenja.

V svoji študiji sem skušal kar se da nazorno predstaviti novi historizem kot novo metodo literarne vede, pri čemer sem se opiral na nekatera kritična mnenja o pričujočem pojavu, predvsem pa sem črpal iz konkretnega novohistoričnega besedila Shakespeare in izganjalci hudiča (Shakespeare and the Exorcists), ki ga je v svojem delu Shakespearean Negotiations izdal Stephen Greenblatt. V svojih zaključkih sem želel biti čim bolj objektivni, saj je namen moje študije najprej in predvsem informirati širši krog bralcev o novejšem dogajanju v literarni vedi.

Stephen J. Greenblatt: Shakespeare in izganjalci hudiča

Kot pove že sam naslov, se omenjena Greenblattova študija ukvarja z nekakšnim odnosom ali razmerjem med Shakespearom in izganjalci hudiča. Študija predstavlja tretje od štirih poglavij v knjigi Shakespearean Negotiations. Greenblatt v Shakespearu in eksorcistih sooča dve deli: knjigo Samuela Harsnetta A Declaration of Egregious Popish Impostures to Withdraw the Hearts of Her Mayesty's Subjects from Their Allegiance, and from the Truth of the Christian Religion, Professed in England, under the Pretence of Casting out Devils¹ (Izjava o nezaslišanih papističnih sleparijah...) ter Shakespeareovega Kralja Leara. Predzgodba te povezave izgleda nekako takole.

Med pomladjo 1585 in poletjem 1586 je skupina angleških katoliških duhovnikov, ki jo je vodil jezuit² William Weston (oče Edmunds), izvajala vrsto spektakularnih izganjanj hudiča, zlasti v Denhamu v hiši sira Georgea Peckhama, znanega oporečnika anglikanske cerkve. Po zakonu iz 1585 so bili ti duhovniki izobčenci, saj je že samo prisotnost ali prikrivanje jezuita ali katoliškega duhovnika v Angliji predstavljala veleizdajo, ki so jo kaznovali s smrtjo. In vendar so eksorcizmi v tajnosti privlačili velike množice,

¹Zaradi ekstremne dolžine naslova bom v prihodnje Harsnettovo knjigo imenoval preprosto Deklaracija.

²Jezuitski red je papež potrdil leta 1540.

³Harsnettov vpliv je prvič zabeležen v izdaji Shakespearovih del Lewisa Theobalda, 1733.

skoraj gotovo v stotinah in so morali biti znani še stotinam drugih. Leta 1603 je Samuel Harsnett, takrat kaplan londonskega škofa, izdelal natančen popis primerov, osnovan na zapriseženih izjavah štirih obsedencev in enega duhovnika. Že od 18. stoletja dalje je bilo jasno, da je Shakespeare bral to Harsnettovo Deklaracijo, ko je pisal Kralja Leara³.

Greenblatt začena svojo študijo z obširnim teoretskim in programatskim razpravljanjem o svojem delu. Preučevanje literature mu pomeni študij naključnih, možnih, posameznih, namernih in zgodovinsko postavljenih del; in če teorija obvezno beži iz sfere naključja nekam višje, kjer so besedila varna tudi pred vsakršnim vplivom zgodovine, potem je omenjena študija napisana proti teoriji. Literature v skladu s tendenco moderne kritike (marksistična teorija, destruktivizem) ne razume avtonomno ter se v skladu s to predpostavko nenehno sprašuje o mejah med literarnim in neliterarnim. Že dekonstrukcija je povzročila koristen in zdravilen povratek literarnega teksta v stanje vseh drugih besedil in sočasen napad na pozitivistično gotovost neliterarnega. Za Greenblatta torej zgodovina ne more biti ločena od tekstualnosti! Odslej zato zgodovina izgublja svojo spoznavno, epistemološko nedolžnost, medtem ko literatura zgublja svojo izolacijo, ki pa se je sploh zde la bolj prisila kot privilegij (z Greenblattovega stališča). Avtor v svoji študiji poizkuša dokazati, da meja med literarnim in neliterarnim ni jasna, da je stalna in ključnega pomena za družbo v vsakem času. Ta "institucionalna ekonomija" je eno izmed osrednjih zanimanj t.i. poetike kulture (beri novega historizma).

Shakespeare si je v Kralju Learu od Harsnetta sposodil imena hudobcev, s katerimi je bil navidezno obseden preoblečeni Edgar-Tom of Bedlam: Obidicat-satan grehote, Hoberdidanc-knez nemote, Mahu-knez kraje, Modo-knez umora in Flibertspodvislic, ki je obsedel spletične in sobarice. Shakespeare je prevzel tudi nekaj "jezika norosti", nekaj pridevkov pekla ter znatno število slikovitih pridevnikov. Te in druge "izposoje" so bile natanko katalogizirane, vendar je neodgovorjeno in celo nezastavljeno ostalo vprašanje njihovega pomena. Greenblatt postavlja hipotezo, ilustrirano z Montaignejevo izjavo: "Ko se igram s svojo mačko, kdo ve, če nisem jaz v večje razvedrilo njej kot ona meni?" in se sprašuje, ali si ni že prej Harsnett v globljem smislu sposodil pri Shakespearovem gledališču, kar si je potem Shakespeare samo sposodil nazaj. Zdaj se pojavijo ključna vprašanja. Čigavi interesi so zadovoljeni pri takšne vrste sposojanju? Ali obstaja kakšno pomembnejše besedilo, ki je bilo ustvarjeno s tako izmenjavo? Takšna in podobna vprašanja vodijo v preučevanje institucionalnih strategij, v katere sta vložena Harsnettova Deklaracija in Kralj Lear, te pa so del intenzivnega in vztrajnega boja za spremembe osrednjih družbenih vrednot v Angliji poznega 16. in zgodnjega 17. stoletja.

Prepoved eksorcizma je pomenila poskus uradne angleške Cerkve zatreti katoliške sile v Angliji, vendar ne npr. s trditvijo, da lahko edino anglikanski duhovniki izganjajo hude duhove, ampak z razkrinkanjem eksorcizma kot prevare in sleparije. Greenblatt v študiji ugotavlja, da je Harsnett v svoji Deklaraciji povezoval eksorcizem z gledališčem, najpogosteje s tragikomedijo, ki odlično skriva svojo fiktivnost in neavtentičnost ter s tem gledalce odvrča od razočaranja. Gledališče neprenehoma niha med iluzijo in resničnostjo, prav tako pa oscilira tudi obsedenost s hudimi duhovi v Kralju Learu in v angleški družbi 16. in 17.

stoletja med avtentičnostjo in neavtentičnostjo. Edgar se pretvarja, da je obseden, samo zato, da bi ohranil golo življenje. Greenblatt je mnenja, da je Shakespeare pisal za večjo slavo, družbeni vpliv in dobiček gledališča, lažnive ustanove, ki nikdar ni imela drugačnih namenov kot pretvarjati dobesedno v metaforično. Na ta način si ustvarja gledališče svoj prostor, v katerem v družbi ostaja pri življenju. Moč Kralja Leara je v tem, da gledalca ali bralca dobesedno prisili vzljubiti gledališče, sprejemati in iskati zadovoljstva, ki jih ponuja, da začnemo mi sami služiti interesom teatra in z uprizoritvami skrbeti za njegovo eksistenco. In zakaj je naša kultura sploh sprejela trpljenje in okrutnost, prikazano v Kralju Learu? Po Greenblattu zato, ker je bilo sodno mučenje in izganjanje zla že stoletja vezano na institucije oblasti in moči, pa tudi zato, ker je omenjena drama oživila potrebo po skrivnih obredih eksorcizma, ki v bistvu vanje sploh ne verjamemo, smo pa željni spektakla.

Ena izmed Greenblattovih trditev je torej, da je Harsnett v gledališču našel tisto analitično orodje, ki bi demisticiziralo eksorcizem, saj se ravno na primeru teatra pokaže, kako ima lahko čisto lažen, fiktiven ritual tako moč, da so prisotni prepričani, da se pred njihovimi očmi res odvija boj med dobrim in zlim, da nekaj mizernih trikov in prevar lahko povzroči doživetje groze in čudenja, najznačilnejših lastnosti eksorcistične publike. Eksorcizem je bil za Harsnetta papežovo gledališče. Prevarantstva ter izprazenosti obtožuje celotno katoliško Cerkev, pač v duhu svojega anglikanskega prepričanja. Zdi se, da je Shakespeare v istem času vso to problematiko doživljal bolj neobremenjeno, saj se je že v svoji Komediji zmešnjav igral s povezavo med gledališčem, iluzijo in nepristno obsedenostjo na precej komičen način. V kasnejših dramah se je njegov odnos do eksorcizma zresnil in zmračil, vedno pa je obsedenost označeval kot prevaro in je šel celo tako daleč, da je v *All's Well That Ends Well* pojem eksorcist uporabljal kot sinonim za iluzionista. Eksorcizem in Harsnettov napad nanj sta doživela primerljiv proces ukinitve, umika in ponavljanja v Kralju Learu. Prej sta imela dobesedno, literalno, zdaj imata le še literarno rabo in je to, kar sta označevala v realnosti - z drastično skrenitvijo od svetega v posvetno - zdaj izpolnjeno v teatru.

Nekaj odmevov na Greenblattovo delo

"Začel sem z željo, da bi govoril s mrtvimi."⁴ To je prvi stavek v knjigi Stephena Greenblatta *Shakespearean Negotiations*, ki kljub svoji kratkosti po mnenju nekaterih kritikov v veliki meri vsebuje glavni namen in sporočilo t.i. novega historizma. Tega mnenja sta med drugimi tudi Harold Aram Veesser, profesor angleščine na Wichita State University, in Miroslav Beker s Filozofske fakultete v Zagrebu.

Beker v svoji študiji, priobčeni v reviji *Umijetnost riječi*, razčlenjuje Greenblattovo knjigo *Shakespearean Negotiations* tako, da prikaže najznačilnejša gledišča in izhodišča shakespearjanske kritike v preteklosti in sedanjosti, obenem pa poudarja razlike med novim historizmom in drugimi pristopi k Shakespeareu. Beker s kančkom ironije ugotavlja, da je pozornost glavnine najvažnejših predstavnikov te nove metodologije osredotočena na eno zgodovinsko obdobje in celo na enega avtorja, Greenblatt kot pionir novega historizma pa tu ni nikakršna izjema! Gre za elizabetinsko Anglijo (druga polovica 16. stoletja), osrednje zanimanje pa je posvečeno Williamu Shakespeareu.

⁴Stephen Greenblatt: *Shakespearean Negotiations. The Circulation of Social Energy in Renaissance England*. Berkeley in Los Angeles: The University of California Press, 1988.

⁵Coleridge je po mnenju nekaterih največji angleški kritik vseh časov, opozoriti pa je potrebno, da je velik del svojih idej prevzel od nemških romantikov, predvsem od bratov Schlegel. To velja tudi za zgornjo tezo.

Beker nato kronološko prikaže glavne stopnje shakespearejske kritike, da bi lahko boljše ocenil Greenblattovo početje. Tako začenja s Thomasom Rymerjem, angleškim klasicistom iz 17. stoletja, ki je nepopustljivo očital Shakespearu nedopustno mešanje tragičnega in komičnega, tipološko neustreznost oseb idr., seveda vse na osnovi klasicistične doktrine. Skoraj istočasno je John Dryden v svojem delu *Essay on Dramatic Poesy* (1668) Shakespeara poveljeval, češ da ima od vseh modernih avtorjev najširšo dušo, da ima neverjeten občutek za prikazovanje, posebej v rimanih dramah. Beker svoj pregled shakespearejske kritike nadaljuje s Samuelom Johnsonom (1707-1778), vodilnim predstavnikom klasicizma v Angliji, ki je hvalil Shakespeara zaradi njegove nadčasovne umetniškosti, saj njegove drame sicer ne bi ohranile svoje aktualnosti in vrednosti. Posebej omenja dramatikov občutek za prikazovanje naravi, ga brani pred napadi drugih klasicistov glede kršenja norme trojne enotnosti drame, češ da drama ni gol posnetek realnosti in torej lahko odstopa od takšnih načel, vseeno pa zameri Shakespearu mnoge besedne igre in dvoumno metaforiko (kar, zanimivo, navdušuje moderne kritike) - pač v duhu svojega časa. V romantiki je nastopil velik preobrat v dojemanju Shakespeara, predvsem v kritičnih spisih S. T. Coleridgea⁵. Trdil je, da je nedopustno na Shakespearu izvajati pravila iz drugih obdobj, saj pravila njegovih dram izhajajo iz dram samih in ne iz česa drugega, to pa jim podeljuje tudi organsko, nemehanično formo. Coleridge poudarja še Shakespeareov občutek za jezik, globino občutij, smisel za lepoto, objektivnost, domišljijo, v nasprotju z Johnsonom pa se navdušuje nad večpomenskostjo in besednimi igrami, češ da se enako dogaja tudi v realnosti. Coleridge je imel velik vpliv na kritiko 19. stoletja, saj so njegove ideje prevzemali Hazlitt, Lamb, De Quincey, Carlyle, Swinburne in Emerson. V 20. stoletju, času vse večje specializacije, se pojavijo t.i. shakespeareologi, specialisti za Shakespeara, med njimi pa Beker omenja A. C. Bradleya z začetka in J. D. Wilsona s sredine stoletja. Bradley razume tragedijo kot gibanje fabule in značaje, vsaka drama pa je prikaz junakove nesreče in trpljenja, ki vodi v smrt. Wilson nasprotno ne ustvarja nobene zaokrožene teorije umetnosti ali drame. V Shakespeareovih delih ne išče globljih temeljev ali ritualnih okvirov, pač pa želi kar najtrdnjeje ugotoviti, kaj se v drami sploh dogaja. Wilson glede tega vprašanja prihaja do zaključka, da se je najboljšje nasloniti na samo besedilo, seveda če je le-to preverjeno avtentično. Prva stopnja Wilsonove kritike je torej *tekstna kritika*, ugotavljanje verodostojnosti, časovna in prostorska umestitev nastanka besedila, druga je *eksegetika*, razlaganje pomenov, tretja pa *dramska kritika*, to je razpravljanje o tem, kaj se v drami pravzaprav dogaja.

Kakorkoli so se že omenjeni kritiki razlikovali po svojih metodah in pristopih, je po Bekerjevem mnenju možno za vse potegniti eno vzporednico. Vsi so bili usmerjeni na samega avtorja ali na njegovo delo, česar pa ni mogoče reči za Greenblatta in nove historiste. Prvi vtis ob prebiranju Greenblattove knjige *Shakespearean Negotiations* je, da velik del knjige sploh nima zveze z avtorjem v naslovu.

“Začel sem z željo, da bi govoril z mrtvimi.” Greenblatt v duhu novega historizma nadaljuje ta prvi stavek svojih *Shakespearean Negotiations* z normalno ugotovitvijo, da ta želja sicer ni uresničljiva, vendar obstajajo simulacije življenja in tisti, ki ljubijo književnost, bodo v takšnih simulacijah našli več življenja kot v

katerih koli drugih besedilih. Prav Shakespeare pa je tak avtor močnih simulacij, ker se v njegovih delih srečujeta **popolni umetnik**, ki z umovanjem, inventivnostjo in talentiranostjo predstavlja trenutek ustvarjanja sam v sebi, in **totalizirajoča družba**, skrivno omrežje, ki združuje vse človeške, naravne in kozmične sile in ki si pod krinko vladajoče elite prisvaja privilegiran položaj v tem omrežju. Rezultat srečanja takšnih okoliščin je edinstven umetniški produkt, npr. Shakespeareove drame.

Greenblatt načrtno usmeri svoje preučevanje na skrajna, obrobna območja literature. Sam trdi, da je bil sicer šolan tako, da bi "poveličeval" nekega avtorja in njegovo izjemno in popolno literarno zapuščino, vendar takšna, na vseh izobraževalnih ustanovah neskončno ponavljana tradicionalna usmeritev, pogosto ne doseže svojih ciljev, ker zapostavlja igro slučajev in srečevanje slučajnih okoliščin. Noben posameznik ni celovit sam po sebi, ampak je odvisen od niza slučajnosti. In ker je Greenblatt žal prisiljen spoznati, da bo klasično ukvarjanje s književnostjo, torej osredotočenje na delo in avtorja, ostalo v središču prizadevanj tudi v prihodnje, se sam posveča marginalijam. Zanima ga, kako je kultura (Shakespeare in njegovo gledališče) prišla do izredne moči v tedanji družbi.

Beker se na koncu svoje ocene postavi na stališče, da Greenblattovega dela ne moremo uvrščati ob bok avtorjem, ki jih je omenjal v svojem kronološkem pregledu shakespearejanske kritike. Zdi se mu, da Greenblatt preveč prostora prepušča vsakovrstni kombinatoriki, ugibanjem, nepreverjenim domnevam, pretiranemu poudarjanju nekaterih nevažnih dejstev in ustvarjanju daljnosežnih zaključkov iz razmeroma ozkega korpusa postavk.

Harold Aram Veeser pa se v uvodu knjige *Novi historicizem* (*The New Historicism*), ki jo je sam tudi uredil, ne omejuje samo ali pretežno na Greenblatta, pač pa skuša v osnovnih črtah globalno zarisati ta novi metodološki pristop k preučevanju književnosti. Za razliko od Bekerja njegova drža do novega historizma ni negativistična in odklonilna, prej nasprotno - afirmativna in navdušena. Novi historicizem se mu zdi odraz današnjega časa, v katerem ne zdrži nobena totaliteta in avtoriteta. Tako novi historisti ponujajo nove možnosti za prečkanje ločnic med zgodovino, antropologijo, umetnostjo, politiko, literaturo in ekonomijo ter rušijo doktrino medsebojne neodvisnosti in avtonomnosti posameznih sfer družbenega življenja. V mnogih časopisih (*The Wall Street Journal*, *Newsweek*, *New York Times* idr.) je bil novi historicizem označen kot vrsta subverzivne, destruktivne, levičarske, marksistične kritike. Zanimivo pri vsem je, da se novega historizma branijo tudi levičarji, zgroženi zaradi odpora novih historistov, da bi govorili o dejstvih. Novi historicizem je tako reakcija proti marksizmu kot njegovo nadaljevanje, povezuje in izenačuje različne vede, raziskuje barbarizme, ki so včasih omogočili najvišje kulturne dosežke in ki si pred njimi zatiskamo oči, ter nas spodbuja, da spoznavamo zapletenost in neizbežnost soodvisnosti kulture in družbene moči.

Kot so ugotovili nekateri antropologi kulture (Clifford Geertz, Victor Turner), je novi historicizem razvil metodo opisovanja kulture v gibanju, v akciji, primeri takšnih besedil pa potrjujejo trditve, da gre za odkrivanje osupljivih popačenj, izkrivljanj, z namenom izogniti se vzročnemu, kavzalnemu ali determinističnemu razmišljanju. Z opuščanjem tradicionalnega simboliziranja, alu-

zije (namigovanja), alegoričnosti in posnemanja išče novi historizem manj omejujoče pojme in pomene, da bi poudaril različne načine, na katere kultura in družba vplivata druga na drugo. S ponovnim "premlevanjem" odnosov med literaturo in ostalim označujočim razpade literatura nazaj v svoj zgodovinski kompleks, obenem pa, to je treba priznati, novi historisti ohranjajo nekatere najbolj avtoritativne interpretativne metode staromodne literarne kritike.

Je sploh kaj od vsega tega res novo? Dejstvo je, da se novi historisti resnično drugače in na nov način igrajo s preteklostjo. Gre za nezamisljive izmenjave, posojanja in izposoje med obredi, običaji, institucijami, dejavnostmi, plesi, emblemi, navadami oblačenja, arhiviranimi starimi metaforami, popularnimi zgodbami, ki so jih imeli nekoč za avtonomne in neodvisne, danes pa se ob njih ponujajo zanimive konotacije, povezave in hipoteze, o katerih se nekdaj ni smelo niti pomisliti. Drugo vprašanje seveda je, koliko so takšne novohistorične teorije in hipoteze sploh znanstvene, preverljive in dokazljive.

Kot ugotavlja Thomas Brook, obstaja toliko vrst novega historizma, kot je novih historistov. Razlika v primerjavi z zgodnejšimi kritiki je morda v tem, da so se slednji posluževali bolj totalizirajočih ali pa atomizirajočih metod. Tillyard bi npr. lahko bral kakšen Shakespearov monolog kot ponazoritev stališča slehernega Elizabetinca, Lukacs bi v Hamletovi smrti videl smrt fevdalizma, drugače pa bi Frances Yates v hipu razkril skrivno simboliko števil v elizabetinskem programu viteških bojov ali pa vpliv Giordana Bruna na Georgea Chapmana, angleškega pesnika in prevajalca Homerja.

Novi historizem postavlja skupaj in kombinira povzeto zgodovino idej, marksistični "grand recit", teorijo ekonomskih stopenj, "analizo s ključem" ter preučevanje vpliva avtorjev. Zanimivo je, da se Stephen Greenblatt, takorekoč njegov začetnik, v zadnjem času bolj ogreva za drugačno terminološko označitev pojava, namreč *poetika kulture* (poetics of culture). Naj bo bolj ustrezno to ali ono poimenovanje, pa prihod te nove poetike kulture, kot trdi Veaser, ni bil niti nepredviden niti nedobrodošel!

Geneza novega historizma

Preden je kdor koli pomislil, da bi ga imenoval, so neke vrste novi historizem ustvarjali Stephen Orgel, Roy Strong in D. J. Gordon, katerih študije renesančnih besedil so pokazale povezave med kulturo in politično močjo. Nanje pa je vplival še zgodnejši angleški inštitut Warburg-Courtauld. Kot prepoznavna tendenca se je novi historizem pojavil šele okrog leta 1980 z Greenblattovo študijo *Improvisation and Power* ter z nekaterimi Montrosejevimi spisi. Greenblattovo naslednje delo *Renaissance Self-Fashioning* (1980) in revija *Representations* (Greenblatt, Catherine Gallagher, Walter Benn Michaels) pa so utrdili novi historizem ne kot doktrino, ampak kot niz tem, preučevanj, stališč, obnašanj ipd. Tako je celo glede na ta dela pojem "novi historizem" prišel prepozno, zakasnelo, in sicer v Greenblattovem uvodu k posebni izdaji *Genrea* (1982). V preteklem desetletju so novi historisti preučili možna interesna območja ter avtorje skozi zgodovino in ustvarili obsežen korpus publikacij, vendar se zdi, da je bil pretežen del zanimanja usmerjen predvsem na renesanso. O tem priča tudi dejstvo, da je večina tovrstnih kritikov po svoji specializaciji profesorjev angleščine s poudarkom prav na

renesansi. Polagoma je novi historizem razširil svoje interesno področje še na ameriško renesanso, angleško romantiko, viktorijanske študije in latinsko-ameriško literaturo. Naj naštejem poleg že omenjenih še nekaj avtorjev: Jonathan Arac, Stephen Bann, Joel Fineman, Stanley Fish, Elizabeth Fox-Genovese, Jean Franco, Gerald Graff, Jon Klancher, Frank Lentricchia, Jane Marcus, Judith Lowder Newton, Vincent P. Pecora, John D. Schaeffer, Gayatri Chakravorty Spivak, Richard Terdiman, Brook Thomas, Hayden White... Vse do leta 1989, trdi Veese, pa še ni bilo sistematične diskusije o metodologiji novega historizma niti o prisotnosti kakršnekoli ideologije ali tendence v tem novem pristopu h književnosti.

Povzetek

Kroženje, pogajanje, izmenjava - te in podobne tržne metafore karakterizirajo delovni slovar novega historista. Fascinanten je *trenutek* izmenjave. Kroženje pa ne vpleta samo denarja in znanja, ampak tudi prestiž (posedovanje družbenega premoženja). Za Greenblatta je naloga kritike razkrinkati delitev ekonomskega in neekonomskega, pokazati, da tudi najmanj tendenčne in samopožrtovalne prakse (vključujoč umetnost) merijo na povečanje bodisi materialnega bodisi samo simboličnega profita.

Z izzivanjem tradicionalnih estetskih vrednot in podmen ter s prikazovanjem, da imajo simbolne izmenjave denarno vrednost, novi historisti izzivajo prepričanja, ki pomagajo spravljati različne znanstvene discipline ali vede v predalčke. Literarnim znanstvenikom odklanjajo dodeliti diskusijo o značajih, jeziku in tematici, antropologom ne priznavajo pravice do ukvarjanja s prvotnimi običaji in zahtevajo, naj demografski vzorci ne bodo samo domena sociologov. Tako novi historizem na nek način "grozi" vsem zagovornikom t.i. linearne kronologije in progresivne zgodovine. To je kritika, ki spaja različna obdobja in vznemirja kalkulacije tako leve kot desne politike.

Greenblatt v svoji študiji Shakespeare in izganjalci hudiča ostaja vseskozi zvest svojim kritičnim načelom, govori o nenehni cirkulaciji družbenih vrednot, idej, o ponavljanju določenih socioloških vzorcev, na osupljiv način povezuje navidez nezdržljivo, v svoje razpravljanje pritegne različne primere iz družbeno skrajno različnih okolij ipd., kar učinkuje sicer zanimivo, obenem pa je celota precej konfuзна (vsaj na prvi pogled) in težko opredeljiva s stališča ideje ali možne tendence. V grobem skuša Greenblatt prikazati zgodovino kot nenehno ponavljajoče se kroženje in izmenjavo med literarnim ter nelerarnim, oboje pa določa nekakšna ekonomska logika.

Za konec bi navedel še eno zanimivo novohistorično ugotovitev. Stopnja, do katere besedilo uspešno briše lastno praktično družbeno vlogo, se ujema s stopnjo, do katere si zagotavlja avtonomijo kot poetičen, čisto kulturn in netržen objekt; od sposobnosti ohranjanja te iluzije pa je odvisen privilegirani status besedila v območju, kjer veljajo tržne vrednote, torej v družbi.

LITERATURA:

Stephen J. Greenblatt: *Shakespeare and the Exorcists*. V: Robert Con Davis, Ronald Schleifer: *Contemporary Literary Criticism* (Second Edition). *Literary and Cultural Studies*. New York & London, 1989. Str. 428-447.

Harold Aram Veese (ur.): *The New Historicism*. New York & London: Routledge, 1989.

Miroslav Beker: *New Historicism, Shakespeare i intertekstualnost*. Umjetnost riječi XXXV (1991), št. 4. Str. 335-347.

Bratko Kreft: *Spremne besede in opombe*. V: William Shakespeare: *Kralj Lear*. Prevedel Matej Bor. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.

KULTURA ŽARNIH GROBIŠČ IN DOLENJSKA

Žarno grobišče Mokronog - Ostrožnik

Bronasto orožje - Mestne njive

Bronasta doba v Evropi se je začela sredi 2. tisočletja pred našim štetjem, njen zadnji, torej najmlajši del imenujemo kultura žarnih grobišč. V tem času so se po vsej Evropi pojavila velika plana grobišča, kjer je brez izjeme prevladoval žgan pokop v velikih lončenih žarah. To obdobje je trajalo od 13. do 8. stoletja p.n.št., ko ga je pri nas zamenjala starejša železna doba, s povečini skeletnim pokopom pod velikimi zemljenimi gomilami, ki so jih nasule različne plemenske in rodovne skupnosti. V času kulture žarnih grobišč v Sloveniji ločimo tri kulturne skupine:

1. KAŠTELIRSKA SKUPINA je obsegala zahodni del Slovenije in je nastala pod mediteranskim vplivom. Razvoj je tu nekoliko hitrejši, tako da tu v začetku 1. tisočletja p.n.št. že lahko govorimo o začetku železne dobe, kar se pri drugih dveh skupinah zgodi kasneje.

2. DOBOVSKA - RUŠKA SKUPINA je živela na severovzhodnem in vzhodnem delu Slovenije, obsega pa arheološka najdišča v Podravju, kjer novejša analiza nakazuje začetek uporabe železa že v 9. stoletju p.n.št. K tej skupini sodijo tudi arheološka najdišča v Posavju.

3. LJUBLJANSKA KULTURNA SKUPINA pa je obsegala prostor osrednje Slovenije z Gorenjsko, Ljubljansko kotlino, Dolenjsko in z Belo krajino. Ta skupina, z največjim številom znanih najdišč, je tudi najbolj raziskana, kar velja predvsem za grobišča. V zadnjih letih pa raziskave zajemajo vedno več naselij, ki dajejo izredne, celo presenetljive rezultate. Od večjih grobišč te skupine velja omeniti: Ljubljana - dvorišče SAZU, Mokronog - Ostrožnik, Mokronog - Slepšek, Vače, Molnik, Stična, Šmarjeta, Dobe pri Kostanjevici, Metlika - Borštek, Metlika - Špitalska Draga, Metlika - Hrib, Podzemelj, Črnomelj, Griblje, Novo mesto - Mestne njive in Novo mesto - Kapiteljske njive.

Naselja, ki sodijo v ta čas in so dobro dokumentirana, pa so: Žempoh nad Ostrožnikom, Makovec nad Zagorico, Dobrnič, Gradišče pri Trebnjem, Sv. Ana - Vrhpeč, Plešivica nad Drenjem pri Soteski, Vihra nad Drago, Gradac pri Mihovem, Semenič pri Semiču, Veliki Vinji vrh.

Po številu izkopanih grobov izstopata nekropoli Ljubljana - dvorišče SAZU in Novo mesto - Mestne njive, kjer se je število izkopanih grobov povzpelo daleč preko 300. Na podlagi arheološkega gradiva ljubljanskega grobišča je bila izvedena tudi analiza in časovna opredelitev prehoda iz bronaste v železno dobo. Omenjeni grobišči sta v uporabi razmeroma kratak čas, pri čemer se v Novem mestu po slabih 200 letih žganega načina pokopa, v 7. stoletju p.n.št., že pojavi skeletni pokop pod gomilo.

Kratkotrajna uporaba grobišč z velikim številom pokopov nakazuje izjemno gostoto tu živelih prebivalcev, kar v prejšnjih obdobjih ni običajno. Tako v zadnjih stoletjih bronaste dobe ugotavljamo velik porast prebivalstva, glede na že kar množično uporabo železa pa bi ta čas lahko pripisali že kar začetkom železne dobe.

Gospodarsko gledano je bil to čas poljedelstva in živinoreje, ko je prevladovala drobnica, v naših krajih je bil to tudi čas prvega pridobivanja železa in morda celo stekla. V grobovih so se pojavi-

Fibula očalarka - Mestne njive

SEZNAM POMEMBNEJŠE LITERATURE

S. Gabrovec: Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji, ARHEOLOŠKI VESTNIK 24, 338 SS, 1973

S. Gabrovec: Prazgodovinska podoba Slovenije, TRADITIONES 19 17 SS, 1990

J. Dular: Bela krajina v starohalštatskem obdobju, ARHEOLOŠKI VESTNIK 24, 544 SS, 1973

J. Puš: Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani, RAZPRAVE XIII/2, Ljubljana 1982

T. Knez: Žarno grobišče v Novem mestu, ARHEOLOŠKI VESTNIK 17, 51 SS, 1966

T. Knez: Žarni grobovi v Bršljini, ARHEOLOŠKI VESTNIK 18, 155 SS, 1967

T. Knez: Žarno grobišče v Novem mestu (Začasno poročilo o raziskovanju v letu 1982), ARHEOLOŠKI VESTNIK 35, 159 SS, 1984

Bronasta doba na Slovenskem - 18. - 8. st.p.n.št., RAZSTAVNI KATALOG NARODNEGA MUZEJA V LJUBLJANI, 1987

B. Križ: Novo mesto pred Iliri, RAZSTAVNI KATALOG DOLENJSKEGA MUZEJA V NOVEM MESTU, 1995

KULTURA
Rast 5 - 6 / 1995

li izdelki iz železa, in to v začetku, a le v najbogatejših grobovih, ko so železo zaradi svoje "dragocenosti" uporabljali za izdelavo nakitnih predmetov, počasi pa so ljudje spoznali njegovo uporabno vrednost. Tako so nakit zopet izdelovali iz brona, železo pa so uporabljali za izdelavo uporabnih predmetov, kot so orodje in orožje.

V Novem mestu se že v teh najstarejših žganih grobovih pojavijo tudi jagode, izdelane praviloma iz modre steklene paste. Nekatere zgodnejše steklene jagode imajo valovnico in očesca vdelana v jagodo iz rumenega stekla. So različnih dimenzij, najpogosteje pa se pojavljajo v grobovih le posamezne jagode, večje steklene ogrlice, kjer je uporabljenih po nekaj sto jagod, so zelo redke. Presenetljivo je spoznanje, da v drugih sočasnih najdiščih steklenih izdelkov ni ali pa so zelo redki.

In če se ponovno vrnemo na sama grobišča tega časa, ki obsegajo nekaj sto pokopov, moramo ugotoviti, da so bili posamezni grobovi v času uporabe grobišč gotovo vidno označeni, saj ne poznamo nobenega primera, da bi bili sočasni grobovi med seboj kakor koli prizadeti. Vsi grobovi so vkopani vsaksebi, včasih so skupaj po dva ali trije povezani, vendar so vsi nepoškodovani. Brez izjeme so žgani, pepel in žganina z ostanki pokojnikov pa položeni v velike trebušaste ali vrečaste lončene žare. Na žganino v žari je včasih dodana manjša lončena posoda ali pa kar predmet pokojnika, ki ga je ta uporabljal v vsakdanjem življenju. Tako se v grobovih, ki jih pripisujemo ženskam, pogosto pojavljajo lončena vretenca, ki so jih uporabljali pri predenju in tkanju. Pogosti pridelek v ženskih grobovih je tudi nakit, tako bronast, steklen kakor tudi železen. V moških grobovih najdemo bronaste igle z različno oblikovanimi zaključki, zelo redko pa bronasto orožje.

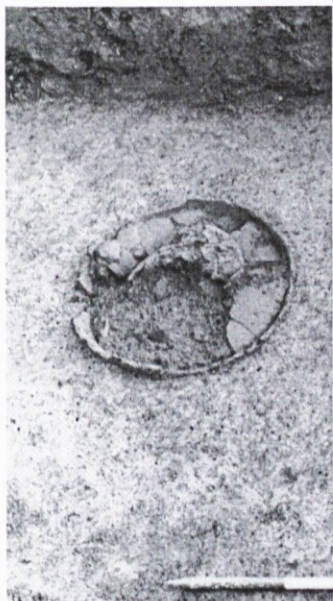
Večina grobov vsebuje sorazmerno malo pridatkov, zato sklepamo na sorazmerno revno družbo. V nasprotju s temi pa ima le nekaj grobov veliko število tako bronastih, železnih kakor tudi steklenih predmetov. Dosledno vse te grobove opredeljujemo kot ženske grobove.

Na Dolenjskem in v Beli krajini najdemo enotno grobno konstrukcijo. Vsi grobovi so vkopani na enoten, lahko bi rekli kar uniformiran način. Tako je bila na dno preproste, v zemljo vkopane grobne jame, ki je bila ponavadi v tlorisu okrogle oblike, položena lončena žara. Vanjo so bile položene prežgane kosti pokojnika s pepelom in žganino in tu so se ponavadi nahajali tudi drugi drobni pridatki.

Na ustje žare je bila položena plitva lončena skodela - latvica, vse skupaj pa je bilo bolj simbolično kot funkcionalno prekrito z drobno kamnito ploščico.

Grobna jama je v premeru merila ravno toliko, da je bilo vanjo moč položiti žaro. Lončene žare so izdelane iz slabše prečiščene gline, so masivne in različnih dimenzij (v premeru merijo tudi do 70 cm), so okroglih ali vrečastih, pa tudi bikoničnih oblik, s praviloma izvihanim ustjem in pogosto okrašena s plastičnim gladkim ali razčlenjenim rebrom. Grobovi se nahajajo v planih grobiščih in po dosedanjem vedenju brez posebnega sistema ali reda.

V Novem mestu sta dve večji tovrstni nekropoli: Kapiteljska njiva, kjer že skoraj deset let potekajo sistematična zavarovalna izkopavanja in kjer je bilo doslej odkritih preko 50 žganih grobov iz obravnavanega obdobja. Drugo grobišče, ki je, kot kažejo dosednji rezultati zavarovanih arheoloških izkopavanj, eno največjih v Sloveniji, pa leži nad Mestnimi njivami na zaobljenem vrhu, kjer

Ostanek žganega groba ob odkritju
na Mestnih njivah

Novo mesto - Mestne njive; eno
največjih grobišč iz časa kulture
žarnih grobišč. (Slika desno)

Vse fotografije so last Dolenjskega
muzeja. Fotografiral: B. Križ

leži Klemenčičeva kmetija. Tu smo doslej izkopali skoraj 400 žganih grobov, ki s svojim inventarjem bistveno dopolnjujejo naše pozna-

vanje prehoda iz bronaste v železno dobo.

Prav gotovo naše vedenje ni popolno. Zavedamo se, da je naša tisočletna odmaknjenost pustila neizbrisane vrzeli. Dolenjska zemlja vsebuje izredne koncentracije kislih snovi, ki razjedajo in uničujejo vse organske materiale, ki se nahajajo v njej. Predmeti iz organskih snovi, bodisi iz lesa, usnja, različnih tkanin in iz kosti, pa so gotovo predstavljali pomembne elemente vsakdanjega življenja tedanjih prebivalcev. Deli tkanin ali pletenih oblačil, okrašenih z različnimi vzorci in barvami, posode, spletene iz šibja ali izdelane iz masivnega lesa, usnjeni pasovi in trakovi, vrvice in ostali uporabni predmeti so za nas izgubljeni. Sledove lesene skodelice, ki smo jo bolj slutili, kot materialno dokazali, smo našli v žganem grobu ob izkopavanjih leta 1982, a je žal nismo mogli ohraniti.

Bolj trden dokaz za obstoj teh predmetov dobimo s primerjavo sočasnih najdišč v sosesčini, predvsem v alpskih deželah, kjer se zaradi klime taki predmeti bolje ohranijo. Naj omenimo le ohranjena trupla s skandinavskih močvirij, znamenitega Etzija - bakrenodobnega prebivalca Tirolskih Alp ali pa najdbe v slanih rudnikih v Avstriji ter najdbe v švicarskih jezerih.

Kljub temu da tovrstni predmeti v naših arheoloških zbirkah niso ohranjeni, pa množica predmetov iz obstojnejših materialov zgovorno priča o življenju, gospodarstvu in duhovnem svetu. In življenje je vendar najpomembnejše, iz njega in zgodovine se učimo, iščemo primerjave, napake in prednosti. In ravno kultura žarnih grobišč je bila tisto obdobje, ko se je v začetku prvega predkrščanskega tisočletja v naših krajih družba prvič začela močno razslojevati, ko nekateri postanejo neizmerno bogati in se v grobovih pojavi tudi orožje, saj je bogastvo potrebno tudi varovati, in ko se Dolenjska že začne ozirati v svet.

Močnejše in trdne, je pa se poveže z Evropo v naslednjih stoletjih, ko od nje ne le sprejema, temveč svoje dobrine v Evropo tudi daje.

France Kralj: ŽENSKA GLAVA, cement, 1927 (last Galerije Božidar Jakac, Kostanjevica)

RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995

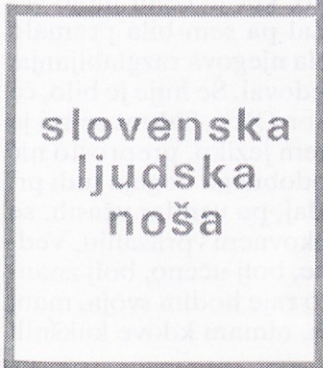
Marija Makarovič

Marija Makarovič

**REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA**

**III
NAŠ GOST**

RADA IMAM TA SVET; NAREDILA BI VSE, DA BI BIL LEPŠI...

Naslovnica knjige Slovenska ljudska noša, ki jo je izdal Centralni zavod za napredek gospodinjstva.

Marija Makarovič, etnologinja, odlična terenska delavka in avtorica številnih knjig in razprav o slovenski noši ter monografij o naših podeželskih naseljih (Mengeš, Črna, Strojna, Predgrad). Zgovorna pripovedovalka, odprta do sogovornikov, ki ostaja v sebi samotna premišljevalka. Izredno pridna delavka, ki tudi v pokoju ne miruje. Po naročilu preko Zveze kulturnih organizacij še naprej raziskuje noše slovenskih pokrajin. Njene izsledke pa s pridom uporabljajo folklorne skupine. Odlična poznavalka noš, ki je rekonstruirala oblačilni videz iz Valvasorjevih časov. Dolgoletna kustosinja Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, ki se ji je uspelo izmakniti preprirom v stroki, a je znala poiskati stik z mlado generacijo. Skupaj z mladimi raziskovalci vodi etnološke raziskave o slovenskem življu na avstrijskem Koroškem. Plod tega sodelovanja so vsebinsko bogate monografije, ki ohranjajo identiteto in utrjujejo pripadnost slovenski manjšini.

Strokovna delavka, ki je znala združiti poklic matere in žene, a pri tem tudi rasti kot raziskovalna osebnost. Ni ji bilo pretežko vzeti na teren otroke in možu za pomiritev lastne slabe vesti zaradi terenskega dela speči kaj sladkega. Raziskovalka, ki je bila sposobna sama plačati raziskovanja v Poljanski dolini ob Kolpi in se odredi avtorskemu honorarju samo zato, da je knjiga Predgrad in Predgrajci izšla. V njej je ohranjeno bogato gradivo v tem predelu Bele krajine, ki ga zaradi odmaknjenosti prebivalci zapuščajo in odhajajo v svet. Znanstvenica, ki je znala navdušiti domačinko Meto Štaudoharjevo, da je tudi ona poprijela za pero in zapisala svoja doživetja babice in domačinke, ki boleče čuti izginjanje starih običajev. Marija Makarovič je svetel lik človeka.

- Iz kakšnega okolja izvirate? Kako ste se odločil za etnologijo in s čim ste se uvarjali pred njo?

"Sem pristna ljubljanska srajca, starši so bili doma z Gorenjskega. Hodila sem na klasično gimnazijo in zraven pridno igrala violino. Moja velika želja je bila igrati v orkestru. Po končani gimnaziji sem najprej vpisala gozdarstvo, čez tri tedne sem presedlala na geografijo, ker je bilo na gozdarstvu preveč matematike. Sliši se neresno, vendar sem na geografiji ugotovila, da je preveč predavanj in da mi bo primanjkovalo časa za igranje violine. Ko sem zaskrbljeno hodila po Filozofski fakulteti, sem srečala študenta etnologije Jerneja Sušteršiča. Vprašala sem ga, naj mi pove, katera fakulteta je najlažja. Rekel: je "Jaz hodim na etnologijo. Profesor dr. Niko Županič ima šest ur predavanj na teden." Tako sem se odločila za etnologijo, meni se je zdel študij neznansko lahek. Pred koncem študija sem se posvetovala z Leonom Pfeiferjem, profesorjem violine na Akademiji za glasbo, kako naj se odločim. Svetoval mi je: "Škoda te je za orkester, sama pa dobro veš, da nisi zmožna za solistične nastope. Igranje v orkestru pa bi ti kot ženski odsvetoval. Najbolje je, da končaš fakulteto." Priznam, da

Marinka Dražumerič
 RADA IMAM TA SVET.
 NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
 LEPŠI...

Marija Makarovič na otvoritvi razstave o ziljski noši v Trstu leta 1992.

me je ta pogovor in moja odločitev, da preneham z igranjem violine, zelo potrla. Moja sreča pa je, da zelo lahko odlagam neprijetne stvari, ki se mi zgodijo. Nisem človek, ki se ozira nazaj pa za nazaj jamra. Violino sem preprosto vrnila bratu, ker jo je on, prej ko so ga zaprli in odgnali v Dachau, tudi igral. Od takrat nisem nikoli več igrala, razen v sanjah. Večkrat me kdo vpraša, odkod moja strašna delovna disciplina. Vedno znova odgovorim, da od violine. Vadila sem po tri do šest ur na dan. Delovne navade in vzdržljivost pa tudi točnost so mi najbrže ostale od takrat."

- Kdo so bili takrat profesorji na etnologiji?

"Učil me je profesor Niko Županič, po rodu Belokranjec, kar je vedno znova z nekim posebnim ponosom poudarjal. Zgodovino smo poslušali pri prof. Grafenauerju, Kosu, Zwitteru, antropogeografijo pri prof. Ilešiču itn. Na etnologiji je predaval samo profesor Županič. Ne bi rada podcenjevala mojih starejših in mlajših kolegov, vendar sem mnenja, da je bil profesor Županič eden od najbolj vsestransko izobraženih in pronicljivih etnologov. Imel je samo eno napako, zelo težko in nerad je pisal. To mi je sam večkrat rekel. Pomagala sem mu, kot sem vedela in znala. Spominjam se, da je rekel, da bi rad nekaj prevedel iz gruzinščine, vendar da jezik razume, ne zna pa brati. Vprašala sem ga v mojem stilu: "Če je to problem, gospod profesor, se bom jaz naučila brati." Tisti članek iz gruzinščine sva potem obdelala tako, da sem jaz brala, seveda nisem nič razumela, on pa je sproti prevajal, kar sem brala. Mislim, da je bil luciden človek. Med nekaterimi kolegi ni bil preveč priljubljen, ker jih je precej zviška gledal. Ker je bilo na etnologiji malo študentov, se mi je profesor Županič tudi v zasebnih debatah veliko posvečal, tudi zato, ker je cenil moje veselje do dela, kot je večkrat poudaril. Žal pa sem bila premalo razgledana, premalo bistra, da bi razumela njegova razglabljanja. Preprosto nisem sledila, kar mi je pripovedoval. Še huje je bilo, če se je priključil debati jezikoslovec profesor Oštir. Takrat se mi je zazdelo, da se pogovarjata v nekem drugem jeziku, preprosto nič ju nisem razumela. Včasih se mi nekaj podobnega dogaja tudi pri mojem življenjskem sopotniku. Redkokdaj, pa vendar včasih, se kaj z njim posvetujem o tem ali onem strokovnem vprašanju. Vedno znova ugotovim, da drugače, če hočete, bolj učeno, bolj znanstveno razmišlja o raznih problemih. Zato raje hodim svoja, manj zamotana strokovna pota. To mi zadošča, nimam kdove kakšnih ambicij."

- To pomeni, da sta z možem samostojni raziskovalni osebnosti? Vsak od vaju ima svoje področje in metode dela.

"Absolutno. Moj mož je "kabinetni znanstvenik". Veliko študira, veliko razmišlja. Jaz razmišljam le toliko, da se ne mučim. Včasih v šali pravim, da bi vseh mojih petindvajset knjig dala za eno njegovo knjigo. Zlasti te dni, ko prebiram njegovo dolgoletno in vsaj zame sijajno delo Slovenci in čas, ki je pred kratkim izšlo, si ne morem kaj, da si ne bi potihem želela vsaj nekaj moževega načina dojemanja sveta in razmišljanja. Vendar, prosim, ne mislite, da se ne zavedam svojega mesta v etnologiji. Sem ob boku vseh tistih, ki se zaneseno trudijo z zbiranjem in interpretiranjem narodopisnega gradiva."

- Ste izredno delavni.

Marinka Dražumerič
RADA IMAM TA SVET
NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
LEPŠI...

Naslovnica monografije o Črni in Črnjanih

"To je res. Moj mož rabi mir, čas in počitek, da nekako pretuhta in zbere vse svoje misli in jih uredi. Jaz delam popolnoma drugače. Izkoristim vsako minuto. Nikoli nisem utrujena, preprosto se ne utrudim. Imam pa slabo lastnost, da niti v zasebnem življenju niti v stroki ne iščem problemov. Prvič jih ne vidim, drugič jih ne iščem. Tako je to. Smo v dobi računalnikov, mar ne? Krmiti jih je treba tudi s stvarnimi podatki. Domišljam si, da sem v tej smeri veliko naredila. Biti delaven in se radostiti vsakega dne, ker si ga ustvarjalno izbral po načelu carpe diem, zagrabi dan, imam preprosto za veliko danost, za velik božji dar. Tega se v vsej popolnosti vsakodnevno hvaležno zavedam."

- Kako je bilo z vašimi prvimi terenskimi stopinjami in z vašo zaposlitvijo v Slovenskem etnografskem muzeju?

"Že kot študentka etnologije me je tedanji ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja dr. Boris Orel povabil v terensko ekipo, ki se je takrat usmerila v raziskovanje Kobarida in okolice. To je bilo poleti leta 1951, jeseni sem se udeležila še raziskave v Mokronogu in okolici. Na Dolenjskem smo potem raziskovali še v Kostanjevici na Krki, Šentrupertu in Žužemberku. V teh ekipah sem se veliko naučila. Ko sem se vrnila iz Mokronoga, sem se lotila svoje raziskave v Mengšu in okolici. Rezultat mojega nekajletnega dela je bila monografija Narodopisna podoba Mengša in okolice. Sodelovali so tudi razni drugi strokovnjaki. Orlu sem hvaležna še danes, da me je pritegnil v terenske ekipe, z njimi sem nekako rasla in vzljubila delo z ljudmi in, če hočete, tudi Slovenijo. Še zdaj sem mnjenja, da je močno narobe, ko je po Orlovi smrti zapalo skupinsko terensko delo v Slovenskem etnografskem muzeju. Orel je namreč predvideval, da bi s terenskimi ekipami postopoma prečesali vso Slovenijo in tako zbrali ter celovito obdelali gradivo o materialni, duhovni in socialni kulturi. Žal se njegova zamisel ni in se ne bo nikoli uresničila. Škoda je le, da nismo zbranega gradiva takoj obdelali in izdali. Mimogrede, ravnatelj Orel me je že v času terenskega dela povabil, naj bi se zaposlila v muzeju. Odločila sem se res za muzej, čeprav je profesor Županič želel, da bi postala asistentka na etnologiji, dr. Ivan Grafenauer pa me v pogovoru, kjer sta sodelovala tudi dr. Milko Matičetov in dr. Niko Kuret, povabil za sodelavko pri Narodopisnem inštitutu. V muzeju sem ostala vse do upokojitve.

Kar zadeva moje terensko delo pa še tole: Ko sem pod ravnateljem dr. Borisem Kuharjem ugotovila, da je skupinsko terensko delo dokončno zamrlo, sem nekako sama nadaljevala s skupinskim delom. Preprosto zato, ker mi je tak način dela manjkal. Začela sem zbirati gradivo za obsežnejše monografije, na primer o Predgradu, Strojni in Črni."

- Kako se odločite za raziskovanje v določenem kraju?

"Ne vem, kako naj to povem, najbrže po strokovni in čustveni plati. Blizu mi mora biti pokrajina, v kateri raziskujem. Ne bi hotela raziskovati tam, kjer me ne bi privlačila tudi pokrajina. Mogoče se tudi zato ne lotevam urbanih raziskav, če izvzamem Črno. Če bom še kdaj monografsko raziskovala kakšno naselje, potem bo to kakšno miniaturno in predvsem hribovsko naselje. Po pravici povedano, že vem katero. Tudi veliko gradiva imam že zbranega. Seveda pa se za izbiro obravnavanega kraja odločam tudi po strokovnih kriterijih. Ker rada posegam po starejših rokopisnih virih,

Marinka Dražumerič
RADA IMAM TA SVET
NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
LEPŠI...

V Vogrčah na Koroškem z informatorko Julijano David, julija 1994

se najprej pozanimam v arhivih, če imajo o tej in tej vasi kaj podatkov. V primeru, da ne bi bile ohranjene starejše matične knjige in katastrske skice ter protokoli, se raziskave izbranega naselja zagotovo ne bi lotila."

- V Slovenskem etnografskem muzeju ste dolga leta raziskovali slovensko ljudsko nošo. Iz te teme ste tudi zagovarjali doktorsko disertacijo, pripravili več razstav, objavili številne razprave in knjige.

"Če posežem nekoliko nazaj, sem v Orlovih ekipah vedno zbirala gradivo o šegah, ljudski medicini in do neke mere tudi verovanjih. Nošo pa je raziskovala gospa Marta Ložarjeva, ki je leta 1957 odšla v Ameriko. Ko mi je dr. Boris Orel predlagal, da bi prevzela raziskovanje noše, sem mu odgovorila, da me ne zanima, vendar bom zbirala gradivo v lep in drag spomin na gospo Ložarjevo, s katero prijateljujem še zdaj. Jeseni leta 1962 mi je tedanji profesor na etnologiji dr. Vilko Novak predlagal, naj bi prijavila disertacijo. Odločila sem se za kmečko nošo v 19. in 20. stoletju. Priznam, da sem disertacijo, tudi s pomočjo zavzetega mentorja prof. Novaka, naredila v rekordnem času. Vseeno je ostala noša le bolj moja službena dolžnost. Če nekaj delaš, se pač navadiš na tisto delo, celo zanimati te začne in postopoma imaš tudi veselje z njim. Nekako sem mnjenja, da moram določena poglavja o noši ali, kot se danes pogosteje pravi, o oblačilni kulturi, še zaključiti. Zato nadaljujem z raziskovanjem noše tudi zdaj, ko sem v pokoju. Pri Zvezi kulturnih organizacij Slovenije že nekaj let izhajajo knjige o noši posameznih območij. Vendar se lotim raziskovanja le v tistih območjih, kjer mi naročijo raziskavo. Po navadi so to predstavniki Zveze kulturnih organizacij ali pa mentorji folklornih skupin. Po pravici povedano, se sama od sebe nikoli ne bi lotila raziskave noše, tako kot sem se na primer lotila monografskega raziskovanja naselij ali medsebojne pomoči ali ljudske medicine in drugih kulturnih sestavin."

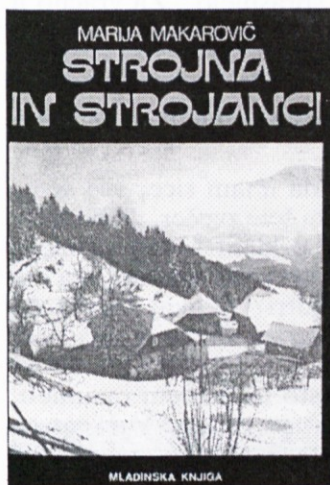
- Preko Zveze kulturnih organizacij ste zadnja leta dosti raziskovali tudi v Beli krajini.

"Res je in hvaležna sem, ker mi je bilo to omogočeno. Bela krajina je prelestna dežela. Natančneje: že pred več leti me je povabila tajnica Zveze kulturnih organizacij v Črnomlju gospa Ksenja Khalil, če bi raziskala belokranjsko nošo. Lahko rečem, da sva predihali vso Belo krajino. Drugo leto, ako Bog da, kot pravijo Belokranjci, imam namen napisati zaokroženo podobo o oblačilni kulturi v črnomaljski občini."

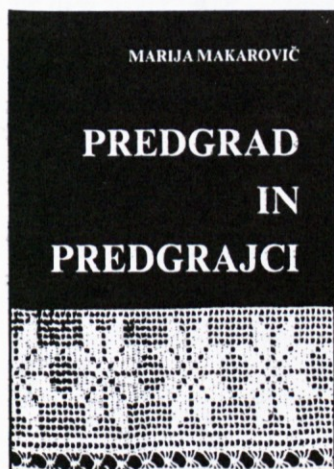
- V Poljanski dolini ste v Predgradu raziskovali medsebojno pomoč na vasi.

"Tako je. Ta raziskava je bila povod, da sem se lotila raziskovanja medsebojne pomoči še v drugih pokrajinah. Delala sem po stacionarni metodi. To pomeni, da živiš v eni od družin v vasi, ki jo raziskuješ. Zdi se mi, da sem se šele na ta način naučila določenih sistemov opazovanja in komuniciranja z ljudmi, ki se pri veni, vidi, vici etnoloških načinov terenskega dela, kot poimenujem občasne enodnevne obiske v vasi, nikoli ne morejo v polnosti razviti. Zlasti če raziskuješ različne družbene sestavine življenja na vasi, mislim, da ne moreš mimo stacionarnega načina dela. Bolj preprosto povedano: z ljudmi, katerih življenje in kulturo raziskuješ, se moraš smejati in jokati, jim pomagati pri raznih delih, se udeleževati

Marinka Dražumerič
 RADA IMAM TA SVET
 NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
 LEPŠI...

Naslovnica knjige Strojna in Strojnci

Naslovnica knjige Predgrad in Predgrajci

NAŠ GOST
 Rast 5 - 6 / 1995

vaškega in družinskega običajskega življenja itn.

Raziskovanje medsebojne pomoči v Predgradu je bilo krivo, da sem se potem lotila še zbiranja gradiva za monografijo o Predgradu in Predgrajcih. Tudi zato, ker so mi domačini, zlasti pa gospa Meta Štaudoharjeva, zdaj že upokojena poljanska babica, govorili: "Poglejte našo vas, kako izumira." Lahko rečem, da je prav dramatično, kako so se izselili ljudje iz Predgrada in ostale Poljanske doline. Zdaj je izjema le Stari trg, ki ga je rešil zavzeti domačin in ravnatelj osnovne šole Marko Kobe. Po večletnem trudu je dosegel, da so v vasi postavili podružnico tovarne Komet. Zato so tam družine žive, kot poimenujem družine z otroki, v Predgradu so takšne družine samo še tri ali štiri. Ko je pred meseci privekal na svet eden redkih predgrajskih dojenčkov, so me ljudje takoj obvestili o tem, za njihovo vas nenavadnem in velikem dogodku. Vaščani so me prav prosili, naj napišem to knjigo, da bo vsaj nekaj od njih ostalo. Tako so ocenili pomen takšne knjige. In ker je bil Predgrad med drugo svetovno morijo močno razcepljen, nisem mogla računati, da bi kjerkoli dobila kakšno gmotno pomoč. Zato sem si terensko delo plačala sama, risal in fotografiral pa mi je moj mož, dr. Gorazd Makarovič. Da je knjiga o Predgradu lahko izšla, sem se odrekla avtorskemu honorarju, ker je bil zagotovljen denar samo za tisk. Naj omenim, da mi je bilo po posredovanju prof. Milana Stibilja in prof. Boža Premrla z Ministrstva za kulturo pa tudi kolega dr. Ivana Sedeja po izidu obsežne knjige povrnjenih del potnih stroškov. Več kot denar mi je pomenilo moralno priznanje mojega dela. Predgrajci so še vedno ponosni na svojo knjigo in mi to ob sicer redkih priložnostih, ko grem v Predgrad, tudi vedno znova povedo. Tudi to je veliko moralno plačilo."

- Kakšen odmev imajo vaše knjige? Priznanje kolegov iz stroke dokazuje Murkova nagrada za življenjsko delo, ki jo je podelilo Slovensko etnološko društvo.

"Vem, da je v mojih knjiga veliko gradiva. Ko ga bodo vnašali v računalnike, bodo knjige pridobile na ceni. Zdaj najbrže še niso. Ne vem preveč dobro, kako jih zdaj ocenjujejo kolegi. Moram priznati, ko napišem knjigo ali članek, se takoj lotim naslednjega dela in preprosto ne zasledujem ocen o mojem delu. Niti ne živim od morebitnih dobrih ali slabih ocen. Mogoče se sliši malce domišljavo, ampak še enkrat poudarjam, ne živim od tega, ali me bo kdo hvalil ali ne. Če kdo napiše kdaj kakšno oceno, se mi zdi lepo. Če te pohvali, prav tako. Osebnost pa mi je najbolj merodajno mnenje mojega moža. Svojih rokopisov mu sicer ne dajem v branje, ker potem zaradi njegovih številnih pomislekov ne bi nikoli nič napisala. Presrečna pa sem bila, ko mi je za knjigo o Strojni in Strojncih, to je doslej tudi moja najljubša knjiga, iskreno čestital. In potem mi sploh ni bilo važno, ko sem slišala zvoniti, da so imeli v etnološkem seminarju kup destruktivnih pripomb o vsebini knjige. Meni je, če poudarim še enkrat, veliko pomenilo, ker mi je čestital Gorazd Makarovič, ki ga izredno cenim.

Druga stran odmevov na moje knjige so domačini. Nikoli ne bom pozabila, ko sem šla kmalu po izidu knjige Strojna in Strojnci v Strojno. Žito je zrelo, vsi so želi, Močnikova gospodinja pa je sedela pod hruško in brala mojo knjigo. Vprašala sem jo: "Ja, kaj pa delate?" Pa je odgovorila: "Berem vašo knjigo". Spet sem jo vprašala: "Kako to, ko je toliko dela s spravljanjem žita?" Potem je kot iz topa izstrelila: "Zdaj, ko vsi delajo, sem prišla do

Marinka Dražumerič
RADA IMAM TA SVET.
NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
LEPŠI...

Razgovor z domačino v Goselni
vasi pri Velikovu

knjige. Sem domačim kar rekla, naj žanjejo, jaz bom pa to knjigo od Makarovičke (tako so me poimenovali Strojanci) prebrala."

Tretji informator o mojem delu in, če hočete, tudi o branju mojih knjig je svakinja Svetlana Makarovič. Večkrat mi pravi: "Ne smem se prikazat na deželo, samo o tebi me sprašujejo." Za vračilo ji pač povem, da tudi mene neprestano sprašujejo v mestih, trgih in vaseh, če je ona moja hčerka ali nečakinja."

- Ste neumorna terenska raziskovalka in ena od najbolj delavnih etnologov.

"To mi pravijo. Za uvod naj povem, da imam sicer vse svoje delo načrtovano, velikokrat pa se odločim šele zvečer, da bom šla drugi dan na teren, če me kdo prosi, naj pridem. V tem primeru redno spečem kaj sladkega. Ko sta bila otroka še majhna, sta me navadno vprašala: "Mama, kam pa greš jutri?" "Zakaj mislita, da grem?" "Ja zato, ker pečeš." Pa šalo na stran. Zame je terensko delo način življenja, če spregovorim v etnološkem jeziku. Ne bi rada imenovala kolegov, vendar preprosto ne morem razumeti, zakaj se nekateri ne morejo "skopati" na teren. Večkrat se vprašujem, zakaj so se potem odločili za takšno predvsem ali tudi terensko stroko. Moji informatorji, ker sem se odločila za raziskovanje ruralnega okolja, živijo na deželi. Ne morem zahtevati, da bi na primer kmetje z Dolenjskega ali s Koroškega hodili k meni domov. To mi je povsem jasno. Zato je terensko delo, kot sem že omenila, del mojega življenja. Edino na ta način pridem do podatkov."

- Kako je vaše terensko delo in z njim povezano odsotnost od doma sprejela družina?

"Takole bom povedala. Dokler sta bila otroka majhna, sem v glavnem odhajala na teren med zimskimi in poletnimi počitnicami, da sta šla lahko z menoj. Spominjam se, da je kolegica Simikičeva, ki je urejala fototeko v SEM nekoč ugotovila: "Prav po slikah s terena vidimo, kako sta vam otroka odraščala."

Tako kot sem omenila že v drugi zvezi, v življenju nič ne kompliriram. Primer: Z obema otrokoma sem se odpeljala v Prekmurje na štirinajstdnevno terensko raziskovanje medsebojne pomoči. Ker hvala bogu nisem voznik, smo se peljali z vlakom. V Murski Soboti pa nam je avtobus pred nosom odpeljal. Kaj zdaj? Odločila sem se, da se usedemo na prvi avtobus, ki bo prišel. Tako smo se odpeljali v Turnišče. Tam sem si pri nekem kmetu sposodila kolo, enega otroka sem dala spredaj, drugega zadaj in smo se odpeljali v Nedeljico. Pripeljali smo se v vas, poiskali hrano in prenočišče. Sprejela nas je Micika Zverova, še zdaj jo kdaj obiščem. Vsak po svoje smo se vključili v družino in med vaščane. Ne vem, če sem ravnala prav, vendar ni se mi zdelo prav, da bi otroka pustila doma in da bi bila dlje časa brez mame. Takšno raynanje se mi ni zdelo nič posebnega, zame je bilo samoumevno. Če bi imela pet otrok, kot sem si včasih želela, bi jih pet vodila s seboj.

Mož me pa tako nikoli ni oviral pri mojem delu. Hvaležna sem mu. Tudi jaz se držim hišnega reda, da ima on rad mir pri svojem delu in da ga prav nič ne zanima, kaj se dogaja na tej ali oni sceni zunaj naše družine."

- Kako pa so ljudje na terenu sprejeli mater raziskovalko?

"Z neverjetno simpatijo. Ker sem jim povedala, da otroka vodim

Marinka Dražumerič
RADA IMAM TA SVET.
NAREDILA BI VSE, DA BI BIL
LEPŠI...

s seboj zato, da ne bi bila doma brez mame, so me takoj razumeli. Marsikdo me je celo pohvalil in zelo dobro mi je delo. Saj veste, kako je s tem, čisto na dnu srca še danes nisem prepričana, ali je bilo prav ali ne, da sta otroštvo preživljala tudi na ta način. V zvezi s terenom mojih otrok pa še tole: Zlasti hčerka ni imela nobene babice, ker sta že obe umrli. Zelo si jo je želela. Pred odhodom na teren sem ji vedno povedala, da bomo tamkaj poiskali babico zanje. Na primer v Bohinju, v Studorju, kjer sem raziskovala medsebojno pomoč, je postala babica moje hčerke Udoljekova mama, v Strojni je imela "bico" pri Zabernikovih. Nadvse prijazna in stvarna gospa Pepca Lakner z Orehovca nad Kostanjevico nad Krko pa je postala najljubša teta Pepca."

- To je bilo bogato otroško življenje.

"Vsekakor na nek način. Bržkone so tudi boljši načini. Jaz sem pač "egoistično" prilagodila življenje moje družine in mojih otrok moji delovni zagnanosti. Otroka se nista nikoli pritoževala, tudi tedaj ne, ko smo na primer v Pregari v Istri trpeli veliko pomanjkanje vode, ker je bila huda suša. Hčerki, ki me je vedno zvesto spremljala, sem pač razložila, da bodo krave še bolj žejne, če se bomo mi preveč umivali. Večkrat sem ju že vprašala, kako sta občutila naše terensko delo. No, ker vladajo med nami sproščeni odnosi, začinjeni z veliko humorja, navadno sin in hčerka odgovarjata: "Veš, da smo takrat, najbolje jedli." No, kuhanje res ni moja največja strast. Zelo rada pa pečem."

- In kaj delate zdaj, ko ste že nekaj let v pokoju?

"Ker ste me z vašimi vprašanji spodbudili, da sem se kar precej razgovorila, naj zdaj odgovorim bolj na kratko. V Sloveniji se zelo veliko posvečam raziskovanju oblačilne kulture, v okviru CRPOV (Celostnega razvoja podeželja) delujem predvsem v Dravski dolini, vodim seminarje za zapisovanje in zbiranje življenjepisov na podeželju. V Avstriji pri koroških Slovencih pa sem znanstveni vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik pri Krščanski kulturni zvezi v Celovcu. Odlično sodelujemo starejši in mlajši. Vesela sem, ker ne terjajo od mene, da bi sestankovali, se dogovarjali in poročali, marveč vsak po svojih najboljših močeh pravočasno opravi svoje zastavljeno delo."

- Omenili ste sodelovanje s sodelavci zunaj Slovenije, kaj pa sodelovanje s kolegi v Sloveniji?

"Sodelujem z vsakim, ki je pripravljen vložiti v delo toliko truda, kot ga vlagam jaz. Če ne omenjam ljubljanskih kolegov, potem se občasno srečujem ali pogovorim po telefonu o takšni in drugačni problematiki s kolegicami, da ne rečem kar s prijateljicami, z Ivanko Počkarjevo iz Posavskega muzeja v Brežicah, Zvonko Cigličevo iz Pokrajinskega muzeja v Kopru in Karlo Oderjevo z Delavskega muzeja na Ravnah na Koroškem. Poudarjam, da sem pri delu individualistka, v stiku z ljudmi pa nikakor ne. Dano mi je, da imam rada ljudi, ki se trudijo in so blage volje."

Vse fotografije: Maja Logar

France Kralj: KMEČKI PAR, bron, 1929

RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

IV

DRUŽBENA VPRAŠANJA

KULTURNA DEDIŠČINA KOČEVSKIH NEMCEV, NJENA USODA IN VZROKI ZA NJEN PROPAD

1. del

Kulturna dediščina kočevskih Nemcev in njena usoda

Članek obravnava vzroke za usodo kulturne dediščine kočevske dežele, ki jo je njeno večinsko prebivalstvo jeseni 1941 in pozimi 1941/42 nenadoma in skoraj v celoti zapustilo. Izselitev kočevskih Nemcev, vojno opustošenje in povojno propadanje ter načrtno rušenje so imeli za nekoč razvito kulturno krajino usodne posledice.

Tragična usoda, ki je doletela nekdanje nemško jezikovno območje na Kočevskem, išče odgovore na vprašanje, kako in na kakšen način je mogoče, da se v tako kratkem obdobju od kulturne dediščine nekdanje nemške narodnostne manjšine na Kočevskem ni ohranilo skoraj ničesar in da so danes obsežni deli ozemlja preraščeni z gozdom, naselja porušena in odstranjena oziroma da je nekdanja naselbinska kultura skoraj v celoti izbrisana. Prav gotovo je velika sprememba celotne krajine na Kočevskem primer, ki bi mu po obsegu daleč naokoli težko našli enakega. V sredstvih javnega obveščanja se občasno pojavljajo polemike o vzrokih za propad kulturne dediščine Kočevske, ki so v večini primerov politično obarvane, obravnavajo pa največ usodo le enega dela kulturne dediščine, in to sakralnih objektov.

V tem članku bom Kočevsko iz praktičnih razlogov imenoval tisto območje, na katerem so do leta 1941 več ali manj strnjeno kot narodno mešan otok sredi Slovencev šest stoletij prebivali nemški prebivalci - kočevski Nemci (Kočevjarji), čeprav se zavedam, da je Kočevska dejansko širše območje in da je zajemala tudi kraje s čisto slovenskim prebivalstvom.¹

Poselitev kočevskega ozemlja z nemško govorečimi priseljenci je povezana s plemiško družino Ortenburžanov, ki je postala lastnik kočevskega ozemlja.² Ortenburžani so na Kočevskem naseljevali ljudi predvsem iz gospodarskih razlogov, da bi si z gosteje naseljeno in obdelano zemljo povečali dohodke. V 30. letih 14. stoletja je grof Oton V. Ortenburški pripeljal sem in naselil na Kočevskem polju s svojih posestev na zgornjem Koroškem prve nemške koloniste. Kočevska je bila takrat redko naseljena. Slovenci so v 13. stoletju poselili vse dostopnejše in za obdelovanje ustrezne doline, griče in pobočja okrog Kočevske: Ribniško dolino, dolino Krke in Kolpe. Zaradi odročnosti in kraškega kamnitega in gozdnatega terena (kočevsko ozemlje je namreč najbolj gozdnat, gorat in najvišji del Dolenjske), ki je tudi v klimatskem pogledu manj ugoden za poljedelstvo, je začela slovenska kolonizacija pozno in le počasi prodirati v notranjost Kočevske.³ Kljub temu pa so pred prihodom nemških kolonistov Slovenci Kočevsko že delno prometno obvladovali, gospodarsko izkoriščali in vsaj občasno, čeprav redko poseljevali.⁴ Sodeč po starih slovenskih krajevnih imenih, poznavalci sodijo, da je bilo v obdobju pred nemško

1. Geografski pojem Kočevska se v literaturi uporablja zelo različno. Nekateri ga enačijo z območjem nekdanjega okraja Kočevje ali z območjem donedavne občine Kočevje, drugi z nekdanjim jezikovnim otokom kočevskih Nemcev, tretji pa temu otoku dodajajo še obkolpsko in kostelsko območje.

2. Ortenburžani so dobili svoje ime po gradu Ortenburg pri Spittalu na Koroškem. Ortenburški grofi so bili po vplivu in oblasti samostojni deželni gospodje, ki so znotraj grofije imeli vse deželnogospodske pravice. Imeli so posestva na Kranjskem, Koroškem, Tirolskem, Štajerskem in Salzburškem.

3. Ivan Simonič: Zgodovina mesta Kočevje in Kočevske. 500 let mesta Kočevje. Kočevje 1971 (dalje Simonič, Zgodovina mesta Kočevje), str. 9.

4. Janez Šumrada: Kočevjarji. Enciklopedija Slovenije. 5. Ljubljana 1991 (dalje Šumrada, Kočevjarji), str. 179.

5. Ivan Simonič: Zgodovina kočevskega ozemlja. Kočevski zbornik. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh. Ljubljana 1939 (dalje Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja), str. 50.

Več o zgodovini kočevskega ozemlja; glej seznam literature, str. 363-383.

6. Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja, str. 91.

7. Simonič, Zgodovina mesta Kočevja in Kočevske, str. 25, 26. Simonič je prišel do te številke tako, da je vzel za vsako od 1652 rodbinskih imen na Kočevskem povprečno 5 ljudi.

8. Simonič v Zgodovini Kočevja in Kočevske na str. 24 navaja številko 136, v Zgodovini kočevskega ozemlja na str. 94 pa številko 137. V prvem primeru je Simonič v mehovskem gospostvu upošteval še Bušinec in Rigelj (Veliki), pozabil pa prišteti Novo Goro, in ni upošteval Iskrbe v kočevsko - reškem uradu. V drugem primeru ne omenja Bušince in Velikega Riglja, upošteva pa Novo Goro.

9. Šumrada, Kočevarji, str. 179.

10. Mitja Ferenc: Usoda kočevskih Nemcev. Dokumenti slovenstva. Ljubljana 1994, str. 354-360.

kolonizacijo naseljenih s Slovenci le okrog 30 naselij, in to v glavnih dolinah oziroma prometnih povezavah.⁵

Po prvem valu nemškega naseljevanja je v 50. in prvi polovici 60. let 14. stoletja sledila glavna kolonizacija kočevskega ozemlja, ki jo je vodil Oton VI. Ortenburški. V tem obdobju naseljevanja so naseljenci "preplavili" vsa do takrat ustanovljena naselja in ustanavljali nova. Vendar so tudi nato ostala neposeljena še precejšnja območja (težje dostopno območje za Kočevsko Malo goro, Kočevski Rog, Dragarska dolina), ki so jih poselili kasneje, večinoma po letu 1400, ko naj bi se zunanja kolonizacija končala in se je iz večjih naselij s krčenjem in pridobivanjem novih obdelovalnih površin ter nastajanjem novih naselij nadaljevala notranja kolonizacija. Najobsežnejše naselitve so bile v obdobju grofa Franca Blagaja, ki je kot zakupnik kočevskega gospostva dovolil v 60. in 70. letih 16. stoletja ustanovitev 25 novih naselij, večinoma v Kočevskem Rogu.⁶

Če upoštevamo meje območja, kjer so kočevski Nemci živeli do januarja 1942, je v 70. letih 16. stoletja obstajala že večina naselij (136), v katerih naj bi takrat živelo okrog 9.000 prebivalcev (okrog 8.000 v vaseh in okrog 600-700 v Kočevju)⁷. 127 naselij je sodilo v kočevsko gospostvo (37 v zgornji urad, 65 v spodnji urad, 25 v kočevsko-reški urad), 5 (Spodnji Log, Spodnji Pokštajn, Lapinje, Brezovica in Zadrc) v poljansko gospostvo, 4 (Seč, Ašelice, Vilmolj, Nova Gora) v mehovsko gospostvo.⁸

Po izumrtju Ortenburžanov leta 1418 so njihove posesti na Kočevskem prevzeli Celjski grofi, za njimi Habsburžani, ki so Kočevsko oddajali v zastavo različnim plemiškim družinam (Thurn, Ungnad, Blagaj). V začetku 17. stoletja so zemljiška gospostva na Kočevskem kupili Khisli, od njih pa leta 1641 Turjaški (Auerspergi). Ta plemiška družina je bila nato 300 let povezana s Kočevsko. Leta 1791 so bili Auerspergi povzdignjeni v vojvode, Kočevska pa v vojvodino.⁹ Kočevski Nemci so bili po naselitvi v 14. stoletju v naših krajih poslednji nemški poljedelski naseljenci, saj so Nemci kasneje v naše trge, mesta in vasi prihajali le še kot trgovci, uradniki, rudarji, obrtniki ipd. Bili so ena najstarejših nemških narodnih skupin zunaj Nemčije in Avstrije in edini agrarni nemški jezikovni otok na slovenskem ozemlju po prvi svetovni vojni. Kot nemški jezikovni in kulturni otok, deloma poseljen s Slovenci, so se obdržali vse do preselitve jeseni 1941 in pozimi 1941/42 na izpraznjeno naselitveno območje na Spodnjem Štajerskem, v okolici Brežic, Krškega in Sevnice. Od tu so se ob koncu vojne umaknili v Avstrijo ali pa so jih nekaj mesecev kasneje tja izgnale jugoslovanske oblasti. Danes živijo v diaspori v Avstriji, Nemčiji, Švici in največ v ZDA.¹⁰

Nemško jezikovno območje na Kočevskem je obsegalo približno 800 km². Na severu je segalo od Suhe krajine in dolenjskih obronkov nad Krko, na jugu pa do pobočij nad Kolpo. Na vzhodu je mejilo na zahodna pobočja nad Črmošnjiško dolino in zahodnih pobočij Kočevskega Roga nad Belo krajino, na zahodu pa na zahodna pobočja nad Dragarsko planoto. V teh mejah je segalo od Sv. Petra nad Gorenjo Toplo Rebrijo do Lapinj oz. vrhov nad Spodnjim Logom okoli 30 km, od Mavrlena nad Črnomljem do Drage in Lazca pri Loškem Potoku pa okoli 42 km.

Danes sodi to ozemlje v sedem upravnih enot (občin). Večina ga je v občini **Kočevje**, vanjo ne sodijo vasi na Kostelskem in ozek pas ob Kolpi na jugu ter vasi v Poljanski dolini. Na vzhodu sodi v občino **Novo mesto** zahodni del Kočevskega Roga (Podstenice),

1.a
Zemljevid nemškega jezikovnega
območja na Kočevskem z oznako
velikosti naselij glede na število
prebivalcev 1. 1931 (kvadrat je
50 prebivalcev).
□ — 50 prebivalcev

11. Naselja po občinah Republike Slovenije. Stanje 1.1.1995. Metodološko gradivo. 6. Ljubljana 1995 (dalje Naselja po občinah RS).

12. Podatki Zavoda Republike Slovenije za statistiko, stanje 31.3.1991.

13. Mitja Ferenc: Kočevska. Izgubljena kulturna dediščina kočevskih Nemcev. Ljubljana 1993 (dalje, Ferenc, Kočevska). Zaradi omejenega prostora v članku obravnavam le usodo nepremične kulturne dediščine.

14. Ferenc, Kočevska. Seznam kočevskih naselij nekdanjega nemškega jezikovnega otoka na Kočevskem z navedbo števila hiš leta 1880, 1936 in 1992, str. 106-110.

in vasi v Črmošnjiški dolini (Kočevske Poljane, Stare Žage, Mali Rigelj, Občice, Nova Gora, Laze, Travni Dol). Tri približno enako velika območja sodijo v občine Loški Potok, Črnomelj in Semič. Na zahodu sodijo v občino **Loški Potok** vasi v Dragarski dolini (Draga, Glažuta, Trava, Srednja vas, Podpreska, Lazec), na jugovzhodu v občino **Semič** zahodna polovica občine, tj. nekdanja naselja na jugozahodnem obrobju Kočevskega Roga, v občino **Črnomelj** pa vasi Mavrlen, Doblička Gora, Miklarji, Rodine, Stražnji Vrh, Bistrica. Dva najmanjša dela ležita na severozahodu v občini **Ribnica** (Grčarske Ravne in Grčarice) in na severu v občini **Dobropolje** (Seč, Polom, Vrbovec).¹¹ Od okoli 17.300 prebivalcev, ki živijo na tem območju, jih večina, okoli 14.800, prebiva v Kočevju in njegovi okolici na Kočevskem in Mozelskem polju, v samem mestu pa kar nekaj manj kot polovica. Poseljena je še Dragarska planota in nekaj krajev v Kočevskoreški in Črmošnjiški dolini ter na obronkih Kočevskega Roga nad Belo krajino, drugod pa prebivalcev skoraj ni več.¹²

Kulturna dediščina kočevskih Nemcev pred njihovo preselitvijo in med njo

Kočevsko kulturno dediščino je od Janeza Vajkarda Valvasorja dalje raziskovalo več kot dvajset strokovnjakov, predvsem iz vrst kočevskih in drugih Nemcev ter Avstrijcev. Od tridesetih let našega stoletja so zlasti znani Walter in Hans Tschinkel, Richard Wolfram, Eberhard Kranzmayer, Maria Hornung, Maria Kundegrabner, med slovenskimi raziskovalci iz zadnjega časa pa predvsem Marijan Zadnikar, Ivan Komelj, Ivan Simonič, France Marolt, Gojko Zupan in morda še kdo. Raziskovali so predvsem ljudsko kulturo, šege in navade, narečje, pesmi in pripovedke, ljudska verovanja, cerkveno umetnost idr. Ostala pa so še cela področja, ki so raziskana le malo ali skoraj nič. Raziskovanje kulturne dediščine kočevskih Nemcev je zaradi njihove razseljenosti in tragične usode, ki jo je dediščina doživela, zdaj težje kot prej, ko so še živeli na Kočevskem.¹³ Po izselitvi kočevskih Nemcev in propadu kulturne krajine so mnoge vasi izgubile precejšen del stanovanjskega fonda.¹⁴

Samostojnih kmetij na Kočevskem pred 2. svetovno vojno ni bilo, redka pa so bila tudi razložena naselja, ki so bila bolj na vzhodu, tj. na vinogradnem območju v Črmošnjiški dolini (Nova Gora, Srobotnik, Mali Rigelj) in na mejnih območjih nad Belo krajino (Mavrlen). Po številu so med naselji prevladovali zaselki, tj. skupine od dveh do deset hiš. Od vseh (okoli 177) naselij je bilo teh kar 55. Največ jih je bilo v Kočevskem Rogu, v južnem delu jezikovnega otoka in na pobočju vzhodno od Črmošnjiške doline. Med vasmi so prevladovala tista z obcestno obliko, ta je bila pogostejša tudi pri zaselkih in se je pojavljala v vseh delih Kočevske. Značilno za njih je bilo, da so bile stavbe razvrščene na obeh straneh vaške ceste. Hiše so bile običajno razvrščene z ožjo stranjo in strešnim zatrepom ob običajno razširjeno (predvsem v dolinah s širokim in ravnim dnem) vaško cesto. Gospodarska poslopja so stala ponavadi za stanovanjsko stavbo in redkeje vzporedno z njo. Takšna so bila nekdanja naselja Koče, Rajhenav, Mala Gora, Staro Brezje, Suhi Potok, Škrilj, Ribnik, Štale, Podstenice, Rdeči kamen, Beli Kamen itd. Središčna naselja so imela poslopja razporejena okoli razširjenega osrednjega vaškega prostora. Ta je imel lahko v svojem notranjem delu lipo, cerkev,

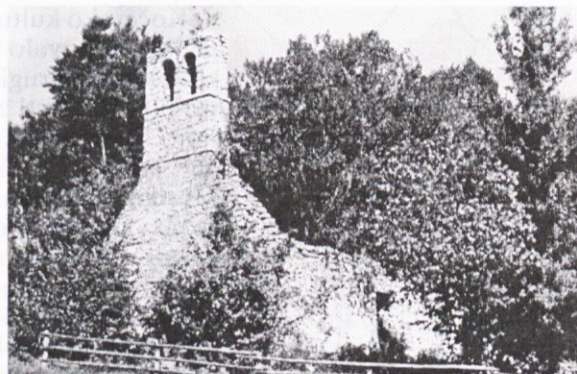
Klinja vas, primer občestne vasi (Arhiv Republike Slovenije, franciscejski kataster 1824)

Lesena hiša na Kočevskem, verjetno v Starem Logu. Po nekem viru ena izmed dveh "tipično germanskih" lesenih hiš, ki so jih ob preselitvi kočevski Nemci prepeljali v Brežice za domovinski muzej. (Foto: Josef Dornig, okoli 1924. Vir: dr. Viktor Michitsch)

Rajndol, podružnična cerkev sv. Trojice. Tipična podružnična cerkev na Kočevskem. (Foto: Josef Dornig, okoli 1924. Vir: Bundesarchiv Koblenz)

Srednja Bukova Gora, ruševine podružnične cerkve sv. Petra. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1992)

Polom, ruševine župnijske cerkve sv. Mihaela. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1992)

Blatnik, ruševine podružnične cerkve sv. Križa. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1992)

15. Hugo Grothe: Die deutsche Sprachinsel Gottschee in Slowenien. Deutschtum und Ausland. Bd. 40/41. Münster in Westfalen 1931, str. 107-115.

Marian Sidaritsch: Geographie des Bäuerlichen Siedlungswesens im ehemaligen Herzogtum Steiermark. Graz 1925.

Ivan Simonič: Geografski pregled kočevskega jezikovno mešanega ozemlja. Kočevski zbornik. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh. Ljubljana 1939, str. 24-37.

Bojan Košmerl: Prenova Kočevske. Diplomatska naloga. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo. VTOZD Arhitektura. Ljubljana 1988.

16. Maria Kundegraber: Volkskunde. Gottschee 1330-1941. Die ehemalige deutsche Sprachinsel. Aug. 3. Graz 1992.

Maria Kundegraber: Volkskunde der Gottscheer. Katalog. Wien und Stainz 1980.

Mitja Ferenc, Gojko Zupan: Topografski zapiski z nekdanjega nemškega jezikovnega območja na Kočevskem v letih 1991 - 1993 (dalje Ferenc, Zupan, Topografski zapiski).

Adolf Hauffen: Die deutsche Sprachinsel Gottschee. Graz 1895, str. 55-60.

kapelico, vaško lužo - ta je bila značilna za večino kočevskih vasi ali pa so se v njem križale vaške ceste. Takšno obliko so imela npr. nekdanja naselja Verdreng, Kumrova vas, Novi Log, Komarna vas. Središčni tip naselja je bil na vseh krajinskih območjih Kočevske, v ravnini, dolini, na razgibanem svetu in na višinskih terasastih območjih. Večja naselja, ki so s prilivom prebivalcev povečevala svoj obseg in so ponavadi stala na stičišču medkrajevnih cest, so imela kombinacijo več naselbinskih tipov. To so bila npr. Gotenica, Stari Log, Mozelj. Gručaste vasi so bile redkejšje in značilne za obrobje kočevskega jezikovnega otoka (npr. Prerigelj). Stale so navadno na neravni površini, kjer sta se razvrstitev hiš in sistem zemljiške razdelitve ravnala po členovitosti tal. Hiše in gospodarska poslopja so bila postavljena brez reda, med njimi pa je bilo še dovolj prostora za sadovnjake.¹⁵

Stanovanjske hiše na Kočevskem niso bile enotnega stavbnega tipa in že pri posameznih naseljih je bila večja raznolikost kot drugod na Slovenskem. Ker je Kočevska zelo gozdnata, je bil les glavni material za stavbe. Za gradnjo so veliko uporabljali tudi avtohtoni kamen, manj opeko, ilovico pa le v neznatni meri. Lesene hiše so prevladovala na planotah in v hribih, kamnite v dolinah. Pri starejših lesenih hišah je bilo iz lesa vse, razen zidanih temeljev in spodnje "plošče", zidu ob ognjišču in ognjišča. Zgrajene so bile iz tramov, redko iz desk. Veliko lesenih tramovnih sten (obitih z letvami) ali zidov hiš iz mešanega materiala (kamna in opeke) so ometali in so bile težko ločljive od zidanih. Zidane hiše so bile iz kamna, opeke ali obojega. Pogosto so vogale okrepili z večjimi kamnitimi kosmi. Ožji stranici sta imeli največ po tri okna. Daljša stranica je imela od dveh do šest odprtín, odvisno od dolžine hiše in njenih prezidav. Običajno so bila okna dvokrilna, predeljena s križi in z dvojno zasteklitvijo. Strehe so bile večinoma dvokapne, krite s škodlami in z zaključkom na čop. Kasneje so uporabljali opeko, tako bobrovec kot zareznik, ponekod tudi eternit. Slamnate strehe so bile zelo redke in so se nekoliko bolj pojavljale v Črmošnjiški in Poljanski dolini ter v vaseh na severnem robu nemškega jezikovnega območja, med Vrbovcem in Smuko. Tlorisno in gabaritno se zidane hiše niso bistveno razlikovale od lesenih. Imele so od dveh do šest prostorov, več le izjemoma. Tlorisi so bili enostavni.

Vhod je bil z dvorišča, v sredini daljše stranice hiše in pogosto dvignjen nad stopnice ali na mostovž, ki je peljal v manjšo vežo. Na koncu te je bila manjša kuhinja. Veža je bila pogosto prehodna, iz nje se je na drugi podolžni strani hiše prišlo na lesen hodnik, pod katerim je bil svinjak. Levo in desno sta bila ob veži večja bivalna prostora. Eden je bil s pečjo povezan s kuhinjo. Stanovanjski prostori so obsegali vežo z ognjiščem (ali črno kuhinjo) in sobe na eni ali obeh straneh veže. Iz veže so speljali stopnice v gornje nadstropje. V podstrešju je bila včasih na robni strani pri cesti podstrešna sobica. Frčade z enim oknom so bile običajen pojav, posebej nad vhodom. Balkon je imela redkokatera hiša, še redkejšje so bile verande. Pri vrhlevnih hišah, te so bile najštevilnejše, je bila pod stanovanjskim traktom klet s hlevom. Zavzemala je ves spodnji del hiše.¹⁶

Kljub temu da Kočevska ni imela enotnega stavbnega tipa, pa lahko rečemo, da so bile stanovanjske stavbe od 19. stoletja naprej običajno vzdolžne, pritlične in visokopritlične, največ vrhlevne. Značilna kočevska hiša je bila grajena iz mešanega materiala, temelji ali spodnji del so bili običajno kamniti. Dvonadstropne

17. Ferenc, Zupan, Topografski zapiski.

18. Viktor Steska: Doneski k zgodovini kočevske fare. Zgodovinski zbornik. Priloga ljubljanskemu škofijskemu listu. IX/37. Ljubljana 1896, str. 588-592, in X/38. Ljubljana 1897, str. 595.

19. Vojno geografski institut Kraljevine Jugoslavije, Topografske karte (TK G) 1:25000: Cerknica 3 (a, b, c, d), 4 (a, b, c, d), Novo mesto 1 (c, d), 3 (a, b, d), 4 (a, c), izmera 1934 - 1936.

20. Ivan Komelj: Umetnostni spomeniki Kočevske, Kočevsko. Zemljepisni, zgodovinski in umetnostno - kulturni oris kočevskega okraja. Kočevje 1956, str. 203-220.
France Stele: Umetnost Dolenjske. Kulturno geografski poskus k problemu slovenske umetnostne zgodovine. Etnolog V/VI. Ljubljana 1933, str. 184-187.

21. Ferenc, Kočevska, str. 41-43.

hiše so bile osamljen pojav. Običajno so bile takšne, da je druga etaža že pomaknjena v opaženo podstrežje in pod čop. Ko so se ljudje poleg poljedelstva lotili obrti, trgovine in gostinstva, se je s pojavom nove vsebine pojavil tudi nov tip javne stavbe (župnišče, šola, gostilna, trgovina, obrtna delavnica) in gospodarska poslopja, ki niso bila več podrejena osnovni gospodarski namembnosti. Takšno vsebino je dobila večina enonadstropnih hiš, ki so se začela pojavljati v večjih vaseh. Ta arhitektura je po oblikovni in vsebinski zasnovi izstopala iz vaškega naselja predvsem z gabariti, orientacijo in zasnovo stavbe. V vaškem jedru je poleg cerkvene stavbe zavzemala gospodujočo vlogo, saj se je pojavljala na najbolj izpostavljenih in dostopnih mestih naselja. Gostilne ali trgovine so bile običajno obrnjene k cesti z vzdolžno stranjo. Veže so uporabljali za pivnico.¹⁷

Gospodarska poslopja so bila kašča, hlev, šupa za vozove, dvoali trodelni skedenj, včasih kozolec in sušilnica za sadje. Običajno so bila gospodarska poslopja krita s škodlami, na vzhodnem obrobju s slamo, zelo redko z opeko. V celoti so bila lesena ali pa so imela zidano osnovo. Običajno je bil zidan le hlev.

Znamenja in kapelice so bile tako kot drugod različnih oblik. Posebno veliko jih je bilo na Kočevskem polju. Znamenja so bila visoka so bila 2 - 3 m in so često imela kvadratast tloris. Najstarejša so bila iz prve polovice 18. stoletja, ki so jih predstavljali masivni, s kamnom zidani stebri, zgoraj razširjeni in z eno do štirimi vdolbinami. Tovrstna mlajša znamenja so imela na prednji strani prostornejšo vdolbino. Nekatera starejša so imela na vrhu dvojni križ. Iz 19. stoletja so bile predvsem kapelice z vhodom. Po 1. svetovni vojni so nastajala znamenja, ki so imela širok, masiven, s cementom zidan steber in v ospredju na dva stebra podaljšano cementno streho.¹⁸ Pred 2. svetovno vojno je bilo na obravnavanem območju približno 388 znamenj in kapelic in ni bilo naselja, ki znamenja ne bi imelo.¹⁹

Raziskovalci Kočevske so njene umetnostne spomenike označili za podeželske. Zaznali so drugačen značaj spomenikov, ki so jih naročali in oblikovali preprosti ljudje. Nekatere krajevne posebnosti so se jim zdele takšne, da so govorili o njenem posebnem "kočevskem" značaju. Zemljepisne in druge značilnosti območja in njegova razmeroma pozna poselitev z nemško govorečim prebivalstvom sredi slovenskega ozemlja so spomenikom dajali svojsko zgodovinsko slikovitost in poseben etnični značaj. Najbolj značilni potezi kočevskega umetnostnega gradiva sta bili po mnenju raziskovalcev poudarjena tradicionalnost in konservativnost, zato so se tu ohranile nekatere dragocene značilnosti, ki jih je drugje na Slovenskem že prekril razvoj.²⁰ Tipične so bile podeželske podružnične cerkvice z odprto zvonico zvonika - zvončnico, kar je v svojem poročilu kot posebnost navedel tudi dr. Frodl, vodja delovne skupine za umetnostne spomenike kulturne komisije, ki je v času preselitve kočevskih Nemcev in še kasneje delovala na Kočevskem. Dr. Frodl je, podobno kot že prej in tudi pozneje slovenski raziskovalci, ugotovil, da glede posvetne umetnosti Kočevska ne nudi kaj posebnega, da se cerkve po gradnji ne razlikujejo od cerkva v slovenski okolici in da bi lahko bila edina opazna razlika "nenavadna, ljudska robotost oblik (npr. obočnih reber v malih sklepih kora)".²¹

Podružnične cerkve so bile grajene v tradiciji srednjeveških gotskih cerkva, z ožjim obokanim prezbiterijem. Pred vhodom v kvadrato ladjo je pogosto stala ožja, prekrita lopa. Zvončnice

22. Gojko Zupan, Mitja Ferenc, France M. Dolinar: *Cerkve na Kočevskem nekoč in danes*. Ljubljana 1993 (dalje Zupan, Ferenc, Dolinar, *Cerkve na Kočevskem*).

23. Ferenc, *Kočevska*, str. 106-110.

24. Naselja po občinah RS. Danes obstaja le 101 naselje; 67 v občini Kočevje, 6 v občini Loški Potok, 3 v občini Dobropolje, 2 v občini Ribnica, 6 v občini Črnomelj, 9 v občini Semič, 8 v občini Novo mesto. Od teh je kar 20 (večina v občini Kočevje) nenaseljenih, v redkih stoji še kakšna hiša ali ruševina, v večini pa so celo brez vidnih ostankov.

25. Podobno, vendar manj tragično usodo je doživelo območje Döllersheima v Spodnji Avstriji, kjer so nemške oblasti v letih 1938/42 iz okoli 50 vasi iz vojaških razlogov (vojaška vežbališča) izselile okoli 7.000 oseb.

Margot Schindler: *Wegmüssen. Die Entsiedlung des Raumes Döllersheim (Niederösterreich) 1938-1942*. Wien 1988.

26. Ferenc, Zupan, *Topografski zapiski*.

27. Mitja Ferenc: *Usoda šol na nekdanjem nemškem jezikovnem območju na Kočevskem po odselitvi kočevskih Nemcev*. Šolska kronika (v tisku).

28. *Letopis ljubljanske nadškofije za leto 1935*, Ljubljana.

DRUŽBENA VPRAŠANJA
Rast 5 - 6 / 1995

nad vrati, ki se pojavljajo na kočevskih cerkvah, so najbolj oddaljen mediteranski vpliv in so jih kasneje, v 19. stoletju, večinoma prezidali. Strehe so bile dvokapne, primarno prekrите s škodlami, kasneje tudi z opeko. Gradnja je bila kamnita, z avtohtonim materialom in je povzemala tradicijo Krasa. Najstarejši primer cerkvene arhitekture naj bi sodil v romansko dobo, kar je dokazovala razvalina cerkve v Štalcerjih. Iz ohranjenega slikovnega in pisnega gradija je vidno, da je bilo in je v nekaterih cerkvah (Novi Lazi, Koče, Črni Potok, Polom, Videm, Klinja vas) ohranjenih nekaj fragmentov poznosrednjeveških fresk. Motivika dokazuje, da je tudi Kočevska imela tradicionalno ikonografijo poslikav, kot Istra in druge slovenske dežele. Vendar po mnenju raziskovalcev poslikave niso presegle navadne kakovosti "kočevske" poljudne oblike. Večina opreme je bila urejena in zamenjena v 19. stoletju. Takrat se intenzivno pojavijo nemški napisi in uvoz opreme, predvsem kipov, iz Tirolske. Kasetirani leseni strop ladij, ki so bili med obema vojnama na Kočevskem evidentirani, kažejo tradicijo poslikanih stropov kot drugod na Slovenskem in v širšem evropskem prostoru, le da so datacije 50 let in več mlajše oz. kasnejše. Na Kočevskem so se pojavljali tudi patrociniji, ki niso tipični za slovensko ozemlje oziroma so zelo redki (npr. sv. Kri). Pri tem se kažejo povezave s širšo Koroško.²²

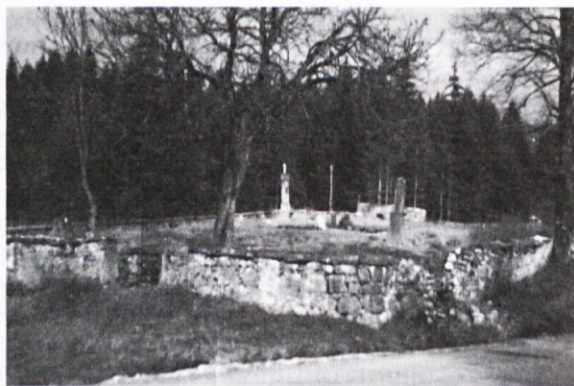
Usoda kulturne dediščine na Kočevskem

Ob usodi, ki je doletela Kočevsko, so ostanki, ki bi posebej pričali o nekdanji nemški naselitvi pokrajine, zelo redki. Od 177 naselij je bilo 112 požganih ali kako drugače uničenih in jih danes ni več ali pa sta ostali naseljeni le ena ali dve hiši.²³ Veliko je naselij, ki sicer obstajajo v uradnih seznamih naselij Republike Slovenije,²⁴ vendar bi danes tam le s težavo našli kakšen ostanek naselja. Kraj, kjer je stala vas, razpoznamo samo še po sadnem drevju, nad katerim vedno bolj prevladuje nasilen gozd, betoniranih vodnjakov, na katerih se ponavadi vidijo letnica izgradnje in začetnici lastnika, ostankih studentov in temeljih poslopij, katerih ruševine so večinoma odstranili. Ti ostanki so značilni za večino nekdanjih naselij. Verjetno bi tudi v Evropi s težavo našli pokrajino, kjer bi kulturna krajina doživela takšne spremembe kot Kočevska.²⁵ Tudi tista naselja, ki danes še obstajajo, so večinoma izgubila ali pa izgubljajo svojo prvotno obliko. Večine predvojnih zaselkov ni več. V Črnem Potoku, Travi, Kočevski Reki, Klinji vasi, Koprivniku, Dragi, Željnah, Livoldu, deloma še v Moravi lahko vidimo, kakšna so bila na Kočevskem obcestna naselja, v Občicah, Srednji vasi ter v Gornjih, Dolnjih in Novih Ložinah gručasta, v Stari Cerkvi, Črmošnjicah in Grčaricah pa središčna. V njih so se tudi ohranili različni tipi stavb. Le s težavo pa bomo tu še našli leseno hišo ali pa hišo, krito s slamo ali škodlami. Danes lahko enoprostorne lesene objekte srečamo le še v priložnostno naseljenih gozdarskih zavetiščih, vendar niso tip lesenih stanovanjskih poslopij na Kočevskem. Pred izselitvijo večinskega prebivalstva je tu delovalo 34 ljudskih šol, danes pa le še 4 popolne osnovne šole in 4 podružnice, pa še te so, razen ene, v Kočevju ali njegovi okolici.²⁷

Poleg celotnih naselij so na Kočevskem največjo izgubo utrpeli sakralni objekti. Od 123 cerkva in kapel v 17 župnijah²⁸ se jih je ohranilo le 28. Od 17 župnih cerkva je ohranjenih osem, tri so v ruševinah, šest pa jih je odstranjenih. Od 95 uničenih cerkva je le 12 takšnih, katerih ruševine so dobro vidne, ohranjen je ponavadi

Rampoha, primer zaselka. (Arhiv Republike Slovenije, franciscejski kataster, 1824)

Novi Lazi, opuščeno pokopališče z redkimi ohranjenimi nagrobniki. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1992)

Znamenje pod Goteniškim Snežnikom. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1994)

Handlerji, danes Primoži, eno izmed redkih še ohranjenih zidanih znamenj na Kočevskem. (Foto in vir: Mitja Ferenc, 1991)

Nemška Loka, primer središčne vasi s kapelico, lipama in vaško lužo. (Foto: Josef Dornig, okoli 1930. Vir: Muzej Kočevje)

Kleč, podružnična cerkev sv. Andreja. Apostoli, slikani na lesenem stropu, pred 2. svetovno vojno. (Vir: Bundesarchiv Koblenz)

Mitja Ferenc
KULTURNA DEDIŠČINA
KOČEVSKIH NEMCEV IN
NJENA USODA

29. Ferenc, Kočevska. Cerkve nekdanjega nemškega jezikovnega otoka, str. 96-105.

Ohranjene ruševine so še v naseljih Blatnik, Brezje, Gorenja Topla Reber, Gradec, Knežja Lipa, Komarna vas, Kozice, Kumrova vas (na Kumrovi gori), Nemška Loka, Nova Gora, Novi Tabor, Polom, Pugled, Sredgora, Srednja Bukova Gora, Starološki Grič, Suhi Potok, Svetli Potok, Topli Vrh, Trava, Trnovec, Vimolj.

30. Zupan, Ferenc, Dolinar, Cerkve na Kočevskem.
Ferenc, Kočevska, str. 79-83.

31. Oprema iz 95 porušenih cerkva je večinoma uničena, če pa se je ohranila, so jo prenesli ali prodali drugam ali pa so jo odnesli in shranili opazovalci in akterji teh dogajanj. Do danes smo uspeli izslediti dele opreme iz okoli 15 kočevskih cerkva.

Verdreng, danes Podlesje, prostor vaškega pokopališča. Osebi na sliki označujeta vogala pokopališkega zidu, ki je še viden v zemlji. (Foto: Jerneja Batič. Vir: Mitja Ferenc)

tudi zvonik. Od dvanajstih cerkva so vidni le še temelji in del obodnega zidu, pri šestih je še mogoče opaziti temelje, medtem ko od drugih 65 cerkva ni več nobenega sledu.²⁹ V šestih župnijah, Borovec, Dolenja Topla Reber, Gotenica, Grčarice, Kočevska Reka, Stari Log, ne stoji noben sakralni objekt več, v sedmih župnijah pa se je ohranil le po en (Koprivnik, Mozelj, Polom, Planina, Nemška Loka, Draga, Spodnji Log), v župniji Črmošnjice pa dva. Nekaj več cerkva se je ohranilo v obeh župnijah na Kočevskem polju, kjer so vasi v 40. letih na novo poselili: to sta župniji Kočevje (od 16 ohranjenih 8) in Stara Cerkev (od 6 cerkva so ohranjene 3).³⁰

Podobno usodo kot cerkve so doživele tudi kapelice in znamenja. Od nekaj več kot 400 kapelic in znamenj sem jih uspel najti le še 38. Večina jih propada.

Od redkih materialnih ostalin, ki so se nam ohranile, je treba omeniti nemške napise v notranjosti ali na opremi v nekaterih ohranjenih cerkvah (npr. Gorica, Spodnji Log, Stara Cerkev).³¹ Zaradi redkosti je pomemben tudi nemški napis pri studencu v Suhem Potoku, znamenje v Dolnjih Ložinah in spominska plošča padlim v 1. svetovni vojni v Stari Cerkvi. Ohranjeni sta tudi znamenji, ki so ju ob praznovanju 600-letnice naselitve leta 1930 v Pogorelcu pri Štalah in v Gačah postavili v spomin na opuščeni naselji. Na nekaterih portalih hiš so tudi še vidni nemški priimki. Kljub temu da je večina od 38 pokopališč zavržena ali pa so nagrobnike kočevskih Nemcev odstranili, so pokopališča v Koprivniku, Zajčjem Polju in deloma v Starem Logu, Kočevskih Poljanah, Novem Taboru, Mozlju in Livoldu najpomembnejši materialni ostanki, ki pričajo o 600-letnem bivanju kočevskih Nemcev sredi slovenskega ozemlja. Veliko redkost predstavlja znamenje, ki sameva v prostranih gozdovih Goteniškega Snežnika na višini 1135 m in je edino še stoječe znamenje na Kočevskem z vklesanim nemškim napisom: "Vera, upanje, ljubezen, a ljubezen je največja med njimi".

OB 50-LETNICI GIMNAZIJE V ČRNOMLJU

V petdesetih letih obstoja je gimnazija v Črnomlju brez dvoma opravičila svoj obstoj. Brez nje bi bila danes Bela krajina kot nekakšen rezervat skromnih ljudi dobrega srca, občasno preoblečenih v narodne noše, zasanjana v svoji lepoti, vendar brez možnosti, da bi ujela stik z razvitejšimi predeli. Vsaka država ima svoj jug, na katerega centralna oblast pozablja; le ob pomembnih obletnicah predstavniki oblasti izrečejo nekaj velikodušnih obljub, ki pa ostajajo le politično leporečje.

Hitrejšo pot napredku v te kraje bi odprla le razvita infrastruktura; princip enakomernega razvoja vseh regij in enaki pogoji za vso šolajočo se mladino so še vedno le lepe želje. Naša južna meja še dolgo ne bo stimulatивно vplivala na gospodarski in kulturni razvoj, zato bodo mladi, ki končajo študij, še vedno prihajali v Belo krajino le kot občasni obiskovalci. Pričujoči podatki o izobrazbeni ravni prebivalstva v Beli krajini so zelo zaskrbljujoči.

	slovensko povprečje	Bela krajina
SREDNJA IZOBRAZBA	42,9 %	37,6 %
VIŠJA IZOBRAZBA	4,5 %	3,2 %
VISOKA IZOBRAZBA	4,3 %	1,7 %

Zelo zgovorni so tudi podatki o številu osnovnošolcev, ki se odločajo za nadaljevanje šolanja na gimnaziji in želijo nadaljevati študij na univerzi.

Podatki Zavoda za zaposlovanje iz Novega mesta za šolsko leto 1995/96 so naslednji:

Črnomelj: 19,3 %, Metlika: 9,83 %, Novo mesto: 17,16 %, Trebnje: 19,41 %. Slovensko povprečje je veliko višje, okoli 23 %, razlike med regijami pa so velike.

V Črnomlju je končalo gimnazijo in družboslovno in naravoslovno usmeritev v obdobju od šolskega leta 1951/52 do vključno 1993/94 1383 dijakov. Zajeto ni obdobje od šolskega leta 1944/45 do 1950/51, ker dijaki niso opravljali mature v Črnomlju.

V zborniku, ki smo ga izdali ob proslavi 50-letnice gimnazije, smo podrobno obdelali podatke od šolskega leta 1951/52 do vključno 1983/84, ko so dijaki opravljali maturo ali zaključni izpit; v tem obdobju je šolanje zaključilo 969 dijakov. V analizo je zajetih 896 (92,9%) dijakov z naslednjo stopnjo izobrazbe:

izobrazba	moški		ženske		skupaj
V. STOPNJA	90	26,9 %	166	29,5 %	256
VI. STOPNJA	51	15,3 %	216	38,4 %	267
VII. STOPNJA	171	51,2 %	184	29,2 %	335
MAGISTERIJ	14	4,2 %	14	2,5 %	28
DOKTORAT	8	2,4 %	2	0,4 %	10
	334		562		896

Od 896 maturantov se je v Belo krajino vrnilo 399 (44,5 %) z naslednjo stopnjo izobrazbe:

izobrazba	moški	ženske	skupaj
V. STOPNJA	52	83	135
VI. STOPNJA	28	109	137
VII. STOPNJA	63	56	119
MAGISTERIJ	3	4	7
DOKTORAT	1	-	1
	147	252	399

Podatki kažejo, da se je vrnila le tretjina diplomantov z visoko izobrazbo in ta trend je v zadnjih letih še v porastu.

V prejšnjem sistemu oblast ni znala ali pa ni hotela ustvariti pogoje za hitrejši razvoj demografsko ogroženih predelov Slovenije. Tudi danes je Bela krajina zaradi nujnih povezav Slovenije z Evropo izločena iz razvojnih načrtov. Morda je srečno naključje, da je večji del te lepe dežele ostal industrijsko neomadeževan. Edini generator in perspektivo razvoja v tem trenutku bi morali videti v znanju in tu ima gimnazija pomembno mesto in odgovorno nalogo.

V petdesetih letih je bil obstoj gimnazije nekajkrat pod vprašajem. Razlogi so bili neustrezni šolski prostori, pomanjkanje opreme, premalo vpisanih učencev in pomanjkanje ustrezno usposobljenih kadrov.

Ko smo ob praznovanju 40-letnice gimnazije sklenili, da postavimo spominsko ploščo, ki bi pričala poznejšim redovom, da je bila 9. oktobra 1944, torej sredi vojne vihre, v Črnomlju ustanovljena Realna gimnazija, smo morali imenovati posebno komisijo, ki je določila, na katero stavbo bi sodila spominska plošča. Pouk se je do leta 1980 izvajal na sedmih različnih lokacijah. Pred vselitvijo v novo šolsko stavbo v začetku leta 1980 je gimnazija od leta 1962 domovala v prostorih takratnega Dijaškega doma. Učilnice so bile tako majhne, da je šola imela dovoljenje, da se 37 učencev lahko razdeli na dva oddelka. Ko gledamo na to z vidika sedanjih strogih normativov, moramo priznati, da so bile šolske oblasti v letih 1962 do 1979 zelo širokogrudne. Gimnazija se pravzaprav ni vselila v novo stavbo, saj se je takrat pričelo usmerjeno izobraževanje. Na hitro je bilo treba pomesti z gimnazijo, ki je snovalcem reforme predstavljala nekakšen spotikljiv in družbeno škodljiv elitizem. Leta 1984 se je program gimnazije iztekel in Center srednjih šol, kot smo se takrat imenovali, se je znašel v nemogočih razmerah. Ko smo izgubili tudi dislocirane oddelke ekonomske šole, smo v šolskem letu 1984/85 vpisali le 11 oddelkov. Nova šolska stavba pa bi lahko ponudila streho skoraj 700 učencem. Ker je bil program družboslovno-jezikovna dejavnost, ki smo ga izvajali, zasnovan pretežno na "novoskomponiranih" predmetih, učitelji naravoslovnih predmetov in matematike nenadoma niso pred seboj videli nobene perspektive.

Srečno naključje je bilo, da je bila v tistem času Srednja tekstilna šola v Metliki v prostorskih in kadrovskih težavah in v sodelovanju z njo nam je uspelo prebroditi težave.

Ko sem leta 1984 takratnemu predsedniku Izobraževalne skup-

1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2476	2477	2478	2479	2480	2481	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494	2495	2496	2497	2498	2499	2500	2501	2502	2503	2504	2505	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	2516	2517	2518	2519	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	2531	2532	2533	2534	2535	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	2563	2564	2565	2566	2567	2568	2569	2570	2571	2572	2573	2574	2575	2576	2577	2578	2579	2580	2581	2582	2583	2584	2585	2586	2587	2588	2589	2590	2591	2592	2593	2594	2595	2596	2597	2598	2599	2600	2601	2602	2603	2604	2605	2606	2607	2608	2609	2610	2611	2612	2613	2614	2615	2616	2617	2618	2619	2620	2621	2622	2623	2624	2625	2626	2627	2628	2629	2630	2631	2632	2633	2634	2635	2636	2637	2638	2639	2640	2641	2642	2643	2644	2645	2646	2647	2648	2649	2650	2651	2652	2653	2654	2655	2656	2657	2658	2659	2660	2661	2662	2663	2664	2665	2666	2667	2668	2669	2670	2671	2672	2673	2674	2675	2676	2677	2678	2679	2680	2681	2682	2683	2684	2685	2686	2687	2688	2689	2690	2691	2692	2693	2694	2695	2696	2697	2698	2699	2700	2701	2702	2703	2704	2705	2706	2707	2708	2709	2710	2711	2712	2713	2714	2715	2716	2717	2718	2719	2720	2721	2722	2723	2724	2725	2726	2727	2728	2729	2730	2731	2732	2733	2734	2735	2736	2737	2738	2739	2740	2741	2742	2743	2744	2745	2746	2747	2748	2749	2750	2751	2752	2753	2754	2755	2756	2757	2758	2759	2760	2761	2762	2763	2764	2765	2766	2767	2768	2769	2770	2771	2772	2773	2774	2775	2776	2777	2778	2779	2780	2781	2782	2783	2784	2785	2786	2787	2788	2789	2790	2791	2792	2793	2794	2795	2796	2797	2798	2799	2800	2801	2802	2803	2804	2805	2806	2807	2808	2809	2810	2811	2812	2813	2814	2815	2816	2817	2818	2819	2820	2821	2822	2823	2824	2825	2826	2827	2828	2829	2830	2831	2832	2833	2834	2835	2836	2837	2838	2839	2840	2841	2842	2843	2844	2845	2846	2847	2848	2849	2850	2851	2852	2853	2854	2855	2856	2857	2858	2859	2860	2861	2862	2863	2864	2865	2866	2867	2868	2869	2870	2871	2872	2873	2874	2875	2876	2877	2878	2879	2880	2881	2882	2883	2884	2885	2886	2887	2888	2889	2890	2891	2892	2893	2894	2895	2896	2897	2898	2899	2900	2901	2902	2903	2904	2905	2906	2907	2908	2909	2910	2911	2912	2913	2914	2915	2916	2917	2918	2919	2920	2921	2922	2923	2924	2925	2926	2927	2928	2929	2930	2931	2932	2933	2934	2935	2936	2937	2938	2939	2940	2941	2942	2943	2944	2945	2946	2947	2948	2949	2950	2951	2952	2953	2954	2955	2956	2957	2958	2959	2960	2961	2962	2963	2964	2965	2966	2967	2968	2969	2970	2971	2972	2973	2974	2975	2976	2977	2978	2979	2980	2981	2982	2983	2984	2985	2986	2987	2988	2989	2990	2991	2992	2993	2994	2995	2996	2997	2998	2999	3000	3001	3002	3003	3004	3005	3006	3007	3008	3009	3010	3011	3012	3013	3014	3015	3016	3017	3018	3019	3020	3021	3022	3023	3024	3025	3026	3027	3028	3029	3030	3031	3032	3033	3034	3035	3036	3037	3038	3039	3040	3041	3042	3043	3044	3045	3046	3047	3048	3049	3050	3051	3052	3053	3054	3055	3056	3057	3058	3059	3060	3061	3062	3063	3064	3065	3066	3067	3068	3069	3070	3071	3072	3073	3074	3075	3076	3077	3078	3079	3080	3081	3082	3083	3084	3085	3086	3087	3088	3089	3090	3091	3092	3093	3094	3095	3096	3097	3098	3099	3100	3101	3102	3103	3104	3105	3106	3107	3108	3109	3110	3111	3112	3113	3114	3115	3116	3117	3118	3119	3120	3121	3122	3123	3124	3125	3126	3127	3128	3129	3130	3131	3132	3133	3134	3135	3136	3137	3138	3139	3140	3141	3142	3143	3144	3145	3146	3147	3148	3149	3150	3151	3152	3153	3154	3155	3156	3157	3158	3159	3160	3161	3162	3163	3164	3165	3166	3167	3168	3169	3170	3171	3172	3173	3174	3175	3176	3177	3178	3179	3180	3181	3182	3183	3184	3185	3186	3187	3188	3189	3190	3191	3192	3193	3194	3195	3196	3197	3198	3199	3200	3201	3202	3203	3204	3205	3206	3207	3208	3209	3210	3211	3212	3213	3214	3215	3216	3217	3218	3219	3220	3221	3222	3223	3224	3225	3226	3227	3228	3229	3230	3231	3232	3233	3234	3235	3236	3237	3238	3239	3240	3241	3242	3243	3244	3245	3246	3247	3248	3249	3250	3251	3252	3253	3254	3255	3256	3257	3258	3259	3260	3261	3262	3263	3264	3265	3266	3267	3268	3269	3270	3271	3272	3273	3274	3275	3276	3277	3278	3279	3280	3281	3282	3283	3284	3285	3286	3287	3288	3289	3290	3291	3292	3293	3294	3295	3296	3297	3298	3299	3300	3301	3302	3303	3304	3305	3306	3307	3308	3309	3310	3311	
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	--

som se spominjamo velikih uspehov naših dijakov v atletiki, ko smo imeli celo državnega prvaka v krosu, izvrstne metalce kopja in kladiva, mladinske prvakinje v rokometu, odlične rokometaše pa dobre ekipe v odbojki. Večina teh uspehov je bila dosežena v letih, ko je na gimnaziji poučeval profesor Kolarič. Takrat so dijaki bivali v dijaškem domu in skoraj ni bilo vozačev. Danes imamo na šoli več kot 70 % vozačev, ki se zaradi šolskih obveznosti niso pripravljeni vračati v šolo tudi v popoldanskem času.

Tekmovanj v znanju so se naši dijaki redno udeleževali in dosegli nekaj izvrstnih rezultatov. Leta 1989 smo bili zaradi dobrih rezultatov organizatorji republiškega tekmovanja iz fizike. Naši dijaki so na tekmovanjih posegli tudi po najvišjih mestih na tekmovanjih iz matematike, fizike, kemije, tujih jezikov in logike. Seveda takih uspehov ne moremo pričakovati vsako leto in smo zelo zadovoljni, če se na državnih tekmovanjih uvrstijo do 20. mesta. Štirje dijaki so se po drugem letniku odločili za mednarodno maturo in bili zelo uspešni.

Da bi spodbudili mentorje in dijake k raziskovalnemu delu, je svet šole sprejel pobudo za ustanovitev razvojnega sklada. Prispevke sponzorjev bomo namenili za bogatitev strokovne literature, nabavo sodobne opreme in nagrajevanje ter izobraževanje mentorjev.

Ker ta članek pišem s precejšnjo zamudo, lahko navedem tudi rezultate letošnje mature. Veseli smo, da je od 52 dijakinj in dijakov, ki so opravljali letošnjo maturo, ena dijakinja dosegla 31 točk, 22 dijakov pa od 18 - 25 točk. Dve dijakinji nista bili uspešni, osem pa jih ima popravne izpite. Vsem tem dijakom, ki so imeli vsa leta popravne izpite, smo svetovali, naj se prijavijo k zaključnemu izpitu, vendar so se hoteli preizkusiti pri maturi.

Šola ne more svojega ugleda potrjevati le z uspehi v preteklosti, ampak se mora vedno znova dokazovati in tega se v našem kolektivu dobro zavedamo.

France Kralj: MOLŽA, žgana glina, 1936

France Kralj: ŽREBIČEK, marmor, 1936, (last arh. Zlat Kralj)

**REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA**

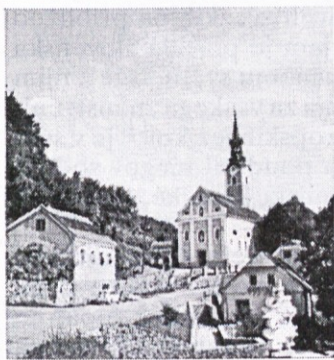
RASTOČA

RASTOČA KNJIGA

KNJIŽNA

LOKALNE POBUDE ZA KULTURNI DOGODEK NA DRŽAVNI RAVNI

Proslava 100-letnice Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja v Pišecah

Pogled na baročno cerkev v Pišecah, obnovljeno leta 1975

POVZETEK

V prispevku so predstavljene pobude in akcije Turističnega društva Pišce za pripravo in izvedbo državne proslave 100-letnice izida prvega slovensko-nemškega slovarja v Pišecah, rojstnem kraju avtorja Maksa Pleteršnika. Turistično društvo kljub dveh neuspehim pobudam, da se v Pišecah zagotovi prostor za spominsko sobo slavnemu rojaku, ni zgubilo poguma in v tretjem poskusu, ob 100-letnici izida slovarja, mu je to tudi uspelo. Obnovljena je bila Pleteršnikova rojstna hiša in urejena okolica, opremljeni sta bili dve spominski sobi v obnovljeni hiši, urejena vinska klet, obnovljen čebelnjak in gospodarska poslopja ter asfaltirana cesta, ki pelje mimo Pleteršnikove domačije. Šola je izvedla posebno dvoletno projektno nalogo o življenju in delu Maksa Pleteršnika, poskrbljeno pa je bilo tudi za seznanitev slovenske in širše kulturne javnosti o 100-letnici slovenskega kulturnega dogodka (objave v javnih medijih, priložnostna poštna znamka). Potrebna finančna sredstva za pripravo in izvedbo državne proslave je zbral Odbor Maksa Pleteršnika pri Turističnem društvu Pišce s številnimi prošnjami za sponzorstvo in prostovoljnim delom članov tega odbora. Uspešno opravljene akcije in odmevna državna proslava kulturnega dogodka so mlade krajanke spodbudile za pripravo projekta celovitega razvoja lokalne skupnosti Pišce, ki naj bi kraj potegnil iz gospodarske nerazvitosti in ga povezal s širšim okoljem.

UVOD

V svojem prispevku predstavljam pobude in akcije Turističnega društva Pišce za pripravo in izvedbo državne proslave 100-letnice izida prvega slovensko-nemškega slovarja, ki ga je napisal njihov rojak Maks Pleteršnik v njegovem rojstnem kraju Pišce. Pišce so majhen kraj na jugovzhodnem delu Slovenije s 399 prebivalci (Rus, 1994).

Odgovor na vprašanje, zakaj so se Pišecani, katerih kraj in celotna lokalna skupnost demografsko in razvojno nazadujeta že več desetletij in sta ob nadaljevanju sedanjih trendov obsojena na propad, lotili prav kulturne akcije in ne razvijanja ustreznih gospodarskih dejavnosti, ki bi jih potegnile iz gospodarske zaostalosti in prostorske marginalnosti, gre iskati prav v zgodovinski navezanosti Slovencev na kulturno dediščino. Hkrati pa se je izkazalo, da je omenjena kulturna akcija Pišecanov spodbudila tudi prizadevanja za gospodarski razvoj kraja in celotne krajevnne skupnosti, v katerih so glavno vlogo prevzeli mladi. Čeprav rezultat njihovih prizadevanj še ni znan oz. je težko predvidljiv, pa je območje po zaslugi uspešno izpeljane proslave kulturnega dogodka vstopilo v "uradni" kulturni, gospodarski in politični prostor matične občine Brežice, posavske regije in države Slovenije.

Predmet proslave: Pleteršnik in njegovo delo

Maks Pleteršnik se je rodil 3. decembra 1840 v Pišecah, kamor

Pleteršnikova domačija pred obnovo.

se je kot upokojen profesor na ljubljanski gimnaziji tudi vrnil. Umrli je 15. septembra 1923, star 83 let. V mladosti je prehodil takrat običajno pot mladega Slovenca, ki ga je notranji nagon gnal za višjo izobrazbo. Po končani gimnaziji v Celju je študiral klasično filologijo in slavistiko na Dunaju, nato pa služboval v različnih slovenskih krajih (Maribor, Celje, Gorica) in Trstu, od leta 1871 do upokojitve pa je poučeval na edini ljubljanski gimnaziji. Kot jezikoslovcu in domoljubu mu je bila 1893. leta poverjena sestava slovensko-nemškega slovarja. Po skoraj desetletnem delu je bil slovar natiskan v letih 1892 in 1895 v dveh zvezkih na približno 2000 straneh. "S Pleteršnikovim slovarjem je postala slovenska knjiga pravzaprav šele dostopna tujejezičnemu svetu, šele z njim je postala slovenščina integralni del študija za vsakega znanstvenika, ki se peča s študijem skupine indoevropskih jezikov," je v svojem nagovoru ob Pleteršnikovem grobu poudaril njegov sodobnik, jezikoslovec dr. Joža Glonar (Iz župnijske kronike, 1993:501-503).

Pomen in uporabnost Pleteršnikovega dela dokazuje več priznanj, ki jih je ta jezikoslovec dobil že za svojega življenja. Bil je vitez Francjožefovega reda, 7. maja 1912 pa sta mu župan in občinski svet podelila "častno meščanstvo deželnega stolnega mesta Ljubljane" kot "priznanje nevenljivih zaslug, ki jih je pridobil za slovensko književnost, za razvitje slovenskega jezika in za uspešno odgojo obile slovenske mladine".

V župnijski kroniki je zabeležena komemoracija na grobu ob deseti obletnici Pleteršnikove smrti, vzdana spominska plošča na njegovo rojstno hišo, osnovna šola v Pišecah pa je ob tej priliki dobila uradni naziv "Državna šola Pleteršnika Maksa, srez Brežice, Dravska banovina, Pišce" (Iz župnijske kronike, 1993:506).

Obeležje 70. obletnice Pleteršnikove smrti (11. septembra 1993) na Pleteršnikovi domačiji s slavnostnim govornikom prof. dr. Francetom Bernikom, predsednikom Slovenske akademije znanosti in umetnosti, pa lahko opredelimo kot predhodnico prireditve, vezanih na proslavo stoletnice izida prvega slovensko-nemškega slovarja, ki je potekala v Pišecah od 15. do 17. septembra 1994. leta.

Lokalne spodbude za spominsko sobo slavnemu rojaku

Čeprav je od smrti jezikoslovca Maksa Pleteršnika preteklo več kot 70 let, je njegov lik še vedno nepogrešljiva sestavina identitete Pišecanov. Ponosni so na svojega sovaščana in na njegov slovensko-nemški slovar in ne dopuščajo, da bi spomin in delo Maksa Pleteršnika utonila v pozabo.

Prvi poskus. Pišečanka Marjanca Ogorevec, predsednica Turističnega društva Pišce, in Franc Filipič, dipl.ing.arh. in lokalni kustos Posavskega muzeja v Brežicah, sta že 1978. leta naprosila lastnika Pleteršnikove domačije, dr. Marijana Hočevarja iz Ljubljane, da kot spominski prostor na življenje in delo Maksa Pleteršnika odstopi eno sobo v njegovi rojstni hiši. Prošnja je bila zavrnjena (Ogorevc, 1995).

Drugi poskus. Tri leta pozneje (1981. leta) je Turistično društvo Pišce ponovno dalo pobudo za spominsko sobo Maksa Pleteršnika v praznem prostoru krajevnega urada Pišce. Predlog za to lokacijo je društvo utemeljilo z njeno prostorsko ustreznostjo (izvir potoka Gabrnica, mlin, točka načrtovane vinske ceste) in z željo krajanov, da pokažejo kulturno in naravno dediščino kraja, ki se ga industrija ni dotaknila (Ogorevc, 1995). V akcijo je

MI
ŽUPAN IN
OBČINSKI
SVET

POSVEDOČAMO S
TEM PISMOM, DA JE
PREBLAGORODNEMU GOSPODU

MAKŠU
PLETERSNIKU

C. KR. GIMN. PROFESORJU V. P. VITEZU FRANC JOŽEFO
VEGA REDA I. T. D.

V PRIZNANJE NEVENLJIVIH ZASLUG KATERE SI JE PRIDOBIL ZA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST ZA RAZVITJE SLOVENSKEGA JEZIKA IN ZA VSPESNO ODGOJDO DBILE SLOVENSKE MLADINE BIL PODELENO V JAVNI SEJI OBČINSKEGA SVETA DNE 7. VELIKEGA TRAVNA 1912... S SOGLASNIM SKLEPOM

ČASTNO MEŠČANSTVO

DEŽELNEGA STOLNEGA MESTA LURBANE

IZDAVAJOČ TO POSVEDOČILO IZREKAMO ŽELJO DA BI NO VEMU GOSPODU ČASTNEMU MEŠČANU BIL SOJENO... VESELITI SE TE NAJVIŠJE OBČANSKE ČASTI DO... SKRAJNIH MEJA ČLOVEŠKEGA ŽIVLJENJA... TO LISTINO SMO IZDALI MI ŽUPAN IN OBČINSKI SVET DEŽELNEGA STOLNEGA MESTA LURBANE PRVEGA DNE MESECA RŽENEGA CVETA V LETU DEVETNAJSTE STOKDVANAJSTEM.

ŽUPAN :

Jožef Javni

OBČ. SVETOVALEC :

J. Javni

OBČ. SVETOVALEC :

M. Javni

H. SMREKAR :

lokalno turistično društvo skušalo pritegniti tudi krajevno skupnost in osnovno šolo, vendar sta akciji nasprotovala tako takratni predsednik KS Ivan Cizel kot ravnateljica osnovne šole M. Podgoršek (Ogorevc, 1995).

Tretji poskus. Turistično društvo (TD) Pišce je na opozorilo ravnatelja osnovne šole Martina Dušiča o bližajoči se stoletnici izida prvega zvezka Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja 22. novembra 1992. leta povabilo na sestanek več uglednih krajanov in krajanek, da bi se dogovorili o akcijah za državno proslavo tega kulturnega dogodka 1993. leta v Pišecah. Sestanka se je udeležilo 7 od 12 povabljenih, ki so sprejeli sklep o tem, da se TD Pišce loti akcije za obnovo Pleteršnikove hiše in okolice ter za postavitev spominskih prostorov o delu uglednega rojaka. Od sedmih udeležencev, ki so sprejeli omenjeni sklep, so se dela lotili le trije, in sicer Marjanca Ogorevc, predsednica TD Pišce, Martin Dušič, ravnatelj Osnovne šole Maksa Pleteršnika v Pišecah, in župnik Franc Ornik. Iz praktičnih razlogov so se poimenovali kot Odbor Maksa Pleteršnika Pišce (Odbor), ki je zastavljeno nalogo do 17. septembra 1994, ko je bila v Pišecah državna proslava 100-letnice izida prvega slovensko-nemškega slovarja v Pišecah, uspešno opravil zastavljeno delo, vendar ne z delom tudi končal, saj deluje še naprej.

Pred prevzemom v upravljanje "Odboru Maks Pleteršnik"

RASTOČA KNJIGA
Rast 5 - 6 / 1995

Akcije za obnovo Pleteršnikove domačije in okolice ter za pripravo in izvedbo državne proslave kulturnega dogodka

Čeprav so bile vse akcije med seboj povezane in soodvisne, jih zaradi večje preglednosti prikazujemo po posameznih temah, in sicer:

- zbiranje denarja ter animiranje lokalne, državne in zdomske slovenske javnosti;
- obnova Pleteršnikove domačije in ureditev okolice, postavitev spominskih prostorov in vinske kleti ter oblikovanje priložnostnih spominkov;
- projektna naloga Maks Pleteršnik;
- spominska poštna znamka PTT Slovenije;
- izvedba proslave in pogostitev udeležencev.

Vse naštetе akcije je začel in izpeljal Odbor s prostovoljnim delom vseh treh članov. Največ dela je opravila Marjanca Ogorevc, ki je kot upokojenka vse od novembra 1992. leta pa do izvedbe proslave po lastni oceni (Barbič, 1995) za to delo porabila 15 dni v mesecu po 8 ur na dan, kar je skupaj 2.540 delovnih ur. Nešteto krat je na svojem domu tudi pogostila posameznike in skupine, s katerimi se je dogovarjala za sodelovanje ali izvajala posamezne akcije. Ostala dva člana odbora, Martin Dušič in Franc Ornik, sta opravila toliko ur prostovoljnega dela, kolikor jima je dopuščal čas ob rednem delu. Oba pa sta opravila tudi večino prevozov, vezanih na delo odbora, z lastnima avtomobiloma in na lastne stroške. Nekaj prostovoljnega dela so opravili tudi drugi posamezniki. Tako je dipl.arh. Bogdan Ogorevc izdelal načrt obnove objektov in predračun, predstavniki občine Brežice, Teodor Oršanič (predsednik občinske skupščine), Darko Bukovinski, Anton Podgoršek in drugi pa so prevzeli del obveznosti pri pripravi na proslavo.

a) Zbiranje denarja ter animiranje lokalne, državne in zdomske slovenske javnosti

Za uresničitev obnove Pleteršnikove domačije po načrtu

arhitekta Ogorevca in za ureditev okolice je bil potreben predvsem denar.

Odbor je zbiral denar po treh kanalih: prek prostovoljnih prispevkov, od občine in ustreznih ministrstev ter s prodajo 20 m³ drv slabše kakovosti, ki so jih odkrili po odstranitvi trnja, ki je pokrivalo hišo in gospodarske objekte, ter s prodajo lesa iz treh porušenih gospodarskih poslopij in porušenega čebelnjaka. Prodaja drv in odpadnega lesa je odboru zagotovila prva finančna sredstva, s katerimi so plačali okoliške delavce, ki so čistili s trnjem obraščeno Pleteršnikovo hišo in pripadajoče gospodarske objekte.

Na samem začetku svojega delovanja se je Odbor odločil za zbiranje prostovoljnih prispevkov. Najprej se je s pismom obrnil na pišeške rojake v Sloveniji. Spisek je odbor sestavil iz različnih virov in domneva, da je vanj vključil 90 odstotkov Slovencev, ki imajo korenine v Pišecah. V pismo, poslano 27. januarja 1993 na približno 150 naslovov, je Odbor med drugim zapisal:

"Naše pismo je prijazna prošnja! V ta namen Vam pošiljamo položnico z željo po denarnem prispevku. Vemo, da so težki časi za preživljanje, vendar nikar ne mislite, da je majhen znesek zanemarljiv. Vsak tolar nam bo zelo dobrodošel."

Po izjavi M. Ogorevc (Barbič, 1995) je bilo veliko rojakov veselih, da niso pozabljeni. Zato so mnogi nakazali finančno pomoč, vendar večinoma v majhnih zneskih.

Junija 1993 je Odbor naslovil podobno prošnjo za prostovoljni prispevek na približno tisoč naslovov odvetnikov v Sloveniji (naslove je posredovala Odvetniška zbornica Slovenije). Prošnji se je odzvalo okoli 30 odstotkov naslovnikov s povprečnim prispevkom med 1.000,00 in 2.000,00 SIT. Najnižji prispevek je bil 1.000,00 SIT, najvišji pa 35.000,00 SIT, ki ga je poslal odvetnik, ki stanuje v Pleteršnikovi ulici v Ljubljani.

Po volitvah v državni zbor decembra 1993. leta je Odbor poslal pismo s prošnjo za prostovoljno finančno podporo vsem novoizvoljenim poslancem, najvišjim predstavnikom političnih strank in članom državnega sveta (skupaj 120 naslovov) s priloženo položnico. Prošnji se je odzvala približno petina naslovnikov s povprečnim prispevkom 3.000,00 SIT (najmanjši prispevek je bil 1.000,00, največji pa 30.000,00 SIT).

Prizadevni odbor iz kroga potencialnih donatorjev ni izpustil gospodarskih podjetij in zasebnih obrtnikov. Tudi njim je 25. februarja 1993 poslal prošnjo za finančno podporo, vendar je bil odziv zelo skromen. Nekaj največjih slovenskih podjetij (Smelt, Lek, Pivovarna Union, Krka) so sporočili, da zaradi finančnih težav akcije ne morejo podpreti.

Odbor se je obrnil tudi na Slovensko matico, da mu pošlje naslove vseh slovenskih društev v tujini. Ko jih je dobil, je poslal prošnjo za finančno podporo na približno 150 naslovov, vendar je dobil le 4 odgovore (iz Stuttgarta, Betlehema, Chicaga in iz Švice). Pomen te akcije pa je v tem, da je bila o njem obveščena izseljenska javnost prek članka, objavljenega v Rodni grudi, glasilu za Slovence po svetu (Ogorevc, 1993:14, 15).

Predstavljena objava zasluži posebno pozornost zaradi vsebinske in oblikovne sestave, katere odlika je vsestranska informacija in jasno predstavljeno sporočilo.

Poleg prostovoljnih prispevkov sta za obnovo Pleteršnikove

domačije in gospodarskih poslopij ter za ureditev in opremo spominskih/muzejskih prostorov denar prispevali občina Brežice in država, predvsem Ministrstvo za kulturo, v manjših deležih pa tudi Ministrstvo za znanost in tehnologijo ter Ministrstvo za šolstvo (Barbič, 1995).

Animiranje slovenske javnosti je potekalo predvsem prek sredstev javnega obveščanja. Na vse pomembnejše sestanke je Odbor vabil novinarje regijskih in centralnih časopisov ter radijskih postaj, pripravljaj zanje gradiva in jih obveščal o posameznih akcijah. Prvo novinarsko konferenco je organiziral 17. marca 1993. leta v Pišecah. Vabljeni so bili vsi javni mediji v Sloveniji ter slovenski mediji v Avstriji in Italiji. Nekaj strokovnih člankov pa sta napisala dva člana Odbora (župnik Franc Ornik in ravnatelj osnovne šole v Pišecah Martin Dušič).

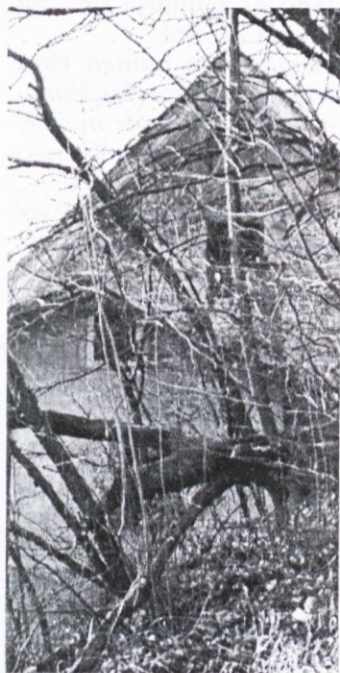
Med medijsko najbolj odmevnimi pripravami na proslavo pa je bilo nedvomno predsednikovanje predsednika države Milana Kučana častnemu odboru za proslavo. Marca 1993 je Odbor Maksa Pleteršnika namreč naprosil predsednika države, da sprejme "funkcijo predsednika častnega odbora ob pripravah in praznovanjih 70. obletnice smrti, 100. obletnice izida slovensko-nemškega slovarja kakor tudi ob otvoritvi spominske sobe v rojstni hiši prof. Maksa Pleteršnika v Pišecah" s predlogi članov častnega odbora (Ogorevc, 1995). Prošnjo predsedniku države so člani Odbora napisali na enakem papirju, z istim ročnim pisalnim strojem v isti kuhinji predsednice Turističnega društva, kot so napisali številne prošnje potencialnim sponzorjem. Z drugimi besedami, predsednik države je bil članom Odbora sicer najvišja avtoriteta, vendar je v njih vzbujal zaupanje in ne bojazni.

Predsednik Kučan je po besedah predsednice Turističnega društva Pišce in predsednice Odbora z veseljem in ponosom sprejel predsednikovanje častnemu odboru za proslavo. Junija 1993 je s soprogo Štefko tudi osebno obiskal Pišce in se sestal s člani Odbora ter bil slavnostni govornik na proslavi 17. septembra 1994 v Pišecah.

b) Obnova Pleteršnikove domačije in ureditev okolice ter postavitev spominskih prostorov in vinske kleti ter oblikovanje spominkov

Odbor je najprej ponovno stopil v stik z edinim lastnikom in potomcem Pleteršnikove domačije, dr. Marjanom Hočevarjem, saj brez njegove privolitve hiše ni bilo moč začeti obnavljati. Po telefonskih pogovorih gospe M. Ogorevc in pismu, ki mu ga je poslala 12. novembra 1992 je gospod Hočevar pobudo Turističnega društva Pišce za obnovo hiše tokrat z veseljem sprejel in v pisnem odgovoru Turističnemu društvu oz. njegovi predsednici sporočil, da je "pripravljen del hiše prepustiti v upravljanje Turističnemu društvu Pišce izključno v cilju počastitve dela g. Pleteršnika" (Ogorevc, 1995). V zelo kratkem času je bila med lastnikom in TD Pišce sklenjena ustrezna pogodba, Pleteršnikova rojstna hiša pa proglašena za kulturni spomenik. Ko je bilo to doseženo, se je delo pri obnovi hiše lahko začelo.

Najprej je bilo potrebno očistiti hišo trnja, ki je stavbo skoraj povsem zakrivalo. Začetna dela pri obnovi hiše so pokazala, da je ta v zelo slabem stanju. Rušili so se stropi, streha je bila v celoti potrebna obnove, skratka, na hiši je bilo več slabega kot dobrega. Hitro se je pokazalo, da predračunska sredstva ne bodo zadoščala

Hiša je bila v trnju in v zelo slabem stanju

Zunanost obnovljene Pleteršnikove domačije

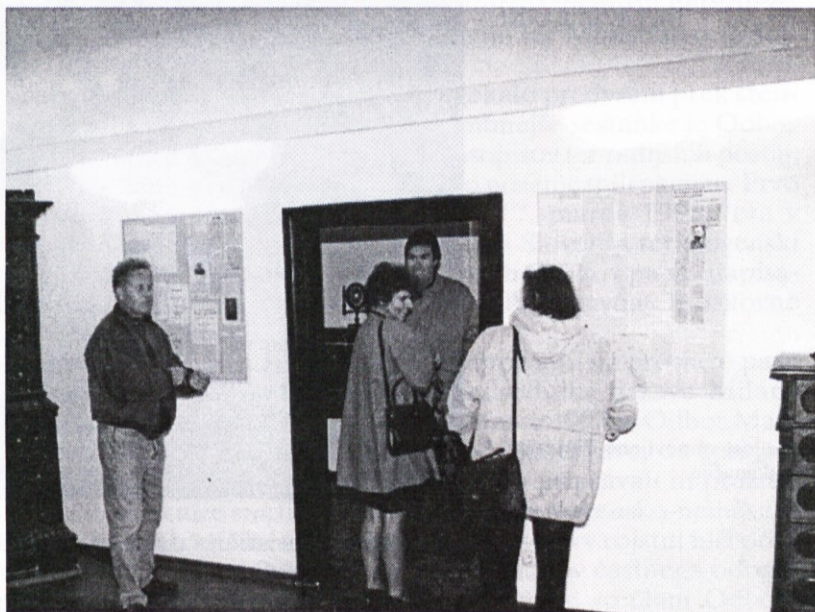
za obnovo. Turistično društvo se je obrnilo na številna podjetja - tako na izvajalce posameznih del kot na druga podjetja s prošnjo za pomoč v denarju, delu in materialu. Odziv podjetij je bil izjemno ugoden. Z naštevanjem tistih, ki so tako ali drugače prispevali k obnovi hiše in gospodarskih poslopij, se sicer izpostavljamo nevarnosti, da mnogih ne bomo uspeli omeniti, vendar naj kljub temu omenimo vsaj nekatere. Komunalno podjetje Brežice je prispevalo WC školjke, Elektro Krško je brezplačno opravilo priključitev hiše na električno omrežje, PTT je enako storilo s telefonskim priključkom, IMP Ljubljana, Podružnica Novo mesto je poleg finančne podpore dalo tudi delavce, Lovsko društvo Pišce je asfaltiralo približno 700 m ceste od Pleteršnikove hiše do lovskega doma in še bi lahko naštevali. Kako je prišlo do tovrstne pomoči? Preprosto! Člani Odbora so neformalno naprosili svoje prijatelje in znance, ti spet svoje prijatelje in znance v različnih podjetjih in ustanovah, da priskočijo na pomoč. V mnogih primerih je bilo podjetja potrebna le spomniti na pismo, s katerim je Turistično društvo Pišce že davnega novembra 1992. leta, torej na samem začetku razmišljanj o proslavi kulturnega dogodka, seznanilo približno 150 podjetij o svojih namerah s pripisom: "Prosimo, vzemite naš program v vednost in nam v tistem trenutku, ko vas bomo nujno potrebovali, pomagajte" (Ogorevc, 1995).

Pohištvo iz obdobja Pleteršnikovega življenja za opremo spominskih prostorov je Turistično društvo Pišce zbiralo že dalj časa. Za potrebe proslave jih je bilo potrebno predvsem restavrirati.

Kletne prostore je uredilo in opremilo podjetje VINO Brežice in s svojim vinom nazdravilo udeležencem slavnostne proslave 17. septembra 1994. leta. Z letom 1995 je to podjetje dalo na trg tudi Pleteršnikovo vino z nalepko, ki so jo v več skicah izdelali oblikovalci podjetja, med katerimi so eno izbrali člani Odbor Maksa Pleteršnika.

Poleg obnove hiše in ureditve spominskih prostorov je bil na Pleteršnikovem posestvu obnovljen čebelnjak (v okviru projektne naloge osnovne šole v Pišceh), hlev pa je bil predelan v prostor za prodajo spominkov. Mednje sodijo razglednice s Pleteršnikovim portretom in Pleteršnikovo hišo, značka, brošura o Pleteršniku,

spominska majica, spominski kozarci in Pleteršnikovo vino. Spominke kupujejo predvsem šolarji in planinci.

Notranjost po obnovi

Naslovnica projektne naloge o življenju in delu Maksa Pleteršnika

c) Projektna naloga Osnovne šole Maksa Pleteršnika

Učenci in učitelji osnovne šole v Pišecah, ki nosi ime Maksa Pleteršnika, so v okviru učno-vzgojnega dela v letih 1992 - 1994 izdelali projektno nalogo z namenom spoznati življenje in delo Maksa Pleteršnika ter spodbuditi okolje za obnovo njegove rojstne domačije in tako počastiti pomembni obletnici.

Publikacija o projektni nalogi obsega 52 strani. Izdelana in natisnjena je bila ob podpori Skupščine občine Brežice in je na voljo v prodajalni spominkov o Pleteršniku.

Na osnovi projektne naloge je osnovna šola izdelala tudi zloženko o Maksu Pleteršniku, ki so jo skupaj z vabilom prejeli udeleženci proslave.

Šola je na osnovi zbranega in obdelanega arhivskega gradiva o Maksu Pleteršniku ter opravljene projektne naloge že dala pobudo za tako imenovano Pleteršnikovo uro, ki jo šola tudi izvaja.

Celodnevni program Predstavitev Maksa Pleteršnika v besedi, sliki in pesmi obsega:

- sprejem šolarjev in pogostitev s kruhom in medom iz šolskega čebelnjaka,
- ogled razstave Projektne naloge o Maksu Pleteršniku v prostorih hodnika osnovne šole,
- kulturni program v dvorani Kulturnega doma v Pišecah: ogled videa o Pišecah in okolici, učenci pišeške osnovne šole predstavljajo kraj v narečju, pripovedujejo o svojem delu pri projektni nalogi, prikaz videa o obnovi Pleteršnikove domačije in proslavi, ki se je je udeležil tudi predsednik države Milan Kučan in soproga Štefka,
- skupaj zapojejo pišeško narodno Vse mine...,
- ogled domačije in spominskih prostorov Maksa Pleteršnika.

Odbor je na predlog ravnatelja osnovne šole Martina Dušiča dal tudi pobudo za zborovanje slavistov Slavističnega društva Slovenije, ki ga je v Krškem in Pišecah organiziralo Slavitično društvo Dolenjske in Posavja (6. - 8. oktober, 1994).

Osnovna šola je poleg projektne naloge izpeljala še naslednje

akcije:

- ustanovila je čebelarski krožek in sodelovala pri obnovi čebelnjaka;
- učenci - člani fotografskega krožka so beležili vse stopnje obnove Pleteršnikove domačije - njihove fotografije so del dokumentacijskega gradiva celotne akcije;
- izvedla je kviz o Maksu Pleteršniku za učence osnovnih šol občine Brežice.

Po mnenju ravnatelja šole Martina Dušiča bo Odbor Maksa Pleteršnika v prihodnje predvsem bdel nad rezultati opravljenega dela in z doseženim vestno gospodaril.

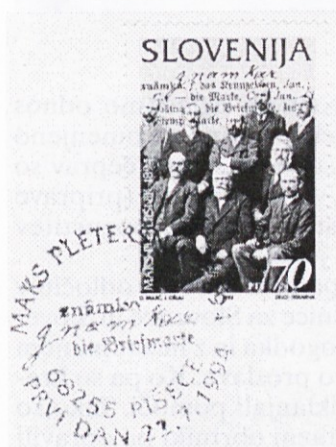
d) Priložnostna poštna znamka PTT Slovenije

Odbor Maksa Pleteršnika je na PTT podjetje Slovenije 4. februarja 1993 naslovil pobudo za izdajo priložnostne poštne znamke ob 100. obletnici Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja. V dobrem letu dni je bila pobuda uresničena. Znamka z motivom dela skupinske slike profsorskega zbora ljubljanske gimnazije realke iz konca 19. stoletja z Maksom Pleteršnikom v prvi vrsti, detajlom iz Slovarja in faksimilom Pleteršnikove lastnoročno napisane opombe znamkar, je bila natisnjena v 150.000 izvodih v nazivni vrednosti 70 SIT na znamko in predstavljena v Pišecah 22. julija 1994. Motiv za znamko (izsek fotografije profesorjev realne gimnazije v Ljubljani s prof. Maksom Pleteršnikom v ospredju) je izbrala SAZU, spremno besedilo za predstavitev znamke z zapisom o Maksu Pleteršniku in njegovem slovensko-nemškem slovarju je pripravil pišeški župnik Franc Ornik.

e) Osrednja slovenska proslava 100-letnice izida prve knjige Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja od 15. do 17. septembra 1994 v Pišecah

Prireditve ob stoti obletnici izida prve knjige Pleteršnikovega slovensko-nemškega slovarja predstavljajo vrhunec obeležja spomina na velikega pišeškega rojaka in njegovo klasično delo. Začele so se 15. septembra 1994 s kvizom osnovnošolcev občine Brežice na temo Življenje in delo Maksa Pleteršnika v Kulturnem domu Pišce, nadaljevale 16. septembra 1994 s predstavitvijo projektne naloge Osnovne šole Pišce o Maksu Pleteršniku v Kulturnem domu, z odprtjem in ogledom razstave o Maksu Pleteršniku v osnovni šoli ter nastopom sekcij Kulturnega društva Orlica iz Pišec (ženski zbor KD Orlica, folklorna skupina Duplo, oktet Orlica) ter končale 17. septembra 1994 s slovesnostjo ob 100-letnici izdaje Pleteršnikovega slovarja pri njegovi rojstni hiši, kjer je bil slavnostni govornik predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, z otvoritvijo prenovljene Pleteršnikove hiše in spominskih prostorov ter končale z družabnim srečanjem nastopajočih, gostov, obiskovalcev in domačinov v Kulturnem domu Pišce.

Slavnostno vzdušje in medijska odmevnost sta bili resnična nagrada članom Odbora Maksa Pleteršnika, občini Brežice - predvsem takratnemu njenemu predsedniku Teodoru Oršaniču - ter vsem, ki so kakorkoli prispevali k uresničitvi spontane pobude Turističnega društva Pišce, da obeležijo spomin na svojega rojaka, velikega slovenskega jezikoslovca Maksa Pleteršnika.

Spominska poštna znamka PTT Slovenije

Na osrednji proslavi je bil slavnostni govornik predsednik Republike Slovenije Milan Kučan.

ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Sodelovanje prebivalcev. Če si podrobneje ogledamo odnos prebivalcev in njihovo vključevanje v akcije, vezane na omenjeno proslavo, ugotovljamo, da jih je večina stala ob strani, čeprav so se mnogi takrat, kadar je bilo potrebno, vključili v delo (priprave in pogostitve ob predstavitvi priložnostne znamke, pogostitev udeležencev osrednje proslave). Kaj se je dogajalo?

Kot že omenjeno, so krajanji z nezaupanjem sprejeli odločitev TD Pišce za pripravo proslavitve 100-letnice za Slovence in Slovenijo izredno pomembnega kulturnega dogodka in z nezaupanjem spremljali prve akcije odbora za pripravo proslave. Ko pa so krajanji videli, da dela napredujejo, niso odklanjali pomoči. Tako so domači krovci zastonj pokrili kapelico, razni obrtniki pa opravili druga obnovitvena dela.

Avgusta 1993. leta je Odbor povabil vsa gospodinjstva k sodelovanju pri polepšanju kraja (ureditvi okolja in dvorišč), da bi bil dostojen obiska "visokih državnih in verskih dostojanstvenikov ter mnogih drugih gostov" (Ogorevc, 1995) ob počastitvi 70-letnice smrti rojaka Pletersnika in ob proslavitvi 100-letnice izida njegovega slovarja. Piščečani so bili že 1985. leta izbrani za najlepši kraj v občini Brežice, za kar je turistično društvo prejelo tudi denarno nagrado. Prav tako so Pišce istega leta zasedle prvo mesto v skupini podeželskih krajev (Ogorevc, 1995). Turistično društvo je ta velik uspeh pripisalo vsem krajanom in ga opredelilo kot skupni uspeh. Zato so se krajanji Pišec vabilu TD tudi tokrat odzvali in resnično poskrbeli za lep videz kraja.

Sicer pa je bilo prostovoljnega dela krajanov bolj malo, ker so bili za posamezna dela potrebni poklicni in pooblašeni izvajalci. Pač pa je junija 1994, le dva meseca pred veliko proslavo, Turistično društvo naprosilo krajanje za prostovoljne finančne prispevke. Odzvala se je približno polovica gospodinjstev. Čeprav so bile vsote prispevkov majhne, so Odboru pomagale pravočasno izpeljati vse akcije, kajti državna sredstva so v blagajno Turističnega društva pritekala zelo počasi in z velikimi zamudami. Z delom je še največ pomagalo Društvo kmečkih žensk, ki je skupaj s številnimi drugimi krajanji, predvsem z mladimi, pripravilo pogostitev udeležencev proslave.

Hkrati pa je Odbor ob vidnih uspehih svojih akcij postal samozavesten in se je odločil, da bo akcijo sam izpeljal do konca in da se ne bo širil z novimi člani, ki bi bili morda pripravljeni sodelovati. Skupno delo, predvsem premagovanje skoraj nepremagljivih ovir, je to trojico še bolj povežalo in ga ohranilo tudi po uspešno

opravljeni proslavi septembra 1994. leta. Dela se nadaljujejo tudi pri sanaciji hiše (talna voda je odnesla zemljo ob hiši in poškodovala škarpo, potrebno je napraviti stopnice do toaletnih prostorov, obogatiti izbor spominkov o Pleteršniku) kot pri drugih akcijah Turističnega društva (program vinske ceste na območju KS Pišce, kolesarska tekma po vinski cesti od Sremiča do Pišec, zagotovitev ugodnih sredstev za obnovo fasad pišeških hiš po priporočilih regionalnega Zavoda za spomeniško varstvo in še bi se kaj našlo).

Aprila 1995. leta so si trije člani odbora za proslavo nazdravili s Pleteršnikovim vinom, si čestitali za opravljeno delo in sklenili sodelovati tudi v prihodnje - v slavo Pleteršniku in v dobro kraja. Za opravljeno delo in za načrte v prihodnje jim gre nedvomno vse priznanje. Odprto ostaja le vprašanje njegovega povezovanja z drugimi posamezniki in skupinami, ki so se medtem organizirale ter oblikovale svoje vizije o razvoju kraja.

Mednarodna delavnica. Mladi Pišečani so že v času priprav na proslavo prevzeli iniciativo za akcije, ki naj bi spodbudile razvoj kraja, ter k sodelovanju povabili vse, ki so se že izkazali kot nesebični pobudniki za razvoj Pišec in okolice, si v uspešnih akcijah nabrali zavidljive izkušnje, ki so jih nedvomno pripravljene deliti s sokrajanji. Na njihovo pobudo sta Univerza v Ljubljani in Univerza v Celovcu junija 1994. leta organizirali mednarodno delavnico Človek - upravljanje - obstojen razvoj v bližini Pišec.

Nanjo so povabili zainteresirane mlade domačine ter jih seznanili s teoretskimi vidiki obstojnega razvoja podeželske skupnosti. Krajanji Pišec in okoliških naselij pa so udeležencem delavnice pripravili celodnevni program v Pišecah z ogledom kraja in okolice, predstavitev dela 14 lokalnih društev in organizacij ter s pogostitvijo.

Teoretične razprave in seznanitev z območjem KS Pišce (z njenimi naravnimi, kulturnimi in človeškimi potenciali) so udeleženci delavnice (strokovnjaki in mladi Pišečani) dopolnili z izkušnjami občine Železna Kapla v Avstriji, ki ji je ob finančni podpori države uspelo industrijsko območje (tovarna celuloze) v nekaj letih intenzivnega dela občinske uprave in prebivalcev spremeniti v območje podeželskega zdravstvenorekreativskega turizma.

Zamisel razvojnega projekta. Energija, ki so jo izžarevali krajanji Pišec, in odločnost, da območje potegnejo iz družbenega obroba, sta spodbudili skupino slovenskih strokovnjakov, ki so sodelovali na mednarodni delavnici (dr. Ana Barbič, mag. Stane Vlaj, mag. Alenka Vrbole, dr. Milan Naprudnik, Angelca Rus, dipl.geogr. Ivan Stanič, dipl.ing.arh. mag. Lidija Globevnik in mag. Andrej Lukšič), da so pripravili predlog raziskovalno-razvojnega projekta Ekološki turizem v KS Pišce. Osnovni cilj projektne zamisli je oblikovati turistični proizvod, ki bi temeljil na lokalnih virih (naravni in kulturni dediščini ter aktivnostih in potencialih lokanega prebivalstva) ob zagotavljanju njihovega ohranjanja in obnavljanja (princip obstojnosti).

Sodobne potrebe po varovanju okolja (ekološki princip), po ohranjanju naravnih vrednot in kulturne dediščine (princip nacionalne podeželske identitete) in po zagotavljanju kakovostnega življenja kmečkega/ podeželskega prebivalstva (socialni princip) terjajo namreč premišljen pristop k razvoju posameznih podeželskih skupnosti na osnovi upoštevanja teoretskih spoznanj različnih strok in izkušenj držav, ki že nekaj desetletij namenjajo celovitemu razvoju podeželja posebno pozornost. Presežki kmetij-

Plakat za mednarodno delavnico v Pišecah, ki sta jo organizirali Univerza v Ljubljani in Univerza v Celovcu.

skih pridelkov, nizki dohodki iz kmetijstva, obremenjenost okolja in majhne možnosti za zaposlovanje so le nekateri od problemov, ki tarejo podeželsko prebivalstvo. Glede na to, da kmetijstvo samo ne more zagotoviti ekonomske in socialne varnosti ljudem, ki živijo na podeželju, je potrebno poiskati nove možnosti, pogoje in poti, ki bodo omogočili celovit in obstojen razvoj podeželskih skupnosti.

Danes podeželje ni več le prostor, kjer se prideluje živež, pač pa vse bolj kot prostor, namenjen tudi nekmetijskim aktivnostim, še posebej turizmu in drugim pristočnim dejavnostim. Zato je podeželski prostor prisiljen združiti več funkcij. Biti mora prostor, ki odpira nova in ohranja obstoječa delovna mesta, hkrati pa mora zagotoviti varovanje okolja ter naravne in kulturne dediščine kot pomembnega razvojnega vira. Ta multifunkcionalnost pa je neredko povod za številne lokalne konflikte, posebej še v primeru razvijanja podeželskega turizma. Ta namreč prinaša v podeželski prostor številne spremembe - od prostorskih in ekonomskih do socialnih in ekoloških v pozitivnem in negativnem smislu.

Zamišljeni razvojni projekt je sestavljen iz osnovnega projekta in petih podprojektov, ki v medsebojni povezanosti in soodvisnosti izhajajo iz osnovnega projekta in ga hkrati soopredeljujejo.

Vsebinske sestavine osnovnega projekta:

- izbor ustreznih teoretičnih pristopov ter opredelitev projektnega problema,
- izdelava metodološke zasnove (postavitve hipotez, opredelitev indikatorjev, oblikovanje merskih instrumentov v skladu z izbranimi metodami dela),
- terensko zbiranje podatkov in analiza,
- opredelitev potencialov lokalnega prebivalstva (socio-demografska struktura, sistemi vrednot in motiviranost),
- izdelava študij o možnostih in nosljivosti posameznih območij,
- opredelitev območij za turistične ter druge gospodarske in dopolnilne dejavnosti,
- trženje turističnega proizvoda.

Med predvidenimi podprojekti je najbolj obsežen prvi, to je oblikovanje turističnega proizvoda, za katerega je že v fazi priprave možno predvideti naslednje vsebine:

- vodna pot in Jovski park,
- kulturnoetnološka turistična ponudba (vključuje že oblikovan program Pleteršnikove ure),
- vinska cesta in rekreacijske aktivnosti ob njej (načrt ceste je že izdelan),
- turistična kolesarska pot,
- obnovljeni grad in urejen grajski park,
- gozdarska učna pot (že obstaja, vendar jo bo treba očistiti in ustrezno opremiti),
- ureditev naselij in zgradb.

V okviru podprojekta "oblikovanje tržne znamke Pišec" bo oblikovana lokalna tržna znamka za promocijo lokalnega turističnega proizvoda, če bo le mogoče v povezavi s turistično znano širšega območja.

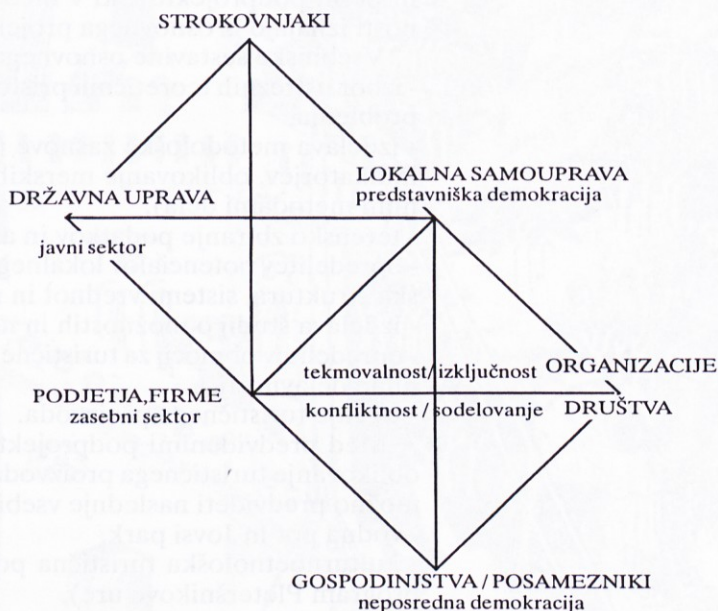
Podprojekt drobnega gospodarstva bo usmerjen predvsem v odpiranje novih delovnih mest z ustreznimi investicijskimi programi za razvoj dejavnosti, ki bodo zaposlile lokalne delovne moči, na drugi strani pa pritegnile investitorje in podjetnike, ki bodo želeli živeti in delati v ekološko ohranjenem in estetsko privlačnem naravnem okolju.

Podprojekt "bio-sadjarstvo in zelenjadarstvo" bo zastavljen tako, da bo spodbudil oz. ponovno oživil pridelavo pišeških marelic in bio-vrtnin, ki imajo poleg pridelave grozdja najboljše možnosti za trženje tako v regiji kot v sosednji Hrvaški, predvsem v Zagrebu.

Podprojekt lokalne samouprave terja opredelitev vloge krajevne skupnosti v okviru nove občine Brežice in zagotovitev njenega delovanja kot institucije predstavniške demokracije na lokalni ravni.

Partnerstva za razvoj. Predstavljene akcije za pripravo in izvedbo kulturnega dogodka na državni ravni kot tudi akcije za spodbuditev celovitega razvoja KS Pišce so primer lokalnih neformalnih pobud. Označuje jih spontanost, odločnost in požrtvovalnost glavnih akterjev (treh članov Odbora, skupine mladih Pišečanov) in neobremenjenost s formalnimi avtoritetami.

PARTNERSTVA ZA RAZVOJ PODEŽELSKIH SKUPNOSTI

Analiza zadnjih dogajanj v KS Pišce pa je pokazala, da se je oblikovalo več različnih neformalnih skupin, ki ne delujejo usklajeno zaradi prestižne naravnosti nekaterih njihovih vodij. Pokazalo se je tudi, da so nekatere skupine kranjov iz teh dogajanj izključene (podjetniki, mlade ženske), kar se bo nedvomno slej ko prej izkazalo kot ovira pri izvajanju načrtovanega razvojnega programa.

Uspešno izpeljane priprave za državno proslavo kulturnega dogodka, mednarodna delavnica, srečanje Slovenskega slavištičnega društva ter nekateri drugi dogodki, organizirani v zadnjem času v Pišceh, so območje potegnili iz anonimnosti. Mnogi Slovenci pred tem za Pišce niso še nikoli slišali, kaj šele kraj obiskali. Dejstva, da so "vstopili" v slovenski javni prostor, se Pišečani seveda zavedajo. Obstaja pa nevarnost, da zaradi preti-

Ana Barbič
LOKALNE POBUDE ZA
KULTURNI DOGODEK NA
DRŽAVNI RAVNI

VIRI:

- Barbič, Ana (1995). Telefonski pogovor z Marjanco Ogorevc 24. in 25. aprila 1995

- Enciklopedija Slovenije (1987). Ljubljana, Mladinska knjiga

- Iz župnijske kronike. Zbral Franc Ornik (1993). Rast. Revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja. Novo mesto, I. IV. št. 7-8, str. 501-506

- Leksikon (1988). Ljubljana, Cankarjeva založba, 1020 str.

- Ogorevc Marjanca (1993). Pišece pod Orlico. Rodna gruda. Ljubljana, leto XI, junij, št. 6, str. 14, 15

- Ogorevc Marjanca (1995). Osebni arhiv

- Rus, Angelca (1994). Socio-geografske značilnosti Pišec - problemi in potenciali perifernih naselij. International Workshop: Residents - Management - Sustainable Development. Podčetrtek, Atomske Toplice, Slovenija, 30. junij 1994, 12. s.

rane samozavesti ne bodo zmogli kritično ovrednotiti lastnih zmožnosti in si pridobiti oziroma tudi vnaprej zagotoviti ustrezne strokovne podpore. Zato bi bilo treba obstoječe in nove razvojne pobude nujno formalizirati v okviru lokalne samouprave ter oblikovati mreže partnerstev za njihovo izvajanje in uresničitev.

Turistično društvo je finančno prispevalo k obnovi zvonika farne cerkve sv. Mihaela

Obnovljena kapelica sv. Antona pri sv. Jedrti

V krajevni skupnosti živi 1300 prebivalcev, ki se ukvarjajo predvsem z vinogradništvom, živinorejo in sadjarstvom

Domačija jezikoslovca Maksa Pleteršnika je obnovljena. Tretjina hiše je namenjena za spominske prostore njegovega ustvarjalnega dela

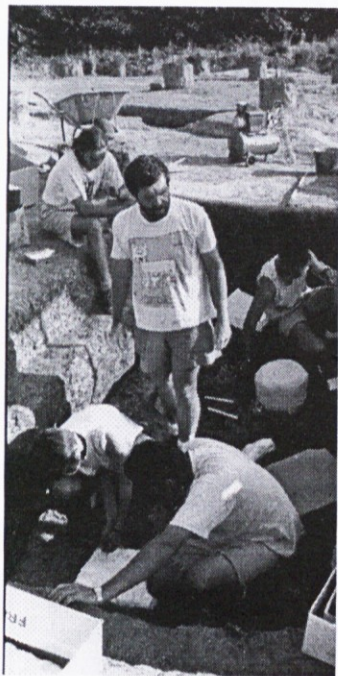

France Kralj: ŽENA S POLNIM PREDPASNIKOM, žgana glina, 1935

**REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA**

ODMEVI IN ODZIVI

Borut Križ NOV KNEŽJI GROB V NOVEM MESTU

Priprava arheoloških predmetov za dvig iz groba

Tordirana ročaja bronaste narebrenе posode - ciste

Leta 1986 je kustos Dolenjskega muzeja iz Novega mesta Tone Knez pričel s sistematičnim raziskovanjem na Kapitelskih njivah v Novem mestu. To preko 20.000 m veliko plano in gomilno grobišče leži na grebenu Marofa, ki ločuje center Novega mesta od Bršljina. Raziskave Dolenjskega muzeja in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine potekajo vsako poletje od leta 1991 dalje, ko poleg Občine Novo mesto iz sredstev za raziskovalno dejavnost - arheološko izkopavanje sofinancira še Ministrstvo za kulturo RS. Tu potekajo še programi javnih del in izkopavanje traja od pozne pomladi do jeseni. Doslej je bila raziskana že 9.000 m² velika površina, pri teh delih pa odkritih preko 260 žganih planih grobov iz časa mlajše železne dobe (4. - 1. st.p.n.št.), preko 50 grobov iz časa kulture žarnih grobišč (9., 8. st.p.n.št.) in 7 starejšeželeznodobnih gomil iz 8. - 4. stoletja p.n.št.

V letošnjem letu smo se lotili raziskave starejšeželeznodobne gomile VII., ki v naravi ni bila več vidna, saj jo je oranje v celoti sploščilo. Gomilo smo našli s sistematičnim izkopom ter skrbnim strganjem in čiščenjem izkopanega polja. Tako so se pojavili grobovi pravokotnih oblik povečini veliki 2,5 x 1 m. Gomila je štela 42 grobov, od katerih so po velikosti odstopali trije in v največjem od njih, v grobu 19/VII., je počival halštatskodobni knez. Grobna jama je v tlorisu merila kar 430 x 210 cm in je bila vkopana v oranžnorumeno sterilno osnovo. Ugotovili smo, da je bila v to jamo zgrajena lesena konstrukcija, nekakšen lesen zaboj,

v katerega je bil položen pokojnik z vsem svojim bogastvom in sijajem. Da je bil bojevnik, priča najdeno železno orožje, kot so sulice, sekire, nož, kamnit brus. Železni in bronasti deli konjske uzde izdajajo konjenika, kar dve kovinski posodi kažeta na njegovo premožnost, sijaj pa dopolnjujeta kar dve grški čeladi - ilirskega tipa, ki smo ju tako prvič našli v Sloveniji. Bronasti čeladi ilirske variante imata skrbno izdelani naličnici z zakovičnimi robovi, z zatilno ploščo, na vrhu pa dva vzporedna grebena za ležišče perjanice, ki je bila pripeta z dvema gumboma. Take čelade smo doslej poznali le iz balkanskega prostora, torej iz Peloponeza, Albanije, Dalmacije, Srbije, Bosne in Hrvaške, naša primerka sta tako najbolj severozahodno ležeča v Evropi. Kako sta prispela v tedaj "cvetočo" Dolenjsko, lahko le ugibamo - trgovina, darilo, bojni plen??? V vsakem primeru predstavljata enkratno najdbo in nov dokaz o trdnih povezavah dolenjske halštatske kulture s civiliziranim grškim svetom.

Velikost groba in bogastvo najdb nedvomno govore o pomenu pokojnika, ki je v času t.i. mlajšega Negovskega horizonta, v 4. stoletju p.n.št. odigral pomembno vodilno vlogo novomeške halštatske skupnosti in sodi ob bok najpomembnejših železnodobnih veljakov Evrope.

S to novo najdbo knežjega groba Dolenjska opozarja na svoj pomen v prazgodovinski arheologiji, sočasno pa utrjuje sloves tako imenovanega "cvetočega dolenjskega halštata" daleč preko domačih meja.

Jože Zupan **SRCE, KI NI MOGLO UTIHNITI**

Ob 70. obletnici rojstva Majde Peterlin - Vide Brest in 10. obletnici njene smrti

Vsi samo hitimo, hitimo. V tem hitenju pa ne najdemo časa za sočloveka - sklicujemo se na hitri način življenja. Tako se je zgodilo, da je bila - razen Literarnega nokturna na radiu - popolnoma pozabljena 70-letnica rojstva pesnice in mladinske pisateljice Vide Brest. Nihče ni poromal k njenemu večnemu počivališču, da bi s svečko spomina obudil večno hrepenenje mladega dekleta, ki je moralo prezgodaj odrasti in nasilno pustiti mlade sanje v duši. Za nekatere je pač Vida Brest le partizanska pesnica - in zdaj so taki časi, da je to kar nekako neugledno. Čas - bo sodil svoje.

In vendar je bila Vida Brest vse življenje z dušo in s srcem vezana na mehko dolenjske pokrajine okrog Šentrupert. To večno hrepenenje je bilo najmočnejše prav tik pred koncem poti, ko je načrtovala, da si bo v svojem Kamnju ponovno postavila dom in pisala spomine na Bevka, Seliškarja - in še najlepšo pravljico za otroke.

Hrepenenje se je tkalo že tedaj, ko je s škafom vode na glavi oblikovala prve verze, ki bi ji omogočili, da bi kljub revščini lahko obiskovala gimnazijo. A kaže, da se sanje ne smejo uresničiti, sicer ne bi bilo več hrepenenja.

Ali tedaj, ko si je ob odločnosti Borove pesmi zaželela, da bi bila ona vsaj brst žilavega bora in se je iz tiskarskega škrapa brst zapisal brest, s tem pa pesničino umetniško ime - Vida Brest. Česar ni zmozel človek, pa je pomagal narediti čarovnik Ujtata...

Že proti koncu prehitro sklenjenega življenja je še enkrat popotovala v leta spominov, ki

so bila tako kruta, da ni bilo časa niti za sanje, in nanizala dogodke, v katerih je tudi majhen človek lahko velik.

Taka je naša podoba o Vidi Brest - v srcu bi nam ostal spomin na njeno delo, njena življenjska podoba bi vedno bolj bledela, če... če ne bi bila pesničina zapuščina na šentruperski šoli in med neurejenimi listi pesmi, ki kažejo popolnoma drugačen obraz Vide Brest.

Te pesmi je izbral in uredil pesnik in prijatelj Ivan Minatti, Dolenjska založba pa zdaj izpolnjuje obljubo in nam tako daje popolnoma novo, svežo podobo pesnice Vide Brest z naslovom *Tiho tiho, srce*.

Večina pesmi - nekatere niso datirane - je nastalo okrog 1950. leta - torej v času, ko se ni smelo govoriti o osebnih stiskah in hrepenenjih, ker človek ni bil pomemben, ampak le množica. Šele pesnikom Kajetanu Koviču, Janezu Menartu, Tonetu Pavčku in Cirilu Zlobcu je z zbirko *Pesmi štirih* uspelo prekiniti takšno tlačenje lirike. Šele zdaj, po 45 letih, pa vemo, da je v temu duhu korakala po poti življenja tudi Vida Brest.

Po uvodnem delu zbirke, ki se začinja:

Kadarkoli pomislim na svojo domačo dolino, zagledam pred seboj vse griče in gričke, ki jo obkrožajo, in v dolini visok, silno visok zvonik, ki so ob njem vse hiše samo hišice.

se pred nami zvrsti 24 pesmi.

Začenja se s spominom na očeta (pogost motiv v njenem pesniškem ustvarjanju), nadaljuje pa z vero v ljudi, kajti: *Zrasla bo med srci trdna vez, ljubezni same vzplamenimo kres, od srca do srca se razgori!*

Jože Zupan
SRCE, KI NI MOGLO
UTIHNITI

Nato pa se razbohota hrepenenje po ljubljeni osebi -
*Resnico o ljubezni vsem razkriti
edino prav je.*

*Kajti z ljubeznijo strah ne more
do Srca!*

Boji se jeseni, kot pravi v pesmi Prošnja, nastali v začetku septembra 1950. leta:

*Ustavi se, jesen! Še ni čas zate,
naj zacveti prej moj najlepši cvet!
Naj vrne sonce svoje žarke zlate,
da pride drobna ptica cvetu pet,
da se bo cvetna čaša osladila,
da bo metulj, prelepi sončni svat,
razpel v pomladnem lesketanju
krila*

*in priletel mi v cvetje vasovat,
da mi pomladni dež opere lica,
da zmije mi prerane gube z njih,
da mi prežene dragega desnica
poslednji iz srca otožen vzdih!*

V to hrepenenje pa se zgodaj
vriva misel po neuslišnanosti:

*Sonce zlato vsako jutro
mehko vas iz spanja drami,
jaz pa v prazno vsako jutro
segam z mladimi rokami...*

Mladost je pač prehitro minila
- kot ptice odšla je. Tako ljubezen
ni utešila nikomur srca.

V vsem hrepenenju pa je še bolj sama, kot je bila prej. Vendar vsaka drobna misel pripomore, da je svet lepši.

In čeprav je bil sen lep, postaja še sen bolan. Grenko ugotavlja, da ji ni bilo dano, da bi se razcvetela s polno močjo. Četudi *radostno pelo okrog bo življenje*, bosta v njej le žalost in hlad.

Vendar pa srce ne more molčati; čeprav še ni pomladi, se je bo dobra zemlja usmilila in k sebi prižela.

Tedaj pa:

Nič radosti, nič muk, nič hrepenenja!

Le mir neskončni. Zopet bom doma!

Zdaj pa je že dolgo doma - s svojo spremno besedo sta jo oživila pesnika Ivan Minatti in Severin Šali (nekdanj sta v isti sobi urednikovala, zdaj pa tudi Šalija že tretje leto ni med nami). Ilustrator Lucijan Reščič pa je za vsako pesem stkal likovno podobo.

Oboje - pesmi in ilustracije - pa pripomore, da bo pesnica Vida Brest v nas zaživela v novi, popolnejši podobi.

Vida Brest in njen podpis

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 5 - 6 / 1995

Suzanne Widmer, fotografirana Na
Loki med obiskom v Novem mestu.
(Foto: M. Markelj)

V letih, ko sem veliko sodelovala z begunci in izposojala knjige v njihovih centrih, sem večkrat naletela na izraz dobrodelni darovalci. Veliko je o njih pripovedovala tudi Branka Bukovčeva, neutrudna organizatorka pomoči za begunce v novomeški občini, ki jo je samo veliko srce in skrb, kako priskrbeti pomoč in kako beguncem olajšati življenje v novih okoliščinah.

Nisem si predstavljala, da bom tudi sama spoznala eno od njih, ampak življenje uprizarja tudi nepredvidljive dogodke, polne presenečenj, in takšno je bilo tudi moje srečanje z gospo Suzanne Widmer.

Po rodu je Švicarka. Moj prvi vtis je bil, da gre za izredno toplo in pristrčno osebo. Po poklicu je učiteljica glasbe, igra na violončelo. Ko je prišla v Novo mesto na zasebni obisk, je obiskala tudi novomeško begunsko šolo ter zanj imela koncert.

Gospa Suzanne je posredno naše gore list. Je nečakinja prejšnjega pleterskega priorja p. Janeza Hollensteina. Obiskala je Pleterje in strica, ko je bila stara štirinajst let. Vzljubila je lepo slovensko pokrajino in ljudi. Veliko je tudi potovala po krajih bivše Jugoslavije in spoznala številne prijatelje na Hrvaškem, v Bosni in v Makedoniji.

V dneh, ko se je začela vojna v Sloveniji in na Hrvaškem, je bila zelo nesrečna. "Nisem mogla delati, bila sem vsa iz sebe," nam je zaupala.

Stric ji je svetoval: "Žalost boš najlažje premagala z dejavnostjo, pomagati je treba."

Začela je nastopati po cerkvah. V okolici svoje rodne vasi je pred nedeljskimi mašami zaigrala na violončelo in potem s

prižnice pripovedovala ljudem o dogodkih na Balkanu, o beguncih in njihovem trpljenju, o tem, kakšne pomoči so potrebni.

Tako je uspela zbrati blizu 30.000 švicarskih frankov pomoči, posebej za begunce, nastanjene v Novem mestu. Ko pa je spoznala Branko Bukovčeva, koordinatorico za izobraževanje begunskih otrok, so se skupaj z g. Hollensteinom odločili, da bi bilo najbolj smotrno zbrati denar preusmeriti v izobraževanje.

Tako gre del denarja za šolnino 15 begunskih otrok, ki se šolajo na medicinski in tehnični srednji šoli, del pa za realizacijo programa Korak za korakom do okrevanja.

V tem programu poleg bosanskih beguncev sodelujejo tudi slovenski nadarjeni otroci in prostovoljci, študentje, menihi, ki skupaj ustvarjajo v literarni, likovni in glasbeni delavnici.

Namen tega programa je pomagati ljudem v stiskah in slovenskim otrokom, da zrastejo v zrele ljudi, ki bodo lahko svojim bližnjim nudili pomoč in oporo, ki ju v življenju večkrat potrebujemo. Begunci se ne bodo počutili osamljene v svojem begunskem getu, slovenska odraščajoča mladina pa bo lažje razumela drugačnost in bila bolj strpna do drugačnih usod in načinov življenja.

Sicer pa Suzanne Widmer že dvajset let deluje v različnih humanitarnih organizacijah v Švici, med drugim zbira denar za delovanje dveh SOS vasi, eno na Hrvaškem in eno v Nepal. To so majhna naselja za otroke, ki nimajo staršev ali pa ti za njih niso sposobni skrbeti. V teh vaseh skrbijo "izšolane" mame za 6 do 8 otrok. Po svetu je nekaj tisoč takih naselij. Sicer pa, kot pravi naša dobrotnica, se ljudje

Jadranka Matić-Zupančič
SUZANNE WIDMER - DOBRA
DUŠA

v Švici bolj zavedajo pomena karitativnih dejavnosti, vanje je vsajena zavest, da morajo pomagati pomoči potrebnim. Seveda jih zanima, če tako zbran denar prihaja v prave roke in na pravi naslov. Bistvo takega zbiranja je, da ni režijskih stroškov, vsem darovalcem pa priskrbijo povratno informacijo o porabi zbranega denarja. Iz tega se financira tudi nakup zvezkov za bosanske šolarje.

In kako uspe Suzanne Widmer živeti tako izpolnjeno življenje? "Nimam ne družine ne svojih otrok, ljubim pa vse otroke, zlasti tiste, ki so pomoči potrebni," pravi.

Pred kratkim je v Švici organizirala koncert, na katerem so nastopili vsi njeni nekdanji in sedanji učenci, 24 čelistov in 3 kontrabasisti. S seboj je imela tudi posnetek tega koncerta.

Za konec najinega srečanja je Suzanne zaigrala na violončelo. Zvoki so se razlivali po Krki, zaiskrila se je prikrita milina glasbe nad Loko in naša, sedaj lahko rečemo, dobra znanka se je uglasila z mehko dolenjsko pokrajino, tako kot se njena duša, prepolna ljubezni, uglaši z dušami številnih otrok, raztrošenih po vsem svetu.

Jadranka Matić-Zupančič

KAKO ŽIVETI SKUPAJ

Okrogla miza

V novomeškem Kulturnem centru Janeza Trdine sem se 26. maja letos udeležila okrogle mize Kako živeti skupaj. Priredili so jo Mestna občina Novo mesto, Slovenska fundacija Ljubljana in Nacionalni odbor Evropske mladinske akcije proti rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu in nestrpnosti.

Dan poprej so bile organizirane likovne in glasbene delavnice, ki so se jih udeležili otroci in mladina iz Bosne in Hercegovine in Novega mesta, ter nato razstava likovnih del.

Na začetku je vse udeležence pozdravila prof. Vasja Fuis, sekretarka Sekretariata za izobraževanje, vzgojo, zdravstvo in socialne zadeve Mestne občine Novo mesto, in spregovorila nekaj spodbudnih besed o potrebi sožitja in razumevanja med ljudmi.

Delo Slovenske fundacije je predstavila njena predsednica dr. Anica Kos-Mikuš. Poudari-

la je, da družba in njene ustanove ne morejo premagati vseh problemov, s katerimi se srečujejo njeni člani. Zato je prostovoljno delo, ki je v interesu drugih ljudi in družbe in se izvaja na miroljuben in kreativen način in ne ogroža nikogar, zelo zaželeno.

S prostovoljnim delom se lahko ukvarjajo vsi, otroci, mladostniki, odrasli. Pomagajo lahko vsakomur, ki je v težavah, otrokom, mladostnikom, bolnim, ostarelim, osamljenim, beguncem in invalidom.

Prejšnji pleterski prior p. Janez Hollenstein, ki se žal okrogle mize ni mogel udeležiti, je poslal video sporočilo Begunstvo res samo breme za državo?, kjer je spregovoril o nalogah beguncev iz BIH, ki so zahtevne: učenje slovenskega jezika, spoznavanje političnih in gospodarskih razmer.

O nalogah Slovencev pa je prior dejal, da jih srečanje z

Delo Slovenske fundacije je predstavila njena predsednica dr. Anica Kos-Mikuš (prva z desne)

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 5 - 6 / 1995

bosansko kulturo lahko bogato oplodi ter jih pripravi za specifične naloge v Evropi, da bodo postali most med Zahodom in Vzhodom ter muslimanskim arabskim svetom. Begunci iz Bosne bi bili lahko tvorci pri tem.

Mirko Vavpotič iz Urada Republike Slovenije za mladino nas je spomnil, da letošnje leto poteka v znamenju Evropske mladinske akcije proti rasizmu, ksenofobiji, antisemitizmu in nestrpnosti, katere temeljno geslo je: Vsi drugačni, vsi enakopravni. Akcija je rezultat Dunajske deklaracije, ki so jo 9. oktobra 1993 na Dunaju podpisali predsedniki vlad držav članic Sveta Evrope in predsednik Vlade Republike Slovenije Janez Drnovšek. V njej so izrazili svoje ogorčenje nad pojavljanjem rasizma, ksenofobije in antisemitizma, vedno večjo nestrpnostjo, naraščanjem števila nasilnih dejanj, predvsem do migrantov in imigrantov, ter ponižujočim in diskriminiranim odnosom, ki ta dejanja spremlja.

Akcija se je pričela 10. decembra 1994, ob dnevu človekovih pravic, in bo trajala vse letošnje leto. Ta široko zasnovana Evropska mladinska akcija, ki želi javnost osveščati v smeri strpne družbe, temelji na enakopravnosti vseh ljudi. Usklajuje jo Svet Evrope s sodelovanjem posebej ustanovljenih nacionalnih odborov, ki vodijo in usklajujejo akcijo v posameznih državah.

Tudi v Sloveniji deluje odbor Evropske mladinske akcije, ki ga sestavljajo predstavniki različnih ustanov, organizacij (mladinskih in drugih), manjšin ter drugih narodnostnih skupin in različni strokovnjaki, ki so že pripravili obsežne programe.

Program zajema različna področja raziskav, preučevanje pravnega sistema, vzgojno-izobraževalne, kulturne, športne,

socialne in druge dejavnosti ter medijsko in informativno dejavnost.

O prihodnosti mladine je spregovorila dr. Mirjana Ule s Fakultete za družbene vede. Podala je nekaj rezultatov raziskave Mladina 93, ki je bila izvedena na vzorcu dijaške populacije v Sloveniji.

Kot avtorica je navedla, da raziskava ni dala enoznačnih odgovorov. Prvi vtis je, da se mladi dokaj medlo in pasivno odzivajo na spreminjanje družbenih in življenjskih razmer. To nam pokažejo podatki o visoki prednosti vsega zasebnega pred javnim, o zatekanju v družino, o pomenu miru in varnosti pred vznemirljivim življenjem, o majhni pripravljenosti za sprejemanje tveganj.

Raziskava pri slovenski mladini opozarja na izrazit porast odmika od drugih narodnosti, manjšin, drugačnih kultur, religij. Ni nujno, da gre za dolgoročne usmeritve, ampak bolj za trenutne izhode v tiskah, ki jim jih pač ponujajo socialno okolje in pretekle izkušnje.

O šoli in dvojezičnosti je spregovorila Livija Knaflič s Sve-tovalnega centra za otroke, mladostnike in starše. V slovenskih šolah se poleg slovenskih otrok šolajo otroci pripadniki italijanske in madžarske manjšine, romski otroci, otroci priseljencev (migrantov) iz nekdanjih jugoslovanskih republik ter begunski otroci. Seveda je obvladanje učnega jezika ključnega pomena za njihovo šolanje, saj se preko jezika posreduje večina učnih vsebin in izkazuje pridobljeno znanje. Avtorica je poudarila, da je za uspešno delo učiteljev v razredih z dvojezičnimi otroki pomembno, da so seznanjeni s pojavom dvojezičnosti s psihološkega vidika, saj je pri oblikovanju treba upoštevati jezikovne sposobnosti učencev. Ker je v jeziku vtkana kultura pripadajočega

naroda, večjezičnost okolja vključuje tudi več kulturnosti, je lahko jezikovna in kulturna raznolikost med učenci priložnost za učitelje, da otroke navajajo na drugačnost in razvijajo strpnost do drugačnega.

O vrednotah mladih sta poročali učenki Mateja Ribič in Vesna Kotnik iz 3.b. razreda novomeške srednje ekonomske šole, mentorica pa je bila psihologinja Marjana Šetina-Kladnik. Njen namen je bil praktično ugotavljanje pomena, ki ga imajo posamezne vrednote za mlade ter zbiranje in ugotavljanje mnenj in dilem, ki jih imajo mladi v zvezi z vrednotami.

Dijakinji sta ugotovili, da dekleta bolj cenijo emotivne in socialne vrednote, medtem ko fantje višje vrednotijo materialne vrednote, dosežke in uživanje.

Najbolj cenjena vrednota pri fantih je zdravje, takoj zatem se je uvrstila vrednota svobode, na tretje mesto ljubezen, ki je v republiški raziskavi celo na prvem mestu. Vernost je v republiški raziskavi šele na 18. mestu, v raziskavi dijakin pa na 10. mestu.

Mladi menijo, da bi nekatere vrednote morale več veljati.

V svetu jih najbolj motijo vojne in krutosti pa tudi ubijanje živali in uničevanje narave, v okolju pa laži in hinavščina. Ugotavljajo, da se je treba bolj prizadevati za izboljšanje stanja, tako posameznik kot tudi skupnost.

O Romih, šoli in letu strpnosti sta spregovorili Darja Padovan in Martina Picek. Osnovna šola Bršljin se že več kot dvajset let srečuje s problemi Romov. 10 odstotkov učencev je Romov, pri reševanju pa sodelujejo z novomeškim Centrom za socialno delo in Mestno občino Novo mesto. Pri vključevanju Romov v vzgojo, izobraževanje in življenje na šoli so učitelji ugotovili naslednje

posebnosti:

- romski učenci ne obvladajo učnega slovenskega jezika, poznajo ga le na nivoju konverzacije;
- pojmovni svet romskih otrok se zaradi drugačnega načina življenja ne pokriva z našim;
- delo v šoli je boljše pri otrocih, ki so bili vsaj dve leti vključeni v vrtec;
- socializacija romskih učencev poteka počasi;
- motivacija za učenje je majhna, značilna je kratkotrajna pozornost;
- utesnjuje jih zaprt prostor; podaljševanje njihovega bivanja v šoli z dopolnilnim poukom ni uspešno.

Na podlagi takih izhodišč je Zavod Republike Slovenije za šolstvo pripravil projekt Vzgoja in izobraževanje Romov v osnovni šoli. Eden glavnih sklepov je bil, da je v vzgojnoizobraževalnih programih potrebno v večji meri upoštevati pravico Romov do drugačnosti. V projekt je vključenih šest osnovnih šol: Bršljin, Leskovec pri Krškem ter po dve iz Maribora in Murske Sobote.

V prvem letu projekta so bili vanj vključeni prvi in drugi razredi z romskimi učenci, v drugem letu se je priključil še tretji razred.

Preverjanje različnih organizacijskih oblik je pokazalo, da je najbolj učinkovita zgodnja integracija z veliko skupinskega in individualnega dela.

Da bi ohranili in razvili svojo identiteto in specifično kulturo, romski učenci vsako leto sodelujejo s svojim kulturnim programom (ki vsebuje tudi številne pesmi v romščini) na prireditvah, proslavah, vsakoletnih srečanjih ob svetovnem dnevu Romov; izdali so tudi nekaj glasil.

Na osnovni šoli Bršljin so v letu strpnosti izpeljali projekt pod geslom Vsi drugačni, vsi enakopravni. Vsem šolarjem so posredovali informacije o na-

činu razmišljanja in življenja Romov. Učenci so delovali v mladinskih delavnicah, ogledali so si romsko naselje Brezje. O romski problematiki so se pogovarjali pri razrednih urah, projekt pa so zaključili z razstavo likovnih izdelkov in proslavo, na kateri so se predstavili Romi iz vrtca in šole.

Avtorici sta ugotovili, da je čutiti tudi potrebo po izobraževanju romskih vzgojiteljev in učiteljev, ki bodo v vrtce prinesli tudi romski jezik.

Projekt Korak za korakom do okrevanja je predstavil dr. Arpad Barath z Medicinske fakultete iz Zagreba. Ta program je sestavni del širšega programa psihosocialne pomoči žrtvam vojne in drugih oblik nasilja v sodobni družbi od zapostavljanja otrok do preganjanja družin z njihovih ognjišč.

Po definiciji sodi program v vrsto tako imenovanih kreativnih terapij, ki temeljijo na skupnem cilju: spodbuditi aktivno uporabo kreativnih potencialov, procesov in kapacitet osebnosti. Program je nastal na Hrvaškem pod pokroviteljstvom Unicefovega urada v Zagrebu. Trenutno ga uporabljajo v 48 splošno-izobraževalnih knjižnicah in v njihovih podružnicah po vsej državi. Izvajajo ga posebej izšolani bibliotekarji, učitelji in šolski psihologi.

Na kratko, gre za nenavaden program, ki se namesto ustaljenih, kliničnih pristopov umešča v naravno okolje žrtev vojne, tam, kjer živijo, delajo, se žalostijo ali veselijo. Kot osnovno "orožje" proti vojni, nasilju in duhovnemu pustošenju, ki ga vojna pušča za seboj, vodijo svoje varovance, da uporabljajo čopič, barvo, svinčnik, besedo, glasbo, gib in knjigo.

Dr. Barath je navedel tri značilne pozitivne dosežke tega programa v Novem mestu:

prvič, da je program dobil podporo organizatorjev, vklju-

no z optimalno oskrbo z materiali za realizacijo posameznih delavnic;

drugič: program je uspel zbrati in ustvariti tako samozaščitno skupnost, ki med svoje člane šteje ne samo begunce, ki trenutno bivajo v Sloveniji, ampak tudi domačine v zelo različni sestavi, od študentov socialnega dela (iz Ljubljane) pa vse do skupine redovnikov iz kartuzijskega samostana v Pleterjah;

tretjič: sodeč po empiričnih dognanjih, so bile dosežene pomembne pozitivne spremembe v nekaterih temeljih spoznavnih in vrednostnih sistemih praktično pri vseh udeležencih, ne glede na starost, spol in socialni status.

"Pravi pomen teh sprememb je v visoko vrednih estetskih produktih udeležencev, gre pa tudi za moralno kvaliteto iz praktično vseh 12 osrednjih tem, o čemer pričala med drugimi tudi ta sklepna prireditev s simboličnim naslovom 12 + 1 korak do okrevanja," je končal dr. Barath.

Nato smo si ogledali nastop varovancev Varstveno-delovnega centra iz Novega mesta, ki so igrali na različna glasbila in zelo neposredno sledili glasbenim napotkom dr. Baratha; čeprav so duševno prizadeti, so znali izraziti svoje glasbene občutke.

Mladi Romi, otroški zbor in folklorna skupina, so nam podarili nekaj utrinkov iz romskih plesov in pesmi.

Sledila je sklepna predstava Korak za korakom do okrevanja, ki so jo izvedli udeleženci programa, begunski otroci in mladostniki ter domačini. Dramaturški vložki so bili v slovenščini, drugače pa je bilo besedilo v srbohrvaščini. Sporočalo je o vseh 12 korakih: kakšni smo, ko smo prestrašeni, v stiskah, ko se jih osvobajamo, zavetimo, se odpremo drugemu.

Joža Miklič EKONOMISTI IN NJIHOVA POT K ODLIČNOSTI SLOVENSKEGA GOSPODARSTVA

Dolenjski in belokranjski ekonomisti se že leta zbirajo na svojem tradicionalnem seminarju na Otočcu in tudi na ta način vztrajno iščejo nove poti v gospodarstvu. Kot razgledane svetovljane jih združuje ljubezen do svoje ožje domovine, želja po prijateljevanju, potreba po novih spoznanjih in trajno iskanje nečesa boljšega, ustvarjalnejšega in bogatejšega, ne glede na trenutne gospodarske razmere, razpoloženje oblasti in politično opredelitev posameznika.

Letošnji 7. seminar o poslovnem napovedovanju in učinkovitem odločanju v zaostrenih gospodarskih pogojih je potekal pod geslom Pot k odličnosti slovenskega gospodarstva. Pod takim geslom zato, ker se slovensko gospodarstvo ne more in ne sme zadovoljiti samo z mednarodnimi standardi kakovosti izdelkov in storitev, kot so ISO, GMP, FDA in podobni. Kot narod z majhnim ozemljem bomo na svetovnem trgu uspešni le z izjemnim znanjem in odličnostjo poslovanja, z značilnostmi, ki nimajo nič skupnega z vsakodnevnimi "ravbarijami" povprečnežev, mafijskim načinom poslovanja, bogatenjem na nedostojen način in podobnim, kar tako množično spodbuja in omogoča prostodelujoči trg. Odpovedujemo se takemu načinu pridobivanja bogastva zaradi kratkoročnih učinkov, prevetlih tveganj in drsenja v trajno podrejenost vladajočim na trgu. Hočemo preseči miselnost o "zgodbi uspeha" za vsako ceno in z znanjem ustvarjati izdelke in storitve, zaradi kate-

rih bo trgovanje na svetovnem trgu s Slovenijo čast in nikarkršna miloščina.

Dr. France Bernik, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, je v svojih opozorilih udeležencem seminarja imenoval tako naravnost "trajno vizijo" ustvarjalcev dobrin na svetovnem trgu.

Mr. ph. Miloš Kovačič, predsednik Območne zbornice Novo mesto, pa je navedel več praktičnih primerov iz svoje bogate prakse, s katerimi je dokazoval, da je odličnost ponudbe ena od osnovnih pogojev za uspešnost podjetja Krka in da si želi, da v tej uspešnosti ne bi bil tako osamljen.

Strokovnjaki ugotavljajo, da je poti do odličnosti sicer nešteto, da pa si z dobro organiziranostjo, pravilnim poslovnim napovedovanjem, dobrimi odločitvami v zaostrenih gospodarskih pogojih in ustrezno informiranostjo te poti skrajšamo in jih naredimo manj naporne. Napotila predavateljev, dr. Gričarja, dr. Ivanka, dr. Topiča, dr. Mihelčiča in dr. Dimovskega, so bila za udeležence svojevrsten strokovni izziv, saj so nenehno primerjali svojo poslovno pot s potjo, ki jo ubirajo stroke, in so se pritrtilno, pa tudi odklonilno odzivali v razpravi.

Posebno pozorno je bilo spremljano predavanje dr. Toneta Gabrijelčiča z naslovom Transplantacija srca kot primer vrhunske timske organizacije, ker je opozarjalo na nujnost interdisciplinarnega sodelovanja številnih strokovnjakov v skupinah, da je vrhunski uspeh

dosegljiv.

Pri tiskem delu, v katerem se združujejo različna nujno potrebna znanja, pa je izjemno pomembno poznavanje značaja in osebnih sposobnosti sodelujočih, o čemer je na seminarju spregovoril dr. Vid Pečjak. Naš pomembni psiholog je podal tudi številne ugotovitve stroke o značajih ljudi in opozoril na njihove ustvarjalne sposobnosti.

Lepo se je na temo o značajih ljudi navezovala predavateljica prof. Erženova, ki je udeležence opozorila na poslovne in diplomatske protokole, pravila obnašanja gostitelja do gostov.

Guverner Banke Slovenije je seveda imel pomemben položaj na seminarju, saj je prišel med slušatelje naslednji dan po izjavi predsednika vlade, da mora Banka Slovenije olajšati položaj izvoznikom. Po uvodni ugotovitvi o nalogah Banke Slovenije je jasno in nedvoumno ponovil znano mnenje, da ni nikakršnih osnov za spremembo tečaja tolarja v korist izvoznikom in da je za izboljšanje njihove konkurenčnosti treba poiskati druge vire, ki jih ima izvozni sistem na razpolago (znižanje obrestnih mer, pomoč Slovenske izvozne družbe, odlogi plačila dajatev in drugo).

Seminar sta strokovno zasnovala skupaj s predavateljki mag. Darinka Miklavčič in dr. Janez Gabrijelčič. Navdušenje in zadovoljstvo slušateljev je najtrdnější dokaz, da sta ga zasnovala dobro in koristno in za njuno delo se jima najlepše zahvaljujemo. Tudi letos se je potrdilo dejstvo, da ekonomist ne more uspešno opravljati svojega poklica, če je ozko in sektorsko usmerjen. Potrebna mu je široka

razgledanost, poznavanje razmer v svetu, v stroki in v domačem okolju, spremljati mora smeri razvoja in se vključevati v razreševanje najbolj žgočih problemov širše družbe. Da lahko opravlja svoje poslanstvo, pa se mora nenehno izobraževati, v sebi mora najti moč za premagovanje strokovnih in družbenih ovir, ki jih sreča na svoji življenjski poti in, kot je dejal dr. Gabrijelčič na seminarju, "mora med svoje ustvarjalne moči vključevati tudi še ne dovolj izkoriščene možnosti svoje podzvesti", ki mu lahko olajšajo odločitve v zaostrenih gospodarskih razmerah.

Dobra in koristna spoznanja z letošnjega seminarja ekonomistov, ki so se ga udeležili tudi pravniki, gozdarji, kemiki in drugi, so raznim strokovnim društvom lahko dobra spodbuda za organiziranje novih strokovnih srečanj za oblikovanje in izmenjavanje mnenj. Ekonomistom in raziskovalcem se že pridružujejo člani društva Novo mesto kot del oblikovalcev razvoja mesta in njegove oblasti. Za razvoj območja bi bilo koristno slišati objektivna strokovna mnenja strokovnjakov za turizem, da ne govorim o razvojnih potencialih zdravnikov, projektantov, kulturnikov in še mnogih drugih. Če imamo radi svoje okolje, smo pripravljeni tudi kaj storiti, da to okolje boljše, ustvarjalnejše in srečnejše živi. Ob omejenih materialnih možnostih sedanjega časa je najmanj, kar lahko storimo, da se med seboj poenotimo v svojih razvojnih težnjah. S temi nameni je vsako strokovno srečanje v našem okolju lahko samo koristno.

96-LETNICA OBSTOJA TURISTIČNEGA DRUŠTVA NOVO MESTO

Na pobudo dr. Albina Poznika je bilo 8. maja 1899 ustanovljeno Olepševalno društvo Novo mesto, ki naj bi "s privatno iniciativo skrbelo za čim lepšo zunanost mesta in se ukvarjalo s tujsko prometno propagando".

Iz ohranjenih virov je moč zaslediti, da so že okoli leta 1890 prebivalci Novega mesta želeli vzpostaviti povezanost mesta s prijazno okolico. Pričeli so z zasajanjem kostanjev in tako uredili številne drevorede (na Florjanovem trgu, pred pošto in ob cesti); leta 1893 je bil urejen drevored ob Tavčarjevi cesti (Kapiteljski marof). Novoustanovljeno Olepševalno društvo je prevzelo vse te nasade v oskrbo. Hkrati je v tem času zaživelo družbeno in družabno življenje, organizirane so bile številne prireditve.

Največje zasluge za ustanovitev Olepševalnega društva je imel notar dr. Albin Poznik, novomeški župan v letih 1884 - 1891, ki se je vseskozi prizadeval za narodni in gospodarski preporod Novega mesta in okolice. Z ustanovitvijo društva je postal tudi njegov prvi predsednik. Kasneje je za svoje vsestransko delo prejel naziv častnega meščana Novega mesta.

Dejavnost društva se je širila na druga področja, poudarek pa je veljal privabljanju obiskovalcev v Novo mesto in na celotno Dolenjsko. Prek takratnih Dolenjskih novic so s številnimi članki predstavljali Dolenjsko, njene kraje, naravne lepote, termalne vrelce, kulturne in zgodovinske znamenitosti....

To drugo poslanstvo je narekovalo društvu, da svoj naziv dopolni in tako postane Olepševalno in tujsko - prometno društvo. V njegovih dopolnjenih

pravilih iz leta 1934 je bilo zapisano: "Namen društva je olepšavanje Novega mesta in okolice, čuvanje za kraje značilnih spomenikov in za tuje mikavnih umetnin ter zgodovinskih spomenikov, v obče gojitev smisla za prirodne in zgodovinske znamenitosti Novega mesta in okolice ter vsega, kar služi udobnosti in pospeševanju tujkega prometa." Za doseg te ciljev so ustanavljali razne odseke, kot: olepševalni, kulturno-zgodovinski, propagandno-statistični, prometni, pogostiteljsko-zabavni,...

V letih 1952, 1953 so po posameznih krajih ustanavljali turistična društva, kakršna poznamo danes, med njimi tudi Turistično društvo Novo mesto - kot naslednik Olepševalnega in tujsko-prometnega društva. Na območju tedanjega okraja Novega mesta jih je nastalo devet. Ker pa se je v vsestranskem razvoju turizma pokazala potreba po njihovi medsebojni uskladitvi, je bila v letu 1954 ustanovljena stalna turistična konferenca za Dolenjsko kot posvetovalni organ, dve leti kasneje pa Okrajna turistična podzveza (danes Dolenjska turistična zveza), ki je prevzela večji del aktivnosti na področju pospeševanja turizma.

Priznati moramo, da so bile turistične društvene organizacije ene izmed gonilnih sil razvoja turizma, kar so dokazovale s sadovi svojega dela, bodisi pri širjenju turistične miselnosti, vključevanju najširšega kroga ljudi, prizadevanju za ustvarjanje pogojev, ki jih turizem potrebuje; bodisi pri ohranjanju in urejanju okolja, izdajanju propagandnih edicij... Le s sodelovanjem vseh dejavnikov, od

gospodarskih, političnih, kulturnih do komunalnih, je ustvarjeno sožitje, ki je v turistični dejavnosti nujno potrebno. Zaveš, da lahko turizem igra osrednjo vlogo v gospodarskem in

kulturnem razvoju Novega mesta in Dolenjske, je bila vedno prisotna in prav to so turistična društva s svojim delom želela dokazovati.

Ksenija Khalil PARKI ZA ŽIVLJENJE IN DOLENJSKA

V zadnji številki revije RAST je bil objavljen prispevek Andreja Hudoklina Parki za življenje in Dolenjska. Ob tem bi rada nanizala nekaj svojih misli.

1.

Nekako zgleda, da nastaja v Beli krajini kar ugodna klima za uvajanje naravnih parkov. Počasi se spreminja naš odnos do narave in kulturnih vrednot. To se kaže v prizadevanjih ljudi, da si uredijo svoje okolje ne samo v ožjem smislu, npr. odpadki, ampak tudi, da si uredijo domačije, vedno več je pobud za ohranitev stavbne dediščine in iskanje arhitekturne podobe Bele krajine, skoraj z nedosegljivim tempom se obnavljajo cerkve, počasi se premikajo stvari v Krajinskem parku Lahinja itd. Morda se te vrstice berejo kot fraziranje, pa niso fraze napisane za kakšno priložnostno reč, ampak tako je. Seveda so tudi posamezniki, ki s svojim ravnanjem ovirajo ta prizadevanja. Mislim, da je k takim spremenjenim, za naravovarstvenike v pozitivno smer obrnjenim mnenjem zlasti pripomoglo obveščanje in osveščanje ljudi, kaj sploh je varstvo narave oz. naravni parki, če ostane samo pri tem. Morda se sliši smešno in banalno, ampak ljudje smo pač taki, da se nam stvari, mimo katerih hodimo vsak dan, ne zdijo prav nič posebnega, zato nam mora nekdo povedati, zakaj so te stvari

izjemne in jih moramo zaščititi in varovati. Vedno to ni jasno, zato so potrebne razlage. In več kot jih je, bolj ko se predlagatelji približajo ljudem, lažje se da stvari izpeljati.

Mislim, da pri tem velikokrat grešimo, saj so naši razlogi podani skopo, morda tudi preveč akademsko in posredovani na osnovi nekega predhodnega stališča, "saj je vse tako jasno, saj to vsi veste, mar ne." Pa v resnici ni tako. Hočem reči, da je pač potrebno veliko pojasnjevanj, veliko pogovorov z ljudmi, ne samo nekih uradnih sestankov, ampak je potrebno izkoristiti razne možne načine. Zato se mi zdi prav, da se tudi v reviji RAST pojavlja ta tematika.

Za nas, Belokranjce so parki realnost. Enega imamo, napovedani so še novi. Območje, ki bi ga zajemali niti ni tako majhno in je za Belo krajino precej pomembno. Če si predstavljamo: Krajinski park Lahinja, ustrezen pas ob Kolpi (krajinski ali regijski park Kolpa), park Kočevsko, ki naj bi zajemal vso Poljansko dolino in obronke Roga, vključno z Mirno goro, vprašanje do kam bi segalo v Beli krajini varovano območje Gorjancev. Dodajmo k temu še biotop črnega močerila (dolina od Tuševega Dola do Jelševnika) pa varovano območje reke Krupe (če je reka onesnažena s PCB, še ne pomeni, da je treba dvigniti roke od nje), dopuščam

možnost, da sem še kaj izpustila, potem je to v celoti gledano kar pomembna površina Bele krajine. To pa daje njeni podobi in njenemu razvoju drugačne temelje in razsežnosti.

Zaradi tega je potrebno ustrezno načrtovati razvoj Bele krajine in v programe razvoja vnesti tudi razvoj parkov in vse, kar parki še prinesejo zraven. Ni se več mogoče zadovoljiti s takimi navedbami, kot so: "skrbeli bomo za varstvo narave, ohranjali čisto okolje in dober zrak ipd", kar običajno ni pomenilo nič in tudi ni nikogar obvezovalo h kakšnim dejanjem. Zdaj je potrebno natančno razdelati, kaj bomo storili, kako, s čim, kdo in kdaj. To smo dolžni storiti, če smo ljudi "prepričali", da je njihov konček sveta enkratno in neponovljivo bogastvo narave tega planeta.

2.

V Beli krajini se, kot rečeno, že od leta 1986, ko je bil sprejet odlok o Krajinskem parku Lahinja, učimo živeti v parku in s parkom. To je sicer dolga doba, pa smo kljub temu še kar bolj na začetku. Res moramo upoštevati, da je park nastal kot hiter ukrep proti nadaljevanju hidromelioracij in je že samo s tem opravičil svoj obstoj, sicer pa o parkih Belokranjci nismo kaj dosti vedeli. Zdaj je iz leta v leto bolj prisotno vprašanje, kaj pa zdaj, kakšno bo življenje v parku, kaj smemo in kaj ne, ali prinaša kakšne koristi, se pravi, se da kaj zaslužiti na ta račun, povedano tudi drugače, ali prinaša kakšna "delovna mesta". Morda je k temu, da se ljudje vse bolj zanimajo tudi za te vrste zaslužka, pripomoglo dejstvo, da se je v občini Črnomelj pojavila velika nezaposlenost, take razmere pa so tudi bolj naklonjene iskanju novih podjetij (v osnovnem smislu besede). Zato je nekako dozorel čas, da se doslej "papirnato zavarovanje"

spravi v življenje. Poleg tega je promocija parka Lahinja pomenila oz. pomeni, da vse več ljudi obišče park, to pa je najhujši znak ljudem, ki tam živijo, da na tem vendar nekaj je in da bi se to morda le dalo izkoristiti. Razmere za uvajanje parkov postajajo ugodnejše.

Do sedaj je pri razvoju Krajinskega parka Lahinja delal predvsem Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu oz. njegova prizadevna konzervatorica Mira Ivanovič. Izpeljana je bila dokaj odmevna promocija parka, urejen izvir Lahinje v Nerajskih lugih, postavljene oznake poti po parku in še kaj. Občina Črnomelj je v letu 1994 pripravila projekt razvoja v okviru CRPOV, ki opisuje stanje in nakazuje nekatere možne usmeritve za dejavnosti, doc. dr. Anton Prosen iz FAGG v Ljubljani je pripravil prostorske osnove razvoja vasi Veliki Nerajec, nadalje naj omenim še projekte v okviru programa REVIT. Torej je zbranih že kar precej podlag za začetek uresničevanja programa varstva in razvoja parka, predhodno pa sploh nekoliko posodobiti sam odlok. O tem ne bi na dolgo razpravljala, pač pa samo tole: najti je treba odgovore zlasti na naslednje:

- kakšno naj bo kmetijstvo
- kako se bodo urbanistično in arhitektonsko urejale vasi
- s čim se še lahko ljudje bavijo (obrt, turizem ipd)
- vprašanje odplak
- odškodnine, spodbude, krediti,

To je najtežje. Druge zadeve (n.pr. ureditev poti in kmetij, vodovod itd) je neprimerno lažje izpeljati tako tehnično kot finančno.

Ob tem pa je treba rešiti tudi vprašanje, kdo bo s parkom upravljal. Ker občina najbrž ne more kot taka (s svojimi upravnimi službami) neposredno upravljati in voditi zadeve (doslej

očitno tudi ni bila učinkovita), je smiselno, da to upravljanje nekomu poveri. Ali ustanovi kakšen (majhen) zavod (vprašanje je, koliko bi bilo smiselno spraviti pod streho enega zavoda upravljanje vseh parkov v občini ali celo Beli krajini) ali pa to poveri komu drugemu, npr. ustreznemu društvu, ki pozneje lahko tudi prerase v zavod. Sočasno s tem pa občina lahko sprejme program varstva in razvoja za določeno obdobje in zagotovi potrebna sredstva za njegovo uresničevanje, realizacija je potem v pristojnosti pooblaščenih ustanov.

Pri novonastalih parkih se te stvari predvidi že z odlokom, saj tako pravi že zakon o naravni in kulturni dediščini.

3.

Tako bi nekako na papirju spet vse lepo zgledalo, v praksi pa bi bilo drugače. Ob spremljanju prizadevanj naravovarstvenikov in pojavov na terenu sem se oz. se še pogosto vprašujem, zakaj je možno, da nek posameznik meče slabo luč na vse prebivalce in zakaj ga vsi tolerirajo. Povedano naravnost: razvpiti primeri črnih gradenj nasplošno oz. konkretno, vsi (občina, inšpekcijske službe) so vedeli in videli (objekti niso nastajali nevidno), da ob Kolpi rastejo črne gradnje, pa ni nihče ukrepal, nasprotno, kasneje se črne gradnje mirno legalizira. Prav imajo kmetje, ko pravijo, da so oni vedno skrbeli za naravo in bodo še naprej. Odnose kvarijo tisti posamezniki, ki so čez noč postali podjetniki in imajo pred očmi samo še svoj hitri in za vsako ceno prisluženi dobiček (država jih podpira, ker pač vidi dohodnino), ter tisti kmetje, ki bi radi čim več tržnih viškov, kar jih sili v čezmerno uporabo umetnih gnojil in "zaščitnih sredstev", vsa kmetijska politika pa jim pri tem pomaga. Tak kmet je občutek do narave

izgubil, ker živi v prividu, da od nje ni več odvisen. Zato je v prvi vrsti zaradi takih treba sprejeti ustrezne predpise, ukrepe in jih nato izvajati. Zato se res vprašamo, kakšen smisel ima, npr. opredeliti smernice za arhitekturo, če pa nimamo gradbene inšpekcije, ki bi bila sposobna preprečiti črne gradnje oz. gradnje, ki ne bodo v skladu z dovoljenji.

4.

Uvajanje parkov mora spremljati široko zasnovan potek izobraževanja. Ni dovolj ne odlok ne še tako dober program varstva in razvoja, potrebno je nenehno izobraževanje (vzemimo besedo izobraževanje v najširšem smislu) vseh, ki imajo kaj opravka s parki. Teh pa je kar veliko. Začeti bi treba že pri občinskih službah (politika zagotavljanje sredstev) in upravnih enotah (ti pišejo razna dovoljenja), kmetijski svetovalni službi (razvijanje ustvarjalnosti na področju sonaravnega kmetovanja in drugačna finančna politika), projektantih (njihova naloga je izdelava dobrih načrtov, ne poceni kopij) itd. Tako bo ljudem, ki živijo v parku, lažje dati na njihove dileme bolj konkretne odgovore, alternative, predloge.

5.

V omenjeni razpravi Andrej Hudoklin navaja, kakšni parki so v pripravi, in omenja tudi regijski park Kočevsko, ki naj bi zajemal Poljansko dolino v Beli krajini. V zvezi s tem želim samo ponoviti svoje stališče, da se ne morem strinjati, da se del Bele krajine imenuje Kočevsko. Poljanci tega izraza ne bodo nikoli sprejeli. Zanimariti je treba dejstvo, da je Poljanska dolina pač administrativno razdeljena na dve občini, kajti kljub temu je vedno bila in je enoten kulturni prostor. Vsi geografski pogoji me o nasprotnem ne

Ksenija Khalil
PARKI ZA ŽIVLJENJE IN
DOLENJSKA

morejo prepričati. Če pa ravno zaradi njih nikakor ne gre drugače, kot da se Poljansko dolino priključi parku Kočevsko, potem je treba namesto park Kočevsko poiskati kakšen drug, bolj sprejemljiv izraz.

Problemov s parki je torej veliko. To bo terjalo dosti dela, dobre volje in potrpežljivosti.

Bela krajina dobiva z njimi novo podobo, čeprav gre v resnici zgolj za to, da se udejani tisto, o čemer vsi tako radi leporečimo: mila dežela neokrnjene narave in bogate kulturne dediščine. Bomo znali izkoristiti to svoje bogastvo, da bo mošnja polna in nas pri duši ne bo sram?

France Kralj: GOZD, barvni lesorez,
1956

ODMEVI IN ODZIVI
Rast 5 - 6 / 1995

Franci Šali **NOVOSTI DOLENJSKE ZALOŽBE**

Stane Pevec

TRNCVET

Utva, 15. knjiga

V sonetni obliki se bralcu predstavi Pevčev svet - od njegovih zgodnjih otroških let do zdajšnjih, ko že premišlja o svojem koncu. Trnova je bila doslej ta njegova pot skozi čas, ko sta mu sosedovala in se trpela svobodoljublje in sla po neodvisnosti na eni ter ranljiva občutljivost poeta na drugi strani kakor /Na istem steblu trn in cvet/.

Že zgodaj so se v njegovo otroško dušo vtisnili tragična občutja o svetu odraslih. V njih obnašanjih je zaznaval in odkrival marsikaj nelepega, krivičnega, izrojenega. Le mati mu je bila lahko vzor, ljubezen in dobrotar.

Vojna in poveljni čas ga obremenita z marsikaterimi spoznanji in večkrat bridkimi razočaranji. Tuji vojaki so neizprosni, a na svoj način tudi smešni v svojih obnašanjih, njih domači pomagači se znašajo nad vsem, kar je rdeče in kar je lahko v prid rdečim. Slednji po koncu vojne postanejo gospodarji najrazličnejših usod. Eno doživljajo premagani v roških hostah in drugod, drugo preprosto kmečko ljudstvo in njih vera.

A čas gre dalje, njegova generacija se stara, prihajajo mlade in še mlajše. Le ob obletnicah mature se sprostijo in razžive v nekdanjo mladost in prešernost. Dotikajo se ga dogodki, ki ga ne izpušče, dokler jih ne upesni.

V naravi išče sozvočja s sabo in s človekovo naravo. Privlačijo ga biljke, drevesa, živali, gor, vod, zamisli se ob raznih predmetih ali ljudeh oziroma odnosih in pri vsem tem zna biti tu in tam tudi jerek, ironičen, hudo mušen.

Pesnik se stegne, prevesi tudi onkraj. Ta svet vse teže lega nanj. Čuti to breme življenja in svoje polzenje tjakaj. Povratek v golo snov groba se mu upira. Hrepenenje ga sanjari k željam, recimo, da bi bil pesem, da bi se v grlih z vinom srečeval, da bi bil povsod, samo v grobu ne. Verzi v teh pesmih se mi zde tudi najlepši, že skoraj pretresljivi.

Nasploh so Pevčeve pesmi razmišljujoče, večje verzificirane, prispodobno domiselne in ob drobnih stvareh ali rečeh izpovedujejo prenekatere življenjske resnice, ki mu jih je pisalo in jedkalo življenje.

Meta Štaudohar

SPOMINI NEKDANJOSTI

Utva, 16. knjiga

Nekaj let je tekst Štaudoharjeve medil in knjiga čakala na objavo. Medtem je avtorica že ugledala svoje Spomine poljanske babice in tako so Spomini nekdanjosti njena druga natisnjena knjiga, kateri je pridjala pomenljive misli etnologinja Marija Makarovič. Metino delo

znanstvenica uvršča med imenitne romansirane zapise o "načinu življenja in kulturi v Poljanski dolini pred prvo svetovno vojno, korenito pa šele po drugi svetovni vojni".

Tako se v pripovedi soočita dva sveta, zdajšnjost, ki je omogočila v povojnem socializ-

mu tudi tej dolini prodor k blagodatim sodobne civilizacije, katere sprejemajo njeni prebivalci kot nekaj samoumevnega, in nekdanjost, ki obstaja zgolj še kot zavest in spomin, kot nekakšne notranje podobe, dostopne le čutom in nič več čutilom, saj to, kar zdaj gledajo oči, posluša sluh, srka voh, je drugačno, je skoraj povsem ali že v celoti spremenjeno, novo. Le tanke niti, drobne sledi, komaj zaznavne stopinje prebujaajo notranji spominski svet sorodnikov in znancev petih generacij, od praprababice do otrok otrok njenih sinov, ki se razpre in ubesedi v nekaj dneh, ko po več kot pol stoletja pride iz Amerike k svoji ostareli materi na obisk njen sin.

Ta se čudi vsemu. Prevzame ga visok življenjski standard: nove, zidane hiše, tekoča voda, kopalnice, sobe z lepim pohištvo, moderno opremljene kuhinje, avtomobili pri hišah. Muh, bolh v stanovanjih, skupnega prebivanja ljudi in živali ni več, niti ni več vaških mlak - napajališč, vse je tako ali še boljše kakor v Ameriki. A, žal, tudi nekdanje obdelanosti njiv, košenic ni več. Rastje je ugrabilo ped za pedjo gojeno zemljo, zaraslo in spremenilo je podobo krajine. Ostala pa sta njena naravna lepota in mik.

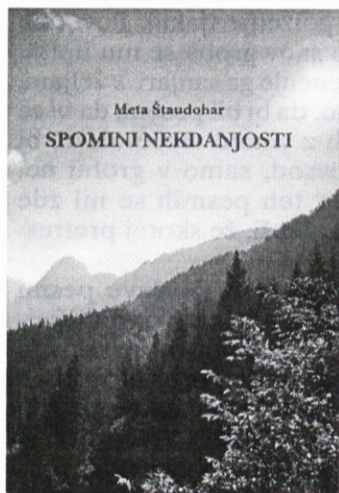
Ugasle in pozabljene so mnoge šege, navade nekdanj kmečkega in vaškega življenja, vda-

nega in stisnjenega med grenkobo in muko ter vero in upanjem.

Vse to je avtorica slikovito opisala kot pogovor svojih romansiranih oseb, iz katerega se lušči tudi čas mladosti že blizu sto let stare praprababice in celo čas njenih staršev. V dialogih je zaznati tudi etično in vzgojno noto, saj se kot rdeča nit vleče skozi vso pripoved starkin razsojajoči modrostni moralni svet ali naravna filozofija o tem, kako se obnašati in kako ravnati v življenju, da bi bilo vse v prid družini, človečnosti, poštenju in otrokom, tem malim lučkam prihodnosti.

Torej, čeprav knjiga govori o preteklosti, je njena sporočilnost namenjena danes in jutri. Pač, potrpeti je treba kdaj pa kdaj, se modro vzdržati, ne agresivno, prenapeto in za vsako ceno dokazovati ali braniti svoj prav, kajti enakopravnost izhaja iz vlog in poslanstva, ki ga ima nekdo ali vsakdo v življenju, recimo moški ali ženska, mati ali oče in podobno, ne pa iz nekakšnega nerazločujočega pogleda, kateremu je bistvo bivanja in obstoja bivajočega le zgodovinsko, torej relativno razkrito. Zato ta lahko pelje v pogubo, ubeseduje Štaudoharjeva misli svoje osrednje junakinje, praprababice.

Knjigi je uredil naslovnico Silvo Vide.

Lojze Krakar SKICE SPOMINOV Utva , 17. knjiga

Krakarjeve zgodbe so nekakšni knjižni prvenci, saj ga doslej v taki podobi poznamo le po pesmih, objavljenih v skoraj dvajsetih pesniških zbirkah.

Pripovedi, ki jih je avtor odbral za pričujočo knjižico, so marsikomu že znane, če prebi-

ra literarno revijo Sodobnost ali pa revijo Rast. Vse, enajst jih je, so sklenjene celote.

Govore o Krakarjevi življenjski poti, o tistih njenih trenutkih, ki globlje in širše zrcalijo čas in razmere pri nas na Slovenskem ali pa tudi v naši bližnji

soseščini in daljni Ameriki, drugi domovini mnogih Slovencev, še zlasti Dolenjcev in Belokranjcev.

V zgodbah se vrača v svojo mladost, v otroška semiška leta ali v kasnejša poveljna leta "socialistično zamišljenega in programiranega razvoja", ki prenekaterim Belokranjcem, in ne samo njim nikakor ni šel v račun, čeprav se vrnitev starih / prejšnjih časov in razmer tudi niso želeli. Sprejeti ga pač niso marali in mogli takega, kot so ga pojmovali in udejanjali njegovi zanesenci, kratkovidni in naivni aktivisti velikega in mogočnega političnega aparata obnove in korenite prenovne življenja. Ta se mu skozi pripovedne drobce razgalja kot žrtev raznih topoumnežev, aparatčikov, ki jim je bilo dano vladatai in odločati o usodah ljudi, večkrat tudi razgledane inteligence, do katere so bili v sistemu še posebej pozorni in na katero so njegovi varuhi gledali z ideološko privzgojenim nezaupanjem.

Kritičen je avtor tudi do sodobnega evropskega sveta biznisa, ki se za duha in kulturo ne zmeni, če, recimo, ne prinašata dobička, kar se pogosto primeri umetniški besedi, hkrati pa svojim naveličanim, razvajenim, snobovskim družicam dopuščajo, da se vrte v njihovih krogih, kjer navidez učeno modrujejo o bistvu obeh, čeprav o njihovih vsebinah in nacionalnih

privezah ter izvorih skoraj nič ne vedo.

V prenekateri zgodbi je razkrita tudi bridka socialna plat življenja, posebej tista, ki jo je avtor doživljal ali srečeval v otroštvu v svoji rodni belokranjski deželici brez. Kar se mu ni kot otroku moglo razkriti, se mu kot zrelemu človeku in literarnemu ubesedovalcu odkriva na pretresljiv, malce melanholičen način, ki ga večkrat pospremi s svojevrstno ironijo, hudomušnostjo ter osebno kritično držo.

Tak je Krakar tudi v drugih zgodbah, v tistih, ki so ga doletevale v njegovih poznejših letih, ko je opravljal najprej po vojni razna aktivistična opravila, zatem poklicne uredniške in novinarske dolžnosti in kasneje zahtevne profesorske obveznosti med tujimi visokošolskimi krogi.

Zgodbe je avtor sicer nekoliko drugače razvrstil za objavo, kakor so dejansko razvrščene. Trenutek slepe pokornosti računalniški razporeditvi in nepazljivosti je bil dovolj za to, da bi bila vrnitev k začetku za založnika predrago početje, kar na svoj način razgalja tudi majhen ali nikakršen finančni manevrski prostor Dolenjske založbe. A bralca pravzaprav ta nezgoda ne bo motila pri branju privlačnih Krakarjevih zgodb.

Ilustracija na naslovnici je delo slikarja Janka Orača.

Lojze Krakar

SKICE SPOMINOV

Andrej Rifel-Felan PEPEL IN PREPIH Siga, 23. knjiga

Naslov zbirke s tremi cikli, Ker v njem je bistvo, Petek, sobota, nedelja, Med dvema kosoma kruha, razodeva bralcu, da gre za nekaj, kar se mu lahko šele razkrije, če se iz tlelega prepihne upepeljenost. Ta namreč

prekriva živost, bistvo, ki živi kot pesnikova beseda - vroča, ogrevajoča v smehlaj ali v grenkost, trpkost, črnogledje ali v odrešujočo intimnost, zasebnost ali v dotik s pomenljivimi, dragocenimi minljivostmi.

Odpihati pepel ali vsaj pihniti vanj, je tako, kakor vzeti v roke pesnikovo besedo in z njo v svoji duši presvetliti pesnikovo srce in v njem ugledati zapise s poti, ki jo je hodil, ki mu je dajala lepote otroštva, stremljenja k človečnosti, ljubezni in spoznanja, kako je v tem in takšnem svetu, kakršen pač ta je, zelo težko ali skoraj nemogoče ostati človek. Včasih je dovolj le trenutek pa nisi več to. Raniš drugega ali te prizadenejo drugi. In lahko okamniš, se zalediš, lahko paseš svojo žalost, jo zvečiš, bogve do kdaj, morda vse do trenutka, ko se začne s tabo sladkati bela kostena gospa - Smrt.

Tako teko v nihajočem razpoloženju in spreminjajočih se občutjih ure, dnevi, tako se iztekajo tedni in se porojevajo petki, ko že veš in ko že čutiš, da boš iz smilečnega pehanja lahko legel v sobotne trave in zaživel po ukazu svojega notranjega sveta.

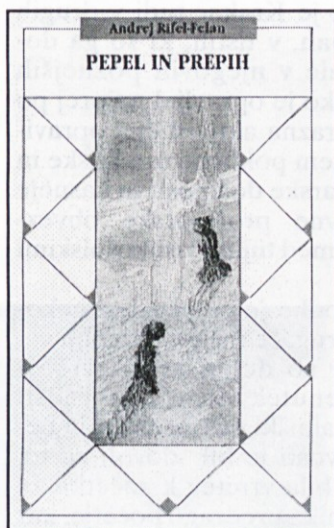
Ta pesnika vodi k drobnim rečem, nežnim sapam, v dlani narave ali k potem in potkam minulih neugaslih doživetij.

Mesto ni njegov jaz, ni ga prevzel nase, je njegov antisvet, je prostor in scena onkraj njegove radosti in sreče. O njem pravzaprav ne govori, iz njega beži in ubeži, če je le mogoče. Tam ni njegovih sledi, v njem je zgolj služba.

Zares se dobro počuti v prirodnejšem okolju. Tam, kjer so gore, kjer so trave, kjer so grozdi ptic. Ustvarja in dvomi, ljubi, a se boji, da je vse, kar počne in spočenja, jalovo, pa kljub temu ne jenja in upa, da pepelni susedek njegovega ognja ne bodo ugonobili, da bo le-ta ostal pod njimi žarnovroč, neugasel roj, ki bo izprepihan, zmogel preneka-teremu iziskriti korenike svoje plamengovorice.

To je Riflova prva objavljena zbirka. In načakala se je! Podjelše pri Kamniku, kjer je doma, so del njenega ozadja in ozemljitve, zato le-te predstavlja tudi obogatitev tamkajšnje literarne knjižne besede.

Naslovnico zanjo je ustvaril Milan Golob, ki je knjižico pospremil tudi s svojo spremno besedo.

Matjaž Klemenčič SLOVENES OF CLEVELAND Seidlova zbirka, 14. knjiga

Kdo bi si mislil, da bo v Seidlovo zbirko Dolenjske založbe zašla knjiga o življenju slovenskih izseljencev v ameriškem mestu Cleveland. A življenje ima svoja pota in presenečenja. In nenadejanka zna celo odpreti nove možnosti za promocijo dolenjskega tiska in založništva. Ta knjiga je namreč že na ameriški celini in vest o njenem natisu je bila tiskana v časopisih z velikimi nakladami.

Mogoče se založnik niti ne bi odločil za njen natis, če ne bi bilo v založbi zbirke znanstve-

nega in strokovnega tiska in če ne bi bili prav Dolenjska in Bela krajina najbolj izseljevani pokrajini na Slovenskem.

Ta knjiga seveda predstavlja le drobec slovenske izseljeniške zgodbe. Čeprav je v uvodnem poglavju širše prikazan proces slovenskega izseljevanja v Ameriko, temeljna znanstvena pozornost vendarle velja naseljevanju in življenju Slovencev v Clevelandu vse do danes. Podlaga študiji so dokumenti številnih arhivov v tem mestu pa tudi drugod v ZDA ter Sloveniji.

Tako knjiga dovolj natančno orisuje clevelandski čas od priselitve prvega Slovenca leta 1879, prek množičnega doseljavanja Slovencev v klasične slovenske clevelandske naselbine (na St. Clair Avenue, v Collinwood in Newburgh), do preseljavanja druge generacije Slovencev na široko obrobje Clevelanda, v Euclid ter ostale naselbine vzhodno od mesta v dvajsetih letih. To poglavje je sklenjeno z obdobjem ponovne požitve starih slovenskih naselbin na St. Clair Avenue z naselitvijo slovenske emigrantske skupnosti po drugi svetovni vojni. Nato sledi prikaz podjetništva Slovencev v Clevelandu, v nadaljnjih treh pa še inštitucij, ki so bile in so še danes ključnega pomena za ohranjanje etnične identitete priseljencev (katoliške fare, slovenski narodni domovi in slovenske bratske podporne organizacije). V posebnem poglavju je prikazano tudi delavsko gibanje med Slovenci v Clevelandu. Zelo zanimivo je poglavje o Američanih slovenskega porekla, ki so kandidirali za položaje za voljene urade v mestu Clevelandu, v okrajih Cuyahoga ter Lake, na ravni zvezne države Ohio in celo na zvezni ravni. Slovenci v Clevelandu so bili zastopani v clevelanskem mestnem svetu vse od leta 1925, v tridesetih letih pa so imeli kar 4 od 32 mestnih svetnikov. Slovenski Američan Frank Lausche je bil leta 1944 izvoljen za clevelandskega župana, Edmond J. Turk pa leta 1972 za predsednika clevelandskega mestnega sveta. Slovenci so bili od tridesetih let naprej tudi člani zakonodaj-

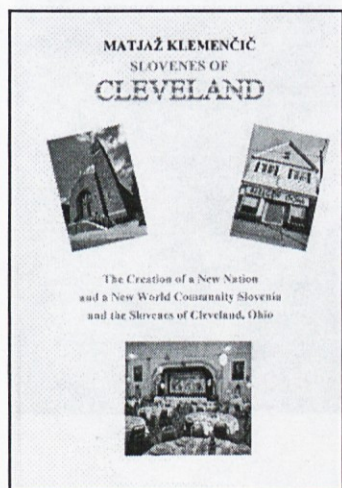
ne zbornice države Ohio kakor tudi člani državnega senata Ohia. Frank Lausche je leta 1944 postal guverner zvezne države Ohio, leta 1956 celo zvezni senator iz Ohia, v letih 1980 do 1992 pa je bil član ameriškega kongresa Dennis Eckart, Američan slovenskega porekla iz "Velikega Clevelanda".

V zadnjem poglavju knjige je predstavljena zgodovina odnosov clevelandskih Slovencev do stare domovine, zlasti v odločilnih zgodovinskih trenutkih med prvo in drugo svetovno vojno, v času prvih demokratičnih volitev v Sloveniji po drugi svetovni vojni ter med prizadevanjem za neodvisnost Slovenije leta 1991. Še zlasti zanimivo je prikazano, kako so v tem letu vsi ameriški Slovenci, ne glede na politično prepričanje, podprli napore in odločitve za neodvisno slovensko državo.

Med dokumentarnimi barvnimi fotografijami, ki prikazujejo arhitekturne in umetniške vrednosti stavb in njih notranjščin, ki so po večini sakralni in društveni objekti Slovencev, sta tudi dve sliki slikarja Božidarja Jakca iz časa, ko je v tem mestu živel in iskal motive za svoje "slikarsko platno".

Uvodno besedo knjigi na pot je prispeval ugledni zgodovinar, profesor celovške univerze, predstojnik oddelka za zgodovino Vzhodne in Jugovzhodne Evrope na inštitutu za zgodovino celovške univerze, predsednik komiteja Avstrija-Slovenija pri Avstrijski akademiji znanosti dr. Andrej Moritsch.

Knjigo je oblikovala akademska slikarka Almira Bremec.

France Kralj: MAGDALENA, olje, juta, 1922 (last arh. Zlat Kralj)

RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995

VII

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (40)

Ivan Rob

ROB IVAN humorist in prevajalec

R. 17. avg. 1908 v Trstu, ustreljen 12. febr. 1943 v Ligojni pri Vrhnikih. Po maturi na klasični gimnaziji v Ljubljani (1929) je študiral slavistiko, živel bohemsko življenje in se preživljal s satiričnimi pesmimi in travestijami del domačih in tujih avtorjev (Prešeren, Gregorčič, Aškerc, Dante itd.). Verzificirana travestija Jurčičevega Desetega brata je njegovo najboljše delo, polno iskrivega, izvirnega humorja in jedke satire na tedanje družbene in družabne razmere. L. 1943 je bil kot partizan zajet na Dolenjskem in v Ligojni pri Vrhnikih ustreljen. - SBL III, str. 111.

ROBAR FILIP - DORIN scenarist, režiser in prevajalec

R. 8. sept. 1940 v Zaječaru. Maturiral je na novomeški gimnaziji, študiral na ljubljanski univerzi filozofijo in primerjalno književnost ter diplomiral na Collegeu Columbia v Chicagu. Med drugim je bil asistent za filmsko igro in režijo na AGRFT v Ljubljani, danes je svoboden producent in živi v Novem mestu. Njegovi filmi Opre roma, Veter v mreži, Novomeška pomlad, Ovni in mamuti idr. so prejeli nagrade doma in v tujini. Leta 1983 je prejel Trdinovo nagrado. Prevaja iz angleščine in francoščine. - Univerza III - 2, str. 1215. Stezice 245, str. 47 - slika.

ROBEK VINKO narodni heroj

R. 1. apr. 1915 na Vinjem Vrh pri Šmarjeti, u. 20./21. maja 1986 v Dobruški vasi. Obiskoval je kmetijsko šolo v Mariboru, bil gozdarski delavec in rudar v Nemčiji. L. 1941 je organiziral OF v okolici Škocjana, odšel 1942 v partizane in bil trikrat ranjen. Nazadnje je bil namestnik komandanta IX. brigade. - SBL III, str. 112. Narodni heroji, List 26 - slika. Delo 21. maja 1986, št. 117 str. 15 (osmrtnica).

ROBIČ RUDI pesnik

R. 10. maja 1923 v Gabrovki pri Litiji. Do l. 1942 študiral na novomeški gimnaziji, nato odšel v partizane. Po vojni diplomiral na gradbeni fakulteti v Leningradu. Od 1968 je bil zaposlen pri Pionirju v Novem mestu. S pesmimi sodeloval v Obzorniku, Borcu, Dolenjskih razgledih, Rasti in drugod. Izdal je zbirke Prgišče pesmi, Tema v svetlobi. - Slovenska književnost (1982), str. 301. Dolenjski list 6. jul. 1978 št. 27, str. 15 - slika.

ROBIČ (RABIČ) SIMON prirodoslovec in jamar

R. 11. febr. 1824 v Kranjski Gori, u. 7. marca 1897 na Šenturški Gori. V Ljubljani je končal gimnazijo in bogoslovje in kaplanoval med drugim v Metliki in Loškem potoku (1851 - 55). Udejstvoval se je kot botanik, entomolog, malakolog, geolog, palenontolog in preparator in bil v stikih z mnogimi evropskimi znanstveniki. Po njem se imenuje pet polžev, ki jih je on odkril. Za pokopališčem na Šentjurski Gori je gojil gade in modrase ter jih razpošiljal po vsej Evropi. Podpiral je tudi dijaške ustanove. - SBL III, str. 114.

ROBLEK KONRAD (p. ALEKSANDER) slikar

R. 26. nov. 1848 v Šmartnem pri Litiji, u. 11. jul. 1884 v Gleichenbergu pri Gradcu v Avstriji. V osnovno šolo je hodil v Mokronogu, napravil 7 razredov gimnazije v Novem mestu, stopil v frančiškanski red in končal gimnazijo v Gorici. Slikarstvo je študiral na Dunaju, v Benetkah, Florenci in Rimu. Njegove slike so po raznih cerkvah, dve freski tudi na frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Roblek se je ukvarjal tudi s knjižničarstvom ter uredil novomeško frančiškansko knjižnico. Leta 1873 je portretiral p. Lacka v Novem mestu. - SBL III, str. 118. J. Jarc: Novo mesto v obdobju med leti 1850 in 1900 (v knjigi: K. Klarici, Knjiga moje mladosti, str. 273).

Konrad Roblek, p. Aleksander
(Dom in svet 1895, str. 289)

ROBLEK LJUDMILA publicistka in narodna delavka

R. 9. sept. 1853 v Mokronogu, u. 31. avg. 1937 v Ljubljani. V osnovno šolo je hodila v rodnem kraju in pri uršulinkah v Ljubljani. L. 1875 je stopila kot uradnica v službo pri notarju in politiku Luki Svetcu v Litiji in delala tam nad 40 let. Posvetila se je zlasti delu pri Ciril-Metodovi družbi in ustanavljanju njenih podružnic na podeželju. Dopisovala je v razne liste, pod imenom Mokronoška pa predvsem v ženski list Slovenka. - SBL III, str. 119.

ROGAČ ANTON kulturni delavec in gospodarstvenik

R. 18. maja 1840 v župniji Zagradec na Dolenjskem, u. 27. avg. 1905 v Hrušici pri Ilirski Bistrici. Gimnazijo je študiral v Ljubljani, bogoslovje v Gorici in bil 1862 posvečen. Služboval je v Jelšanah, Podgradu pri Ilirski Bistrici, Katinari in Hrušici, se navduševal za slovensko bogoslužje, veliko gradil, ustanovil v Podgradu posojilnico in hranilnico in Narodni dom. Bil je častni škofijski konzistoralni svetnik, monsignor in vitez Franc Jožefovega reda. - Prim SBL 12. snopič, str. 216.

ROGAČ JOŽEF nabožni pisatelj

R. 25. jan. 1834 (brat Antona) v Zagradcu, u. 16. apr. 1874 v Novem Gradu v Istri. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Ljubljani in 1860 promoviral za doktorja teologije v Avguštejnu na Dunaju. Kaplanoval je v Boštanju, Šentjerneju na Dolenjskem, Dobropoljah in Sv. Križu pri Košanjevici. Prevajal in pisal je nabožne knjige ter sodeloval v Novicah in Zgodnji danici. Svoje čase je bila zelo razširjena njegova knjiga Življenje svetnikov in svetnic božjih (I. in II. del), ki jo je dokončal M. Torkar. Rogačev del te knjige je po Trdinovi sodbi "glede bogatega jezika, jedrnega sloga in visokih misli brez dvombe najizvrstnejši duhovni spis cele slovenske literature". - SBL III, str. 120. J. Trdina, ZD X, str. 94.

ROGELJ LOJZE vodja judenburških upornikov

R. verjetno v Bušnji vasi v Beli krajini, obsojen od avstrijskih oblasti in ustreljen 18. maja 1918 v Judenburgu, prekopan in ponovno pokopan pri Sv. Križu v Ljubljani 2. junija 1923 obenem s posmrtnimi ostanki prepodrovcva Ivana Endliherja in Rogljevih tovarišev Davtoviča, Hafnerja, Možine in Štefaniča. Usodo upornih vojakov je upodobil Prežihov Voranc v romanu Doberdob. - Lovro Kuhar - Prežihov Voranc ZD V, str. 273-4, 266. Kronika 1938, str. 289-33. E. Lovšin, Rod in mladost O. Župančiča, str. 108. Slavko Grahek iz Črnomlja (domneva o rojstnem kraju).

ROGINA ANTON pravnik

R. 27. marca 1862 v Podgorju pri Slovenj Gradcu, u. 2. nov. 1944, pok. v Novem mestu. Gimnazijo je študiral v Mariboru, pravo pa v Gradcu in l. 1892 promoviral. Bil je sodnik v Novem mestu (1889-93 in 1896-99) in državni pravdnik (1908-16). Bil je izvrsten jurist in narodno zaveden sodnik. Med prvo svetovno vojno je rešil pisatelja dr. Ivana Laha, ki je bil pred novomeškim sodiščem obtožen veleizdaje. - SBL III, str. 123.

ROHRMAN STANISLAV arhitekt

R. 24. jan. 1899 (sin Viljema) na Grmu v Novem mestu, u. 29. marca 1973 v Ljubljani. V osnovno šolo hodil v Novem mestu, maturiral v Ljubljani in študiral arhitekturo v Pragi, Münchnu in Ljubljani ter diplomiral 1927. Njegovo delo je zelo pomembno za razvoj slovenske arhitekture. Med pomembnejšimi Rohrmanovimi projekti so: Kolonialno skladišče v Ljubljani, Hotel Slon, trgovsko-stanovanjska Mayerjeva hiša, po vojni pa Državni sekretariat za gospodarstvo LRS, zgradba Filozofske in naravoslovne fakultete idr. - SBL III, str. 124.

ROHRMAN VIKTOR gospodarstvenik

R. 15. jul. 1858 v Novem mestu, u. 5. maja 1939 v Ljubljani. V rodnem mestu je končal dva razreda gimnazije, v Ljubljani pa Mahrovo trgovsko šolo in se izpopolnjeval v Gradcu, na Dunaju in v Münchnu ter prevzel

Stanislav Rohrman (Spominski almanah, str. 188)

doma posestvo in trgovino. Udejstvoval se je tudi v čitalnici in gasilskem društvu ter sodeloval z dopisi v Slovenskem narodu. Po preselitvi v Ljubljano je prevzel tastovo trgovino in trgoval z deželnimi pridelki in suho robo doma in v tujini. Bil je ustanovitelj novomeškega in šišenskega Sokola, soustanovitelj Družbe sv. Cirila in Metoda itd. Njegova hči Milena je bila zadnja Cankarjeva ljubezen in podpornica. - SBL III, str. 124.

ROHRMAN VILJEM kmetijski pisatelj in igralec

R. 11. maja 1862 v Novem mestu, u. 5. apr. 1939 v Ljubljani. Po 6. razredu novomeške gimnazije je na Češkem študiral na kmetijski akademiji in postal pristav na sadjarski in vinarski šoli na Slapu. Z njo se je 1886 preselil na Grm, se izpopolnjeval v tujini in postal ravnatelj preurejene grmske kmetijske šole, kjer so se šolali učenci iz vse Slovenije. Bil je plodovit kmetijski pisatelj. Napisal je knjige: Kmetijsko gospodarstvo, Poljedelstvo, Zbirke kmetijskih nauk in jih skoraj vse sam tudi ilustriral. Bil je eden prvih igralcev novomeške Čitalnice. - SBL III, str. 124.

ROJEC FRANC dramatik, pisatelj in risar

R. 17. marca 1867 na Selih pri Šumberku, u. 5. jul. 1939 v Ljubljani. V osnovno šolo je hodil v domačem kraju in Ljubljani, napravil dva razreda gimnazije v Novem mestu in Ljubljani in bil eno leto tudi na učiteljski, se učil podobarstva, potem pa je bil odvetniški sollicitator in davčni izvrševalec. Pisal je pesmi, zgodbe in uganke in jih ilustriral. Največ je sodeloval v mladinskem listu Zvonček. Njegove igre so se uprizarjale na šolskih odrih. - SBL III, str. 126.

ROJEC LOJZE - MIHA T arhitekt

R. 29. jan. 1913 v Šentvidu pri Stični. Diplomiral je na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani, bil med vojno načelnik odseka za promet pri IOOF, po vojni pa delal pri poverjeništvu za obnovo Beograda, bil sekretar Sekretariata za urbanizem LRS in direktor Urbanističnega inštituta SRS. - Ko je ko 1970, str. 907. S. Mikuš, Pregled zgodovine NOB III, str. 14.

ROJEC VLADO publicist, urednik in čebelar

R. 26. jul. 1898 (sin Franca) v Radovljici, u. 27. nov. 1967 v Ljubljani. Po maturi na ljubljanskem učiteljski je služboval v Šentjanžu na Dolenjskem in končal dveletno Višjo pedagoško šolo v Zagrebu. Učil je na meščanski šoli na Rakeku, od 1935 do začetka vojne je bil upravitelj meščanske šole v Litiji in po vojni ponovno. Sodeloval je s pesmimi v Zvončku in Jugoslovanskem učiteljski in pisal črtice iz življenja čebel. Po vojni je urejal Slovenskega čebelarja in velik delež prispeval h knjigi: Slovensko čebelarstvo I, II. - SBL III, str. 126. Slov. čebelar 1968, str. 7 - slika.

ROJŠEK FRANC - JAKA spomeničar in narodni heroj, generalmajor

R. 12. jan. 1914 v Slapah pri Ljubljani, u. 11. avg. 1975 v Celju. Pred vojno je bil delavec, l. 1941 pa je sodeloval pri organiziranju NOB na območju Vevče - Polje. L. 1942 je odšel v partizane, postal komandant bataljona Gubčeve brigade, nato X. SNOB Ljubljanske, 1944 pa komandant XXX. divizije na Primorskem in bil večkrat ranjen. Od 1952 narodni heroj. - SBL III, str. 129. TV-15 14. avg. 1975 št 32, str. 11 (datum smrti).

ROMANIČ PETER novinar

R. 31. avg. 1909 v Gornji Podgori pri Črnomlju, u. 15. apr. 1983 v Novem mestu, pok. v Metliki. Pred vojno je bil tesarski delavec in je začel novinarsko pot med NOB v Beli krajini in bil sodelavec fotosekcije SNOS. Po vojni je bil direktor LIP v Novem mestu, nato novinar Dolenjskega lista, Slovenskega poročevalca, Dela, sodeloval pa je tudi v Pavlihi in drugih listih. - Dolenjski list XXXIV/1983 21. apr. št. 16, str. 5 - s sliko. D. Šmicberger, Partizanska sedma sila, str. 147.

ROME DRAGICA politična delavka in publicistka, spomeničarka

R. 13. maja 1922 v Cerknici. L. 1939 je opravila bolničarski tečaj in spomladi 1942 odšla v partizane. Preživela je roško ofenzivo in bila na Primorskem ranjena. Kot politična komisarka zaščitne čete pri Glavnem štabu na Bazi 20 se je udeležila kongresa Protifašistične ženske zveze v Dobrniču 1943. Po vojni je bila dolgo let direktorica PTT Novo mesto. Je nosilka partizanske spomenice. - Dolenjski list 11. nov. 1977 št. 45, str. 24 - s sliko.

ROME FRANC biolog

R. 10. okt. 1906 na Selih pri Grosupljem. Študiral je na novomeški in šentviški gimnaziji in 1926 maturiral. Diplomiral je iz biologije na ljubljanski univerzi, bil honorarni učitelj v Šiški in do upokojitve asistent v botaničnem vrtu. Raziskoval je biologijo čebel, bil član uredniškega odbora Slovenskega čebelarja in pisal vanj. - Spominski zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani 1947 - 1972, str. 179.

ROME JOŽEF soustanovitelj Dolenjskih novic

R. 14. nov. 1848 v Višnji Gori, u. 20. dec. 1933 v Novem mestu. Gimnazijo in bogoslovje je končal v Ljubljani (posvečen 1873), bil kaplan v Kočevju in Šmihelu pri Novem mestu ter v Škocjanu, stopil v križevniški red in postal župnik v Podzemlju. L. 1885 je s tiskarjem Janezom Krajcem in krškim učiteljem Ivanom Lapajnetom ustanovil Dolenjske novice, jih nekaj časa urejal in veliko pisal vanje. - SBL III, str. 130.

ROMIH IVAN risar in ilustrator

R. l. 1913 v Lokvah pri Krškem, u. 31. marca 1966 v Ljubljani. Izučil se je za pleskarja in se vpisal na grafični in slikarski oddelek Obrtne šole v Ljubljani, sodeloval z risbami in ilustracijami v časopisih in revijah, opremil knjige, aranžiral in insceniral v gledališču. Od 1950 je sodeloval kot risar v terenski skupini Etnografskega muzeja in se preživljal kot aranžer. Po njegovi zaslugi ima muzej nad 3000 risb etnografskih predmetov in prizorov iz ljudskega življenja. Tudi svojo knjižnico je zapustil muzeju. - Slovenski etnograf XVIII/XIX/1965/66, str. 197.

ROMIH TOMAŽ šolnik in strokovni pisatelj

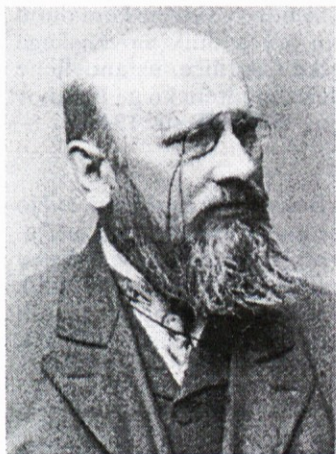
R. 18. dec. 1853 v Dobju pri Sevnici, u. 15. dec. 1935 v Novem mestu. Gimnazijo je študiral v Celju, matematiko in fiziko v Gradcu in tam 1889 promoviral. Ker po diplomi ni bilo mesta na srednji šoli, je napravil še maturo na učiteljskišči, učiteljeval na osnovni šoli v Ptuju, po usposobljenostnem izpitu pa na meščanski šoli v Krškem, kjer je bil od 1906 do 1923 ravnatelj. Bil je predsednik Kmetijske zadruge, sodeloval pri obnovi dolenjskih vinogradov, bil mestni župan, soustanovitelj občinske bolnišnice, hranilnice itd. Dela: Temeljni nauk o knjigovodstvu (prva knjiga v tej stroki pri nas), Obrtno knjigovodstvo s kratkim poukom o menicah. - SBL III, str. 130.

ROPAS ERVINA skladateljica in pedagoginja

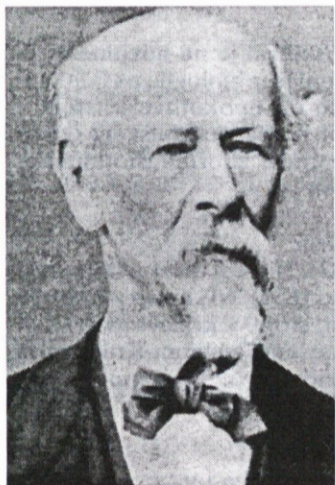
R. 25. jul. 1890 v Novem mestu, u. 16. febr. 1962 prav tam, pok. v Šmihelu. Osnovno šolo je napravila v Novem mestu, učiteljsišče z maturo pa v Mariboru. Po študiju na konservatoriju Glasbene matice v Ljubljani je poučevala na mariborskem učiteljskišči ter s pevskim zborom nastopala v raznih krajih, tudi v Ljubljani. Med zadnjo vojno je bila pregnana v Srbijo, po vojni pa je bila profesorica na novomeški gimnaziji in po upokojitvi poučevala na novoustanovljeni Glasbeni šoli klavir ter vodila pevske zборе. Napisala je nekaj skladb na besedila naših pesnikov za pevske zборе. - SBL III, str. 132. Trideset let Glasbene šole Marjan Kozina, str. 14 (skupinska slika).

ROPAS ZORA koncertna in operna pevka

R. 20. sept. 1893 (sestra Ervine) v Novem mestu, u. 21. okt. 1976 v Ljubljani, pok. v Šmihelu. Osnovno in meščansko šolo ter trgovski tečaj je dovršila v samostanski šoli v Šmihelu, v Gradcu pa je opravila računovodski tečaj na juridični fakulteti. Solo petje in klavir je študirala v Ljubljani in se

Dr. Tomaž Romih (Kronika slov. mest 1936, str. 77)

Dr. Josip Rosina (J. Jarc, Novo mesto in ... gasilska četa, str. 25)

izpopolnjevala v Zagrebu in Pragi, kjer je prirejala tudi koncerte. V Ljubljanski Operi je bila angažirana kot pevka 1920/21 ter 1923/26. Poučevala je petje v šoli Glasbene matice in zasebno ter 1941 - 1951 na Akademiji za glasbo v Ljubljani. - SBL III, str. 132. M. Mušič, Novomeška pomlad, str. 210 - slika.

ROSINA FRAN politik

R. 29. sept. 1863 v Šmartnem pri Litiji, u. 16. okt. 1924 na Dunaju, pok. v Mariboru. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, pravne študije na Dunaju in promoviral v Gradcu. Bil je odvetniški pripravnik pri dr. Slancu v Novem mestu, odprl svojo pisarno v Ljutomeru in se končno preselil v Maribor. Bil je prvi starosta Dolenjskega Sokola in l. 1896 v Ljutomeru izvoljen za poslanca v štajerski deželni zbor. L. 1918 je z dr. Verstovškom in Rudolfom Maistrom vodil osvoboditev Maribora. - SBL III, str. 133. Rast I/1990, str. 121.

ROSINA IGOR pravnik in publicist

R. 7. okt. 1900 (sin Frana) v Ljutomeru, u. 25. sept. 1969 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je napravil v Mariboru, pravo študiral v Pragi in Ljubljani in tam promoviral 1926. V Mariboru je imel odvetniško pisarno, ko pa so ga Nemci pregnali, je postal odvetnik v Metliki. Po kapitulaciji Italije je odšel v partizane, bil pravni referent pri Snosu, po vojni pa pri narodni vladi LRS. S članki in razpravami je sodeloval v Pravniku (do 1969 l.) in drugod. - SBL III, str. 134. Pravniki XXIV/1969 št. 10/12, str. 442.

ROSINA (ROZINA) JOSIP odvetnik in javni delavec

R. 4. marca 1810 v Malem Gabru na Dolenjskem, u. 27. junija 1889 v Kandiji, pok. v Šmihelu. Gimnazijo je študiral v Novem mestu, pravo pa v Gradcu in 1839 promoviral. Služboval je na Mirni na Dolenjskem, v Ljubljani in Celovcu ter trikrat hkrati s Prešernom kandidiral za samostojno advokaturu. L. 1846 je odprl odvetniško pisarno v Novem mestu in se uveljavljal tudi v družbenem življenju. Verjetno je bil med pobudniki prve uprizoritve Linhartovega Matička v Novem mestu (januarja 1848), s prijatelji v letu revolucije osnoval nemško, vendar v slovenskem duhu pisani Sloveniens Blatt, bil soustanovitelj in predsednik Slovenskega društva (1848) ter prvi predsednik novomeške Čitalnice, ustanovljene 1865. Trdina ga je ovekovečil v Gospodu Vedežu, medtem ko ga Rosinov zet Franjo Šuklje v svojih spominih ne omenja. - SBL III, str. 134.

ROSTAN IVAN gospodarstvenik

R. 16. dec. 1872 na Mirni, u. 24. nov. 1957 na Bokalcu v Ljubljani. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in Novem mestu, učiteljske pa v Ljubljani in po treh letih učiteljevanja nastopil službo pri Finančnem ravnanstvu ter napredoval do višjega računskega svetnika. Dolgo let je bil tudi tajnik oz. direktor Kreditne zadruge Hranil. in posojil. konzorcija javnih nameščencev. Pisal je gospodarske članke v stanovska glasila. - SBL III, str. 138.

ROSTAN SONJA plesna pedagoginja

R. 31. jan. 1955 v Novem mestu. Po končani osnovni in srednji šoli je obiskovala baletno šolo in se izpopolnjevala v Ljubljani, napravila dva semestra na fakulteti za arhitekturo in na Sorboni v Parizu končala I. stopnjo - plesna smer. Od l. 1984 poučuje ples na Glasbeni šoli Marjana Kozine v Novem mestu. - Osební podatki. Dolenjski list XXXV/1984 20. sept., str. 15, s sliko.

ROSTOHAR MIHAJLO psiholog, politik in urednik

R. 30. jul. 1878 v Bregah pri Krškem, u. 5. avg. 1966 na Goleku, pok. v Krškem. V gimnazijo je hodil v Ljubljani in Kranju, študiral filozofijo na Dunaju in v Gradcu ter 1905 na Dunaju promoviral. Izpopolnjeval se je v Pragi, Leipzig, Halleju in Berlinu, ustanovil prvi psihološki inštitut v Pragi in se z njim preselil na Masarykovo univerzo v Brnu. Med drugo

vojno se je vrnil v domovino, odšel v partizane, po vojni pa je bil redni profesor psihologije na ljubljanski univerzi, za katere ustanovitev se je že pred prvo svetovno vojno zelo prizadeval. V mladosti se je literarno udeleževal, dal pobudo za ustanovitev znanstvene revije Veda in izdajal svojo revijo Napredna misel. - SBL III, str. 139. Univerza II, str. 28 (smrtni datum: 5. avgust).

ROŠ FRANC politik in lovec

R. 26. nov. 1884 v Hrastniku, u. 6. jan. 1976 v Laškem. Po maturi je študiral pravo in promoviral v Gradcu 1911. Kot odvetniški pripravnik je služboval v Ljubljani, Ribnici in Krškem, odprl v Laškem odvetniško pisarno in postal župan. Pod njegovim vodstvom je občina dobila vodovod, asfaltirane ceste, Sokolski dom in električno razsvetljavo. Pisal tudi v Lovca. - SBL III, str. 141. Lovec 1975/76 št. 1, str. 22 - slika. Delo 7. jan. 1976 št. 4 (osmrtnica).

ROTTER ZDENKO sociolog, politik in urednik

R. 12. avg. 1926 v Ljubljani. Tu študiral na gimnaziji in odšel 1942 v partizane. Od 1945 do 1963 služboval v republiškem sekretariatu za notranje zadeve. Diplomiral na Visoki šoli za politične vede, bil tu višji predavatelj za predmet sociologija religije ter soc. in politična doktrina katolicizma, promoviral na filozofski fakulteti v Sarajevu 1973 in postal izredni profesor. Izpopolnjeval se je v Parizu, predaval tudi na zagrebški univerzi, bil urednik Teorije in prakse ter napisal veliko knjig in člankov, v katerih najpogosteje obravnava odnose med cerkvijo in državo v Jugoslaviji. - Univerza v Ljubljani III-2, str. 275 (s podrobno bibliografijo).

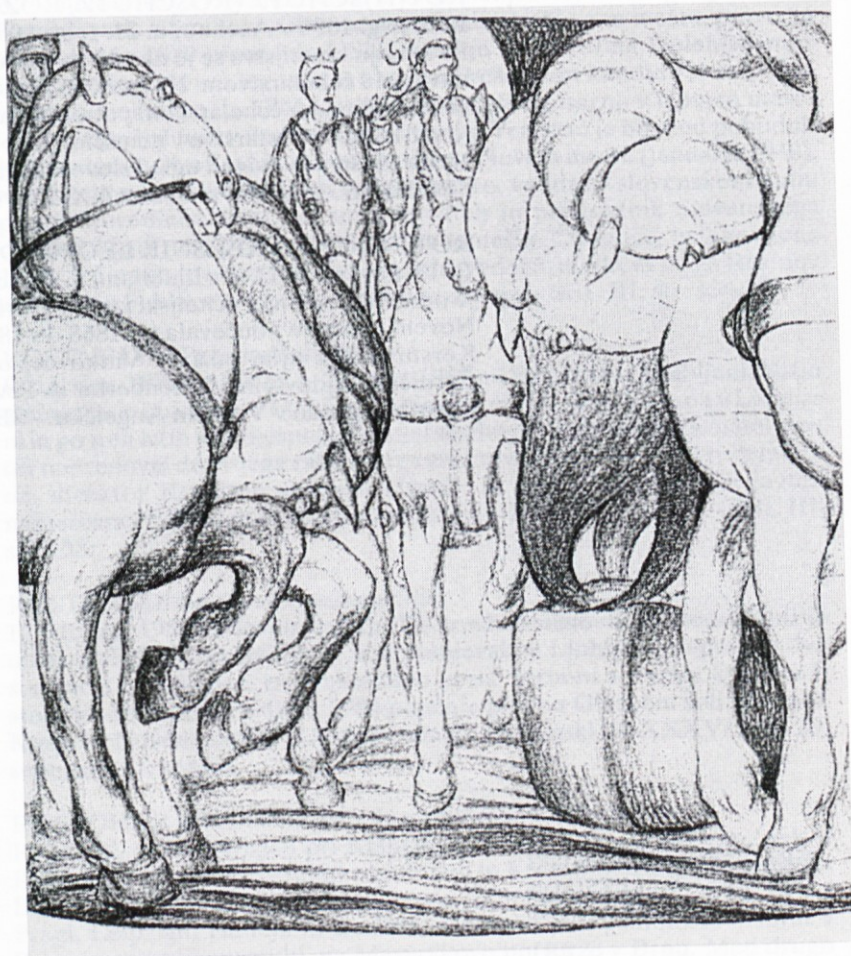
ROT(H)SCHÜTZ (ROSCHÜTZ, ROŽIČ) EMIL čebelar

R. 7. avg. 1836 v Aachnu, u. 21. febr. 1909 v Podsmreki pri Višnji Gori. Po študiju kmetijstva se je naselil na graščini Nova vas pri Radečah in se ukvarjal s čebelarstvom. Na graščini Podsmreka je imel nad 1000 panjev in s čebelami ter čebelarškimi potrebščinami trgoval tudi v tujini. Napisal je več knjig o čebelarstvu v nemščini, bil predsednik Kranjskega čebelarškega društva in dvignil ugled slovenskega čebelarstva doma in v tujini. - SBL III, str. 143. Moj mali svet XXIV/1992 št. 2, str. 10 - slika.

ROTT (ROTH) - KERSNIK LEOPOLDINA mladin. pisateljica

R. 13. novembra 1849 v Ljubljani, u. 26. sept. 1942 prav tam. V Ljubljani je opravila praktični učiteljski izpit, v Gorici pa usposobljenostni izpit. V Novem mestu je poučevala od 1868 do 1873, se poročila s prof. Ivanom Kersnikom, z njim odšla v Vinkovce, ovdovela in spet poučevala v Črničah, Ajdovščini, Rihemberku in Pevmi. Objavljala je dramatične prizore in prozo v Vrtnu in Angelčku. - SBL III, str. 144.

Se kralj Matjaž oženil
 z lelečico, kar očel z
 prelepo mlado dekle
 z voljico, ljubko ogled
 z adosti, malo z njo
 z goli mu ptica, le z njo
 na vojsko, na mejo
 na kralj oblasti dunajske
 na pokrajne ogre
 Matjaž odgovori tako:
 "Ke morem zdaj še na vojsko"

France Kralj: Ilustraciji iz KRALJA MATJAŽA

**RAST – L. VI,
ŠT. 5–6 (35–36)
OKTOBER 1995**

**REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA**

VIII

KRONIKA

Junij - avgust

JUNIJ

TREBNJE - 1. in 3. junija je v Kulturnem domu potekala medobčinska pevska revija zborov Dolenjske in Bele krajine, ki jo je organizirala tukajšnja Zveza kulturnih organizacij. Prvi dan so nastopili otroški in mladinski zbori.

3. junija pa se je predstavilo šest odraslih zborov, ki so jih izbrale občinske zveze kulturnih organizacij, in sicer: oktet Lipa iz Trebnjega, mešani zbor Revoz iz Novega mesta (zborovodkinja Cvetka Hribar), ženski zbor Šentvid pri Stični (zborovodkinja Simona Peček), oktet Adoramus iz Novega mesta (vodi ga Marjan Cvitek), mešani zbor Belt iz Črnomlja (pod vodstvom Majde Veselič) in mešani zbor Pomlad iz Novega mesta (zborovodkinja Jožica Prus).

MULJAVA - 2. in 3. junija je bil tu občni zbor Slovenskega etnološkega društva.

NOVO MESTO, 2. junija - V okviru praznovanj ob 45-letnici svojega delovanja je Dolenjski muzej pripravil razstavo Novo mesto pred Iliri, katere avtor je arheolog Borut Križ. Na otvoritvi je nastopil dramski igralec Jurij Souček. Ob tej priložnosti je muzej izdal katalog.

BRESTANICA, 3. junija - Tukajšnji pevski zbor je povabil svoje dolgotletne prijatelje iz Nemčije, mešani pevski zbor Singerkranz iz Obriegheim, ki se je predstavil na samostojnem koncertu.

KOČEVJE, 3. junija - Društvo katoliških pedagogov Slovenije je imelo tu letno skupščino.

KRŠKO, 3. junija - V Kulturnem domu je gostovalo Mestno gledališče ljubljansko s Partljičevo komedijo Štajerc v Ljubljani.

ŽUŽEMBERK, 4. junija - Tu so odkrili spomenik padlim in pobitim slovenskim domobrancem v drugi svetovni vojni. Zbrane ob spomeniku, ki ga je izdelal arhitekt Kvaternik, je pozdravil novomeški župan Franci Koncilija. V cerkvi sv. Mohorja in Fortunata pa je bila žalna maša.

NOVO MESTO, 6. junija - Zveza društev upokojencev občine Novo mesto je v Domu kulture priredila revijo upokojenskih pevskih zborov. Posvetili so jo 50. obletnici konca druge svetovne vojne ter zmage nad fašizmom in nacizmom. Nastopili so moški zbor iz Črnomlja, ženski zbor iz Žužemberka ter mešani pevski zbori iz Straže, Škocjana in Novega mesta.

KRONOVO, 8. junija - V tukajšnji gostilni Prešeren je dipl. arh. Marta Račević v imenu novomeških podjetij Arhitektom in Media art odprla razstavo del akademskega slikarja Steva Živanova, ki živi v Rakovniku pri Birčni vasi. Avtorja in njegova dela je predstavil višji kustos v Dolenjskem muzeju Jožef Matijević.

NOVO MESTO, 8. junija - V veliki čitalnici Knjižnice Mirana Jarca je založba Mondena iz Grosupljega predstavila zbirko črtic Jajce avtorice Lidije Gačnik - Gombač. Pogovor je vodila bibliotekarka Jadranka Matić Zupančič, o programu založbe pa je govoril Borut Dolenc.

NOVO MESTO, 9. junija - V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo Likovna ustvarjalnost na Dolenjskem 1941 - 1945, ki so jo posvetili 50. obletnici zmage nad fašizmom in nacizmom. Predstavili so prek 150 del 18 avtorjev, ki so med vojno ustvarjali na Dolenjskem ali pa se njihova dela nahajajo na tem območju. Razstavo je pripravil višji kustos Jožef Matijević. Na slovesnosti so govorili ravnatelj muzeja Zdenko Picelj, avtor razstave in novomeški župan Franci Koncilija. V kulturnem programu sta nastopila kitarista Dušan Pavlenič in Boštjan Jerman.

SEVNICA - V tukajšnji galeriji V oknu, ki so jo odprli maja letos v trgovini Elektrotehne in jo vodi kipar Rudi Stopar, so odprli razstavo del kiparja in slikarja Janeza Zorka, slovenskega umetnika, ki živi in dela v Parizu.

ŠENTVID PRI STIČNI - V okviru 26. tabora slovenskih pevskih zborov

Predstavitev knjige Lidije Gačnik-Gombač Jajce. Na sliki: avtorica in predstavnik založbe Mondena Borut Dolenc

(18. junija) je od 9. do 24. junija potekal kulturni teden.

9. junija je bil koncert domačega moškega in ženskega pevskega zbora. Naslednji dan je bila proslava ob 110-letnici gasilskega društva.

11. junija se je v Kulturnem domu predstavila domača gledališka skupina Vidovo s Kastelko.

14. junija je bil v istem prostoru likovni večer,

16. junija pa nastop domačih kulturnih skupin.

17. junija je bil v avli osnovne šole začetek Tabora, na katerem so nastopili zamejski zbori, naslednji dan pa zaključna prireditev pred šolo.

BREŽICE, 10. junija - V tukajšnjem gradu so priredili koncert ob 30-letnici moškega pevskega zbora, na katerem so nastopili poleg zbora - slavljenca še ženski in mešani zbor (vsi trije zbori so člani Kulturno-umetniškega društva Brežice) ter tamburaški orkester KUD Oton Župančič iz Artič.

BRESTANICA, 10. junija - Na tukajšnjem gradu je bila osrednja proslava ob prazniku krajevne skupnosti in ob 1100-letnici prve pisne omembe kraja Rajhenburg. S ciklusom slovenskih srednjeveških ljudskih pesmi sta nastopili pevka Bogdana Herman in harfistka Mojca Zlobko. Po koncertu so odprli razstavo Brestanica skozi čas.

KRŠKO, 10. junija - V Kulturnem domu je ljubljanska Opera izvedla Verdijevo opero Traviata.

NOVO MESTO, 10. junija - V knjižnici frančiškanskega samostana so odprli razstavo panjskih končnic novomeške slikarke Marije Oberstar. Slikarko in njeno delo je predstavil p. Felicijan Pevec. Ob tej priložnosti sta nastopili skupina Copacabana in solistka Irena Yebuah.

STRAŽA, 10. junija - Tu je potekalo že 18. srečanje pihalnih orkestrrov Dolenjske in Bele krajine. Predstavilo se je devet godb: iz Kostanjevice, Dobropolj, Kočevja, Šentjerneja, Novega mesta, Črnomlja, Ribnice, Trebnjega in Straže.

PLETERJE - Za novega priorja tukajšnje kartuzije je bil izvoljen p. Lanun Fischer, ki se je rodil leta 1917 na Bavarskem. Za duhovnika je bil posvečen leta 1941, v kartuziji Pleterje je že več kot 40 let, vmes je bil tudi v drugih kartuzijah. Nasledil je p. Janeza Hollensteina, ki je bil pleterski prior deset let.

VRTOJBA, 10. junija - Tu je že četrtrič nastopil mešani pevski zbor Franc Bogovič iz Dobove pod vodstvom J. Grakaliča. Na koncertu se je predstavil s pobratenima pevskega zboroma Ciril Silič iz Vrtojbe in Rupe- Peč iz Italije.

NOVO MESTO, 14. junija - V prostorih Dolenjskega muzeja je bilo predavanje o beguncih in pregnancih na Hrvaškem. Predavala je hrvaška novinarka in avtorica dveh knjig o beguncih Jadranka Kosor. Predavanje je organiziralo Hrvaško kulturno združenje v okviru rednih tribun V sredo ob osemnajstih.

KRŠKO, 16. junija - Ob 50. obletnici zmage nad fašizmom in nacizmom, 50. obletnici vrnitve izgnancev in 5-letnici samostojne Slovenije je Krajevna skupnost Krško organizirala slavnostno akademijo. Slavnostni govornik je bil dr. Tone Ferenc.

METLIKA, 16. junija - Metliška organizacijska enota črnomalske Glasbene šole je ob zaključku šolskega leta pripravila koncert, na katerem so nastopili solisti, komorne skupine in orkester.

NOVO MESTO, 16. junija - Zveza kulturnih organizacij Novo mesto in Dolenjski muzej sta priredila na muzejskih vrtovih koncert ruskih romanc in ciganskih balad, na katerem so nastopili duo Ira Roma iz ruskega mesta Samara ter igralca ljubljanskega Mladinskega gledališča Olga Kacjan in Janez Škof.

NOVO MESTO, 16. junija - Miloš Kovačič, generalni direktor tovarne zdravil Krka, je prejel zlato roko, priznanje Območne zbornice Novo mesto za izjemne gospodarske dosežke v dolenjski in belokranjski regiji. Doslej so to priznanje prejeli Boris Andrijanič, Slavko Guštin in Jurij Levičnik.

RADOVLJICA, 16. junija - V galeriji Šivčeva hiša so odprli razstavo slik akademskega slikarja Jožeta Marinča iz Kostanjevice na Krki.

STARI TRG OB KOLPI, 16. junija - Zveza kulturnih organizacij Črnomelj in Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba sta pripravili v

Podelitev kresnika na Muljavi. Dobitnik pisatelj Tone Perčič (na sredini) prejema Delovo denarno nagrado.

osnovni šoli predstavitev pesniške zbirke Moja dolina ljudske pesnice Marije Wolf iz bližnjih Radencev. Knjiga je izšla v zbirki Siga pri Dolenjski založbi. Na predstavitvi sta govorila Ksenija Khalil iz ZKO Črnomelj in Franci Šali, urednik Dolenjske založbe. V kulturnem programu so nastopili tamburaški zbor iz Dragatuša, KUD Hip-hop iz Črnomlja, vokalni kvartet Stična in domači ženski pevski zbor.

KOSTEL - Od 17. do 27. junija je potekal 3. raziskovalni tabor pod naslovom Ideje brez meja in otroška Forma viva, ki se ga je udeležilo 35 učencev in dijakov; med njimi sta bila dva iz zamejstva in eden iz Delnice.

OSILNICA, 17. junija - Civilno gibanje za osilniško dolino je pripravilo literarni večer, na katerem je bil gost pisatelj Miha Mate.

SEVNICA, 17. junija - S koncertom sevnškega okteta Jurij Dalmatin v Lutrovski kleti pod sevnškim gradom se je pričel letošnji cikel Grajskih poletnih prireditev, ki jih organizira tukajšnja Zveza kulturnih organizacij.

ŠENTVID PRI STIČNI, 18. junija - Tu je potekal že 26. pevski tabor, na katerem se je zbralo več kot 200 slovensih zborov s prek 6000 pevci iz domovine in zamejstva. Slavnostni govornik je bil varuh človekovih pravic Ivo Bizjak.

NOVO MESTO, 22. junija - V veliki čitalnici Knjižnice Mirana Jarca so pripravili predstavitev monografije Kartuzija Pleterje, ki je maja izšla pri Dolenjski založbi. Predstavitve so se udeležili avtor dr. Marijan Zadnikar, avtor fotografij Zvone Pelko, novi pleterski prior p. Lanuin Fischer in predstavnik Dolenjske založbe. Pozdravni nagovor je imel novomeški župan Franci Koncilija, večer je povezovala bibliotekarka Jadranka Matič-Zupančič, z avtorjem se je pogovarjala Silva Gomišček, za glasbene predahe pa so poskrbeli pevci okteta Adoramus.

BRESTANICA, 23. junija - Tukajšnji moški pevski zbor je s koncertom na gradu Rajhenburg proslavil 50-letnico svojega delovanja.

MULJAVA, 23. junija - Na Jurčičevini so slovesno podelili kresnik, eno najpomembnejših literarnih nagrad pri nas. Kresnika 95 za najboljši slovenski roman leta 1994, ki ga podeljuje Društvo slovenskih pisateljev in ČZP Delo, je prejel pistelj Tone Perčič za roman Izganjalec hudiča.

Žirija, ki ji je predsedoval Marjan Dolgan, je izbirala izmed petih lani izdanih romanov, ki so prišli v zaključni izbor: poleg nagrajenega še Klan Igorja Karlovška, Pot v Trento Kajetana Koviča, Kačja roža Alojza Rebule in Pastoral Vlada Žabota.

Pred podelitvijo nagrade so v gospodarskem poslopju ob Jurčičevi domačiji odprli novo galerijo, kjer so razstavili izbrana dela letošnjega ekstempora. Izmed 44 udeležencev je prvo nagrado prejel Lojze Kalinšek.

NOVO MESTO, 23. junija - V Knjižnici Mirana Jarca je bila okrogla miza pod naslovom Domača obrt in okolje, ki sta jo pripravili knjižnica in podjetje Pojopa Vesne Hrovat. Sodelovali so predstavniki Zavoda za zaposlovanje, Dolenjskega muzeja in stranke Zelenih. Hkrati so v veži knjižnice odprli razstavo kolekcij iz naravnih materialov oblikovalke tekstila Vesne Hrovat.

NOVO MESTO, 23. junija - Tukajšnja Zveza kulturnih organizacij je za letos pripravila pet glasbenih prireditev v okviru Novomeških poletnih večerov. Na prvi prireditvi v avli osnovne šole Grm je nastopil Novomeški simfonični orkester pod vodstvom dirigenta Zdravka Hribarja.

RIBNICA, 23. junija - V počastitev dneva državnosti je bil v dvorani Ideal centra koncert pevke Melite Osojnik. Pred pričetkom koncerta je zbrane nagovoril ribniški župan Jože Tanko, gostji večera sta bili pesnica Neža Maurer in plesalka Jasna Knez.

ŠMARJEŠKE TOPLICE - Od 23. do 25. junija je v tukajšnjem zdravilišču potekala 1. likovna delavnica v organizaciji šmarješke osnovne šole in zdravilišča.

TREBNJE, 23. junija - Tu so odprli tradicionalni 28. mednarodni tabor likovnih samorastnikov. Pozdravni govor je imel trebanjski župan Ciril Pungartnik, v kulturnem programu sta nastopila Trebanjski oktet in kvartet harmonikašev iz tukajšnje glasbene šole. Na letošnjem taboru, ki je potekal do 1. julija, je ustvarjalo dvanajst likovnikov iz petih držav: Jan Hruška (Češka), Ryoichi Kono (Japonska), Boro Arsovski (Makedoni-

Del udeležencev 28. tabora likovnih samorastnikov med slovesno otvoritvijo.

ja), Mladen Vukelić, Darja Lobnikar - Lovak, Zlatko Huzjak in Petar Petrović (Hrvaška), Sandi Leskovec, Irena Polanec, Nataša Prestor, Stane Novak in Boris Žohra (Slovenija).

V 28 letih je na taboru sodelovalo 146 umetnikov iz 27 držav, ki so ustvarili prek 700 slik in skulptur.

ČRNOMELJ - 24. in 25. junija je potekalo že 32. tradicionalno jurjevanje z nastopi belokranjskih kot tudi drugih folklornih skupin iz Slovenije.

DOLENJSKE TOPLICE, 24. junija - Zveza prijateljev mladine Mojca Novo mesto je bila tudi letos organizatorica Tabora mladih Slovenije, ki so ga odprli na ta dan ob prisotnosti Štefke Kučan, poslanke Vike Potočnik in novomeškega župana Francija Koncilije. Letošnjega tabora se je do konca septembra udeležilo več kot 2000 mladih iz vseh koncev Slovenije.

KAPELE, 24. junija - Tukajšnji moški pevski zbor je proslavil 75-letnico svojega delovanja s koncertom v župnijski cerkvi. Zbor vodi Miha Haler iz Artič.

METLIKA, 24. junija - Odbor za poletne kulturne prireditve pri Ljudski knjižnici Metlika je tudi za letošnje poletje pripravil več prireditev pod skupnim naslovom Pridi zvečer na grad. Prva je bila v cerkvi Žalostne Matere božje pri Treh Farah, in sicer orgelski koncert Angele Tomanič.

MOKRO POLJE, 24. junija - Tu je bila osrednja proslava za občino Šentjernej ob dnevu državnosti. Nastopili so pihalni orkester Šentjernej, cerkveni pevski zbor iz Šentjerneja, mešani pevski zbor Ajda, učenci osnovne in glasbene šole. Slavnostni govornik je bil šentjernejski župan Franc Hudoklin, mašo za domovino pa je daroval šentjernejski župnik Anton Trpin.

PODBOČJE - Ob 140-letnici tukajšnje osnovne šole so pripravili srečanje učiteljev, učencev, staršev ter nekdanjih učiteljev in učencev.

TREBNJE - Tukajšnje turistično društvo je pripravilo že sedmo po vrsti tradicionalno kulturno, turistično, etnološko in zabavno prireditev Iz trebanjskega koša.

KOČEVSKI ROG, 25. junija - Na grobišču Pod Krenom je bila žalna slovesnost za po vojni pobitimi domobranci. Žalno mašo je daroval nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar ob somaševanju nadškofa Janeza Ambrožiča iz Toronta in Jožeta Perka iz Beograda. Prisostvovalo je še okoli 70 duhovnikov iz Slovenije in tujine.

Po spravi maši so govorili Justin Stanovnik, glavni urednik Nove slovenske zaveze, Jakob Planinšek iz Kanade in Božidar Fink iz Argentine. V kulturnem programu, ki ga je povezoval Pavel Groznik, sta recitirala pesmi dramski igralec in režiser Boris Cavazza in trebanjska učiteljica

Ana Nahtigal, pel je operni pevec Marko Fink, združeno sta nastopila še mešana pevška zbor iz Šentjerneja iz Dobropolj.

NOVO MESTO, 25. junija - Dvajset nadarjenih Zoisovih štipendistov se je udeležilo psiholoških izkustvenih delavnic, ki so potekale na Gornjancih pri Gosposdični do 2. julija. Tretjič zapored jih je organiziral Republiški zavod za zaposlovanje, Območna enota Novo mesto.

NOVO MESTO, 26. junija - Irena Yebuah, mlada nadarjena glasbenica in pevka iz Novega mesta, je uspešno opravila sprejemne izpite na višji glasbeni in umetnostni šoli Mozarteum v Salzburgu.

SLOVENSKA VAS, 27. junija - V galeriji Hamer so odprli razstavo del petih sodobnih likovnih umetnikov, Dubravka Babiča, Ivice Šipke, Zlatka Keserja, Eugena Kokota in Mira Vuce. Vsi so profesorji na zagrebški Akademiji likovnih umetnosti.

KOSTANJEVICA, 28. junija - Na tukajšnjem kopališču so člani domačega pihalnega orkestra pripravili prvi letni promenadni koncert. Godbo, ki je bila ustanovljena lani, vodi dirigent Toni Homan.

NOVO MESTO, 28. junija - V Domu kulture je nastopil 13-članski pevski zbor vzgojiteljic novomeških vrtcev. Zbor, ki ga vodi Tončka Malenšek, je nastal pred tremi leti.

NOVO MESTO, 28. junija - V jedilnici Splošne bolnišnice so odprli razstavo del Milorada in Božidarja Rupčiča, ljubiteljskih hrvaških slikarjev, po rodu iz Karlovca, zdaj bivaajočih v Novem mestu. O njunem delu je govoril kustos Dolenjskega muzeja Jožef Matijević. Avtorja sta podarila bolnišnici vsak po eno sliko.

NOVO MESTO, 29. junija - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila ustanovna skupščina društva Akademsko pobuda Univerza v Novem mestu, katerega predsednik je Franci Koncilija.

BREŽICE, 30. junija - Zveza kulturnih organizacij Brežice je priredila koncert ob 80-letnici Frana Baškovića, ki že 65 let vodi pevske zборе in ima največ zaslug za razvoj zborovskega petja v občini. Nastopil je moški zbor društva upokojencev Brežice, ki ga še vedno vodi slavjenec, mešani zbor Viva, Glasbena šola Brežice, kjer je bil slavjenec zaposlen več kot 30 let, mešani zbor KUD Brežice, tamburaški orkester KUD Oton Župančič iz Artič in združeni moški pevski zbori občine Brežice.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 30. junija - V grajski cerkvi Galerije Božidarja Jakca so odprli razstavo slik Jona Gala Planinca. O umetniku in njegovem delu je govoril dr. Milček Komelj. Pozdravni nagovor je imel ravnatelj Galerije Lado Smrekar. Na otvoritvi je nastopila tudi harfistka Mojca Zlobko iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 30. junija - Klub za nadarjene učence Novo mesto in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto sta organizirala zaključek raziskovalnega tabora Zalog 95. Predstavili so Machov zbornik, ki je nastal po zaključku lanskega tabora, in rezultate dela letošnjega tabora, ki je potekal od 21. do 30. junija. Udeležilo se ga je dvajset učencev in študentov.

JULIJ

OSILNICA, 30. junija - Tu so odprli razstavo del akademskega kiparja Staneta Jarma iz Kočevja.

Otvoritev razstave ljubiteljskega slikarja Branka Kotarja v Dolenjskih Toplicah.

DOLENJSKE TOPLICE, 30. junija - V podhodu, ki povezuje restavracijo in hotelska zdraviliška poslopja, so odprli prodajno razstavo del šentjernejskega ljubiteljskega slikarja Branka Kotarja, brata bolj znanega slikarja Jožeta Kotarja. To je bila prva njegova razstava in prva, ki so jo odprli v zdraviliškem podhodu. O slikarju in njegovem delu je govoril kustos Dolenjskega muzeja Jožef Matijevec. Pozdravni nagovor je imel šentjernejski župan Franc Hudoklin; otvoritev je popestril s svojim nastopom citrar Darko Duh iz Šentjerneja.

SEVNICA, 30. junija - Delavska godba na pihala pri Gasilskem društvu Sevnica je imela koncert v grajskem atriju. Prireditev je bila v sklopu praznovanj dneva državnosti.

JULIJ

METLIKA, 1. julija - Na dvorišču metliškega gradu je bila uradna otvoritev poletnih kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad z nastopom metliške mestne godbe ob 145-letnici svojega obstoja. Njen dirigent je Sandi Franko.

KNEŽJA VAS, 2. julija - Tu je bil Baragov dan, praznik, ki so ga že petič pripravili v spomin na slovenskega misijonarja Friderika Barago. Mašo je daroval slovenski metropolit in nadškof dr. Alojzij Šuštar.

NOVO MESTO - Od 2. do 22. julija so potekale že 7. jezikovne počitnice, ki se jih je udeležilo 21 mladih z avstrijske Koroške. Pripravili so jih Osnovna šola Grm, Mestna občina Novo mesto, Krščanska kulturna zveza iz Celovca in Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport.

RIBNICA, 2. julija - V okviru šestdnevnega neuradnega obiska v Sloveniji je ameriški kongresnik James Oberstar iz Minnesote obiskal tudi Ribnico, od koder izvirajo njegovi predniki.

TREBNJE, 2. julija - Občinski pihalni orkester iz Trebnjega se je vrnil z Norveške, kjer je nastopal na svetovnem festivalu godb. V norveškem mestu Hamar je nastopilo kar 88 godb z vsega sveta. Trebanjski godbeniki so osvojili 3. nagrado, nastopili pa so tudi v humanitarne namene.

ŽUŽEMBERK, 2. julija - Slovenski metropolit in nadškof dr. Alojzij Šuštar je blagoslovil novo cerkev sv. Mohorja in Fortunata.

NOVO MESTO, 4. julija - Zveza kulturnih organizacij Novo mesto je pripravila v okviru Novomeških kulturnih večerov nastop ljubljanskega trobilnega kvinteta Jazz Brassni na muzejskih vrtovih Dolenjskega muzeja.

NOVO MESTO, 5. julija - Novomeški župan Franci Koncilijski je sprejel na krajši obisk odpravnika poslov poljske ambasade v Sloveniji Jana Tombinskega. Ta je obiskal tudi tovarno zdravil Krko, ki je največji slovenski izvoznik na Poljsko.

NOVO MESTO, 5. julija - V sejni sobi občinske skupščine je avtor Silvo Grgič predstavil svojo knjigo Zločini okupatorjevih sodelavcev, ki jo je maja izdala Dolenjska založba.

BRESTANICA, 7. julija - Na brestaniškem gradu so odprli prvo samostojno razstavo del slikarke Slavice Jesenko. Na otvoritvi sta nastopila Rudi Stopar iz Sevnice s slikami iz narave in kitaristka Jelena Vukolić iz Brestanice.

METLIKA, 7. julija - V okviru kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad je nastopila folklorna skupina Planika iz kanadskega Hamiltona, ki je prikazala slovenske in kanadske ples.

NOVO MESTO, 7. julija - V okviru kulturnega sodelovanja s pobratanim mestom Langenhagen sta tu ustvarjala priznana umetnika Wolf Glossner in Cristoph Rusth. Prvi je iz kovine naredil skulpturo v obliki Triglava, trije vrhovi pa simbolizirajo vero, upanje in ljubezen. Slikar Rusth pa je na drog postavil dve liniji z neonskimi lučmi, ki predstavljata obe pobrateni občini, Langenhagen in Novo mesto.

DOBOVA, 8. julija - V počastitev 75-letnice gasilske godbe na pihala iz Loč so godbeniki priredili slavnostni koncert. Danes godba šteje 36 članov, vodi pa jo Jože Rus.

ČRNOMELJ - Črnomaljski svetniki so na predlog Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto in Uprave enote Črnomelj razglasili za kulturne spomenike Maleričevo hišo v Črnomlju ter kmečka dvorca v Žuničih.

LITIJA - V okviru prireditev ob 850-letnici prve omembe Litije v pisnih virih so predstavili litijski srebrnik, kopijo originala iz leta 1886.

METLIKA, 9. julija - V okviru kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad je nastopila ruska folklorna skupina južnega Podmoskovja iz Podoljska, imenovana Istoki.

SEVNICA, 9. julija - V grajskem parku je bilo 5. srečanje ljudskih pevcev, na katerem je nastopilo 15 skupin. Prireditev, ki je potekala v okviru Grajskega poletja, sta pripravila sevniška Zveza kulturnih organizacij in odbor za ljudske prireditve. Zbrane sta pozdravila sevniški župan Jože Pernelin in državni sekretar v zunanjem ministristvu dr. Peter Vencelj.

Od 10. do 20. julija je na Kitajskem potekala 27. mladinska kemijska olimpiada, na kateri je sodelovalo 44 držav, med njimi tudi Slovenija. Našo državo so zastopali Vesna Krošelj in Tomaž Maras iz novomeške, Damjan Janeš iz kočevske in Janez Rifelj iz kamniške gimnazije.

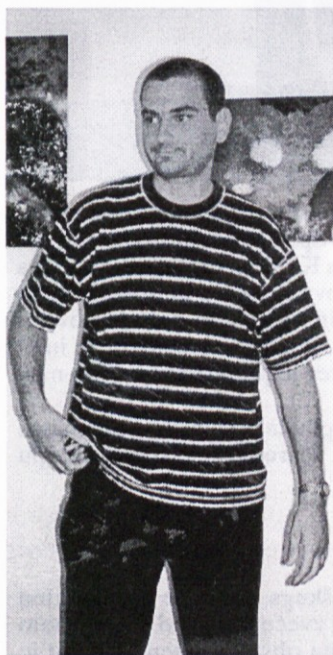
NOVO MESTO, 13. julija - V Art galeriji Vista 21 so odprli razstavo barvnih fotografij Ljubljanačana Marka Modica, ki se je predstavil z izborom fotografij iz cikla Ratio Cut.

NOVO MESTO, 13. julija - V atriju kapiteljske proštije sta na skupnem koncertu nastopila mladinski pevski zbor Lespinguet iz pobratenege katalonskega mesta Vilafranca del Penedes in novomeški mešani pevski zbor Pomlad. Katalonci so bili tu teden dni na obisku, nastopili pa so tudi za begunske otroke.

METLIKA, 15. julija - V okviru metliških poletnih kulturnih prireditev je bil na grajskem dvorišču etno folk večer. Predstavila se je ženska vokalna skupina Katice s slovenskimi ljudskimi pesmimi. Ukrajinska kozaka Arthur Azarkevič in Vitalij Osmacko, ki že nekaj let živita in ustvarjata v Sloveniji, sta predstavila ukrajinsko ljudsko glasbo. Ljubljanska skupina Gaucho je pričarala južnoameriške in španske ritme; skupina Orlek iz Zagorja ob Savi pa se je predstavila s knapovskim rockom.

NOVO MESTO, 17. julija - Delegacija Evropske unije na čelu s Petrom de Raolijem in Paulo Merino Calvo ter predstavniki Ministrstva Republike Slovenije za šolstvo in šport so obiskali Srednjo tehniško in zdravstveno šolo in Izobraževalni center Krke.

Evropska unija je dodelila finančno pomoč Republiki Sloveniji za razvoj poklicnega šolstva, 6 milijonov nemških mark bo v naslednjih letih prejela tudi Srednja tehniška in zdravstvena šola v Novem mestu.

Fotografski ustvarjalec Marko Modic iz Ljubljane se je predstavil v novomeški foto galeriji Vista 21.

Izkopavanja knežjega groba na Kapiteljskih njivah so pritegnila precejšnjo pozornost javnih občil.

METLIKA, 18. in 19. julija so se odpravili v Kanado na vsestransko predstavitev Bele krajine metliška folklorna skupina Ivan Navratil z oktetom Vitis, Tonijem Gašperičem, Silvestrom Mihelčičem in njegovim ansamblom. Na tritedenski turneji so se predstavili kanadskim Slovencem s pesmimi in plesi, nošami in običaji iz Bele krajine.

NOVO MESTO, 18. julija - V prostorih novomeške proštije je bil koncert, na katerem sta nastopila naša rojaka: kitaristka Klara Tomljanovič in klarinetist Uroš Rojko. Na prireditvi, ki je bila v sklopu Novomeških večerov, sta predstavila špansko in južnoameriško glasbo.

KOČEVJE, 20. julija - V cerkvi na Trti je bil koncert, na katerem sta nastopila Tamara Žagar (sopran) in Andraž Hauptman (klavir).

METLIKA, 21. julija - V Ganglovm razstavišču v metliškem gradu so odprli razstavo 4. belokranjskega likovnega bienala. Ob otvoritvi sta govorila ravnatelj Belokranjskega muzeja Zvonko Rus in predsednik KUD Artoteka Bela krajina Jože Vrščaj. V glasbenem programu sta sodelovala violinist Bojan Ristić in pianist Andrej Kunič.

NOVO MESTO - Alpinist Vanja Furlan iz Novega mesta je odpotoval v Kanado, kjer je plezal v Skalnem gorovju, glavni cilj pa je bila stena Emparor v Mt. Robsonu.

NOVO MESTO, 23. julija - Skupina mladih iz mednarodnega gibanja Evangelij v vsak dom je v novomeški evangeličanski cerkvi organizirala večer verskih pesmi in evangelija.

ŠMARJESKE TOPLICE, 23. julija - V avli Zdravilišča so odprli prodajno razstavo dolenjskih motivov Franceta Železnika iz Novega mesta.

NOVO MESTO, 24. julija - Na Kapiteljskih njivah so odkrili grob halštatskega kneza iz 4. stoletja pred n.št. V njem so našli veliko predmetov, od fibul, konjske opreme, osti sulic, sekir do pasnih plošč, čelad in posodja. Vodja izkopavanja, arheolog Borut Križ, ki je vodil strokovnjake iz Dolenjskega muzeja in novomeškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, je ocenil, da gre za najdbo evropskega pomena.

DOLENJSKE TOPLICE, 27. julija - V malem salonu Zdravilišča Dolenjske Toplice je bil literarni večer z Alenko Auersperger. Pogovor z njo o njeni knjigi Kitajski zapiski je vodil urednik Dolenjske založbe Franci Šali. Za popestritev večera je poskrbel kitarist Dušan Pavlenč.

LJUBLJANA, 27. julija - Dolenjska založba je predstavila novo knjigo iz Seidlove zbirke, in sicer v angleščini napisano delo Slovenes of Cleveland (Clevelandski Slovenci) univerzitetnega profesorja Matjaža Klemenčiča. Na predstavitvi je govoril tudi prof. dr. Andrej Moritsch, predstojnik Oddelka za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope na Inštitutu za zgodovino pri celovski univerzi.

METLIKA - Tovarno Beti je obiskal britanski veleposlanik v Sloveniji Gordon Johnston.

NOVO MESTO - Britanski glasbenici Shirly Roden (vokal in kitara) in Marigold Verity (vokal in harfa) sta bili letos že drugič na turneji po Sloveniji. S koncertom Pesmi ob harfi od 15. stoletja do danes sta nastopili 29. julija v župnijski cerkvi v Dolenjskih Toplicah, 3. avgusta v frančiškanski cerkvi v Novem mestu in 4. avgusta v atriju na metliškem gradu.

BREŽICE, 28. julija - Galerija Meke je pripravila razstavo del dveh sibirskih umetnikov, Ljube in Sergeja Hahonina, ki sta bila tudi udeleženca 21. grafičnega bienala v Ljubljani. Prvi je predstavil dela v keramiki, drugi pa grafike. Otvoritev je popestril ruski glasbenik z ruskimi ljudskimi napravi.

IVANČNA GORICA - Marija Turkalj je v samozaložbi izdala svojo prvo knjigo, pravljice pod naslovom Škrat Bruno s prijatelji.

BUČKA, 29. julija - Tu je bilo srečanje slovenskih izgnancev iz leta 1941 - 1945, ki so ga organizirali v počastitev 50. obletnice konca 2. svetovne vojne in vrnitve iz izgnanstva. Ob tej priložnosti so odkrili spominsko ploščo in predstavili knjižico Bučka skozi čas avtorice dr. Ivice Žnidaršič. Slavnostni govornik je bil dr. Vladimir Topler, podpredsednik državnega zbora Republike Slovenije.

METLIKA, 29. julija - V okviru metliških kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad je na grajskem dvorišču nastopil zagrebški igravec Željko

JULIJ

Vukmirica z monodramo Naročena resničnost.

KRŠKO, 30. julija - Tu so praznovali 900-letnico videmske župnije, 100-letnico sedanje cerkve sv. Ruperta in spomin na 50-letnico vrnitve iz izgnanstva. Slovesnosti se je udeležil tudi mariborski škof Franc Kramberger.

AVGUST

KRŠKO, 3. avgusta - V Kulturnem domu je nastopil kvartet Alliage za klasični saksofon, katerega član je tudi Slovenec Dejan Prešiček, po rodu iz Kozjega. Predtem je kvartet nastopil v okviru seminarja za klasični saksofon, ki je potekal od 30. julija do 5. avgusta na gradu Podsreda.

MULJAVA - Od 3. do 16. avgusta je potekal na Jurčičevini že drugi kulturno restavratorski tabor KRT, ki se ga je udeležilo devet mladih iz Španije, Nemčije, Švedske, Anglije, Walesa in Finske, vodila pa sta ga domačin Uroš Lampret in študent arheologije Rok Klasinc iz Ljubljane.

NOVO MESTO, 4. avgusta - V galeriji Dolenjskega muzeja so odprli razstavo slik in instalacij Svetlane Jakimovske - Rodič iz Dolenjskih Toplic. Mlado umetnico je predstavil kustos Dolenjskega muzeja Jožef Matijević.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 5. avgusta - Silva Magyar Avsec je odprla umetniško galerijo Souvenirs & Art.

KOČEVJE, 8. avgusta - V župnijski cerkvi sta nastopili glasbeni skupini iz Nemčije, vokalno-instrumentalni ansambel Sarband iz Bremna in mladinski zbor iz Osnabrücka. Glasbeniki so predstavili transkripcije madrigalov iz kodeksa iz poznega 14. stoletja.

METLIKA - 10. avgusta se je v okviru prireditve Pridi zvečer na grad pričel Okarino etno festival, ki je trajal tri dni.

Prvi večer, ki so ga prireditelji poimenovali Sončna Iberija, sta se predstavili skupini Realejo iz Portugalske in La Musgana iz Španije. Naslednjega večera so se pod naslovom Prostrana Panonija predstavili skupini Okros Ensemble, Vujicsics ensemble in pevka Marta Sebestyen. Zadnji večer so poimenovali Skandinavske bele noči, nastopili pa sta skupini Folkkarit s Finske, Vasen s Švedske ter pevka Kersti Stabi iz Švedske.

Letošnji, že 5. Okarino etno festival je od 8. do 14. avgusta gostoval v sedmih slovenskih krajih.

NOVO MESTO, 10. avgusta - V cerkvi frančiškanskega samostana je bila otvoritev razstave Slikarska kolonija ob Klarinem letu (1193/1194-1994) Kančevci 1994. Ob 800. obletnici rojstva sv. Klare Asiške je lani septembra duhovni center sv. Benedikta v prekmurskih Kančevcih organiziral slikarsko kolonijo. Razstava del je bila že v Nazarjih, Trstu in Gorici.

V cerkvi je maševal in spregovoril o sv. Klari dr. P. Viktor Papež, profesor in dekan na Pravni fakulteti v Rimu. Na otvoritvi sta govorila slikarja Jošt Snoj in Marta Kunaver - Jakopič. V kulturnem programu je nastopil oktet Adoramus pod vodstvom b. Marjana Cvitka.

ČRNOMELJ, 11. avgusta - Črnomaljšani so počastili svoj krajevni praznik s spominsko slovesnostjo pri spomeniku ob železniškem mostu pri Vranovičih. O prvi partizanski akciji v Beli krajini pred 54 leti je govoril predsednik črnomaljske borčevske organizacije Rade Vrlinič. V kulturnem programu so nastopili recitatorji in moški pevski zbor.

VAS - FARA, 11. avgusta - V prostorih Ljubljanske banke so odprli razstavo turističnih spominkov avtorja Marjana Leša iz Gerova. Ob tej priložnosti je Turistično športno društvo Kostel predstavilo nove turistične razglednice svojega območja. Avtor fotografij je Janez Konečnik iz Kočevja.

UMAG, 12. avgusta - Maratonski plavalec Martin Strel iz Trebnjega je preplaval morsko pot od italijanskega mesta Caorle pri Benetkah do hrvaškega Umaga (56 km) v 18 urah in 28 minutah, kar je hitreje od znanega maratona Veljka Rogošića.

NOVO MESTO - Delegacija slovaškega ministrstva za zdravstvo, ki jo je vodil minister za zdravstvo dr. Lubomir Javorsky, je obiskala Tovarno zdravil Krka, ki je največji slovenski izvoznik na Slovaško.

BUDIMPEŠTA - Od 15. do 20. avgusta je potekala generalna skupščina Glasbene mladine sveta (FIJM), v katero je bila Glasbena mladina Slovenije sprejeta 1992. leta. Jubilejne, 50. generalne skupščine se je udeležila tudi petčlanska delegacija iz Slovenije, v kateri je bil tudi Silvester Mihelčič.

NOVO MESTO, 15. avgusta - Dolenjska metropola je pozdravila udeležence mednarodnega humanitarnega teka Vita per la vita (Življenje za življenje). Tek so pričeli v italijanskem mestu Brescia, ki je pobrateno z Novim mestom, in potem tekli do Ukrajine in Romunije ter prek Slovenije nazaj v Italijo. Tekачe je sprejel novomeški župan Franci Koncilijski.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 18. avgusta - Umrli je znani kulturni delavec Ladko Kukec (rojen 13. junija 1928). Bil je član izvršnega sveta občine Krško, predsednik sveta KS Kostanjevica, predsednik občinske Kulturne skupnosti, član predsedstva Dolenjskega kulturnega festivala in sveta Galerije Božidarja Jakca.

METLIKA, 23. avgusta - V Ganglovem razstavišču so odprli razstavo risb Dašenke Frece, študentke 3. letnika andragogike. Avtorico je predstavila pesnica Romana Novak, ki je prebrala tudi nekaj svojih pesmi. Večer je popestril še Al jazz trio.

NOVO MESTO, 23. avgusta - Tu so se srečali gospodarski predstavniki Mestne občine Novo mesto in italijanske province Brescia ter podpisali protokol o sodelovanju.

KOČEVJE - Peter Vovk, 80-letni upokojenec iz Kočevja, je izdal v samozaložbi knjigo Lepa je kočevska zemlja. Natisnili so jo v Kočevskem tisku.

ŠENTJERNEJ - Župnijski urad Šentjernej je izdal knjigo Žrtve 2. svetovne vojne, kjer so objavljena imena 615 žrtev, ne glede na to, na kateri strani so padli v šentjernejski župniji.

NOVO MESTO - Na Oddelku za mladino v knjižnici Mirana Jarca je pesnica Asta Malavašič predstavila svojo zbirko pesmi za otroke Maček med zvezdami, ki jo je lani izdala Dolenjska založba pri Tiskarni Novo mesto.

METLIKA, 26. avgusta - V okviru prireditev Pridi zvečer na grad je na metliškem gradu nastopil Slovenski oktet.

SEVNICA, 26. avgusta - Tukajšnja Zveza kulturnih organizacij je priredila v okviru Grajskega poletja večer šansonov Melite Osojnik. Gostji večera sta bili pesnica Neža Maurer in plesalka Jasna Knez.

ŠENTJERNEJ, 26. avgusta - Turistično društvo Šentjernej je že tretjič pripravilo kulturno-turistično prireditev Jernejevo, ki je prvič tudi občinski praznik.

ŠENTRUPERT, 31. avgusta - Minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber je v osnovni šoli v spremstvu državne sekretarke mag. Teje Valenčič odprl prostore za malo šolo in računalništvo. Hkrati so v šoli odprli stalno razstavo Izvirne ilustracije mladih, o kateri je spregovoril likovni pedagog Branko Šuster. Kulturni program so izvedli učenci trebanjske glasbene šole.

TREBNJE, 31. avgusta - Odbor za postavitev spomenika žrtvam bratomorne vojne iz Trebnjega je pripravil spominsko slovesnost s kulturnim programom. Slavnostni govornik je bil prof. Justin Stanovnik. Pogrebno mašo, posvečeno žrtvam, je vodil slovenski metropolit in nadškof dr. Alojzij Šuštar.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Anton AVBELJ, član Društva za proizvodnjo literature, Ljubljana

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika, v pokoju, Novo mesto

Ana BARBIČ, dr. pedagoških znanosti, Biotehniška fakulteta v Ljubljani, Ljubljana

Vinko BELIČIČ, prof. slovenskega jezika, pesnik, pripovednik, prevajalec, Opčine (Italija), belokranjski rojak

Marinka DRAŽUMERIČ, dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Novo mesto

Mitja FERENC, višji strokovni sodelavec RS, Ministrstvo za kulturo, Uprava za kulturno dediščino, Ljubljana

Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika, zaposlen v Osnovni šoli Mirna, Rakovnik

Ksenija KHALIL, ekonomistka, zaposlena v Upravi enoti Črnomelj, Črnomelj

Janez KOLENC, profesor slovenskega jezika, v pokoju, Novo mesto

Tomaz KONCILIJA, študent Filozofske fakultete v Ljubljani, Novo mesto

Borut KRIŽ, dipl. arheolog in zgodovinar, Dolenjski muzej, Novo mesto

Žiga LESKOVŠEK, dipl. geograf, Ljubljana

Janja MACEDONI, dipl. ekonomistka, sekretarka Dolenjske turistične zveze, Šmarjeta

Jadranka MATIČ-ZUPANČIČ, prof., bibliotekarka v Knjižnici Mirana Jarca v Novem mestu, Novo mesto

Joža MIKLIČ, dipl. ekonomistka, upokojenka, Novo mesto

France PAPEŽ, pesnik, pisatelj, urednik in prevajalec, Argentina

Jože PREŠEREN, prof. slovenskega jezika, Slovenska izseljenska matica, Ljubljana

Magdalena SVETINA-TERČON, predm. učiteljica slovenskega jezika, Sežana

Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas

Jože ŠKUFGA, prof. slovenskega jezika, predstojnik Zavoda RS za šolstvo in šport - enota Novo mesto, Novo mesto

Peter ŠTEFANČIČ, lektor in tajnik v Dolenjski založbi pri Tiskarni Novo mesto, Novo mesto

Gabrijela VIDIC-MIHELČIČ, prof. germanistike, ravnateljica Srednje šole Črnomelj, Črnomelj

Anica ZIDAR, razredna učiteljica, upokojenka, Mokronog

Jože ZUPAN, prof., ravnatelj Osnovne šole Šentrupert, Šentrupert

RAST

RAST

RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik VI., leto 1995, št 5-6 (35-36)

ISSN 0353 -6750 UDK 050 (497.12)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo Franci Koncilija
SOIZDAJATELJICE:	Občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine, Kočevske ter Zavarovalnica Tilia
UREDNIŠKI ODBOR:	Jože Škufca (glavni urednik), Nataša Petrov (odgovorna urednica), Janez Gabrijelčič ("Rastoča knjiga"), Ivan Gregorčič (Literatura), Milan Markelj (Kultura), Marjan Ravbar, Lucijan Reščič (likovni urednik), Rudi Stopar, Franci Šali (Družbena vprašanja), Peter Štefančič (lektor)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 68000 Novo mesto - za revijo Rast, tel.: (068) - 321 - 040 (tajnik Franc Zaman), fax: (068) - 322 - 731
NAROČNINA:	Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100 - 630 - 40115 za revijo Rast, tel.: (068) -321 - 040 (tajnik Franc Zaman) Letna naročnina za fizične osebe je 2.500 SIT, za pravne osebe 5.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
PRISPEVKI:	Rokopise sprejema uredništvo, lahko pa jih pošljete tudi posameznim urednikom. Nenaročenih rokopisov in drugega gradiva ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom v dveh izvodih, na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran).
NAKLADA:	1000 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	Biro M Novo mesto
TISK:	Tiskarna Novo mesto
	Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415 - 325 / 92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.
	Rast je naslednica trebanjske revije SAMORASTNIŠKA BESEDA
	Izhaja štirikrat letno
	Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Zavarovalnica Tilia in občine izdajateljice.

82
RAST 1995

200701934,5/6

COBISS ©

KNJANICA M. JARCA
Domoznanski oddeljek

RAST – OKTOBER 1995

TISKARNA NOVO MESTO